

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№9 (208)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 9 (208). – К., 2018. – 167 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №5 від 14.09.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудові відносини.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік № 1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИЙ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.в.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року
© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№9 (208)**

Киев 2018

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 9 (208). К., 2018. – 167 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №5 от 14.09.2018 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроекономические аспекты современной экономики;
- инновационно-инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально-трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЗАХРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
БУРЯЧЕНКО А.Е., доктор экономических наук, профессор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
ДУБРОВИН А.А., кандидат экономических наук
ПРИМОСТКА А.А., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член-корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор (АФУ)
ТЕРЕЩЕНКО М., кандидат экономических наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ЩУКИН Б.М., кандидат экономических наук, с.н.с. (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д-р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технологически-естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитован Министерством науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2018. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545-12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2018

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№9 (208)**

Kyiv 2018

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 9 (2018). K., 2018. – 167 p.**

Recommended by the Academic Council SSRRIEM

Protocol No. 5 dated September 15, 2018

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
A. BURYACHENKO, Doctor of Economics, Professor
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
O. DUBROVINA, Ph.D
A. PRIMOSTKA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
G. TERESCHENKO, Ph.D, Senior Scientist (AFS)
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
B. SCHUKIN, Ph.D, Senior Researcher (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2018. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2018

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Генеза теорій тінізації суспільних відносин як реакція на розбудову тіньової паралельної реальності

Предметом дослідження є теоретичні аспекти формування спеціальної теорії тінізаційних процесів як гносеологічна реакція на виникнення та розвиток тіньової паралельної (віртуальної) реальності.

Метою дослідження є встановлення кореляційного зв'язку між розвитком тіньової паралельної реальності та становленням теоретичних досліджень з теорії тінізації.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну послідовність та дієвість дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність формування стратегії детінізації суспільних відносин на основі обмеження інтенсивного типу тіньового зростання, обумовленого синкретизмом тіньової влади та бізнесу.

Галузь застосування результатів. Система наук з галузі державного управління, економічних та соціальних досліджень, предметом яких є вивчення подолання деформаційних, дисфункційних явищ.

Висновки. Теоретичні дослідження з тінізації суспільних процесів синхронізовані у часі в зв'язку з розбудовою тіньової паралельної (віртуальної) реальності як однієї з основних загроз національній безпеці в інформаційну епоху.

Ключові слова: «революція менеджерів», тіньова паралельна (віртуальна) реальність, інтенсивний тип тіньового зростання.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Генезис теорий тенизации общественных отношений как реакция на развитие теневой параллельной реальности

Предметом исследования являются теоретические аспекты формирования специальной теории тенизационных процессов как гносеологическая реакция на возникновение и развитие теневой параллельной (виртуальной) реальности.

Целью исследования является установление корреляционной связи между развитием теневой параллельной реальности и становлением теоретических исследований теории тенизации.

Методы исследования. В работе применяется совокупность научных методов и подходов, в

том числе системный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальную последовательность и эффективность исследования.

Результаты работы. В статье обосновывается необходимость формирования стратегии тенизации общественных отношений на основе ограничения интенсивного типа теневого роста, обусловленного синкретизмом теневой власти и бизнеса.

Отрасль применения результатов. Система наук в отрасли государственного управления, экономических и социальных исследований, предметом которых является изучение преодоления деформационных, дисфункциональных явлений.

Выводы. Теоретические исследования тенизации общественных процессов синхронизованы во времени в связи с развитием теневой параллельной (виртуальной) реальности как одной из основных угроз национальной безопасности в информационную эпоху.

Ключевые слова: «революция менеджеров», теневая параллельная (виртуальная) реальность, интенсивный тип теневого роста.

PREDBORSKIJ V.A.

The genese of the theories of tennismation of social relations as a reaction for the development of the nuclear parallel reality

The subject of the study is the theoretical aspects of the formation of a special theory of shadow processes as an epistemological reaction to the emergence and development of shadow parallel (virtual) reality.

The purpose of the study is to establish a correlation between the development of the shadow parallel reality and the formation of theoretical studies of the theory of tanning.

Methods of research. A set of scientific methods and approaches, including systematic, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual succession and effectiveness of the study.

Results of the work. The article substantiates the necessity of forming a strategy of shadowing social relations based on the restriction of the intensive type of shadow growth caused by the syncretism of shadow power and business.

Application of results. The system of sciences in the field of public administration, economic and social research, the subject of which is the study of overcoming deformation, dysfunctional phenomena.

Conclusions. Theoretical studies on the shadowing of social processes are synchronized in time due to the development of shadow parallel (virtual) reality as one of the main threats to national security in the information age.

Keywords: «revolution of managers», shadow parallel (virtual) reality, intense type of shadow growth.

Постановка проблеми. Стрімкий рівень тінізації соціально-економічних відносин обумовлює необхідність пошуку засобів обмеження, вивчення причин розвитку, а разом із ними і генези її виникнення. Всі ці складові сучасного дослідження тіньової економіки, їх практичне впровадження ще не забезпечують ефективної боротьби з цим девіаційним явищем. Необхідно звернути увагу на причини появи теоретичного вивчення явища тінізації суспільних процесів, на ті суспільні фактори, що вивели проблеми тінізації в спеціальний об'єкт дослідження.

Вимоги суспільства щодо протидії тіньовим суспільним процесам знайшли відображення в

ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стра-

тегії) на 2015–2017 роки» (2015), інші відомчі акти з питань обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин належать праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізаційних протиріч розвитку, перш за все у владному сегменті суспільних процесів, причин їх існування, історичних особливостей формування тіньової інституційної структури влади, потребують подальшого дослідження дисфункціональна структура влади та механізми наднаціонального тіньового тиску, що стають потужним тіньовим буфером на шляху здійснення системних суспільних реформ. Все це обумовлює необхідність розробки спеціальної теорії тінізації влади як вихідної полісистемної проблеми нездатності держави.

Метою статті є встановлення зв'язку між генезою тіньових процесів як об'єкта теоретичного дослідження, причини становлення цього соціально-економічного феномену в 70–ті роки ХХ століття та процесами формування тіньової паралельної реальності.

Виклад основного матеріалу. Бурхливі революційні зрушення в суспільному житті поставили перед методологією науки ряд нових проблем, що зумовило переосмислення традиційних проблем, зокрема засобами теорії постмодернізму, найважливішим фактором становлення якого стала інформаційна культура. Вона обумовила перехід від базового значення виробництва речей до виробництва знаків, символів, інформації, паралельної інформаційної реальності [1]. Одним із шляхів подолання методологічної кризи, у тому числі щодо дослідження тіньових суспільних процесів, є забезпечення конструктивного синтезу теоретичних досліджень, у тому числі засобами синтезу категоріального апарату суспільних наук. Переростання тих чи інших понять, категорій, що початково виникли в окремих часткових галузях знань, у поняття загальнонаукового характеру та змісту, що визнаються науковим товариством як базові елементи структури сучасної

наукової парадигми, є важливою закономірністю розвитку науки. А. С. Гальчинський відмічає, що існуючі способи розподілу суспільних наук, що диференціюються не тільки завдяки предмету дослідження, скільки в силу історичних (і не в останню чергу адміністративних) причин, стають у все більшій мірі неефективними. Сьогодні головна вимога до суспільствознавства – «зібрати окремі частини в єдине ціле», сформулювати принципи узагальнюючої теорії, що в більшій мірі є адекватною логіці сучасних трансформацій. Однією з таких категорій є категорія інформації та створена нею «паралельна реальність», застосування їх як засобу для подальшого розвитку теоретичних досліджень тіньових процесів [2].

Існують два найбільш загальні підходи до змістовного аналізу загальнонаукового поняття інформації. Це тлумачення інформації за допомогою поняття невизначеності та трактування природи інформації на основі поняття різноманітності.

Першим, хто звернув увагу на кількісний аспект інформації, був американський вчений К. Шеннон, який 1948 року в статті «Математична теорія зв'язку» змінив враз широке визначення інформації як передачі відомостей на поняття, в якому інформація визначалася як зменшення невизначеності в поведінці об'єкта спостереження, тобто відбору необхідних елементів з певної сукупності елементів. При цьому малася на увазі як невизначеність знань про об'єкт, так і невизначеність в русі самого об'єкта.

Теорія К. Шеннона отримала назву вірогідно-статистичної, згідно з якою, якщо повідомлення не усуває невизначеності, то воно не вміщує інформації, якщо ж повідомлення дозволяє більш ґрунтовно дізнатися про об'єкт, то повідомлення несе з собою інформацію.

Трактування інформації на основі поняття різноманітності обумовлює перехід від визначення інформації як «знятої» невизначеності до її трактування як «знятої» неоднаковості, тотожності, одноманітності. Іншими словами, інформація існує там, де є «різноманітність, різниця, або більш точно: інформація – це «відбиття різноманітності, тобто відтворення різноманітності одного об'єкта в іншому об'єкті внаслідок їх взаємодії».

Суб'єктивно-об'єктивні відносини можуть набувати дисфункціональності через втрату спроможності ефективно взаємодіяти однією чи обома сторонами управлінських відносин.

У будь-якому випадку об'єкт знаходиться поза полем «бачення» суб'єкта. Виникає проблема невизначеності (тіні) у функціонуванні об'єкта управління, феномена економіки невизначеності. Типовим різновидом невизначеності у взаємовідносинах сторін управлінських відносин, відмічає В. Мортіков, є інформаційна асиметрія, що зустрічається при дисфункціональній неспроможності однієї із сторін управлінських відносин.

Одним із вузлових аспектів, на який слід звернути увагу при дослідженні кризових явищ управління, тіньових процесів зокрема, є аспект якості та спрямованості інформаційної взаємодії, протистояння, порушення інформаційного зв'язку між ланками державного управління економікою і периферійними управлінськими системами незалежно від форм їх власності; протистояння між ними, що викликає зростання ентропії.

У рівнянні щодо визначення якості інформаційної взаємодії в системі управління, в якому як еквівалентна форма виступає управлінська поведінка суб'єкта державного управління, а як відносна — поведінка периферійних систем управління, саме ця взаємодія формує нормативність, відносну «офіційність», відповідність розвитку та функціонування другої першій стороні рівняння. Саме ця інформаційна взаємодія, відповідність зі своїм відносним ступенем кризової інформаційної ефективності та дієздатності й визначає оцінку інформаційних процесів у відносній формі чи як відносно «прозорих»—офіційних, чи як «непрозорих»—тіньових. Явище тіньової економіки означає дію тенденції до максимізації ентропійних процесів в економічній системі.

Таким чином, знаходження об'єкта в зоні інформаційної «тіні» означає потенційну можливість дії наступних факторів зниження інформаційної якості (зростання ентропійності) економічних процесів:

1) об'єктивно низький рівень інформаційної взаємодії на рівні самого об'єкта, через його економічний автаркізм;

2) наявність у суб'єкта господарювання технологій нейтралізації засобів державного інформаційного контролю та регулювання;

3) об'єктивна нездатність суб'єкта державного контролю та регулювання здійснювати інформаційно насичений вплив на його об'єкт, інформаційна «сліпота» суб'єкта та контролю та регулювання;

4) дисфункція як штучне, цілеспрямоване послаблення інформаційних можливостей суб'єктів дер-

жавного регулювання та контролю, як результат зрощування державного апарату з олігархічними суб'єктами, паразитарна трансформація функцій держави із забезпечення функціонування сильної (ефективної) держави (у тому числі в інформаційному аспекті) на функції забезпечення функціонування ефективно паразитарної елітної економіки.

Виходячи з аналізу факторів посилення інформаційної «сліпоти» систем державного управління, слід вказати на їх граничні сторони: від існування та посилення процесів так званої неформальної економіки до прямого впливу на дієздатність держави як суб'єкта регулювання та контролю, перетворення її на забезпечуючий елемент функціонування гібридизованої влади (змішування її з бізнесом, криміналітетом), паразитарної елітної економіки.

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя XX ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу базову суспільну реальність — паралельну існуючим матеріальним. З цього часу паралельні віртуальні (інформаційні) реальності живуть своїм незалежним, самостійним життям. Процеси в них найактивнішим чином впливають на матеріальні процеси, випереджаючи активність останніх. Серед полісистеми сучасних інформаційних паралельних реальностей важливе місце займає тіньова паралельна реальність — тіньове паралельне парасуспільство як масштабне системне утворення. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну з потужних гібридних моделей його розвитку [3, с. 55–63].

Тіньове паралельне парасуспільство як реальність в сучасних умовах функціонально має найширшу розвинену тіньову структуру, кризову дієздатність, що є двійником офіційної, активно (гібридно) перехрещеної з останньою.

Епоху інформаційної кризи, що поклала початок дослідженням тінізації, відкрила «революція менеджерів», коли корпоративний контроль відокремили від власності. У США і Великій Британії корпоративний капітал в публічних компаніях був сильно розпорошеним і великим пакетом акцій вважався навіть 1% статутного капіталу.

«Револьюція менеджерів» своєю появою зобов'язана світовій економічній кризі, різким збільшенням у цей період кількості диверсифікованих компаній і зростанню значення голо-

вних офісів цих компаній, що очолювали нове покоління професійних менеджерів, до діяльності яких вже іманентно були властиві більш агресивні, авантюрні дії на межі чи за межею закону, ніж у попередніх поколіннях менеджерів.

Гене́за цього процесу з'явилася у першій половині ХХ ст., коли відбулися дві принципові зміни. Перша – професійні менеджери прийшли на зміну власниками сімейного бізнесу, забезпечуючи поточне управління компанією. Друга – змінилася сама структура сучасної корпорації. Найвище керівництво корпорацією (чи то власники, чи то наймані менеджери) вже не справлялося з обсягами діяльності, що потребувало розповсюдження контролю за прийняттям рішень. Першими із цього становища знайшли вихід такі потужні компанії як General Motors і DuPont: вони розпалися на декілька підрозділів, кожному з яких була делегована своя автономна сфера бізнесової відповідальності. Таким чином була створена перша модель диверсифікованої компанії. У 1980-х роках вже було практично неможливо знайти велику американську компанію, що не була б диверсифікована, оскільки зростання і пошук переваг синергії (переваг, що виникають внаслідок спільних дій або спільного використання) – одного з вихідних винаходів нової корпоративної стратегії, став новою корпоративною релігією [4, с. 143–144].

До 70-х років активи компаній набувалися обережно, консервативно. Це був час панування реальної економіки, коли біржа була лише другорядним інструментом забезпечення бізнесу, а роль віртуальної економіки була вторинною. Активність на ринку M&A була обмежена.

Рейдерські атаки на чужий бізнес вже існували сто років – з часу становлення корпорації. Однак на попередніх етапах корпоративного розвитку поважні підприємці в ньому участі не приймали, а грошові можливості «диких» рейдерів дозволяли їм опановувати рівень компаній лише третього ешелону, що не справляло суттєвого впливу на розвиток тіншового фінансового ринку. Суб'єкти рейдерських атак, таким чином, становили маргінальний сегмент бізнесу.

«Револуція менеджерів» 1974 року розпочалася з того, що один з елітної групи ділового істеблішменту – канадський гірничо-металургійний концерн International Nickel Company Inc. (INCO) – здійснив вороже поглинання компанії з цієї ж

поважної групи – концерн FSR. Ці «розбійні» рейдерські дії INCO забезпечував ще більш відомий у діловому світі – елітний інвестиційний банк Morgan Stanley. Це сповістило про початок якісно нової ери зростання процесів тінзації економіки з боку якісно нової ери зростання процесів тінзації економіки з боку широкого кола суб'єктів ділового менеджменту, лави яких очолили вже не маргінальні, а провідні елітні структури.

Для забезпечення ворожих поглинань у цей період значно зростають обсяги тіншового фінансового ринку за рахунок віртуальних його елементів. Так, після Другої світової війни у США були винайдені угоди M&A з використанням «фінансового важеля» – позичкових засобів Leveraged Buyout (LBO). Великого розповсюдження до ери «революції менеджерів» ці угоди не мали.

Однак вже з кінця 70-х років почалося значне збільшення угод M&A з використанням позичкових засобів, що призвело до збільшення впливу на цьому ринку інвестиційних банків та фондів, які забезпечували акумуляцію позичкових коштів і надання позик вже «від себе» і на своїх умовах. Фінансування угод M&A з використанням позичкових коштів, особливо при придбання недооцінених компаній, мало величезний потенціал тінзації. З переходом рейдерів на технології LBO в економіці США, а потім і в інших країнах формується класичний корпоративний рейд, а рейдери виділилися в окремий клас підприємців [5, с. 64–65].

«Револуція менеджерів» головним своїм наслідком, таким чином, мала появу цілого нового класу загроз державному управлінню. Разом з іншими загрозами вона спричинила відкриття нової епохи його дисфункціонального, кризового розвитку – епохи тінзації соціально-економічних процесів.

Так, епоху системної кризи державного управління відкриває криза 1974–1975 років, що стала помітною віхою в історії світової економіки. За своїми найважливішими показниками ця криза стала найбільш серйозним потрясінням після Великої економічної кризи 30-х років. Криза мала такі найвагоміші прояви. По-перше, виникає хронічна дисфункція одного з найбільш гнучких економічних інструментів – грошового обігу – інфляція. Вона набуває світового розмаху і за силою впливу на соціально-економічні процеси стає однією з суттєвих загроз, здатних руйнувати самі підвалини економічного розвитку. По-друге, дисфункція грошової системи, пов'язане з руйнів-

ною дією інфляції, спричинила руйнівний вплив на стан міжнародної фінансової та валютної системи – масову втечу капіталів, девальвацію основних західних валют, бюджетні дефіцити. По–третє, кумулятивний вплив цих факторів призвів до загрожуючого зростання безробіття в усіх провідних економічно розвинутих країнах. І нарешті, по–четверте, на тлі економічної кризи вперше відкритого протистояння набув конфлікт між країнами Півдня та Півночі, що досяг «рівня економічної холодної війни» у всесвітньому масштабі.

Розвиток процесів глобалізації призвів до нової хвилі кризи державного управління, послаблення внутрішніх структур у найбільш стійких суспільних механізмів останніх століть – суверенних держав. І хоча національні держави є порівняно новою формою людської спільноти, держава, нація є продуктом індустріальної революції XVIII століття – виключні умови домінування державної форми суттєво послаблюються. Розвиток глобальної економіки нашоюхується на обмеження, пов'язані з державною формою поділу сучасного суспільства. Процес послаблення державного організму стосується навіть наймогутніших держав.

Державна форма суспільної організації зазнає нападів у кількох напрямках. По–перше, громадянське суспільство дедалі більшою мірою виступає як опонент держави, що бачить в ній досить неефективну форму сучасної суспільної організації. Криза держави виявляється у втраті її легітимності, довіри до її головних інституцій.

По–друге, стрімко зростає вплив і тиск недержавних організацій, що зіштовхують інституції держави зі звичних функційних управлінських ніш. Якщо у 1909 році у світі було 37 міждержавних міжнародних організацій та 176 недержавних міжнародних організацій, то наприкінці століття діяло вже 260 міждержавних міжнародних організацій і понад 5472 недержавних міжнародних організацій. Сьогодні виділяють наступні головні суб'єкти, що справляють вирішальний вплив на світогосподарські процеси. Це недержавні міжнародні організації – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Міжнародна організація праці (МОП), Світова організація торгівлі (СОТ); країни «великої сімки»; регіональні організації, котрих налічується близько 60; багатонаці-

ональні корпорації (близько 50 тис.); інституціональні інвестори (пенсійні та інвестиційні фонди, страхові компанії); неурядові організації; великі міста; окремі видатні особистості (науковці – нобелівські лауреати, університетські професори, відомі фінансисти, підприємці та ін.) [6, с. 14].

По–третє, найбільш потужна та мобільна частина світової економічної діяльності дедалі більшою мірою опиняється поза контролем національних державних та міжнаціональних інституцій. Глобалізація економічного життя – процесу, розпочатого з початку 70–х років, характеризується не лише зростанням вільної торгівлі товарами та послугами, а й, що важливіше, вільним рухом капіталу. Фінансовому капіталу тут належить привілейоване становище. Взагалі якщо капітал мобільніший за інші фактори виробництва, то фінансовий капітал ще більш мобільний, ніж прямі інвестиції. Завдяки цим своїм перевагам капітал дедалі більше акумулюється у фінансових інституціях і мультинаціональних корпораціях відкритого типу. Процес цей відбувається за посередництвом фінансових ринків. Різко зростає потреба у мобільному капіталі, швидкому переміщенні й акумуляції «гарячих грошей». За цих умов поява офшорних фінансових центрів стала своєрідним наслідком адаптації суб'єктів господарювання до розвитку глобалізації і потреби прискорення руху капіталу, з одного боку, і збереження численних обмежень на цей рух у національному законодавстві, з іншого. В офшорних зонах власники фінансового капіталу мінімізують витрати і завдяки цьому можуть брати участь у більш ризикованих та відносно менш прибуткових проектах. Офшорні компанії у «податкових притулках» стали політичним джерелом вільних фінансових ресурсів, в яких зосереджено 20–25% світового капіталу [7, с. 296]. Таким чином, офшорний бізнес став суттєвим сегментом світового фінансового капіталу, що протистоїть державному управлінню економічними процесами, виводиться з–під його фінансового контролю.

По–четверте, такі соціоекономічні фактори, як етнізація, регіоналізація та криміналізація міжнародних економічних відносин, особливо щодо умов глобалізації, значно модифікують умови функціонування суверенних держав, ефективність здійснюваних ними заходів державного управління економікою.

Таким чином, розвиток відносин управління протягом XX ст., перетворення їх на вирішальну

ланку соціально-економічних відносин в останню його чверть призвів до загострення кризи державного управління економікою, що набуває вже хронічного характеру.

Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросуспільне утворення, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми паралельної тіньової реальності, що виявляється в існуванні тіньової «автономної» держави.

Суспільна форма тіньової «автономної» держави є результатом діалектичного заперечення та утримання в собі (діалектичне зняття) попередніх форм історичного розвитку, вона має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально-бізнесового та службово-бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно-бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу-реципієнта паразитарних структур). Таким чином, дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тінізації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями інтенсивного типу тіньової діяльності, розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності в їх генезі.

Найважливішими характеристиками тіньового парасуспільства, як паралельної реальності, в Україні є:

а) замкненість тіньового парасуспільства. Воно є головною сферою діяльності вищих державно-владних і олігархічних кіл, всередині яких точиться жорстока конкурентна боротьба за ті чи інші ніші елітної сфери. Потрапити до неї можна лише новим більш потужним фінансово-адміністративним колом, що здатні відтіснити стару еліту на другий план;

б) інформаційно-адміністративна, політична непрозорість тіньового парасуспільства. Якщо за кордоном політична, адміністративна діяльність, фінансові ринки є відкритими, інформація про них є доступною, то український ринок політичних, адміністративних, фінансових, майнових процесів є водночас зрегульованим, недорозвинутим і непрозорим;

в) зосередження фінансових ресурсів країни в олігархічних колах в елітарних структурах. Основу сучасної олігархії складає фінансова олігархія, що являє собою союз фінансових і промислових груп. Вітчизняною особливістю цього явища, на думку О.

Турчинова, є гібридна влада адміністративно-економічних груп (АЕГ), що формувалися на залишках владної адміністративно-радянської системи й отримали доступ до фінансових ресурсів у зв'язку з приналежністю їх до сфери державного управління;

г) залежність олігархічних кіл від державних фінансів. Український капітал не являє собою результат заробітку чи вдалого прикладання капіталу. Він є результатом перманентного тіньового перерозподілу власності та влади, сформований із державної власності, з бюджетних коштів і прав на обслуговування;

д) існування різко асиметричних умов господарювання для різних суб'єктів, реалізація комплексу заходів щодо підтримки привілейованого становища паразитарної елітної економіки щодо інших суб'єктів. Це виявляється в нерівномірності, дискреційності, преференційності оподаткування, перекиданні фіскального тягаря на ординарних суб'єктів;

е) максимальне обмеження конкурентно-ринкового середовища в країні, свободи підприємництва, створення для суб'єктів ординарного підприємницького сектора режиму адміністративного та фіскального тиску, численних заборон та обмежень, виштовхування цього сектора за межі офіційної діяльності. У зв'язку з цим Україна, соціально-економічні умови якої мають великий потенціал розвитку підприємницького сектору, офіційно має цей сектор у непропорційно обмежених обсягах;

ж) трансформація тінізації елітної економіки в базовий фактор зростання суб'єктів підприємницької діяльності, тінізації та криміналізації всіх сфер суспільного життя, особливо економіки, структуризація організованої злочинності та суб'єктів тіньової економічної діяльності, посилення в економіці монополістичних тенденцій;

з) завершення процесу щодо заміни офіційної влади владою паразитарно-тіньової «автономної» держави та адміністративно-економічних груп, що об'єднують представників державного апарату, суб'єктів економічної діяльності та кримінальних структур;

і) посилення паразитарності тіньового парасуспільства. Вона виявляється в наявності чіткого тренду до подальшої системної тінізації, архізації та гібридизації суспільних процесів за наявності певних детінізуючих альтернативних умов вибору, зокрема до реформування, зняття тіньюотворюючих факторів розвитку;

к) закріплення за внутрішнім для парасуспільства звичаєвим правом найвищих для нього тінювих юридичних можливостей, нейтралізація будь-яких офіційних вимог законодавчих і нормативних актів, правоохоронних органів судового переслідування;

л) формування потужних можливостей щодо реалізації провідної функції тінювого зростання у вітчизняних умовах – перманентного тінювого перерозподілу власності та влади, різке обмеження легальних інвестиційних можливостей економічного режиму в країні.

Набуття тінювим парасуспільством паралельної тінювої реальності, розвинутих тінювих проявів свідчить про наявність нового тінювого технологічного базису як змісту цього процесу. Таким є становлення криміногенного інноваційного типу тінювого зростання. Він виникає в умовах «революції менеджерів» – інтенсивного використання інформаційних потоків в інтересах їх тінізації, коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко розбудовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тінювої діяльності – штучне розширення самого простору, сфери форм тінювих процесів, їх методів і механізмів. Особливу потужність інтенсивному типу тінювого зростання надає його обумовленість синкретизмом (гібридизацією) тінювого бізнесу і влади, інтеграцією, синергетизмом тінювої діяльності цих важливих функціональних суспільних сфер. Таким чином, інтенсивний тип зростання потребує принципово іншого – вищого техніко-технологічного її базису, що продукується надсучасними досягненнями менеджменту, інформатики, логістики, інноваційних технологій тощо. Проявами такого типу тінювого зростання є сучасна розбудова макросистеми тінювої реальності, коли системно тінізується структура приватизаційних процесів, конвертаційних центрів, офшорних зон, енергетична залежність країни (що має у великій мірі штучний тінювий характер), системні банківські банкрутства, тінюве рефінансування банків, розкрадання бюджетних ресурсів, система субсидій та субвенцій, інфляційні кризи національної валюти. Тінюві структури типу Росукренерго, «віртуальна» економіка тінювих фінансових, валютних криз, вилучення геоекономічної ренти засобами потоків контр-абанди, утворення тінювої дельти у трансфертних цінах через формування «чорних» тінювих зон типу «Придністров'я», «Новоросії», тінюві засо-

би знищення українського війська, гібридна війна, що утворює величезних обсягів комплекс тінювих методів, сфер, форм тощо. Слід підкреслити, що розвиток форм інтенсивного типу зростання тінювої діяльності йде не внаслідок лише розвитку суспільних кризових протиріч, а в результаті розвитку тінювого потенціалу менеджменту, перш за все, вищих його ланок та бюрократично-корупційних вищих ланок державного управління, їх тінювого, паразитарного менталітету та інтересу.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної спеціальної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення, системи наявної тінювої інформаційної реальності. Адже, як правило, найрішучі реформістські заходи, покладені на існуючий тінювий базис, можуть дати лише посилення (часто прискорене) подальших тінізаційних процесів. Отже, успішні суспільні реформи потребують наявності та реалізації попередньої стратегії детінізації, вивчення історичного досвіду проведення успішних вітчизняних, зокрема, «козацьких» реформ [8]. Інституційно її функційні органи можуть бути створені на базі підрозділів РНБО України, що розбудовуються в країні, котрі мають між собою внутрішньосистемні зв'язки.

Висновки

Таким чином, звернення до теоретичних досліджень тінізації суспільних процесів у часі відносно синхронізовано з виникненням суттєвої загрози національній безпеці – тінювої паралельної (віртуальної) реальності.

Епоху інформаційної кризи, що поклати початок дослідженням тінізації, відкрила «революція менеджерів», коли корпоративний контроль відокремили від власності. У США і Великій Британії корпоративний капітал в публічних компаніях був сильно розпорошеним і великим пакетом акцій вважався навіть 1% статутного капіталу.

«Револуція менеджерів» своєю появою зобов'язана світовій економічній кризі, різким збільшенням у цей період кількості диверсифікованих компаній і зростанню значення головних офісів цих компаній, що очолювали нове покоління професійних менеджерів, до діяльності яких вже іманентно були властиві більш агресивні, авантюрні дії на межі чи за межею закону, ніж у попередніх поколіннях менеджерів.

«Революція менеджерів» головним своїм наслідком мала появу цілого нового класу загроз державному управлінню. Разом з іншими загрозами вона спричинила відкриття нової епохи його дисфункціонального, кризового розвитку – епохи тінізації соціально-економічних процесів.

Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросуспільне утворення, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми паралельної тіньової реальності, що виявляється в існуванні тіньової «автономної» держави.

Набуття тіньовим парасуспільством паралельної тіньової реальності, розвинутих тіньових проявів свідчить про наявність нового тіньового технологічного базису як змісту цього процесу. Таким є становлення криміногенного інноваційного типу тіньового зростання. Він виникає в умовах «революції менеджерів» – інтенсивного використання інформаційних потоків в інтересах їх тінізації, коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко розбудовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тіньової діяльності – штучне розширення самого простору, сфери форм тіньових процесів, їх методів і механізмів. Особливу потужність інтенсивному типу тіньового зростання надає його обумовленість синкретизмом (гібридизацією) тіньового бізнесу і влади, інтеграцією, синергетизмом тіньової діяльності цих важливих функціональних суспільних сфер.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної спеціальної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення, системи наявної тіньової інформаційної реальності. Адже, як правило, найрішучі реформістські заходи, покладені на існуючий тіньовий базис, можуть дати лише посилення (часто прискорене) подальших тінізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Інформаційний аспект тінізаційних процесів / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Наук.-досл. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 19–22.
2. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 4–13.

3. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. – Харків : Фоліо, 2017. – 496 с.
4. Кох Р. Стратегія / Р. Кох. – М. : Ексмо, 2007. – 224 с.
5. Борисов Ю. Д. Рейдерские захваты. Узаконенный разбой / Ю. Д. Борисов. – СПб. : Питер, 2008. – 224 с.
6. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін / Ю. М. Бажал. – К., 1996. – 240 с.
7. Дергачев В. Геоэкономика / В. Дергачев. – К. : ВИРА-Р, 2002. – 512 с.
8. Предборський В. А. Козацькі реформи як репрезентант детінізаційного тренду сучасних суспільних реформ / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць Державного наук.-дослідного ін-ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2018. – № 2. – С. 3–12.

References

1. Predborskiy V. A. Informatsiyni aspekt tinizatsiynykh protsesiv / V. A. Predborskiy // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauk.-dosl. in-tu Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. – K., 2012. – Vyp. 3. – S. 19–22.
2. Halchynskij A. Ekonomichna nauka: problemy metodolohichnoho onovlennia / A. Halchynskij // Ekonomika Ukrainy. – 2007. – № 3. – S. 4–13.
3. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front / Za zah. red. V. P. Horbulina. – Kharkiv : Folio, 2017. – 496 s.
4. Kokh R. Stratehiya / R. Kokh. – M. : Eksmo, 2007. – 224 s.
5. Borysov Yu. D. Reiderskye zakhvaty. Uzakonenniy razboi / Yu. D. Borysov. – SPb. : Pyter, 2008. – 224 s.
6. Bazhal Yu. M. Ekonomichna teoriia tekhnolohichnykh zmin / Yu. M. Bazhal. – K., 1996. – 240 s.
7. Derhachev V. Neozkonomyka / V. Derhachev. – K. : VYRA-R, 2002. – 512 s.
8. Predborskiy V. A. Kozatski reformy yak reprezentant detinizatsiinoho trendu suchasnykh suspilnykh reform / V. A. Predborskiy // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zb. nauk. prats Derzhavnoho nauk.-doslidnoho in-tut informatyzatsii i modeliuvannia ekonomiky Minekonomrozvytku Ukrainy. – K., 2018. – № 2. – S. 3–12.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фінансового адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
пл. Солом'янська, 1, м. Київ–ДСП, 03035, Україна
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные про автора

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор

пл. Соломенская, 1, г. Киев—ДСП, 03035, Украина

e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor

1, Solomianska Square, Kyiv, 03035, Ukraine

e-mail: prvika2015@gmail.com

УДК 321.01–044.372

АНДРЮЩЕНКО К.А.,
КОВТУН В.П.

Забутий дефолт США: досвід для застосування в Україні

Базуючись на позитивному міжнародному досвіді застосування процедури дефолту та відмови від золотого стандарту, в статті обґрунтована доцільність застосування такої процедури в Україні, що забезпечить створення передумов для фінансової стабілізації та економічного зростання країни. В статті окреслені позитивні аспекти застосування процедури дефолту як ефективного механізму реформування економіки країни. Під дефолтом запропоновано розуміти фактичну неспроможність країни—позичальника відповідати за своїми борговими зобов'язаннями.

Ключові слова: дефолт, платоспроможність країни, золоте застереження, золотий стандарт, золотий еквівалент, девальвація, державний борг.

АНДРЮЩЕНКО К.А.,
КОВТУН В.П.

Забутый дефолт США: опыт для применения в Украине

Основываясь на положительном международном опыте применения процедуры дефолта и отказа от золотого стандарта, в статье обоснована целесообразность применения такой процедуры в Украине, что обеспечит создание предпосылок для финансовой стабилизации и экономического роста страны. В статье обозначены положительные аспекты применения процедуры дефолта как эффективного механизма реформирования экономики страны. Под дефолтом предложено понимать фактическую несостоятельность страны—заемщика отвечать по своим долговым обязательствам.

Ключевые слова: дефолт, платежеспособность страны, золотые оговорки, золотой стандарт, золотой эквивалент, девальвация, государственный долг.

ANDRIUSHCHENKO K.A.,
KOVTURN V.P.

Forgotten default USA: experience for application in Ukraine

Based on the positive international experience in applying the default procedure and abandoning the gold standard, the article substantiates the expediency of applying such a procedure in Ukraine, which will ensure the creation of prerequisites for financial stabilization and economic growth of the country. The article outlines the positive aspects of applying the default procedure as an effective mechanism for reforming the country's economy. The default offered to understand the actual failure of the borrowing country to respond to its debt obligations.

Keywords: default, solvency of the country, gold clauses, gold standard, gold equivalent, devaluation, public debt.

Постановка проблеми. На сьогодні, практично у всіх країнах світу склалася боргова економічна система. Стрімке зростання обсягів державних боргів, критична величина витрат на їх обслуговування при прийнятному з макроекономічної точки зору розмірі бюджетного дефіциту, в

останні роки змушують економістів шукати першопричини несприятливої динаміки та шляхи її оптимізації.

Залучення країною внутрішніх і зовнішніх позик для розвитку економіки (кредитування національного імпорту, розвитку реального сектора і

системи експорту і т.д.) є поширеною міжнародною практикою. І це стосується всіх без винятку країн – від індустріально розвинених, таких як, наприклад, США і Німеччини, до країн, що розвиваються, на кшталт Мексики та Бразилії.

Існує ряд позитивних і негативних аспектів зовнішніх запозичень. По-перше, їх треба обов'язково повертати, відмова від виконання зовнішніх зобов'язань означає суверенний дефолт, а отже, втрату навіть мінімального кредитного рейтингу, виключення країни з системи міжнародного рейтингу – важливого джерела збільшення національного капіталу [4,5,6].

По-друге, зовнішні запозичення – це не тільки істотне джерело покриття дефіциту держбюджету, а й дефіциту платіжного балансу, який покривається тільки твердою валютою. Великі щорічні бюджетні дефіцити, як правило, стимулюють імпорт і стримують експорт, а перевищення імпорту над експортом – важливий фактор негативного сальдо платіжного балансу. Крім того, бюджетний дефіцит сприяє зростанню відсотка на внутрішньому ринку в силу високого попиту уряду на позиковий капітал, що веде до витіснення приватного капіталу з кредитного ринку і скорочення інвестицій в реальну економіку [4,5,6].

Переважає більшість країн у світі відчуває нестачу власних ресурсів для здійснення внутрішніх вкладень, покриття дефіциту державного бюджету, проведення соціально-економічних перетворень і виконання боргових зобов'язань за зовнішніми запозиченнями. Майже всі країни мають зовнішній борг і зобов'язання по кредитах. Наприклад, одні країни кредитують інші власними ресурсами. Причому передбачається, що кредитор після закінчення зазначених термінів отримає власні кошти з відсотками. Але, на жаль, у позичальника не завжди вистачає ресурсів для забезпечення своїх зобов'язань. І тоді в країні, яка не може погасити свій борг, може бути оголошений дефолт. Національна валюта стрімко дешевшає, ціни стрімко зростають, наукові дослідження і виробництво занепадають.

Здавалося б, низька платоспроможність країни призводить лише до невдоволення громадян і великих проблем в бізнесі. Але далеко не все так однозначно. Так, в певному сенсі дефолт може бути навіть корисний.

Дуже часто країна потрапляє в повний «хаос» через те, що її влада переоцінює власні мож-

ливості. Уряд країни отримує позики, а погасити заборгованість кредиторам виявляється неспроможним. Причому кошти на виплату тіла кредиту і накопичених відсотків по ньому вилучаються з бюджету країни. З цієї причини окремі сфери державної діяльності відчують недофінансування. Але, коли розпочинається процедура дефолту, країна-позичальник заявляє про своє банкрутство і припиняє боргові виплати. В результаті чого, в бюджеті країни вивільняються кошти (які до оголошення дефолту були призначені для погашення кредитів), які уряд може використати для проведення радикальних соціально-економічних реформ та підтримки тих сфер економіки, які мають стати «антикризовими локомотивами економіки».

Крім того, в результаті оголошення дефолту, обсяг імпорту товарів знижується. Тому, бізнес-середовище активізує свою підприємницьку діяльність на внутрішньому ринку, максимально використовуючи всі наявні та потенційні можливості. Саме в цей період спостерігається відродження тих галузей виробництва, які раніше були неконкурентоспроможними – через той же імпорт. Очевидно, що в таких складних умовах залишаться та «виживуть» тільки найбільш конкурентоздатні, досвідчені, затребувані підприємства з новаторським підходом до ведення господарської діяльності. По суті, в економіці країни відбувається так званий природний відбір.

Оголошений дефолт країною-позичальником, ставить кредитора перед складним вибором – або на багато років забути про повернення власних коштів, або спробувати змусити свого боржника повернути хоча б їх частину. В окремих випадках сума кредитів, яку позичальник повинен погасити, набагато менша за загальну суму відсотків за користування цими кредитами. В такому випадку у країни, яка зазнала фінансового краху, є певний вихід – домовитись з кредитором про списання відсотків або зменшити суми заборгованості. А кредитору, який побоюється втратити все, доводиться погоджуватися з такою пропозицією. І, саме, оголошення дефолту країною-позичальником є стимулюючим фактором у прийнятті кредитором такого рішення.

Отже, оголошення дефолту у країні можна розглядати як мотиваційний інструмент для здійснення глобальних економічних реформ задля фінансової стабілізації та економічного росту країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Оцінка кредитного ризику позичальників та можливості дефолту досліджуються у працях вітчизняних науковців, а саме В. Вітлінського, А. Ковальова, А. Мороза, Я. Наконечного, Л. Примостки, О. Сарапіної, О. Терещенка, В. Чемериса, С. Черних, О. Чуба, П. Чуба та інших. Ґрунтовними є також праці зарубіжних авторів: Е. Альтмана, А. Дамодарана, П. Джоріона, Б. Едвардса, Д. Кауоетте, П. Роуза, Дж. Синки та інших.

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду використання дефолту як механізму фінансової стабілізації та економічного росту, а також актуалізація доцільності застосування такої практики в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Один з найпоширеніших міфів про Сполучені Штати полягає в тому, що федеральний уряд ніколи не оголошував дефолти по своїх боргах. Є тільки одна проблема: це неправда. І, хоча мало хто пам'ятає «випадки золотого застереження» (золоте застереження – різновид захисних застережень, передбачених у міжнародних угодах або контрактах (кредитних, платіжних, торговельних [1]), в яких фіксується золотий вміст валюти платежу, щоб уникнути втрат від можливого її знецінення), які відбулись у 1930-х роках, цей епізод сьогодні містить цінні уроки для багатьох країн світу.

Де кілька десятиріч тому, були часи, коли США поводити себе скоріше як «бананова республіка», ніж розвинена країна, здійснюючи реструктуризацію боргів в односторонньому порядку і заднім числом. І, хоча мало хто пам'ятає цей критичний період в економічній історії США, сьогодні він є яскравим прикладом для багатьох країн світу, які знаходяться в скрутному фінансовому становищі.

У квітні 1933 року, в спробі допомогти США уникнути Великої депресії, президент Франклін Рузвельт оголосив про плани вивести США із золотого стандарту і знецінити долар. Але це було не так просто зробити, як розраховував Франклін Рузвельт. В той час, більшість боргових контрактів включали «золоте застереження», в якому йшлося, що боржник повинен сплатити «золоту монету» або «золотий еквівалент». Ці положення були введені під час громадянської війни як спосіб захистити інвесторів від можливого інфляційного сплеску. Однак для Франкліна Рузвельта золоте застереження (золоте застереження – різновид захисного застереження, яке засно-

ване на фіксації золотого вмісту валюти платежу на дату укладання контракту і перерахунку суми платежу пропорційно зміні цього золотого вмісту на дату виконання [2]) було перешкодою для девальвації. Якби валюта була девальвована без домовленостей з інвесторами, доларова вартість боргів автоматично б збільшувалася, щоб компенсувати слабший обмінний курс, що призвело б до значних банкрутств і величезного збільшення державного боргу.

Щоб вирішити цю проблему, Конгрес прийняв спільну резолюцію від 5 червня 1933 року, якою скасував всі золоті застереження в минулих і майбутніх контрактах. Двері для девальвації і для політичної боротьби були відчинені. Республіканці були стривожені тим, що репутація країни наражається на ризик, а адміністрація Рузвельта стверджувала, що резолюція не означає «відмову від контрактів».

Таким чином, 30 січня 1934 року долар США був офіційно знецінений. Ціна на золото зросла з \$ 20,67 за унцію (ціна з 1834 року) до 35 \$ за унцію. Не дивно, що ті, хто тримав цінні папери, захищені золотим застереженням, стверджували, що анулювання було неконституційним. Були подані судові позови, і чотири з них в кінцевому підсумку досягли Верховного суду; в січні 1935 року судді розглянули дві справи, в яких йшлося про приватні борги та ще дві – про державні зобов'язання. Основне питання в кожному випадку було по суті однаковим: чи мав Конгрес право змінювати контракти ретроактивно?

У США були дві спроби відмовитися від золотого стандарту. Перша спроба була зроблена під час великої депресії, коли Конгрес ухвалив в 1934 році закон про золотий резерв (Gold Reserve Act), згідно з яким долар був девальвований відповідно до золота на 40%. А остаточна відмова від золотого стандарту відбулася в 1971, коли президентом США був Річард Ніксон.

Стосовно обох подій існує багато чуток і пліток. Наприклад, що в обох випадках США були першими, хто відмовився від золотого стандарту, а інші країни просто змушені були наслідувати їх приклад. Насправді, до США, під час великої депресії від золотого стандарту відмовилися Великобританія, Японія і Скандинавські країни ще в 1931 році, причому саме це допомогло цим країнам вийти з кризи раніше, ніж ті країни, які від золотого стандарту не відмовилися.

Про відмову від золотого стандарту в 1971 році існує ще більше міфів. Одним з таких міфів є те, що згідно з Бреттон-Вудськими (Bretton Woods system) угодами США були зобов'язані обмінювати долари на золото за фіксованим курсом. Насправді ж, нічого подібного в Бреттон-Вудських угодах не було. Ці угоди просто оголошували фіксовану ціну на золото в розмірі 35\$ за тройську унцію, але підтримувати цю ціну зобов'язані були всі держави-учасники через Міжнародний валютний фонд. Однак, МВФ з цим завданням не впорався і йому на допомогу в 1961 році була створена організація під назвою «Лондонський золотий пул» (London Gold Pool), до якої увійшли Федеральна резервна система США і центробанки Великої Британії, ФРН, Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів і Швейцарії. Ці країни зобов'язалися за допомогою інтервенцій на Лондонській золотій біржі підтримувати ціну долара в розмірі 35\$ за тройську унцію. Однак, ця організація довго не проіснувала, адже в 1968 році з неї вийшли всі країни, крім США. Але, не зважаючи на це, США все одно продовжували обмінювати долари на золото аж до 1971 року, хоча робити це не були зобов'язані.

До речі існує ще один міф, згідно з яким Ніксон відмовився від обміну доларів на золото, тільки тому що де Голь вимагав обміняти всі долари, які в той час були у Франції, на золото, але в США стільки золота не виявилось. Насправді це сталося ще в 1965 році, але долари на золото обмінені були.

Отже, в 1971 році з золотим стандартом було покінчено, а на зміну йому прийшла так звана «Ямайська система (Jamaican currency system),

відповідно якої курс валют визначається на валютному ринку, виходячи з попиту та пропозиції.

Насправді, Уряд США майже немає своїх підприємств. Понад 90% економіки США – це приватні компанії, які за борги Уряду не відповідають. Тому, якщо станеться щось неймовірне і уряд оголосить дефолт, деякі проблеми звичайно виникнуть, але Intel, Apple, Pfizer, Coca-Cola та інші, як випускали свою продукцію, так і будуть випускати. Корпорації як отримували свої багатомільярдні прибутки, так і будуть отримувати.

Так, яскравим прикладом обґрунтованості прийнятого рішення Урядом США є динаміка федерального дефіциту США протягом останнього десятиліття (див. рисунок).

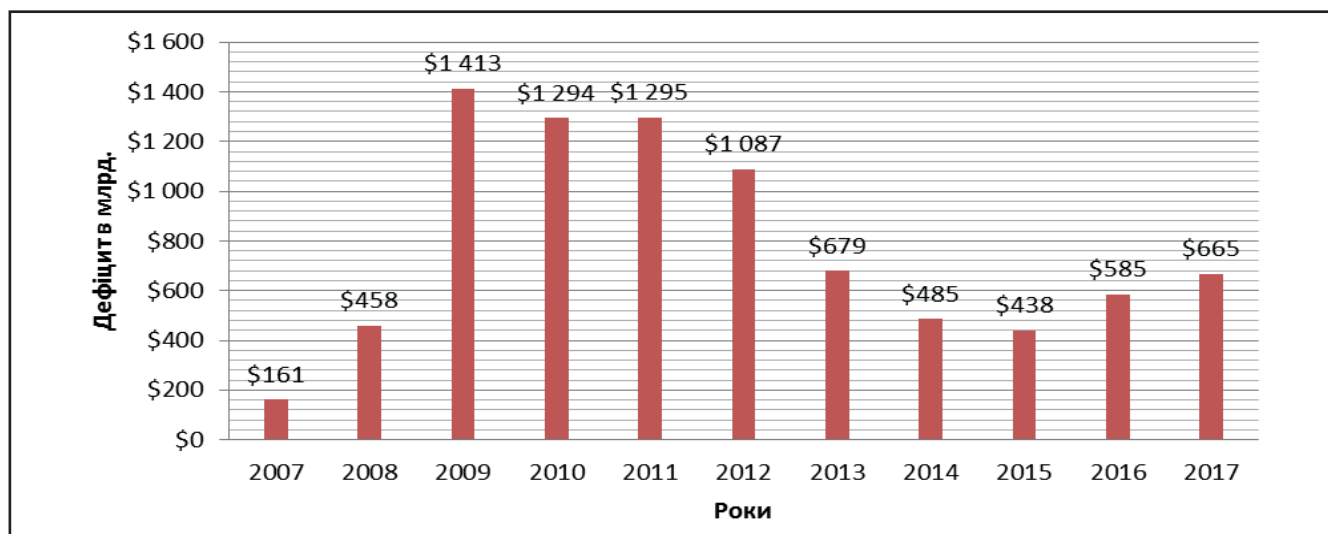
Якщо ж говорити про Україну, то сума гарантованого державного боргу на кінець 2017 року склала 76,31 млрд.\$, що на 5,34 млрд.\$ перевищує суму боргу на кінець 2016 року, це близько 85% ВВП. Тільки за минулий рік державний борг України збільшився більш ніж на 5 млрд.\$.

Такі дані були опубліковані в звіті Міністерство фінансів України за 2017 рік. У документі також зазначалося, що внутрішній борг України становить 26,84 млрд.\$.

При цьому, державний борг відносно інших держав становить 65,33 млрд.\$.

У той же час державний борг у 2016 році склав 60,72 млрд. грн., а внутрішній борг України за 2016 рік досяг суми 24,66 млрд.\$.

22 січня 2018 року, заступник голови Нацбанку Олег Чурій повідомив, що загальні боргові зобов'язання Національного банку і Міністерства

Динаміка федерального дефіциту США протягом останнього десятиліття (2007–2017 роки) [3]

фінансів України перед Міжнародним валютним фондом становлять 12,1 млрд.\$.

Обслуговування державного боргу – занадто дороге задоволення для української економіки. Так, в 2018 році на це знадобиться близько 10 млрд.\$.

Зокрема, по реструктуризованим євробондами 2015 року Україна буде вимушена виплатити майже мільярд доларів, а за кредитами МВФ – 1,6 млрд.\$.

Тому Міністерству фінансів України доводиться вдаватися до зовнішніх і внутрішніх запозичень. У жовтні 2017 року глава відомства Олександр Данилюк відзвітував про розміщення євробондів на три мільярди доларів. Держоблігації з прибутковістю вище семи відсотків річних викупили головним чином інвестори з США і Великобританії. Погашати їх доведеться чотирма рівними траншами в 2031–2032 роках. При цьому, на рахунок казначейства країни надійшло лише 1,32 млрд.\$.

На викуп раніше випущених державних цінних паперів відразу ж направили 1,68 млрд.\$.

Рішення було вимушеним – без залучення нових позик Україна не в змозі платити за старими боргами. «Повернення на зовнішні ринки запозичень виключає дефолт в 2019 році», – заявив тоді Данилюк. У той же час є підстави сумніватися, що Україні в принципі вдасться розмістити євробонди. Стан фінансових ринків після обвального падіння бірж США у лютому 2018 року – не на користь України. В таких умовах інвестори покидають ринки, що розвиваються, віддаючи перевагу більш надійним фінансовим інструментам, ніж, наприклад, українські держоблігації.

Міжнародна агенція Fitch в кінці жовтня 2017 року підтвердило рейтинг України в іноземній і національній валютах на рівні «В–» зі стабільним прогнозом. Як відзначали в Fitch, це відображає «слабку зовнішню ліквідність, високе державне боргове навантаження і структурні недоліки на тлі слабого банківського сектора, інституційних обмежень, геополітичних і політичних ризиків».

Висновки

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного світу, яка зачіпає практично всі країни і знаходиться в центрі уваги засобів масової інформації, простих громадян, економістів і політиків, є проблема накопиченого значного державного боргу. На відміну від боргу домогосподарств або корпорацій / фірм борг держави має «загальний» ха-

рактер і зачіпає інтереси всіх громадян і всього бізнесу, так як фактично покривається в тому числі за рахунок доходів всіх категорій платників податків і прямо впливає на національну валюту, фінансову систему країни і її становище в світі. Державний борг, як відомо, складається з двох частин:

внутрішнього і зовнішнього боргу. Виходячи з того, що навіть найбільш обгрунтована політика управління державним боргом не дозволяє повністю гарантувати його обслуговування і погашення за різних обставин, актуальна редукція проблеми суверенного дефолту в контексті виявлення і характеристики детермінант і наслідків подібної події, а також механізмів його попередження.

Розглядаючи наслідки дефолту, значними виявляються такі аспекти:

- репутація країни на міжнародній арені погіршується, що призводить до відтоку капіталу, який інвестується в економіку;
- ускладнюється процедура отримання нових позик і кредитів;
- девальвація національної валюти, що супроводжується значним рівнем інфляції, що призводить до зниження купівельної спроможності та зростання цін на імпортні товари;
- ускладнюється, а іноді, унеможливорюється підприємницька діяльність;
- в результаті погіршення економічної ситуації в країні через дефолт – виникають масові заворушення, протести, страйки.

Але, одночасно з негативними проявами дефолту, природа цього явища не є суто негативною. Дефолт – це не катастрофа. Це лише негативний фактор розвитку економіки. І дуже часто він може виступати засобом оздоровлення фінансової системи країни, дозволяє радикально змінити вектор розвитку та виправити помилки минулого. Саме тому, не варто розглядати дефолт як повне банкрутство країни. Це значний шанс для країни рухатись вперед. Тому позитивні сторони дефолту не можна залишати поза увагою:

- При оголошенні дефолту всі ресурси країни, які раніше спрямовувались на погашення кредитів, оптимізуються та пере направляються на вирішення проблем власне самої країни.
- Девальвація національної валюти призводить до зниження оплати праці. Саме тому, підприємства, які працюють на внутрішньому ринку мають підвищувати рівень конкурентоспроможності своєї продукції через зниження ціни її ви-

робництва, наслідком чого може стати збільшення обсягів імпорту.

– В результаті скрутного фінансового становища, в країні здійснюються радикальні соціально-економічні реформи, які сприяють ефективності внутрішньої економічної політики.

– В разі дефолту кредитори можуть піти на зустріч країні, яка оголосила дефолт, та знизити суму боргу за рахунок зменшення накопичених відсотків.

Таким чином, можна з упевненістю говорити про те, що в будь-якій ситуації є позитивна сторона, навіть в умовах дефолту. І головне – знайти правильний вихід. А щодо українських реалій, то доводиться констатувати, що боргова петля затягується на шиї України все тугіше, наслідком чого є відмова держави від виконання значної частини соціальних зобов'язань і руйнування реального сектора економіки. І як довго це буде продовжуватись – питання відкрите...

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
2. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник / Под ред. Л. Н. Красавиной. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 608 с.
3. US Senate Budget Committee. The federal deficit. Режим доступу: https://www.usgovernmentspending.com/federal_deficit_chart.html.
4. Sandleris, G. The Costs of Sovereign Defaults [Electronic resource]: Theory and Empirical Evidence / G. Sandleris // Center for International Development at Harvard University. – 2015. – Режим доступу: http://www.cid.harvard.edu/Economia/papers%20issues/Spring%202016/Sandleris_TheCostOfSovereignDefault_20150710.pdf.
5. Kuvshinov, D. Sovereigns going bust: estimating the cost of default [Electronic resource] / D. Kuvshinov, K. Zimmermann // Bonn Graduate School of Economics Discussion Papers. – 2016. – Режим доступу: <https://www.bgse.uni-bonn.de/bgse-profile-1/discussion-papers/2016/dmitry-kuvshinov-kasparzimmermann-sovereigns-going-bust-estimating-the-cost-of-default-no.-01-2015>.
6. Mallucci, E. Domestic Debt and Sovereign Defaults [Electronic resource] / E. Mallucci // International Finance Discussion Papers. – December 2015. – Режим доступу: <https://www.federalreserve.gov/econresdata/ifdp/2015/files/ifdp1153.pdf>.

7. Lima, D. Domestic Sovereign Debt and External Sovereign Debt Default [Electronic resource] / D. Lima // Indiana University Bloomington. – 2016. – Режим доступу: <https://economics.indiana.edu/home/conferences/2016-jordan-river-economics-conference/files/2016-04-29-13.pdf>.

8. Dufrenot, G. Sovereign default in Emerging market countries: A transition model allowing for heterogeneity [Electronic resource] / G. Dufrenot, A.-C. Paret // Aix-Marseille School of Economics. – 2015. – Режим доступу: <http://afse2015.sciencesconf.org/61524/document>.

9. Trade and development report / Report by the secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development. – 2008. 7. Hatchondo, J.C. The Economics of Sovereign Defaults [Electronic resource] / J.C. Hatchondo // Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly. – 2007. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/files/153/6993505.pdf>.

References

1. Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T. 1. / Redkol.: S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. – K.: Vydavnychi tsentr «Akademiiia», 2000. – 864 s.
2. Mezhdunarodnye valiutno-kredytnye y fyansovye otnosheniya: Uchebnyk / Pod red. L. N. Krasavynoi. – 2-e yzd., pererab. y dop. – M.: Fynansy y statystyka, 2000. – 608 s.
3. US Senate Budget Committee. The federal deficit. Rezhym dostupu: https://www.usgovernmentspending.com/federal_deficit_chart.html.
4. Sandleris, G. The Costs of Sovereign Defaults [Electronic resource]: Theory and Empirical Evidence / G. Sandleris // Center for International Development at Harvard University. – 2015. – Rezhym dostupu: http://www.cid.harvard.edu/Economia/papers%20issues/Spring%202016/Sandleris_TheCostOfSovereignDefault_20150710.pdf.
5. Kuvshinov, D. Sovereigns going bust: estimating the cost of default [Electronic resource] / D. Kuvshinov, K. Zimmermann // Bonn Graduate School of Economics Discussion Papers. – 2016. – Rezhym dostupu: <https://www.bgse.uni-bonn.de/bgse-profile-1/discussion-papers/2016/dmitry-kuvshinov-kasparzimmermann-sovereigns-going-bust-estimating-the-cost-of-default-no.-01-2015>.
6. Mallucci, E. Domestic Debt and Sovereign Defaults [Electronic resource] / E. Mallucci // International Finance Discussion Papers. – December 2015. – Rezhym dostupu: <https://www.federalreserve.gov/econresdata/ifdp/2015/files/ifdp1153.pdf>.

7. Lima, D. Domestic Sovereign Debt and External Sovereign Debt Default [Electronic resource] / D. Lima // Indiana University Bloomington. – 2016. – Rezhyim dostupu: <https://economics.indiana.edu/home/conferences/2016-jordan-river-economics-conference/files/2016-04-29-13.pdf>.

8. Dufrenot, G. Sovereign default in Emerging market countries: A transition model allowing for heterogeneity [Electronic resource] / G. Dufrenot, A.-C. Paret // Aix-Marseille School of Economics. – 2015. – Rezhyim dostupu: <http://afse2015.sciencesconf.org/61524/document>.

9. Trade and development report / Report by the secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development. – 2008. 7. Hatchondo, J.S. The Economics of Sovereign Defaults [Electronic resource] / J.S. Hatchondo // Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly. – 2007. – Rezhyim dostupu: <https://core.ac.uk/download/files/153/6993505.pdf>

Дані про авторів

Андрющенко Катерина Анатоліївна,

д.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємств, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

e-mail: katya373@i.ua

Ковтун Віта Петрівна,

к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємств

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

e-mail: vitkovtun@ukr.net

Данные об авторах

Андрющенко Екатерина Анатольевна,

д.э.н., доцент, профессор кафедры экономики предприятий, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана

e-mail: katya373@i.ua

Ковтун Вита Петровна,

к.э.н., старший преподаватель кафедры экономики предприятия

Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана

e-mail: vitkovtun@ukr.net

Data about the author

Kateryna Andriushchenko,

D.S. of Economics, Professor of the Enterprise Economics Department State University, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

e-mail: katya373@i.ua

Vita Kovtun,

PhD of Economics, Senior lecturer of the Enterprise Economics Department State University «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

e-mail: vitkovtun@ukr.net

УДК 336.1

МАРШАЛОК Т.Я.

Аналіз фінансової політики України в умовах економічних циклів: позитивні та негативні аспекти

Мета дослідження. Виявити взаємозалежності, що виникають в царині фінансової політики, можливості зниження чи необхідність підвищення податкового навантаження. Запропонувати ефективні механізми перерозподілу видатків держави для підвищення соціальних стандартів та розвитку економіки. А також встановити, як державні запозичення впливають на соціально-економічне становище країни, визначити чи можливо на даному етапі функціонування економіки відмовитися від нових запозичень, для того щоб знизити рівень боргової залежності країни.

Методика дослідження. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема: монографічний – при огляді літературних джерел за темою дослідження; експертно-логічний – при виборі кроків щодо формування фінансової політики на тих чи інших етапах економічного розвитку; системно-аналітичний – при критичному аналізі фінансової політики в умовах тих чи інших економічних дисбалансів.

Результати. Встановлено, що наступне нагромадження боргу країни може призвести до втрати економічної незалежності нашої держави, диктуванням певних економічно не вигідних умов зовнішніми кредиторами, що у подальшому вплине на соціальний та економічний добробут наших громадян.

Запропоновано змінити вектори державної фінансової політики в напрямку підвищення рівня капітальних видатків, зменшення боргового навантаження за рахунок зовнішніх позик, змінити вектори в напрямку залучення коштів від внутрішнього кредитора, зменшити рівень податкового навантаження на прибутки підприємств реального сектору, що дозволить вивільнити кошти для реінвестування, розширення сфери виробництва, призведе до пришвидшення темпів виробництва валового внутрішнього продукту. Як основа економічного зростання необхідно знизити рівень контролю за сферою виробництва, дебюрократизувати відносини між державою та бізнесом, необхідно впровадити непрямі методи державного контролю, забезпечити прозорість державної політики в сфері закупівель, дозволити громадськості приймати активну участь в прийнятті рішень в сфері економіки, що дасть змогу підвищити рівень довіри міжнародних інституцій, покращити інвестиційний клімат в країні, а це в свою чергу стане поштовхом до розвитку економіки.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для ефективного управління економічними процесами через призму фінансової політики держави.

Ключові слова: фінансова політика, економічний цикл, фази економічного циклу, дискреційна фінансова політика, недискреційна фінансова політика, автоматичні економічні стабілізатори, податок, державні видатки, доходи громадян, державний борг.

МАРШАЛОК Т.Я.

Анализ фискальной политики Украины в условиях экономических циклов: позитивные и негативные аспекты

Цель исследования. Выявить взаимозависимости, возникающие в области фискальной политики, возможности снижения или необходимости повышения налоговой нагрузки. Предложить эффективные механизмы перераспределения расходов государства для повышения социальных стандартов и развития экономики. А также установить, как государственные заимствования влияют на социально-экономическое положение страны, определить возможно на данном этапе функционирования экономики отказаться от новых заимствований, для того чтобы снизить уровень долговой зависимости страны.

Методика исследования. В ходе исследования использовались общенаучные и специальные методы, в частности: монографический – при просмотре литературных источников по теме исследования; экспертно-логический – при выборе шагов по формированию фискальной политики на тех или иных этапах экономического развития; системно-аналитический – при критическом анализе фискальной политики в условиях тех или иных экономических дисбалансов.

Результаты. Установлено, что следующее накопления долга страны может привести к потере экономической независимости нашего государства, диктовкой определенных экономически невыгодных условий внешними кредиторами, в дальнейшем повлияет на социальное и экономическое благосостояние наших граждан.

Предложено изменить векторы государственной фискальной политики в направлении повышения уровня капитальных расходов, уменьшения долговой нагрузки за счет внешних займов, изменить векторы в направлении привлечения средств от внутреннего кредитора, уменьшить уровень налоговой нагрузки на доходы предприятий реального сектора, что позволит высвободить средства для реинвестирования, расширение сферы производства, приведет к ускорению темпов производства валового внутреннего продукта. В качестве основы экономического роста необходимо снизить уровень контроля за сферой производства, дебюрократизировать отношения между государством и бизнесом, необходимо внедрить косвенные методы государственного контроля, обеспечить прозрачность государственной политики в сфере закупок, предоставить право общественности принимать активное участие в принятии решений в сфере экономики, что позволит повысить уровень доверия международных институтов, улучшить инвестиционный климат в стране, а это в свою очередь станет толчком к развитию экономики.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для эффективного управления экономическими процессами через призму фискальной политики государства.

Ключевые слова: фискальная политика, экономический цикл, фазы экономического цикла, дискреционная фискальная политика, недискреционная фискальная политика, автоматические экономические стабилизаторы, налог, государственные расходы, доходы, государственный долг.

MARSHALOK T.Y.

Analysis of the Ukrainian fiscal policy in the conditions of economic cycle: positive and negative aspects

The aim of the study. Identify the interdependencies that arise in the area of fiscal policy, the possibility of reducing or need to increase the tax burden. Propose effective mechanisms for redistributing state expenditures to improve social standards and economic development. And also to determine how government borrowings affect the socio-economic situation in the country, to determine whether it is possible at this stage of the economy to abandon new borrowings in order to reduce the level of debt dependence of the country.

Research methodology. During the research, general scientific and special methods were used, in particular: monographic – when reviewing literary sources on the subject of research; expert-logical – when choosing steps to formulate fiscal policy at certain stages of economic development; system-analytical – at a critical analysis of fiscal policy in the context of certain economic imbalances.

Results. It was established that the next accumulation of the country's debt could lead to loss of economic independence of our state, dictation of certain economically unprofitable conditions by external creditors, which will further affect the social and economic well-being of our citizens.

It is proposed to change the vectors of the state fiscal policy in the direction of increasing the level of capital expenditures, reducing debt burden from external loans, changing vectors in the direction of raising funds from the internal creditor, reducing the level of tax burden on profits of enterprises in the real sector, which will release funds for reinvestment, expansion of the sphere production, will lead to an accelerated rate of production of gross domestic product. As a basis for economic growth, it is necessary to reduce the level of control over the sphere of production, to de-bureaucratised relations between the state and business, to implement indirect methods of state control, to ensure transparency of the state policy in the field of procurement, to allow the public to take an active part in decision-making in the field of economy, which will allow to increase the level of confidence of international institutions, improve the investment climate in the country, which in turn will be a boost to the development of the economy.

Practical significance. The obtained research results are the basis for effective management of economic processes through the prism of the fiscal policy of the state.

Key words: fiscal policy, economic cycle, economic cycle phases, discretionary fiscal policy, non-dispersed fiscal policy, automatic economic stabilizers, tax, state expenditures, citizens' incomes, public debt.

Постановка проблеми. Найважливішим показником ефективного функціонування державних фінансів є податкове, боргове навантаження, а також рівень перерозподілу доходів держави за видами (соціальна складова, бюджетне фінансування соціальних галузей економіки, економічні видатки).

Для оцінки ефективності державної політики в сфері державних фінансів необхідно проаналізувати основні макроекономічні показники, такі як ВВП, інфляція, рівень заробітної плати, доходи домогосподарств, розвиток окремих галузей промислового виробництва, сільського господарства, сфери послуг. Також дослідити вплив

податкових надходжень, видатків бюджетів, боргу країни на зміну макропоказників держави.

Мета такого дослідження: виявити та встановити залежності, можливість зниження чи необхідність підвищення податкового навантаження, запропонувати ефективні механізми перерозподілу видатків держави для підвищення соціальних стандартів та розвитку економіки. А також встановити, як державні запозичення впливають на соціально-економічне становище країни, визначити чи можливо на даному етапі функціонування економіки відмовитися від нових запозичень, для того щоб знизити рівень боргової залежності країни.

Виклад основного матеріалу. В даній науковій праці ми спробуємо змодельовати основні вектори розвитку економіки для формування фінансово незалежної країни з високими соціальними та економічними стандартами, високим рівнем доходів громадян, низькою інфляцією, сприятливим інвестиційним кліматом. Виокремити та запропонувати інструменти, застосування яких призведе до зростання ВВП.

Податкове навантаження це показник, що відображає ступінь перерозподілу податків, а також інших обов'язкових платежів визначених вітчизняним законодавством через показник валового внутрішнього продукту країни [1].

В той час як боргове навантаження вказує на частку державного боргу в структурі валового внутрішнього продукту [2].

Графічно такі показники можна зобразити наступним чином (рис. 1).

Інтерпретація податкового та боргового навантаження дає змогу спостерігати, що зростання валового внутрішнього продукту при здійсненні недискреційної фіскальної політики призводить до збільшення різниці між цим макропоказником, податковими надходженнями та боргом країни.

Така ситуація є закономірною, адже при швидкому збільшенні рівня валового внутрішнього продукту норма оподаткування залишається сталою, що дозволяє вивільнити кошти для інвестування, накопичення чи додаткового споживання, в той час приріст власного капіталу зменшує потребу в залученні боргових інструментів. При прирості ВВП, показники податкового та боргового навантаження повинні знизитися в короткостроковій перспективі. Водночас, зниження рівня боргового навантаження відбувається швидшими темпами ніж податкового, що пояснюється економічними особливостями. Адже державний борг і його залучення є інструментом дискреційної фіскальної політики, тоді як податки відносяться до інструментів недискреційного характеру (вмонтовані економічні стабілізатори). Чому зниження навантаження є явищем короткострокового характеру? Адже в середньостроковому періоді уряд може застосувати дії дискреційного характеру, в ручному режимі збільшити податкові ставки, запровадити нові податкові платежі, встановити додаткові обмеження, такі як ліцензування, дозволи, що призведе до додаткового «фіскального» навантаження. Водночас, що

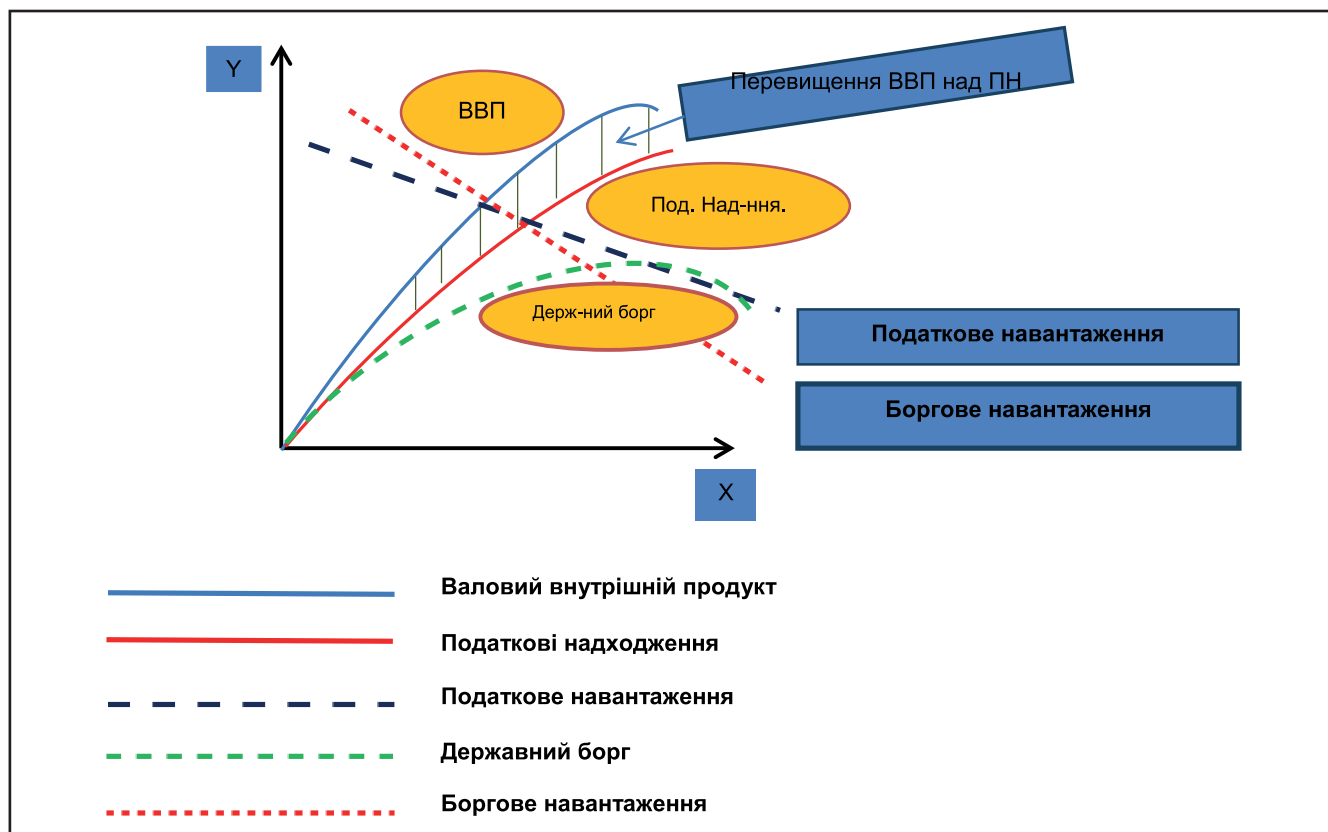

Рисунок 1. Інтерпретація податкового та боргового навантаження*

*Розроблено автором на основі [1;2]

стосується кредитних ресурсів держави, достатні наявні фінансові ресурси, дадуть змогу взагалі відмовитися від залучення додаткових кредитних ресурсів країною в короткому періоді. Адже в середньостроковій та довгостроковій перспективі в державі може бути прийняте рішення про залучення додаткових фінансових ресурсів, вартість яких є меншою ніж приріст доходів держави.

Для аналізу економічної ситуації в Україні за останні роки, проведемо моніторинг основних макроекономічних показників, які відображають податкове навантаження. А також проведемо дослідження впливу державного боргу, видаткової політики держави на економічні коливання та зміни економічної ситуації. Таке дослідження дозволить виявити економічні цикли, коливання макроекономічних показників та спрогнозувати яким чином розвиватиметься економіка країни в майбутніх періодах. Встановити, чи застосовувані державою дискреційні інструменти фіскальної політики ефективно впливають на економічний розвиток, як уряд долає фіскальні розриви, інструменти якого характеру при застосуванні урядом є пріоритетними. Такий аналіз дозволить виробити ефективні кроки для подолання економічних дисбалансів.

Для аналізу використаємо дані за роками, зокрема динаміку ВВП, податкових надходжень до Зведеного бюджету України, Єдиного соціального внеску, Військового збору.

Аналізуючи основні макроекономічні показники, спостерігаємо їх номінальне зростання, лише 2013 рік, знаменувався зниженням номінальних надходжень податкових платежів у порівнянні до попереднього року. Що стосується податкового навантаження його рівень коливався в межах від 31,99% у 2016 р. до 35,91% у 2012 р., тоді як з 2008 до 2010 року відбулося зменшення цього показника з 35,61% до 32,91%, причиною такого зниження була економічна криза, яка призвела до свідомого зниження податкового навантажен-

ня для стабілізації інвестиційного клімату, та виведення економіки країни зі стану рецесії. Після стабілізації економіки країни, спостерігаємо поступове зростання податкового навантаження у 2011 році – 35,17% та 2012 р. – 35,91%. А вже за підсумками 2013 року, коли Україна пережила найбільшу за історію незалежності політичну кризу спостерігаємо зменшення цього показника до рівня 34,92% і аж до показника 31,99% у 2016 році. Причиною такого зниження в першу чергу є політичні та економічні потрясіння, які негативно вплинули на економічне та інвестиційне середовище країни, зниження надходжень податкових платежів від промислового сектору економіки, тимчасова окупація частини території України, війна з Росією.

Якщо відобразити отримані показники за допомогою графіка, зможемо спостерігати циклічність економіки країни. Однак для більшої точності розрахунків необхідно перевести основні макропоказники у долари США, адже валютний курс також впливає на волатильність економіки та її циклічність [6].

Аналізуючи наведені показники, приходимо до висновку про існування економічних дисбалансів в Україні, які проявляються через економічні цикли. Зокрема, з графіку чітко простежуються стадії спаду, 2008–2009; 2013–2015 рік, фази депресії – 2009 та 2015 рік, фази піднесення – 2009–2013; 2015 рік і триває досі, що чітко спостерігаємо за результатами 2016 та 2017 рр.

Можна зробити висновок, що економічна криза в Україні була наслідком світової економічної кризи, яка розпочалася у 2008 році, та негативно вплинула на економічний клімат в Україні. Однак українській економіці вдалося досить швидко подолати наслідки негативних тенденцій і вже у 2009 році спостерігаємо економічне зростання. Найбільш негативні тенденції в Україні спостерігаємо у 2013 році, найбільше на окреслену ситуацію вплинула політична криза та військова агре-

Таблиця 1. Макроекономічні показники України в млн. грн. та рівень податкового навантаження у %*

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники										
ВВП	948056	913345	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Податкові надходження	235680	209789	236901	323991	347986	341165	355428	507636	650782	828159
ЄСВ	101951	99821	119343	139056	157980	166864	165923	169874	111707	158910
Податкове навантаження	35,61%	33,90%	32,91%	35,17%	35,91%	34,92%	33,28%	34,23%	31,99%	33,09%

* Розроблено автором на основі [3;4;5]

Таблиця 2. Макроекономічні показники України в млн. дол. США та рівень податкового навантаження у % [3; 4; 5; 6]

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники										
ВВП	179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270	109265
Податкові надходження	44744,7	26926,5	29852,9	40150,7	43416,7	42984,1	29901,3	23238,4	25469,4	30335,5
ЄСВ	19355,8	12812	15038,9	17232,6	19710,5	21023,6	13958,7	7776,4	4371,8	5820,9
Податкове навантаження	35,61%	33,90%	32,91%	35,17%	35,91%	34,92%	33,28%	34,23%	31,99%	33,09%

сія зі сторони Росії. Однак на фоні несприятливої політичної ситуації уряду України вдалося стабілізувати економічну ситуацію і вже у 2016 році українська економіка почала зростати, проте таке зростання відбувається повільнішими темпами ніж це ми могли спостерігати в попередні періоди.

Також варто зауважити, що динаміка податкових надходжень та ЄСВ відображає траєкторію зміни ВВП в Україні, однак у фазах спаду ми можемо бачити зниження рівня податкового навантаження, що чітко відображено в наших розрахунках (Таблиця 1 і Таблиця 2).

Така ситуація засвідчує використання дискреційних фіскальних інструментів, задля примусового зменшення податкового тиску на економіку країни. Саме 2014–2015 роки відзначаються зниженням податкового навантаження на фонд оплати праці, зменшенням ставки податку на прибуток підприємств.

Хоча динаміка податкових надходжень у 2016–2017 рр. підтверджує нашу гіпотезу про зниження рівня податкового навантаження в період економічного зростання, адже в ці роки уряд не застосовував інструменти примусового фіскального характеру, що призвело до збільшення розривів між зростанням ВВП та податковими надходженнями.

Варто зауважити, що тривалість останнього повного економічного циклу в Україні, який тривав з 2009 – 2015 рр. становив 6 років.

Для розуміння проблеми, і виокремлення тих чинників, які найбільше вплинули на динаміку ВВП і породили економічний цикл 2009 – 2015 років, дослідити вплив окремих галузей економіки на формування ВВП в Україні.

Для аналізу пропонуємо виокремити промисловість, продовольчу сферу (аграрний сектор) і сферу послуг, секторів економіки де створюєть-

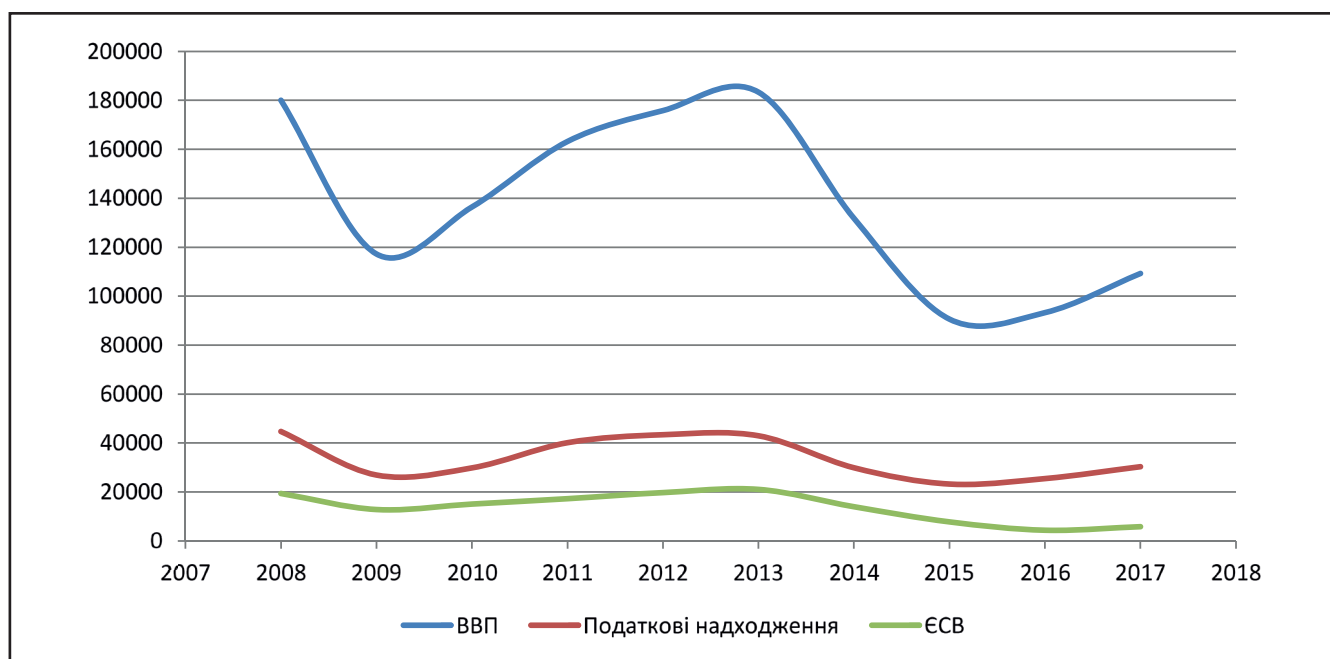

Рисунок 2. Динаміка ВВП, податкових надходжень та єдиного соціального внеску в розрізі 2008–2017 років, дол. США.*

* Розраховано автором на основі: [3; 4; 5; 6]

Таблиця 3. Динаміка створення валового внутрішнього продукту за галузями економіки у 2008–2017 рр., млн. грн.*

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники										
ВВП	948056	913345	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Промисловість	219072	182554	206136	239547	255572	246314	273170	331833	423121	550769
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	65148	65758	80385	106 555	109785	128738	161145	239806	279701	305194
Сфера послуг	576494	599018	667951	765929	847712	908760	948404	1117748	1320406	1664141

*Розроблено автором на основі: [3]

ся найбільша додана вартість, формується валовий внутрішній продукт.

Вибірка статистичних даних за роками щодо створення доданої вартості у визначених трьох стратегічних галузях виглядає наступним чином (Таблиця 3).

Для кращого розуміння обраних для аналізу статистичних показників, зазначимо, що до промисловості нами віднесено добувну та переробну промисловість, до сфери послуг ми віднесли створений ВВП у таких галузях як: постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, водопостачання; каналізація, поводження з відходами, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, тимчасове розміщування й організація харчування, інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, надання інших видів послуг.

Аналізуючи статистичні показники створеного валового продукту в різних секторах економіки України спостерігаємо номінальне зростання за різними галузями в розрізі років, однак такі

тенденції лише поверхнево дають змогу оцінити реальні зміни в економіці країни, адже девальвація гривні, інфляція, курс гривні по відношенні до інших валют мають високий рівень впливу на реальну складову розвитку економіки. Саме тому, вважаємо за доцільне розрахувати динамічні зміни обсягів виробництва ВВП за галузями економіки в розрахунку до дол. США.

Використовуючи середньозважені курси гривні до дол. США, отримаємо наступну статистичну інформацію (табл.4, рис. 3):

Аналізуючи рис. 3 можемо спостерігати які сфери економіки найбільше піддавалися економічним потрясінням і під впливом зміни яких валовий внутрішній продукт в Україні змінювався найбільше. Зокрема, сфера послуг фактично повторює траєкторію ВВП, що може свідчити про найвищу чутливість сфери послуг до змін у світовій економіці, а також найбільшу залежність економіки України саме від будівельної галузі, кон'юктури в фінансовому секторі. «Потрясіння» у фінансовому секторі, ліквідація великої кількості недержавних банків, призвели до спаду економіки країни у 2013–2015 роках., також негативну динаміку в сфері послуг можна пояснити кризою в будівництві та зменшенням попиту на ринку нерухомого майна. Однак починаючи з 2015 року українська економіка і зокрема сфера послуг розпочинає своє зростання, що засвідчує подолання негативних економічних наслідків та стабілізації даної галузі.

Таблиця 4. Динаміка створення валового внутрішнього продукту за галузями економіки у 2008–2017 рр., млн. дол. США. [3; 6]

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники										
ВВП	179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270	109265
Промисловість	41592	23431	25976	29686	31887	31034	22981	15191	16560	20175
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	12369	8440	10130	13205	13697	16220	13557	10978	10947	11179
Сфера послуг	109450	76884	84171	94918	105765	114497	79787	51168	51676	60958

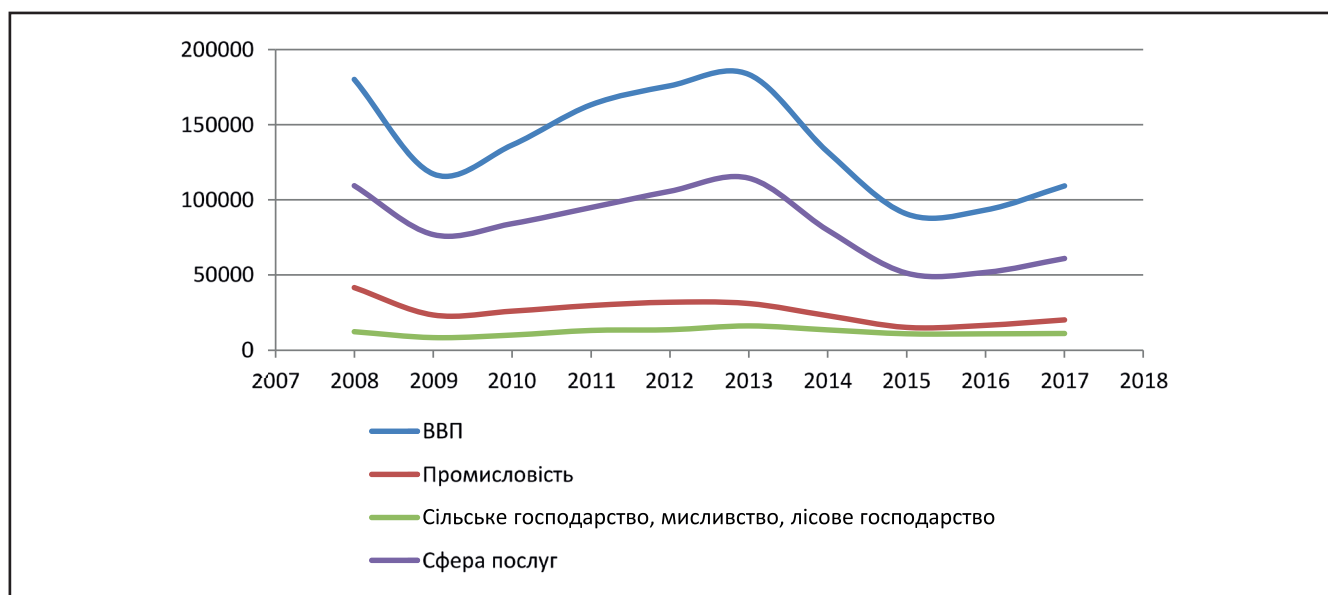

Рисунок 3. Динаміка створеного ВВП за галузями економіки в розрізі 2008–2017 років, дол. США.*

Розроблено автором на основі: [3; 6]

Тоді як промисловість та сільське господарство виявилися менш чутливими до економічних криз, які мали місце в світі. Аграрна сфера виявилася найбільш стійкою та знаменувалася найменшою волятивністю. Саме тому вважаємо, що саме сільське господарство є тією галуззю економіки, яка може дати поштовх для розвитку економіки України, є найменш чутливою до економічних потрясінь і породжує постійний поступальний висхідний рух. Протягом 2008–2017 року не спостерігаємо чітких спадів та рецесій в цьому секторі економіки.

Що стосується промислового виробництва, у зв'язку з політичними потрясіннями, агресією зі сторони Росії, окупацією частини території України, це призвело до зниження промислового потенціалу країни, що чітко проглядається на рис. 3. Спостерігаємо фазу спаду у 2013–2015 роках. Тоді як спад 2008–2009 року в даному секторі економіки був спричинений світовою фінансовою кризою, динамікою цін на важку промислову продукцію.

Однак під впливом сприятливих ринкових умов вже у 2010 році відбулася стабілізація даного сектору економіки, та розпочалася фаза економічного підйому.

Незважаючи на важку політичну ситуацію у 2015 році дана галузь показує тенденцію до зростання.

З огляду на проведений аналіз можемо констатувати, економіка України є чутливою до економічних дисбалансів в світі, однак дії уряду, який використовує макроекономічні дискреційні інструменти

призвели до стабілізації економічної ситуації і забезпечили повільний однак висхідний розвиток.

Але, макроекономічний аналіз доводить, криза 2013 року в Україні була надзвичайно масштабною, ми спостерігаємо високі темпи зменшення валового внутрішнього продукту, який знизився до рівня 90615 млн дол. США у 2015 році, тоді як найменше його значення в попередньому економічному циклі у 2009 році становило 117228 млн дол. США.

Тому навіть при депресії 2009 року Україна перебувала в економічно кращому становищі ніж у 2017 році, коли вітчизняна економіка перебуває у фазі піднесення. Причиною такого негативного становища є значне зниження темпів виробництва промислової продукції та сфери послуг, частка яких у створеному ВВП країни є найвищою. Промислове виробництво зменшилося з 23431 млн дол. США у депресійний 2009 році до 15191 млн дол. США у 2015 р., тоді як сфера послуг зменшилася з 76884 млн дол. США до 51168 млн дол. США.

Єдиною галуззю економіки, яка забезпечила приріст валового внутрішнього продукту є аграрна сфера, коли показник виробництва продукції у 2009 році був меншим і становив 8440 млн дол. США ніж у 2015 році коли показник створеного продукту в аграрній сфері становив 10978 млн дол. США.

Такі показники ще раз засвідчують потребу в розвитку та підтримці сільськогосподарського виробництва в Україні, яке є стратегічною галуз-

зю економіки країни і в майбутньому дозволить побудувати міцну продовольчу країну з швидкими темпами економічного зростання і лідерськими позиціями в світі. Дасть поштовх для інших галузей економіки, супутній аграрній сфері.

Для побудови цілісної картини економічних залежностей, вважаємо за доцільне дослідити розподіл створеного валового внутрішнього продукту на різні соціально-економічні сфери через Зведений бюджет України та Пенсійний фонд України. Визначити взаємозалежності між валовим внутрішнім продуктом України та Державним боргом. Такі дослідження дозволять встановити ефективність та раціональність використання бюджетних коштів, визначити чи

економіка України є економікою «проїдання» чи економікою «розвитку». І хто є справжнім доном України, платники податків чи кредитори?

Аналізуючи показники у наведеній таблиці 5, можемо спостерігати номінальне зростання видаткової частини Зведеного бюджету України за роками, дещо строкатішою є ситуація щодо видатків Пенсійного фонду, зокрема у 2016 році такі видатки були меншими ніж у попередньому 2015 році, перекрити бюджет Пенсійного фонду України вдалося за рахунок коштів Державного бюджету України.

Однак, для більш точного аналізу, який матиме кращий економічний ефект, варто виразити наведені в таблиці 5 показники у доларах США. Що

Таблиця 5. Динаміка ВВП, видатків Зведеного бюджету України за функціями та Пенсійного фонду України у 2008–2017 рр., млн. грн. *

Роки Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП	948056	913345	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Видатки на освіту	60955	66770	79789	86254	101561	105539	100110	114193	129435	177756
Видатки на соціальний захист	31390	28283	37366	43781	57027	57799	58192	76753	110719	145534
Пенсії	42648	50487	67165	61653	68280	87264	79813	99587	147611	140227
Видатки на медицину	33551	36558	44765	48962	58454	61569	57150	71001	75409	102392
Збройні сили	11733	9654	11347	13242	14487	14844	27365	52016	59357	74360
Видатки Пенсійного фонду України	153854	165729	191473	210714	233696	252755	243478	266508	256669	291466
Капітальні видатки	41179	19978	30664	41947	40745	29380	20200	46753	73028	99612
Видатки загалом	309216	307312	377873	416854	492455	505844	523126	679871	835589	1056760
Видатки Пенсійного фонду України та Зведеного бюджету України (Загалом)	463070	473041	569346	627568	726151	758599	766604	946379	1092258	1348226

*Розроблено автором на основі: [3; 5; 7]

Таблиця 6. Динаміка ВВП, видатків Зведеного бюджету України за функціями та Пенсійного фонду України у 2008–2017 рр., млн. дол. США. *

Роки Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП	179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270	109265
Видатки на освіту	11588	8571	10062	10688	12679	13309	8427	5229	5066	6511
Видатки на соціальний захист	5968	3631	4712	5425	7119	7289	4898	3514	4333	5331
Пенсії	8108	6481	8470	7640	8524	11004	6718	4560	5777	5137
Видатки на медицину	6379	4693	5645	6067	7298	7764	4811	3251	2951	3751
Збройні сили	2231	1239	1431	1641	1809	1872	2303	2382	2323	2724
Видатки Пенсійного фонду України	29250	21275	24145	26111	29176	31873	20495	12203	10046	10676
Капітальні видатки	7829	2565	3867	5198	5087	3705	1700	2141	2858	3649
Видатки загалом	58786	39450	47651	51655	61480	63789	44034	31130	32704	38709
Видатки Пенсійного фонду України та Зведеного бюджету України (Загалом)	88036	60724	71796	77766	90656	95662	64529	43332	42750	49386

*Розраховано автором на основі: [3; 5; 6; 7]

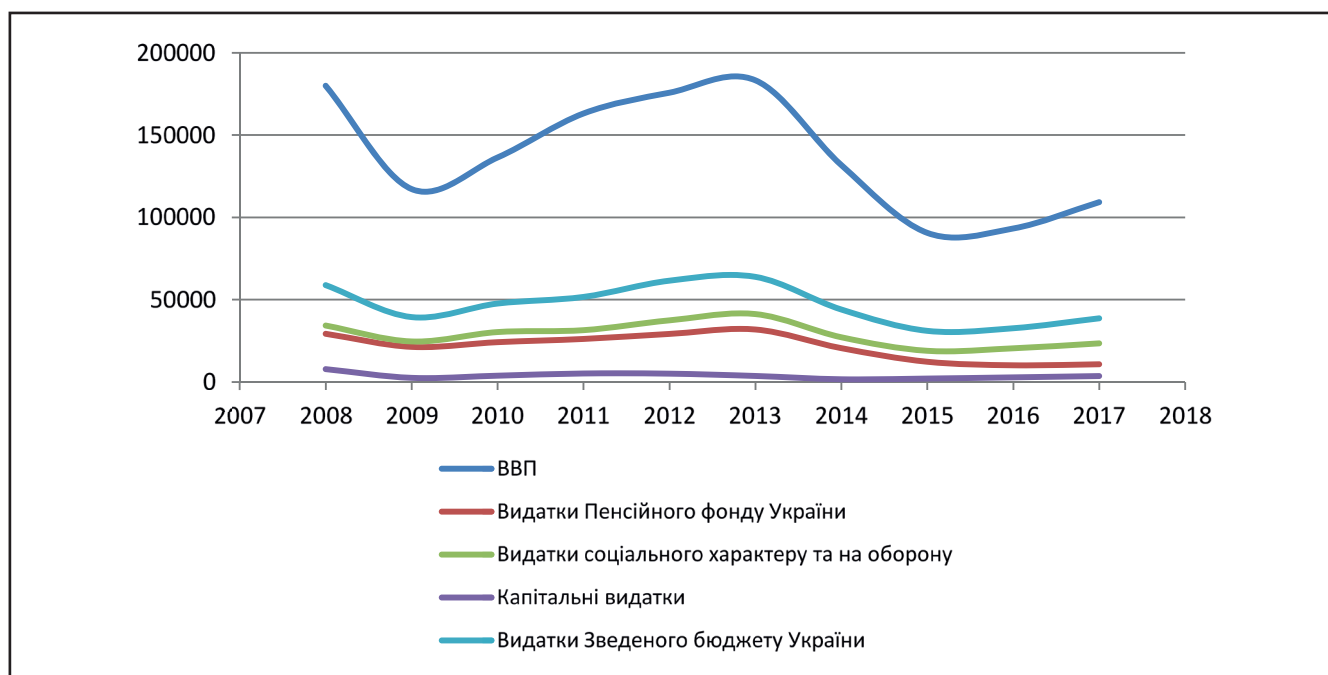

Рисунок 4. Динаміка ВВП та видатків Держави (за видами) в розрізі 2008–2017 років, млн. дол. США.*

*Розроблено автором на основі: [3; 5; 6; 7].

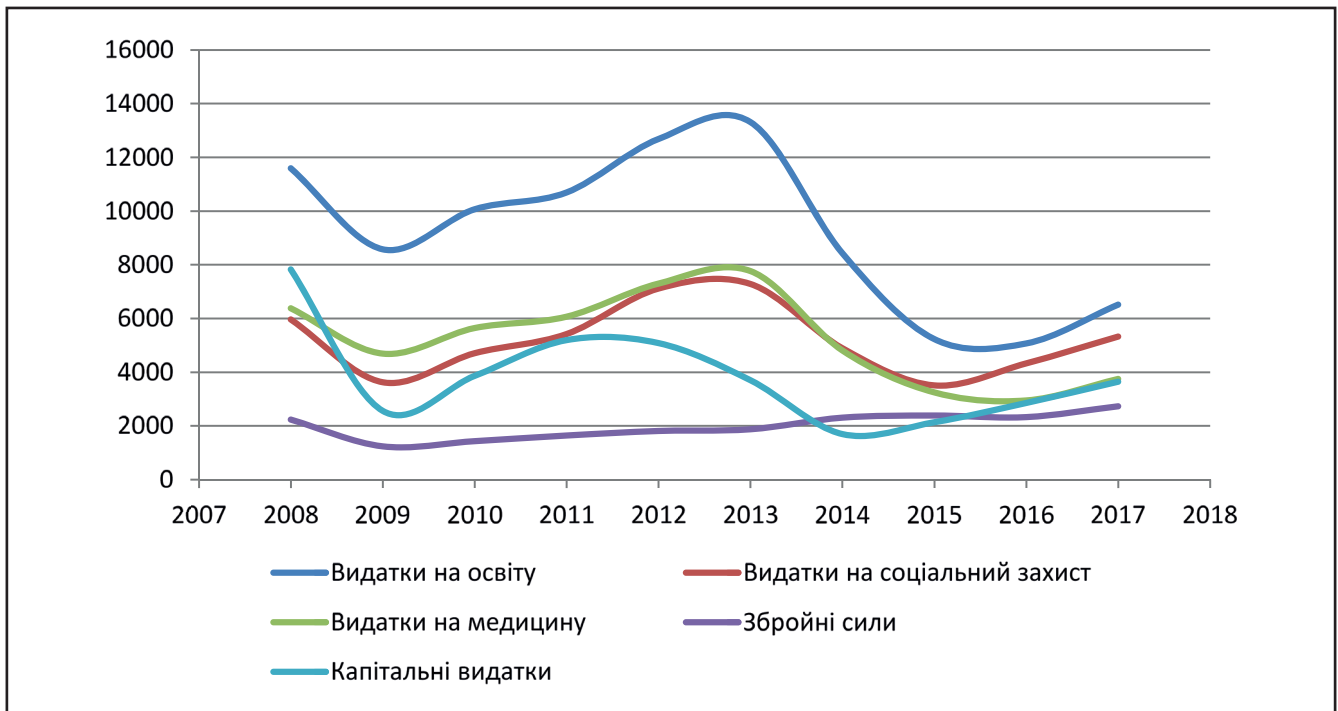
дозволить оцінити реальні видатки, та визначити пріоритети держави в сфері соціально-економічного розвитку (Таблиця 6; Рис. 4).

Аналізуючи основні макроекономічні показники, що відображають державну політику видатків, можемо зробити наступні висновки.

Видатки Зведеного бюджету України повторюють траєкторію показників валового внутрішнього продукту, що може свідчити про підлаштування політики в сфері видатків до загальнодержавної кон'юнктури економічного розвитку. В роки економічного спаду, депресії видатки Зведеного бюджету України також знаменуються своїм зменшенням, тоді як в умовах зростання економіки видатки держави також зростали. Така ситуація є прогнозованою, адже видаткова частина Зведеного бюджету України є залежною від економічних показників країни, видатки більшою мірою фінансуються за рахунок коштів платників податків (суб'єктів, що створюють ВВП). Тому зниження економічної активності призводить до зменшення рівня залучення фінансових інструментів для здійснення функцій держави соціально-економічного характеру.

Що стосується видатків Пенсійного фонду України, можемо відмітити менш стрімке їх зростання в період економічних підйомів і більш вологішу тенденцію в умовах економічної кризи. Таку

ситуацію можна пояснити зміщенням акцентів від Пенсійного фонду до фінансування пенсій за рахунок коштів Державного бюджету (основний донор Пенсійного фонду є Державний бюджет України), реальне зростання пенсій пенсіонерів в Україні відбувається надзвичайно повільними темпами, що дає змогу стверджувати про низький рівень соціальної «уваги» уряду країни на проблеми пенсіонерів. Вирішенням проблем в сфері пенсійного забезпечення громадян України може стати масштабна Пенсійна реформа, яка повинна полягати не лише в запровадженні нових умов зарахування страхового стажу, підняття пенсійного віку громадян, а й необхідність запровадження трьох рівневої пенсійної системи, яка передбачає солідарну пенсійну систему, накопичувальну і недержавне пенсійне страхування, що дозволить вирішити питання фінансування пенсій з Пенсійного фонду України. До чинників, які вплинули на стан пенсійного фонду, було застосування дискреційних інструментів, зокрема в сфері справляння ЄСВ, зменшення ставки ЄСВ у 2016 році майже в два рази, призвело до зростання дефіциту бюджету і немало очікуваного позитивного ефекту. Саме це і стало причиною існування стадії спаду і у 2017 році, тоді як інші видатки держави починаючи з 2015 року проявляли тенденцію до зростання.

Рисунк 5. Динаміка ВВП та витратів Держави (за функціональним спрямуванням) в розрізі 2008–2017 років, млн. дол. США.*

* Розроблено автором на основі: [3; 5; 6; 7]

Загальну увагу варто привернути до динаміки витратів соціального характеру, на оборону країни та капітальних витратів, що дозволить встановити пріоритети в розвитку України (рис. 5).

Підводячи підсумки, констатуємо наступне, уряд України переживши економічну кризу 2015 року відновив тенденцію до підвищення обсягів фінансування витратів соціального характеру, що може бути позитивним індикатором економічного зростання в Україні. Проте чітко проявляється соціальний характер бюджетної політики України, який є ефективним у короткостроковій перспективі. Однак за існуючого стану економічного розвитку, позитивний економічний ефект у довгостроковій перспективі можна спостерігати спрямовуючи бюджетні кошти на розвиток галузей економіки (так звані капітальні видатки). В аналізований період спостерігаємо позитивну тенденцію у фінансуванні державою таких витратів. Починаючи з 2014 року, витрати держави економічного характеру почали зростати і відображають найвищу висхідну траєкторію протягом періоду за який зроблено аналіз. Отримані результати є свідченням того, що уряд країни обрав стратегію довготривалого і ефективного розвитку економіки, що вже у середньостроковій перспективі призведе до економічного зростання.

Також можемо спостерігати зростання витрат на фінансування оборони країни, яке розпочалося у 2009 році із 1239 млн дол. США до 2724 млн дол. США у 2017 році. Тенденція до зростання оборонних витратів є закономірною, адже починаючи з 2013 року Україна перебуває в стадії збройного конфлікту на Сході країни і прямої військової агресії зі сторони Російської федерації.

Однак, проаналізувавши дві складових фіскальної політики країни (податкову та витаткову політики), ми не в змозі зі 100% впевненістю стверджувати про правильність всіх дій уряду щодо політики економічного зростання та підвищення соціального добробуту громадян країни. Адже боргова політика держави є не менш важливою ніж дві інших, а можливо і найбільш важливою у довгостроковому періоді розвитку країни. Адже від ефективної боргової політики залежить фінансова та економічна незалежність держави і безпосередньо вона може впливати на державний суверенітет.

Саме тому вважаємо за доцільне дослідити взаємозалежності між циклами економічного розвитку та тенденціями в сфері боргової політики держави (Таблиця 7).

Аналізуючи наведені в Таблиці 7 показники, хочемо зауважити, що рівень державного боргу в Україні зріз з показника 189410 млн. грн. до

Таблиця 7. Динаміка валового внутрішнього продукту та Державного боргу України у 2008–2017 рр. млн. грн. *

Роки		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники											
ВВП		948056	913345	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
	Державний зовнішній Борг	86023	135926	181813	195806	208919	223016	486027	826270	980185	1080310
	Державний внутрішній Борг	44667	91070	141662	161467	190299	256960	461004	508001	670646	753399
	Гарантований державою зовнішній борг	56720	75825	94932	103607	16211	77009	125939	216449	259843	294685
	Гарантований державою внутрішній борг	2001	14063	13828	12241	100081	27129	27863	21459	19084	13280
ВСЬОГО		189410	316885	432235	473122	515511	584114	1100833	1572180	1929759	2141674

* Розраховано автором на основі: [3; 8]

Таблиця 8. Динаміка валового внутрішнього продукту та Державного боргу України у 2008–2017 рр. млн. дол. США. *

Роки		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники											
ВВП		179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270	109265
	Державний зовнішній Борг	16332	17446	22911	24265	26066	28098	40888	37825	38361	39572
	Державний внутрішній Борг	8480	11689	17851	20010	23743	32375	38783	23255	26247	27597
	Гарантований державою зовнішній борг	10769	9732	11963	12840	2023	9703	10595	9909	10169	10794
	Гарантований державою внутрішній борг	380	1805	1743	1517	12487	3418	2344	982	747	486
ВСЬОГО		35960	40672	54468	58632	64318	73594	92610	71971	75524	78450

* Розроблено автором на основі: [3; 6; 8]

2141674 млн. грн. Такі тенденції свідчать про підвищення рівня боргової небезпеки, що може зашкодити економічній незалежності країни, призвести до дефолту, інших негативних економічних наслідків. Також нагромадження державного боргу може призвести до підвищення рівня податкового навантаження, як необхідність погашення боргу за рахунок платників податків, або ж залучення додаткових кредитних ресурсів за для виплат за старими зобов'язаннями. З огляду фіскальної політики такі тенденції є невтішними, адже змушують уряд перерозподіляти видатки бюджету на погашення та обслуговування боргу держави.

Що ж стосується реального показника державного боргу України, вважаємо за потрібне виразити його в дол. США. Це дозволить прослідкувати реальний рівень його зміни та зробити певні економічні висновки (Таблиця 8; рис. 6).

Відображення динаміки накопичення Державного боргу України вказує на її антициклічність. Аналізуючи основні показники державного боргу України протягом 2008–2017 років, спостерігаємо, що

дії уряду в даному напрямку були діаметрально протилежними від дій які ми спостерігаємо при аналізі циклічності податкової політики держави. В період економічних спадів і економічної депресії спостерігаємо зростання державного боргу України. Саме тому, для подолання наслідків економічного занепаду, основним джерелом фінансування державних видатків (зокрема соціального характеру) були державні запозичення, що породило значне зростання державних зобов'язань. Варто наголосити, хоча рівень державного боргу знаходився в межах дозволених Бюджетним кодексом рамках, однак в останні роки він наблизився до їх критичних значень, що може свідчити про підвищення рівня фінансової залежності від кредиторів країни, в тому числі зовнішніх (рис. 7). Це породжує додаткове навантаження на бюджет і платників податків зокрема в майбутніх періодах.

Аналізуючи динаміку боргового навантаження, відмітимо значене зростання боргового навантаження починаючи з 2014 року, якщо у 2013 році Державний борг становив 40,15% ВВП то

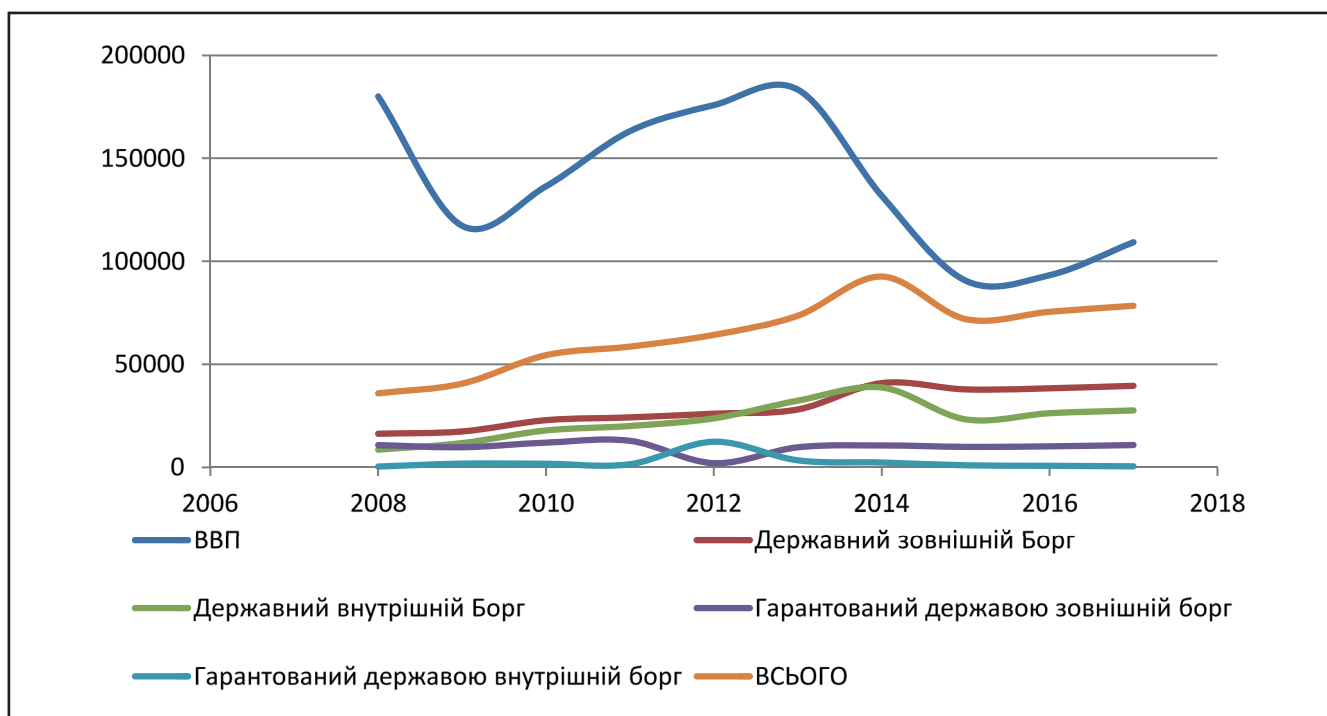

Рисунок 6. Динаміка ВВП та Державного боргу України в розрізі 2008–2017 років, млн. дол. США.

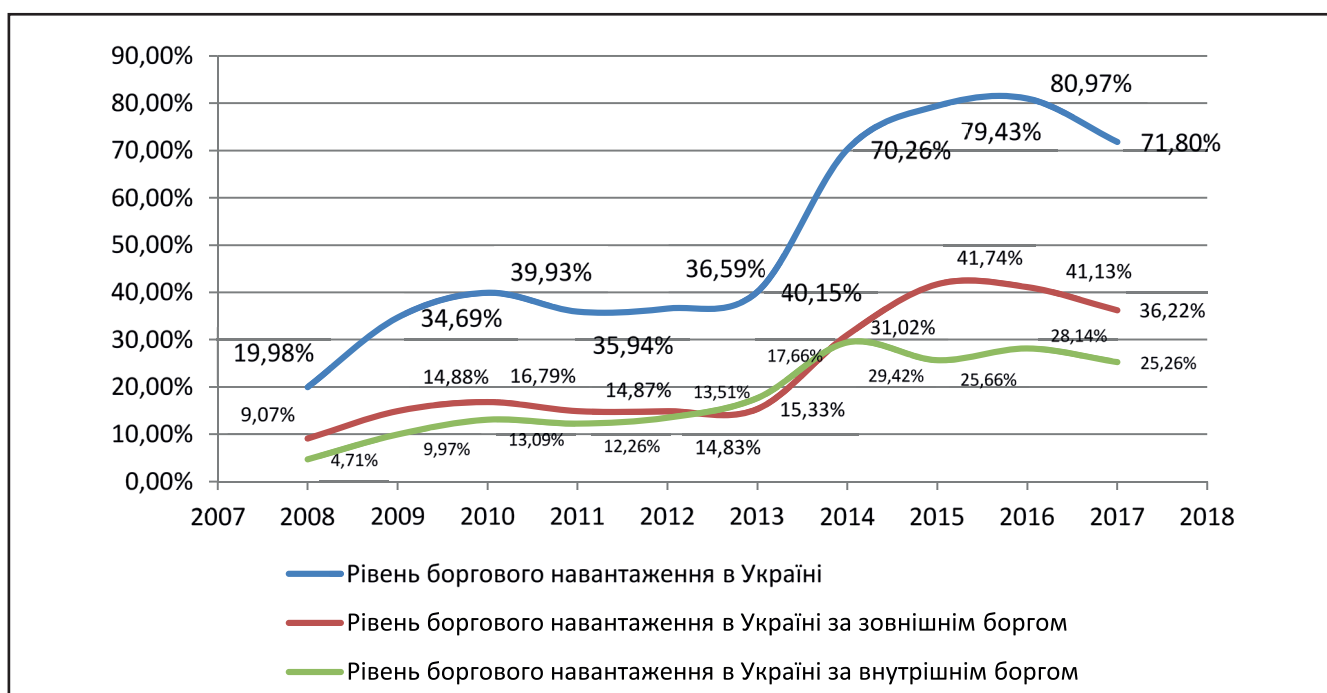

Рисунок 7. Динаміка боргового навантаження в Україні протягом 2008–2017 років, %.*

* Розраховано автором на основі: [3; 6; 8]

вже у 2014 році він зріс до 70,26%, а у 2016 році його рівень дещо перевищив гранично допустиму межу у 80%, у 2017 році уряду вдалося повернути показник до законодавчо допустимого значення. В свою чергу спостерігаємо величезне зростання зовнішнього боргу країни, яке з 14,83% у 2012 році змінилося до 41,74% у

2015 році, тоді як внутрішньоборгове навантаження в 2013 році було більшим ніж зовнішньоборгове. А вже у наступних періодах воно зменшилося і коливалося в межах 25,26% у 2017 році та 29,42% у 2015 році. Що свідчить про зниження фінансової спроможності внутрішніх державних кредиторів.

Невтішна висхідна тенденція Боргового навантаження в Україні, може призвести до непопулярних кроків державної влади, до підвищення податкового навантаження задля отримання додаткового фінансового ресурсу для виплат за боргами строк погашення по яким настане.

Проаналізувавши всі складові фіскальної політики, та їх залежність від економічних циклів, відзначимо податкова політика, політика видатків є циклічною, фактично повністю відображаючи траєкторію зміни ВВП країни, тоді як боргова політика вказує на антициклічний характер. Що вказує на негативний характер здійснюваної державою фінансової політики. Адже нагромадження боргу держави без достатнього рівня економічного зростання, призведе до необхідності підвищення податкового навантаження або ж негативних кроків у монетарній політиці країни.

Провівши дослідження, можемо зробити певні

ВИСНОВКИ.

За аналізований період економіка України перебувала в усіх стадіях економічного циклу, що чітко відображається наведеними вище розрахунками. Однак економічна криза 2013–2015 рр. була значно глибшою ніж у 2009 році, реальний ВВП країни зазнав значного спаду, Економічне зростання, що розпочалося у 2009 році може вказувати на позитивну тенденцію, однак рівень валового внутрішнього продукту 2017 року досі не досяг значення, яке було зафіксованим у рік економічної депресії 2009 р. Сучасний стан економіки України поки не подає позитивних сигналів для світових фінансових еліт та інвесторів зокрема.

Податкова політика країни відзначається своєю циклічністю, зокрема це простежується коли аналізується динаміка податкових надходжень, траєкторія податкових надходжень повністю відображає траєкторію економічного циклу. Як висновок, в Україні не здійснюються заходи антициклічного характеру, на податкову політику впливають економічні зміни і не навпаки, урядом не застосовуються і не використовуються інструменти податкового характеру, здатні стимулювати економічний розвиток. В цьому випадку можемо припустити, що загалом більше уваги приділяється монетарним антикризовим заходам.

Що стосується державної політики в сфері видатків, також маємо незавжди позитивні тенденції. Зокрема, видатки Зведеного бюджету і Пенсійного фонду відповідають загальній еко-

номічній тенденції в країні. Однак задля подолання негативних економічних наслідків, вважаємо за потрібне інтенсифікувати витрати держави на капітальні потреби, розвиток економіки, що в майбутніх періодах дало б змогу пришвидшити темпи розвитку економіки країни, тоді як видатки соціального характеру, які становлять основну частку державних витрат мають позитивний ефект лише в короткостроковій перспективі, і нездатні забезпечити реальне економічне зростання в майбутніх періодах.

Якщо ми детально розглянемо створення валового внутрішнього продукту за галузями, помітимо, що найбільш стабільною галуззю економіки є аграрна сфера, яка навіть в періоди економічного спаду і депресії відображала висхідну траєкторію. Такі тенденції можуть свідчити про величезний потенціал даного сектору економіки країни, який є найбільш стійким до економічних криз в світі і має величезні перспективи стати локомотивом економічного піднесення в нашій країні.

Що ж стосується боргової політики нашої держави, яка на сьогоднішній день реалізується, вона є самою небезпечною із всіх складових у фіскальній політиці. Наступне нагромадження боргу країни може призвести до втрати економічної незалежності нашої держави, диктуванням зовнішніми кредиторами певних економічно не вигідних умов, що вплине на соціальний та економічний добробут наших громадян. Україна ще більше може заглубитися в стан соціальної нестабільності.

Пропонуємо змінити вектори державної фіскальної політики в напрямку підвищення рівня капітальних видатків, зменшення боргового навантаження за рахунок зовнішніх позик, змінити вектори в напрямку залучення коштів від внутрішнього кредитора, зменшити рівень податкового навантаження на прибутки підприємств реального сектору, що дозволить вивільнити кошти для реінвестування, розширення сфери виробництва, до пришвидшення темпів створення валового внутрішнього продукту. Для економічного зростання необхідно знизити рівень контролю за сферою виробництва, дебюрократизувати відносини між державою та бізнесом (державні органи влади повинні виконувати роль сервісної служби, надавати консультаційні послуги, а не виконувати роль карального інституту), необхідно впровадити непрямі методи державного контролю, забезпечити прозорість державної політики в

сфері закупівель, дозволити громадськості приймати активну участь в прийнятті рішень в сфері економіки, що дасть змогу підвищити рівень довіри міжнародних інституцій, покращити інвестиційний клімат в країні, а це в свою чергу стане поштовхом до розвитку економіки.

Однак, якщо попередні висновки мали де-що позитивне забарвлення, то останній буде де-що незручним. Зокрема економічне майбутнє України виглядає де-що примарно, якщо в нашій країні збережуться сьогоднішні тенденції. Незначне зростання зумовлене радше не комплексними реформами і якісними діями уряду, а швидше поодинокими кроками, які робить уряд виконуючи взяті зобов'язання перед зовнішніми кредиторами та світовими фінансовими інституціями за для отримання чергової «фінансової ін'єкції». Але найгірше, що політична система, яка сьогодні є прогнилою, далекою від ідеалу, часто використовує отримані позики не за призначенням, а розподіляє їх використовуючи сірі і нелегальні схеми, збагачуючись за рахунок коштів кредиторів. Водночас, боргове навантаження зростає, що як вже зазначалося є небезпечною тенденцією, яка несе загрозу економічній незалежності країни. Рівень корупції є також небезпечним в Україні, який не дає змоги запустити маховик економіки, адже часто рішення приймаються не на користь найефективнішого, а на користь того хто має найкраще урядове лобі чи «запропонував» великого хабара. Тому, для розвитку і процвітання країни, для його соціального та економічного зростання, необхідно створити громадські інститути, забезпечити присутність суспільства при прийнятті важливих державних рішень, або ж необхідна сильна воля державних лідерів для проведення ефективних реформ, однак сила корупції в Україні настільки велика, що вона «затиснула» всі сфери економічного та соціального життя країни. Першочергово потрібно нарешті провести ефективну судову реформу за зразками розвинутих демократичних країн, в противному випадку ми і далі топтатимемося на одному місці скочуючись в прірву соціально-економічного неповернення.

Список використаних джерел

1. Годованець О., Маршалок Т. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави / О. Годованець, Т. Маршалок // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 85–89.

2. Вплив державного боргу на економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.su/5_51767_vpliv-derzhavnogo-borgu-na-ekonomiku.html.

3. Валовий внутрішній продукт за роками [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Бюджет України; Доходи [Електронний ресурс] // Ціна держави. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

5. Бюджет України; Пенсійний Фонд [Електронний ресурс] // Ціна держави. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

6. Архів офіційного курсу долара США за 100 од., НБУ [Електронний ресурс] // finance.ua. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://charts.finance.ua/ua/currency/official/-/1/usd>

7. Бюджет України; Видатки [Електронний ресурс] // Ціна держави. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

8. Бюджет України; Державний борг України [Електронний ресурс] // Ціна держави. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

References

1. Hodovanets O., Marshalok T. Podatkove navantazhennia: vazhlyvyi chynnyk sotsialno-ekonomichnoi stratehii derzhavy / O. Hodovanets, T. Marshalok // Ekonomichniy analiz. – 2008. – № 3(19). – S. 85–89.

2. Vplyv derzhavnoho borhu na ekonomiku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://studopedia.su/5_51767_vpliv-derzhavnogo-borgu-na-ekonomiku.html.

3. Valovy vnutrishnii produkt za rokamy [Elektronnyi resurs] // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Biudzheth Ukrainy; Dokhody [Elektronnyi resurs] // Tsina derzhavy. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

5. Biudzheth Ukrainy; Pensiyni Fond [Elektronnyi resurs] // Tsina derzhavy. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

6. Arkhiv ofitsiinoho kursu dolara SSHa za 100 od., NBU [Elektronnyi resurs] // finance.ua. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <https://charts.finance.ua/ua/currency/official/-/1/usd>

7. Biudzheth Ukrainy; Vydatky [Elektronnyi resurs] // Tsina derzhavy. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

8. Biudzhet Ukrainy; Derzhavnyi borh Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Tsina derzhavy. – 2018. – Rezhyim dostupu do resursu: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

Дані про автора

Маршалок Тарас Ярославович,

к.е.н., доцент кафедри податків і фінансової політики, Тернопільський національний економічний університет

e-mail: marshaloktm@gmail.com

Данные об авторе

Маршалок Тарас Ярославович,

к.э.н., доцент кафедры налогов и фискальной политики, Тернопольский национальный экономический университет

e-mail: marshaloktm@gmail.com

Data about the author

Taras Marshalok,

PhD, Associate Professor, Department of Taxes and Fiscal Policy, Ternopil National Economic University

e-mail: marshaloktm@gmail.com

УДК 339.97

РАДЗИЄВСЬКА С.О.

Посилення ролі держави в управлінні економікою як шлях забезпечення економічного прориву

Світлій пам'яті Богдана Гаврилишина присвячується

У статті розглядається сучасний стан економіки України, констатується незадовільний тренд її розвитку. Підкреслюється, що процес становлення ринкової економіки України відбувався відповідно до рекомендацій Вашингтонського консенсусу, запропонованого як універсальний рецепт побудови сучасної глобальної економіки. Результатом цього стала втрата Україною високорозвинутої промисловості й орієнтація розвитку економіки переважно на сільськогосподарське виробництво, а також на видобуток сировини, її первинну переробку та експорт продукції із низькою часткою доданої вартості. Значна частина висококваліфікованих кадрів не змогла знайти роботу за рівнем своєї кваліфікації, була вимушена працевлаштуватися у сфері торгівлі або емігрувати за кордон. Подолання негативних тенденцій в економіці України потребує відмови від низки настанов Вашингтонського консенсусу, насамперед від ідеології неолібералізму, яка міститься у їх основі та яка не дотримується своєї ж головної настанови утверджувати справедливість. У сучасному світі в умовах розгортання Четвертої промислової революції, впровадження виробництв шостого технологічного укладу кардинально змінюється і економіка. Визначальним фактором стає час реалізації структурно-технологічних зрушень, скорочення якого головним чином залежить від активності держави та національної бізнес-еліти. Посилення цієї активності сприятиме формуванню еко-соціоринкової економіки, економіки знань, справедливості, високих технологій, економіки, здатної підтримувати природне середовище у параметрах, необхідних для збереження екосистеми і попередження кліматичних катастроф. Оптимізація зовнішньоекономічних зв'язків України має надати їй роль мосту між Сходом і Заходом, що сприятиме встановленню між ними взаємовигідних та безконфліктних відносин.

Ключові слова: господарський механізм, Вашингтонський консенсус, реіндустріалізація промисловості, модернізація виробництва, економіка знань, справедливість, високі технології, до-вкілля, глобалізація, економічний прорив.

РАДЗИЕВСКАЯ С.А.

Усиление роли государства в управлении экономикой как путь обеспечения экономического прорыва

В статье рассматривается современное состояние экономики Украины, констатируется неудовлетворительный тренд ее развития. Подчеркивается, что процесс становления рыночной экономики Украины происходил в соответствии с рекомендациями Вашингтонского консенсуса, предложенного как универсальный рецепт построения современной глобальной экономики. Результатом этого стала потеря Украиной высокоразвитой промышленности и ориентация развития экономики в основном на сельскохозяйственное производство, а также на добычу сырья, его первичную переработку и экспорт продукции с низкой долей добавленной стоимости. Значитель-

ная часть высококвалифицированных кадров не смогла найти работу, соответствующую их уровню квалификации, и была вынуждена работать в сфере торговли или эмигрировать за границу. Преодоление отрицательных тенденций в экономике Украины требует отказа от ряда установок Вашингтонского консенсуса, прежде всего от идеологии неолиберализма, которая находится в их основе и не реализует свою же главную установку на установление справедливости. В современном мире в условиях разворачивания Четвертой промышленной революции, внедрения производств шестого технологического уклада кардинально изменяется и экономика. Решающим фактором становится время реализации структурно-технологических сдвигов, сокращение которого зависит главным образом от активности государства и национальной бизнес-элиты. Усиление этой активности будет способствовать формированию эко-социорыночной экономики, экономики знаний, справедливости, высоких технологий, экономики, способной поддерживать природную среду в параметрах, которые необходимы для сохранения экосистемы и предупреждения климатических катастроф. Оптимизация внешнеэкономических связей Украины должна обеспечить ей роль моста между Востоком и Западом, что будет способствовать установлению между ними взаимовыгодных и безконфликтных отношений.

Ключевые слова: хозяйственный механизм, Вашингтонский консенсус, реиндустриализация промышленности, модернизация производства, экономика знаний, справедливость, высокие технологии, окружающая среда, глобализация, экономический прорыв.

RADZIVEVSKA S.O.

Strengthening the role of the state in the economic governance as the way to ensure economic breakthrough

The paper focuses on the current state of the economy of Ukraine, the negative trend of Ukraine's economy development is emphasized. It is underlined that the process of the market economy creation in Ukraine was organized according to the recommendations of the Washington Consensus, offered as the universal recipe for the modern global economy formation. It has resulted in the drastic decline of Ukraine's high tech production and orientation of development primarily on agricultural production, as well as on the extraction of raw materials, their primary processing, and the export of goods with low added value. The great number of highly skilled professionals could not find job corresponding to their qualifications, and the majority of them was forced either to work in trade or emigrate abroad. Overcoming negative tendencies in the economy of Ukraine requires the refusal of the recommendations of the Washington Consensus, above all of the neoliberalism ideology, forming their basis and contradicting the main postulate of adhering to justice in the world. In the modern world, in the conditions of the Fourth industrial revolution and the implementation of the sixth technological mode, the economy finds itself transformed due to these fundamental changes. The determinative factor has become the right time for the introduction of these structure and technology shifts, the reduction of which depends primarily on the actions of the state and the national business elite. These urgent actions will promote the formation of the socio-market economy, the knowledge economy, approval of justice and high technology, the economy which keeps the environment in the parameters required for the functioning of the ecosystem and for preventing climatic disasters. Optimization of foreign economic relations of Ukraine will enable the country to play the role of the bridge between the East and the West, contributing to mutually beneficial and non-conflict relations between them.

Key words: economic mechanism, Washington consensus, reindustrialization of industry, production modernization, knowledge economy, justice, high technology, environment, globalization, economic breakthrough.

Постановка проблеми. Видатний українець, почесний член Римського клубу Богдан Гавришин в одній із своїх останніх надрукованих в Україні статей зазначив: «для того, щоб не просто вижити, а здобути гідне життя у цьому світі, Україні потрібно напружити всі свої сили. Але насамперед треба

добре зрозуміти, що наразі потрібно українському суспільству, щоб воно змогло ефективно функціонувати і розвиватися у всіх сферах своєї життєдіяльності» [1]. І далі наголосив, що світ занадто акцентує увагу на необхідності швидкого одержання прибутку, не турбуючись про сталий розвиток, про

довгострокові цілі, переслідуючи короткострокові інтереси. Одночасно з цим було висловлено думку, що відсталі країни, намагаючись наздогнати найрозвинутіші держави, погіршують ситуацію із збереженням довкілля. З цього випливає, що така тенденція негативна для людства. При цьому залишається відкритим питання стосовно того, в який спосіб їм розвиватися і яким чином подолати кричущу нерівність й несправедливість у світі.

Багато плідних і пророчих думок висказав у цій статті Богдан Дмитрович Гаврилишин і при цьому пов'язав їх з глобалізацією: «Глобалізація обіцяла все для всіх, а особливо те, що всі країни і люди в них стануть багатшими. На ділі багаті країни стали ще багатшими, а багато бідних країн – біднішими в порівнянні до багатих. Всередині цих країн багаті стали багатшими, а бідні пропорційно біднішими. Якщо, наприклад, в США на протязі одного року на початку цього десятиліття число мільярдерів подвоїлось з 200 до 400, то число бідних, себто тих, що живуть нижче офіційного мінімального прожиткового рівня, так і залишилось 48 мільйонів людей». Паном Богданом підкреслюється, що під сильним тиском і «добрими порадами» Заходу про те, як Україні краще економічно трансформуватись, феномен поляризації між багатими і бідними став болючо-очевидним. Зрозуміло, що цими «добрими порадами» були умови Вашингтонського консенсусу [1], на яких МВФ надавав (і продовжує надавати – згадаймо сучасну вимогу приватизації землі!) Україні позики. Важливо пригадати, що Вашингтонський консенсус виник як результат впровадження у світову економіку неоліберальної парадигми, яка і стала основою розвитку глобалізації, котру було названо неоліберальною [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню стану розвитку економіки України присвячено багато праць провідних вчених, серед яких роботи О.М. Алімова, А.Г. Арсєєнка, Ю.С. Архангельського, В.Д. Базилевича, О.Г. Білоруса, Б.Д. Гаврилишина, В.М. Гейця, В.Г. Герасимчука, В.А. Голяна, А.А. Гриценка, І.Ю. Гужви, І.І. Дахна, П.С. Єщенко, Т.Т. Ковальчука, С.О. Корабліна, Д.Г. Лук'яненко, В.О. Мандибури, В.С. Найдьонова, С.І. Пирожкова, А.П. Румянцева, С.Е. Сардака, В.Р. Сіденка, В.М. Тарасевича, І.В. Уса, А.С. Філіпенка, О.І. Шниркова та інших.

Мета статті – охарактеризувати стан економіки України, його причини і висловити думку сто-

совно того принципово основного, що необхідно скорегувати у господарському механізмі України, щоб українська економіка і суспільство могли ефективно функціонувати і розвиватися.

Виклад основного матеріалу. Практично роботи всіх вищезазначених науковців фіксують факт значного падіння потенціалу української економіки і ставлять питання щодо необхідності внесення серйозних коректив до моделі її розвитку. Ілюстрацією такого висновку слугує те, що «у 1990 р. Україна з обсягом ВВП 567 млрд. дол. була 6-ю в Європі, випереджаючи всі країни з перехідною економікою (у тому числі Польщу, ВВП якої становив 318 млрд. дол.). У 2017 р. наш ВВП, номінований у доларах, сягнув приблизно 100 млрд. дол.» [3, с. 4]. Слід також погодитися з В.А.Голянком, який стверджує, що економіка України за 25 років незалежності, за винятком періоду 2000–2008 років, коли кон'юнктура на світових сировинних ринках сприяла нарощенню обсягів експорту мінеральної сировини та продуктів її первинної переробки, перебуває в кризовому стані [4, с. 5]. Загальний висновок – господарський механізм України має бути змінений. У контексті підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС і сподівання у недалекому майбутньому стати повноправним членом ЄС стає зрозумілим, що Україна має запровадити якомога швидше такий господарський механізм, який функціонує в ЄС. В основу господарського механізму ЄС покладено висунуту й розроблену членами Римського клубу концепцію сталого розвитку. Саме на основі цієї концепції у ЄС було впроваджено еко-соціоринкову економіку, яка, на думку Президента Української асоціації Римського клубу Віктора Галасюка та асоційованого члена Римського клубу Віктора Вовка, має бути запроваджена в Україні, – необхідно об'єднати політичну і економічну свободу, соціальну справедливість та екологічну безпеку, мінімізувати негативний вплив людської діяльності на середовище і зберегти його для майбутніх поколінь [5].

Ресурси еко-соціоринкової моделі економіки України. Ставлячи завдання впровадження еко-соціоринкової моделі економіки України, необхідно попередньо виявити наявність тих ресурсів, які необхідні для ефективного реалізації цієї моделі. Вивчення історії розвитку народного господарства України свідчить, що Україна має такі ресурси. Адже добре відомо, що у роки існування

СРСР Українська РСР була однією із найрозвиненіших союзних республік і рівень життя її населення перевищував його нинішній рівень.

У роки незалежності економіка України, включившись у процеси глобалізації, розвивалася за рекомендаціями Вашингтонського консенсусу і за визначенням дослідників перетворилася на сировинний придаток розвинутих країн, втративши 35% свого потенціалу, що за даними Світового банку є найгіршим у світі результатом. Україна втратила третину свого реального ВВП, у той час, як у 1990 р. за розміром ВВП на одну особу (за паритетом купівельної спроможності) Україна мала кращі показники, ніж Малайзія, Польща, Білорусь, і такі самі, як Туреччина і Румунія [5].

Слід враховувати, що, приймаючи участь у процесах глобалізації, країна може не лише не одержувати певні доходи, але й нести збитки, перетворюючись на донора розвинених країн центру. Саме це й відбулося з Україною, якій є «що» втрачати і «від кого» захищати, оскільки вона володіє значним природно-ресурсним потенціалом: 0,44% території світу або 5,7% території Європи, що є другим за величиною серед країн Європи; частка України щодо площі чорноземів у світі складає 8,7% (27,8 млн. га); 7% прісної води; понад 20% промислових запасів залізної руди країн Європейської частини СНД; понад 80% марганцевих руд; 50% промислових запасів кам'яного вугілля Європейської частини СНД; 80% бентонітових глин. І таке багатство припадає лише на 0,6% населення планети. Таке становище робить Україну привабливою для країн ближнього і далекого зарубіжжя, що є фактором загрози. І ефекти глобалізації, які отримують країни «центру», значною мірою формуються за рахунок країн «периферії», що виступають постачальниками дешевих ресурсів і робочої сили, до числа яких відноситься й Україна. Запобігти такій ситуації можна лише посиливши якість національного державного регулятивного механізму [6, с. 57–61].

Безпрецедентне падіння економіки України супроводжувалося її тінізацією, монополізацією, технологічною примітивізацією виробництва та експорту товарів, посиленням фінансової та енергетичної залежності [5]. Вразливість економіки України визначається її структурними недоліками, які проявляються у спеціалізації на виробництві та експорті продукції з низькою часткою доданої вартості. Гострою стала проблема необ-

хідності структурної перебудови економіки України, припинення технологічної деградації промисловості України та її реіндустріалізації [7;8].

Досліджуючи структурну перебудову економіки України, д.е.н., відомий економіст-кібернетик, колишній співробітник Інституту кібернетики НАН України, учень академіка В.С.Михалевича, Юрій Семенович Архангельський підкреслює, що минулі після розробки Програми структурної перебудови економіки України роки не дали належного результату в промисловості: частка машинобудування не лише не збільшилася, а й зменшилася з 16% (1990 р.) до 6,1% (2017 р.). Щоправда, деяких успіхів досягнуто у сільському господарстві, зокрема вдалося збільшити збір валу зерна з 50 млн. до 60 млн. т. На погляд вченого, серед основних факторів, які впливають на зміну структури економіки, є падіння рентабельності, відсутність зростання інвестицій, зниження деяких податків, ослаблення державного керування економікою тощо. Динаміка рентабельності свідчить про те, що надії на її зростання не виправдалися [9].

У міру збільшення частки приватної власності рентабельність економіки падає. Частка приватної власності в загальному обсязі власності України становить лише 16%, тоді як у США – 32%. Приватизація, на яку покладали надії щодо зростання ефективності економіки, не виправдала їх. Очікуваного зростання рентабельності та інвестицій не відбулося, а саме зростання цих факторів мусило забезпечити структурну перебудову економіки.

На основі проведеного аналізу і посилаючись на видатних американських вчених П.Самуельсона і Дж.Стігліца, Ю.С.Архангельський доходить висновку, що ефективним виглядає посилення ролі держави у координації роботи підприємств, вважає доцільним відновити координацію планів підприємств через центральні міністерства й відомства на чолі з Мінекономіки, яке слід знову перетворити на оновлений Держплан, як пропонував відомий економіст, член-кореспондент НАН України О.С.Ємельянов [9].

Провідні співробітники Інституту економіки та прогнозування НАН України В.В.Зимовець та Н.М.Шелудько доводять, що неможливо забезпечити модернізацію підприємств реального сектору через ринкові механізми та наголошують на необхідності реанімації концепту економічного націоналізму та активізації державної участі у фінансуванні пріоритетних інвестиційних проєк-

тів [10], тобто щось подібне до того досвіду, який успішно реалізується у Китаї.

У літературі обґрунтовується теза про формування сировинної моделі української економіки спочатку за рахунок експортного буму підприємств гірничо-металургійного комплексу та хімічної промисловості, яких змінили підприємства аграрного сектору. Домінування експортоорієнтованих галузей національної економіки (спочатку гірничо-металургійний комплекс, а потім аграрний сектор), на думку В.А.Голяна, дозволяє говорити про виникнення українського феномену «голандської хвороби» та вітчизняного рецидиву «ресурсного прокляття», які в умовах глобального падіння цін на сировину і продукти її первинної переробки запрограмували нову фазу стагнації вітчизняної економіки, що проявилось у девальвації національної грошової одиниці [4, с. 5].

Сучасний стан української економіки глибоко висвітлюються в Аналітичній доповіді «Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України», у якій фіксується вражаючий за масштабом процес відносного стиснення сектору промисловості України і робиться висновок, що процес постіндустріалізації в Україні є наслідком не стільки випереджаючого розвитку сектору послуг (хоча успіхи України в розвитку мереж торгівлі, мобільного зв'язку, комп'ютерних послуг і мереж Інтернет безсумнівні), скільки швидкої деіндустріалізації під впливом втрати конкурентоспроможності у відкритій для іноземної конкуренції економіці [11, с. 21]. При цьому звертається увага на те, що увійшовши в процес побудови ринкової економіки з істотно завищеною часткою сільського господарства у ВВП (25,6% у 1990 р. та 20,4% у 1992 р.), Україна знижувала цей показник до 7,5% (2007 р.) і у 2010 р. до рівня 8,4% ВВП, проте у 2015 р. він стрибнув до рівня 14,2% ВВП, трохи опустившись до 13,7% у 2016 р. Це явище стрімкої аграризації колись індустріально розвинутої країни авторами Аналітичної доповіді названо світовим феноменом. Вони вважають, що цей феномен вказує на прямування України в напрямі найменш розвинутих країн світу та бідних країн з високим рівнем боргу і звертають увагу на те, що у розвинутих країнах світу частка сільського господарства є незначною: ЄС – 1,5% (2016 р.) ОЕСР – 1,5% (2015 р.), і в країнах Східної Азії – 5,2% (2015 р.), Латинської Америки і Карибського басейну – 5,6% (2016 р.) [11, с.21].

Україна стала першою в історії країною, яка добровільно відмовилася від промисловості, притому високотехнологічної, що ще 25 років тому назад забезпечувало Україні місце у першій десятці економік світу [12, с.10–11]. При цьому більш за все постраждало машинобудування, питома вага якого у структурі промислового виробництва станом на середину 2016 року складала всього 5,8%, у той час як у 2013 р. цей показник був більше 10%. Причини такого падіння виробництва в галузі машинобудування пов'язані із втратою російського ринку [12, с.11]. В 1991р. в Україні промисловий сектор був на рівні майже 45% ВВП, а в 1992 р. – 50% (в ЄС на той час він був на рівні 30–31%), в 2015 р. – 25,6% (досягши середньосвітового рівня), а частка обробної промисловості – 14% (нижче середньосвітового рівня) [11, с. 21].

Наведемо конкретні приклади. За темпами деіндустріалізації перше місце в Україні займає Запорізька область. Визнані банкрутами і перестали функціонувати Запорізький арматурний завод и Запорізький сталепрокатний завод, на межі закриття Запорізький феросплавний завод, складні часи переживає «Мотор Січ». Прикладом слугує і Запорізький автомобілебудівний завод (ЗАЗ), який за перше півріччя 2016 року випустив усього 4 автомобілі, хоча перед кризовою ситуацією в Україні обсяги виробництва склали декілька тисяч автомобілів щомісяця. Аналізуючи ситуацію, можна спрогнозувати, що ЗАЗ вслід за ще одним відомим запорізьким підприємством, Запорізьким електровозоремонтним заводом, може бути ліквідовано [12, с.11].

З промислової карти України зникли також Дніпропетровський трубний завод, Дніпропетровський комбайновий завод, завод «Дніпрошина», акумуляторний завод «Веста-Дніпро». У березні 2015 року ліквідовано Львівський автобусний завод – устаткування вивезено, а приміщення виставлено на аукціон, через рік банкрутом було визнано завод сільськогосподарської техніки «Львівсільмаш». З 2014 р. експорт до РФ впав у 4,5 рази, але при цьому українські вагонобудівні підприємства не змогли відшукати заміну російському ринку. Авіаційна, аерокосмічна та ракетна галузі – банкрути. «Южмаш» вже не функціонує, тому що має багатомільйонні комунальні борги, а тому відключений від електропостачання [12, с.12].

Авіабудівництво скоротилося до мінімуму: у 2014 році «Антонов» випустив три літаки, у

2015 році – два. Харківський авіаційний завод простоє вже другий рік, а борги по зарплаті досягли 87 млн. грн. Підприємства хімпрому працюють на 10–20% своїх потужностей. У традиційному занепаді знаходиться нафтопереробка. З шести нафтопереробних заводів у законсервованому стані знаходяться п'ять. Надворнянський, Дрогобицький та Херсонський заводи зупинені у 2005–2007 роках. Одеський та Лісичанський НПЗ зупинені у 2014 р., причому останній належить «Роснафті», законсервований після артилерійського обстрілу [12, с.13].

Автори Аналітичної доповіді доходять також узагальнюючого висновку стосовно еволюції макроструктурних параметрів виробництва в Україні упродовж більш ніж чверті століття державної незалежності. Макроструктура виробництва України, поряд із слідуванням позитивному світовому тренду зростання частки сектору послуг у виробництві, зазнала істотних деформацій, пов'язаних із швидким занепадом промислового виробництва, особливо обробної промисловості, виробництва машин та обладнання, та непропорційним розростанням аграрного сектору та сектору з виробництва продовольства. Це є свідченням процесу структурного спрощення економіки та її наближення до структурних характеристик менш розвинутих країн світу [11, с.13]. Ці процеси особливо загострились в останні роки після анексії Росією Криму та розгортання воєнних дій на Сході України.

Причини занепаду економіки України. В Україні з 1994 р. реалізується модель реформування національної економіки, зорієнтована на задоволення потреб великого капіталу, який сформувався у рентоорієнтованих галузях, що загальмувало процеси оновлення основного капіталу і зробило Україну сировинним придатком передових країн світу [4, с. 6]. Йде процес поглинання країни транснаціональним капіталом, держава втрачає основну частину свого суверенітету – економічну, перетворюючись із суб'єкта на об'єкт міжнародних відносин [12, с.13].

Серед відомих економістів, які наголошують на тому, що головна причина кризи в Україні полягає в політиці швидкої, непідготовленої і непродуманої інтеграції вітчизняної економіки в систему міжнародного розподілу праці, можна назвати професора В.Г.Герасимчука, колишнього Міністра економіки України В.І.Суслова, заступника директора Інституту економіки НАН України А.А.Гриценка [13;14]. Серед причин також важливо згадати: реалізацію політики ринкового фундаменталізму, викривлений погляд на дерегуляцію й приватизацію, фанатичну фіскальну консолідацію, невиправдані кредити, здійснення обмеженої монетарної політики Національного банку [5].

Слід враховувати й те, що відповідно до досягнутих домовленостей між країнами-членами СНД, Україна починала своє самостійне існування за відсутності будь-яких боргових зобов'язань, які з часом стали для неї характерним явищем, про що свідчить динаміка валового зовнішнього боргу, розмір якого збільшився після глобальної кризи 2008–2009 рр., а розмір номінального ВВП різко зменшився (табл. 1).

Отже, участь України у неоліберальній глобалізації шляхом впровадження у життя рекомендацій Вашингтонського консенсусу принесла їй, як і багатьом іншим країнам світу, погіршення економічного стану, що особливо виразно проявилось у результатах наслідків для неї першої глобальної кризи 2008–2009 рр. Тому вчені України мають посилити свою участь в обґрунтуванні необхідності відмови від неоліберальної парадигми глобалізації і переходу до її соціальної парадигми, до глобалізації «з людським обличчям».

Соціальні аспекти удосконалення ринкової моделі економіки України. Логічним наслідком погіршення економічного стану України є ускладнення рішення проблеми адаптації України до соціальних стандартів ЄС. С.В.Сіденко зазначає, що зараз за рівнем свого соціально-економічного розвитку, зрілості ринкових відносин та інститутів демократії Україна значно відстає не лише від ядра ЄС, але й від нових членів – кра-

Таблиця 1. Динаміка ВВП і валового зовнішнього боргу України, млн. дол. США

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП	107753	142719	179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270
Борг	54512	79955	101659	103396	117343	126236	135065	142079	126308	118729	113518

Джерело: Динаміка валового зовнішнього боргу і ВВП України з 2006 по 2017 рр.

Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua>

їн Центрально-Східної Європи, і для інтеграції України в економічний і соціальний простір ЄС необхідно подолати розрив за багатьма параметрами. І навіть якщо б вдалося швидко перебудувати модель свого економічного розвитку на зразок найбільш успішних країн ЄС, то подолати цей розрив в короткі терміни не вдасться. Так, за розрахунками фахівців, за оптимістичного сценарію навіть більш успішним країнам-новим членам ЄС для подолання цього розриву необхідно, наприклад, Чеській Республіці не менше 12 років, Словаччині – 19, Угорщині і Словенії – 20, а Польщі – 22 роки. Тому попереду, – робить висновок С.В.Сіденко, – важкий і тривалий процес адаптації до умов Євросоюзу і результат його залежить не лише від вихідної величини розриву, але і від низки інших умов – масштабів і ефективності національного фізичного і людського капіталу, економічної і соціальної політики уряду тощо [15, с.187]. І для оцінки перспектив наближення до європейських соціальних стандартів пропонує порівнювати індекс людського розвитку в ЄС та Україні. Навіть без такого порівняння про стан справ говорять дані, подані у табл.2.

Відстають в Україні і рівні доходів працівників. Так, за даними ОЕСР, питома вага оплати праці у ВВП становить в країнах ЄС 60–65%, Канаді – близько 50%, Великій Британії – 56%, США – 58%, Японії – 75%, а в Україні (2007) – 44,6%, загострилася проблема соціальної нерівності [15, с. 194]. В Україні загострилася проблема бідності та еміграції, зокрема молоді і кваліфікованих спеціалістів та науковців. Так, лише за перше півріччя 2015 р. з України до Польщі на роботу емігрувало 411 тис. українців [5]. У лютому 2017 р. Державна служба зайнятості повідомила, що за кордоном працюють 5 млн. українців. З урахуванням чисельності робочої сили в нашій країні (близько 18 млн.) виходить, що, як мінімум, третина з них не можуть знайти гідну (або взагалі якусь) роботу у себе на Батьківщині [16, с. 102].

Особливу стурбованість викликає виїзд за кордон з метою навчання молоді, адже наслідком стає втрата молодого освіченого покоління – майбутнього України. Тому у цілому як економічна, так і

соціальна складові, що характеризують сучасний стан участі України у процесах глобалізації, викликають занепокоєння і потребують корегування для подолання Україною того статусу сировинного прирідка, який поки що для неї є типовим.

Реабілітувати і одержавити довгострокове управління економікою. Скорегувати соціально-економічні процеси в умовах діючої неоліберальної глобалізації необхідно шляхом відмови від ідеології та низки порад Вашингтонського консенсусу і виваженої співпраці з його практичним провідником у життя – МВФ, на що цілком слушно і науково доказово вказує народний депутат України (РПЛ), Голова Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, президент Української асоціації Римського клубу, к.е.н. В.Галасюк [17]. Тобто, необхідним стає корегування участі України у процесах глобалізації, посилення у них ролі та виваженості державних рішень, виходячи із національних інтересів.

На користь необхідності корегування участі України в процесах глобалізації свідчить Аналітична доповідь, підготовлена під керівництвом видатного вченого-міжнародника, члена-кореспондента НАН України В.Р.Сіденка. Автор нагадує, що у світі розгортаються процеси кардинальних технологічних змін, які отримали назву Четвертої промислової революції. Так, упродовж найближчих двох-трьох десятиліть нові технології впроваджуватимуться у виробництво, кардинально змінюючи економіку, причому фактор часу їх впровадження відіграватиме вирішальну роль. Загострюється, по-перше, проблема структурної неадекватності економіки України, а, по-друге, роль держави та бізнес-еліти у запровадженні нових технологій і зміні структури економіки. Підкреслюється, що у світовій економічній історії структурно-технологічні зрушення майже ніколи не відбувалися на основі постулатів сучасного неолібералізму. Пасивна роль держави та національної бізнес-еліти за таких умов може призвести до фатальних наслідків [11].

Зазначимо, що Богдан Гаврилишин підсумував у статті, що виховання справжньої політичної патріотичної еліти є ключовим завданням сьогодні-

Таблиця 2. Україна у рейтингу людського розвитку

	1990	2010	2015	2016
Місце	45	69	81	84

Джерело: UNDP. Human Development Report 1990, 2010, 2015, 2016.

нішнього дня, відповіддю на ті виклики, які дає сучасна доба [1]. Питання структурної трансформації економіки України, подолання її неадекватності стає екзистенційним: бути чи не бути. Україна потребує перевороту у ставленні до питання економічного розвитку. Переворот, насамперед, у ментальності суб'єктів ринкової діяльності, для яких інноваційність стає головною передумовою виживання. І переворот у ментальності державних службовців, дотичних до питань регулювання економічної діяльності, для яких головним критерієм в оцінці економічної політики мають стати реальні структурні зрушення у напрямі пріоритетного розвитку сучасних технологій і видів діяльності, що є їх носіями.

По-перше, рішення цих задач потребує об'єктивно і без ідеологічних прикрас визначити ту траєкторію структурної еволюції, яку пройшла Україна від початку незалежності по цей час.

По-друге, необхідно також об'єктивно визначити головні фактори гальмування необхідних економіці країни інноваційно спрямованих структурних зрушень, які ведуть до структурного спрощення і навіть до структурної деградації.

По-третє, потрібно визначити ті соціально-економічні форми, які в принципі здатні запустити процес значної інтенсифікації інновацій і відповідних структурних змін в економіці країни, передбачаючи, що вікно можливостей для таких змін не буде відкритим безмежно довго [11, с. 6–8].

Слід особливо підкреслити важливість усвідомлення неминучості колосальних негативних наслідків продовження практики нехтування довгостроковими орієнтирами розвитку і акцентувати на необхідності реалізації стратегічно орієнтованої економічної політики, на формуванні своєрідної «культури довгостроковості». Авторами доповіді реабілітується довгострокове управління економічними процесами, адже замість політики обвальної та повальної дерегуляції пропонується політика розумного державного регулювання довгострокових економічних процесів [11, с. 118–120].

Оптимізувати зовнішньоекономічні зв'язки України. Зовнішньоторговельні операції з товарами у 2016 р. Україна здійснювала з партнерами із 226 країн світу. Експортували товари до 198 країн світу, імпортували – із 207 країн. Експорт товарів у 2016 р. становив 36,3 млрд. дол. США та зменшився на 4,6% проти обсягу 2015 р. та на 32,5% проти обсягу 2014 р., ім-

порт товарів – 39,2 млрд. дол., та збільшився на 4,6% і зменшився на 27,9% відповідно. Частка країн ЄС у порівнянні з 2015 р. збільшилась і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (у 2014 р. – 31,5% та 38,7%).

У структурі товарного експорту у 2016 р. переважали чорні метали – 19,9% від загального обсягу, зернові культури – 16,7%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 10,9%, електричні машини – 5,7%, руди, шлаки й зола – 5,4%, механічні машини – 4,3% та насіння і плоди олійних рослин – 4,2% [18, с. 9]. Продукція АПК складала 42%, чорні метали і вироби з них – 22,9%, разом – 64,9%, тобто продукція з низькою часткою доданої вартості, ціни на яку значно коливаються. Дослідниками експорту України зазначається, що основні товарні групи вітчизняного експорту з 2012 р. значно подешевшали: зернові культури – на 36,1%, жири і масло – на 29,4%, чорні метали – на 38,5%, вироби з них – на 25,5%. За розрахунками, тенденція динаміки цін на вказану продукцію збережеться принаймні до 2020 р., а отже, вітчизняний експорт за умови збереження такої структури буде дешевшати, а країна нестиме збитки [19, с. 35–36]. Автори наведених даних вважають, що, починаючи з 2005 р., аграрний сектор економіки став «локомотивом» зовнішньої торгівлі, хоча він не представлений на світових ринках продукцією широкого асортименту, а Україна потрапила у сировинну аграрну залежність («аграрна пастка»), що спричиняє значне спрощення промисловості та, як наслідок, примітивний та неефективний експорт. На їхню думку, щоб вибратися з цієї «пастки», треба індустріалізувати аграрну сферу.

Сальдо торгівлі товарами у 2016 р. становило від'ємні 2,9 млрд. дол. США. Зовнішня торгівля з країнами СНД відчутно послабилася, експорт до них у 2016 р. порівняно з 2015 р. скоротився на 23%, імпорт – на 18%. Зовнішньоекономічна співпраця з країнами ЄС, навпаки, пожвавилася. Експорт до ЄС зріс на 3,7%, імпорт звідти – на 12% проти попереднього року [20, с. 59].

Про ускладнення економічного стану України свідчать такі дані (табл. 3).

Україна бере активну участь у сучасних інтеграційних процесах. Так, наприклад, вже підписано угоди про створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) з країнами ЄАВТ, СНД, ГУАМ, а також глибокої всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ) з країна-

Таблиця 3. Основні соціально-економічні показники України

	2010	2013	2014	2015	2016
Населення, млн. осіб	46,0	45,6	45,4	42,9	42,8
Рівень безробіття населення, відсотків до економічно активного населення у працездатному віці	8,8	7,7	9,7	9,5	9,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних робітників, грн.	2239	3265	3480	4195	5183
Середній курс гривні (за період) за 100 дол. США *, грн.	793,56	799,30	1188,67	2184,47	2555,13
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних робітників, дол. США	282,146	408,482	292,764	192,037	202,847
Індекс споживчих цін та цін виробників (грудень до грудня попереднього року), %	109,1	100,5	124,9	143,3	112,4
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), %	118,7	101,7	131,8	125,4	135,7

Джерело: Україна у цифрах 2016. Статистичний збірник. – К., 2017. – 240 с.; Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К.: «Август Трейд», 2012. – 558 с.; * Статистика НБУ. Офіційний курс гривні (середній за період) за 100 дол. США. Середньорічні офіційні курси валют НБУ.

ми ЄС. Однак, в умовах погіршення економічних відносин з Росією, вищезазначені існуючі інтеграційні зв'язки країни не змогли компенсувати втрати. Зрозуміло, що для України завдання знайти споживачів нереалізованої продукції – це проблема збереження високотехнологічних виробництв і відповідних висококваліфікованих кадрів, вирішити яку допоможе знаходження нових ринків збуту цієї продукції шляхом розвитку інтеграційних процесів, зокрема з країнами Великої Східної Азії та АТР.

Слід відзначити, що Україна успішно експортує товари до деяких країн Азії та Північної Африки. Певні можливості посилення торговельних зв'язків України з цими країнами можна очікувати внаслідок їх участі у створенні торговельних мегаблоків, на що аргументовано вказують у своїх роботах І.Ю.Гужва і І.В.Ус [21; 22].

Поряд із поширенням експорту на пильну увагу заслуговує реалізація транзитного потенціалу України [23], особливо шляхом участі у мегапроекті Нового шовкового шляху, реалізація якого відкриває для України чималі економічні можливості, насамперед у контексті прокладання транспортних коридорів і постачання азіатських товарів для країн Європи [24]. Певний інтерес для зовнішньоторговельної політики України може становити і використання прихованих торговельних бар'єрів розвинутими країнами [25].

Тому цілком логічно дійти такого висновку: враховуючи своє унікальне географічне розташування, наявність довготривалого досвіду торговельно-економічних відносин з країнами Сходу і Заходу, розвиток ГВЗВТ з ЄС, участь у функціонуванні цілої

низки регіональних інтеграційних об'єднань і підписаних ЗВТ, що охоплюють понад 45 країн, Україна має використати свій геополітичний шанс стати важливою ланкою об'єднання Сходу і Заходу, на що давно вказував Володимир Романович Сіденко.

Розглядаючи різні варіанти позиціонування України в європейському та глобальному економічному просторі й вектори еволюції ЄС, В.Р.Сіденко доходить висновку, що найоптимальнішим форматом позиціонування України є роль «мосту», що слугує ланкою у поєднанні широкого європейського і євро-азіатського економічних просторів, і дозволяє Україні використовувати одночасно переваги, закладені у західному та східному векторах регіональної інтеграції [26, с. 349,357]. Особливу увагу Україна має звертати на розвиток стратегічних відносин з Китаєм й прийняти участь у ініційованому і фінансованому ним проєкті «Один пояс – один шлях» [27].

Сучасний стан економіки України підтверджує те, що значення державного сектору в процесі вирішення глобальних проблем зростає, а його функції змінюються під тиском уявлень про постіндустріальне суспільство. Невдала політика карається відтоком капіталу, збільшенням відсотків по кредитах та великими реальними курсовими коливаннями, успішна політика нагороджується готовністю до ведення власного бізнесу, притоком капіталу з-за кордону, постійно низькими відсотками по кредитах та стабільною вартістю валюти. Звідси цілком логічним виглядає і висновок про те, що державний сектор має вступати в стратегічне партнерство з приватним

сектором [28, с.180–181, 192; 29]. Тому можна вважати, що запозичення Україною в процесі співробітництва з Китаєм його досвіду управління народним господарством допоможе вирішити задачу успішного розвитку економіки України.

Таким чином, шукаючи на Сході нові ринки збуту для своєї продукції, Україна посилить свою роль у зв'язках Західної Європи і Великої Азії та АТР, чому може сприяти й намагання ЄС послабити свою залежність від США, тим більше, що новий президент США поки що загальмував реалізацію трансконтинентальних регіональних угод ТТП та ТТІП. У таких умовах інтеграційні потуги України посилять її роль у глобальних стратегіях КНР, яка впевнено виступає у ролі основного конкурента поки що незаперечного світового гегемона США.

До головних сфер двосторонньої співпраці між Україною і Китаєм відносяться сільське господарство, військово-технічне співробітництво, авіаційно-космічна галузь енергетика, інформаційні технології, транспорт та інфраструктура.

Враховуючи те, що КНР розглядається як неупереджений партнер, що керується принципами невтручання, поваги до територіальної цілісності, співробітництва та гри з ненульовою сумою, послідовно дотримується п'яти принципів мирного співіснування, можна бути впевненим, що посилення інтеграційних зв'язків України з Китаєм, а через нього і з усім Сходом, сприятиме безконфронтаційному розвитку інтеграційних процесів між Великою Східною Азією і Західною Європою. Тим більше, що за певними прогнозами п'ятсотрічна роль Заходу як локомотиву глобального розвитку ослабне на фоні азіатського глобалізму, який неухильно зростає і стає антиподом західного глобалізму. Логічно в такому контексті глобалізувати економіку України через євроатлантичну систему інтеграції і вихід на ринки Китаю, Індії, Африки, Південної Америки [30, с. 11].

Слід погодитися із пропозицією академіка НАН України, засновника української школи глобалістики О.Г.Білоруса щодо необхідності визнати й реалізувати вирішальну роль держави у створенні передумов економічного прориву у якості стратегічного економічного імперативу для України.

Висновки

Таким чином, принципово основним, що необхідно скорегувати у господарському механізмі України, знаходження якого було метою цієї

її статті, слід визначити посилення ролі держави і оптимізацію зовнішньоекономічних зв'язків України. Саме завдяки посиленню ролі держави і встановленню оптимальних зовнішньоекономічних зв'язків Україні вдасться вирватися із аграрно-сировинної пастки і стати сучасною індустріальною та економічно розвинутою країною-інноватором, вибратись з боргів, перестати бути донором сировини й талантів для інших, розвинути власне виробництво і економіку.

Вирішення державою соціальних проблем суспільства, покращення системи формування сучасного людського потенціалу як найціннішого капіталу, створення для його використання виробництва VI-го технологічного укладу і забезпечення здорового довкілля сприятимуть формуванню еко-соціоринкової економіки і розквіту України. Про це мріяв великий патріот України, дійсний член Національної академії наук України, почесний член Римського клубу – прекрасна Людина Богдан Дмитрович Гаврилишин, і ми мусимо це здійснити!

Список використаних джерел

1. Гаврилишин Б. Українські дороговкази на роздоріжжях цивілізації / Богдан Гаврилишин // Сучасність. – 2007. – №10. – С. 58–64. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.clubofrome.org.ua/ukrayinski-dorogovkazi-na-rozdorizhzhah-tsvivilizatsiyi-bogdan-gavrilishin/>
2. Радзівєвська С.О. Співвідношення неолібералізму, глобалізації і фінансіалізації: сутність і основна суперечність / С.О.Радзівєвська // 36. наук. пр. Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка й управління». Випуск 35. – К.: ДЕ-ТУТ, 2016. – С.278–290.
3. Єценко П.С. Від депресії до активізації зростання в економічній та соціальній сферах України / Петро Степанович Єценко // Економіка України. – 2018. – № 2. – С. 3–20.
4. Голян В.А. Економічна криза в Україні: феномен «голландської хвороби» та рецидив «ресурсного прокляття» / В.А.Голян // Економіка та держава. – 2016. – №7. – С. 4–15.
5. Halasiuk V. Strategy Paper. Ukrainian Association of the Club of Rome // Halasiuk V., Vovk V. – November 2016. – 4 p.
6. Ортіна Г.В. Державна політика розвитку реального сектору економіки України: формування та реалізація антикризової стратегії / Г.В.Ортіна. – Харків: НУЦ-ЗУ, 2017. – 416 с.

7. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Федулова Л.І. // Економіка України. – 2013. – № 4. – С. 15–23; № 5. – С. 30–37.
8. Шовкун І.А. Фінансовий потенціал технологічного відтворення у переробній промисловості в регіонах України / Шовкун І.А. // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 38–48; № 3. – С. 27–38.
9. Архангельський Ю.С. Про структурну перебудову економіки України / Юрій Семенович Архангельський // Дзеркало тижня. – 2018. – 14 квітня – 20 квітня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://dt.ua/energy_market/pro-strukturnu-perebudovu-ekonomiki-ukrayini-275084_.html
10. Зимовець В.В. Боргове навантаження та інвестиційна дисфункція в реальному секторі економіки України / В.В.Зимовець, Н.М.Шелудько // Економіка промисловості. – 2017. – № 3(79). – С. 82–95.
11. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України / Аналітична доповідь / Центр Разумкова; В.Сіденко (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2017. – 182 с.
12. Дикань В.Л. Глобализационные процессы в экономике Украины / В.Л.Дикань, А.В.Кузуб // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. – № 58. – С. 9–17.
13. Герасимчук В.Г. Доктринальні основи світової торгівлі продукцією промисловості: протекціонізм і фритредерство / Герасимчук В.Г. // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2016, Вип. 13. – С. 79–85.
14. Гриценко А.А. Архитектоника безопасности экономической и финансовой систем Украины / Андрей Андреевич Гриценко // Актуальні питання фінансової безпеки держави. Зб. наук. праць Міжнар. наук.–практ. Інтернет–конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави», м. Харків, 21 лютого 2014 р. – С. 30–35. [Електронний ресурс]. Режим доступу: univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/O7_gricenکو.pdf
15. Сіденко С.В. Неекономічні чинники світового економічного розвитку / Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К.: Видавництво «Аврора-Прінт», 2011. – 234 с.
16. Кораблін С.О. Неоліберальний мейнстрім: коли Америка проти / С.О.Кораблін // Економіка України. – 2017. – № 5–6. – С. 90–105.
17. Галасюк В. Чому Україні не можна занадто покладатися на МВФ? / Віктор Галасюк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.clubofrome.org.ua/zhittya-v-borg-korotke-abo-chomu-ukrayini-ne-mozhna-zanadto-pokladatisya-na-mvf/>
18. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році. Статистичний збірник. – К. 2017. – 153 с.
19. Онищенко В. Стимулювання національного експорту / В.Онищенко, І.Гужва // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – № 6. – С. 33–47.
20. Осташко Т.О. Зміна традиційних позицій українського експорту / Т.О.Осташко, В.Е.Ліп, В.В.Венгер, В.К.Олефір, О.С.Биконя // Економіка і прогнозування. – 2017. – № 2. – С. 57–74.
21. Гужва І.Ю. Участь України в зонах вільної торгівлі та можливості адаптації її національної економіки до умов, сформованих унаслідок створення мегарегіональних торговельних блоків / І.Ю.Гужва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – Одеса, 2016. – № 15. – С. 12–16.
22. Ус І.В. Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553>.
23. Котлубай В.О. Розвиток експортного та транзитного потенціалу України / В.О.Котлубай // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2016. – № 1(12). – Харків: ХНАДУ, 2016. – С.122–128.
24. Трофимчук А.П. Зовнішньоторгівельне співробітництво України з країнами Східної Азії в умовах глобалізації: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.02 «світове господарство і міжнародні економічні відносини» / А.П.Трофимчук. – Львів, 2017. – 20 с.
25. Дзяд О.В. Приховані торговельні бар'єри розвинутих країн світу / О.В.Дзяд // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Серія: Економіка. – Рівне, 2014. – № 2. – С. 100–106.
26. Сіденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель [Текст]: в 2-х т. – К., 2008. – Т. 2 : Европейская интеграция и экономическое развитие / Владимир Романович Сиденко; НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозирова. – К., 2011. – 448 с.
27. Радзівєвська С.О. Глобальні домінанти розвитку Китаю / Радзівєвська С.О., Ус І.В., Покришка Д.С. // Міжнародна економічна політика. – 2017. – №26. – С.137–168.
28. Меркер Гюнтер Трансформація державного сектору в умовах глобалізації світового господарства (на прикладі промислово розвинутих країн): дис....к.е.н. / Меркер Гюнтер. – К., КНУ імені Тараса Шевченка, 2001. – 217 с.

29. Мельник А.Ф. Державно–приватне партнерство в системі інститутів національної економіки: механізми розвитку: монографія / Мельник А.Ф., Підгаєць С.В. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – 278 с.

30. Білорус О.Г. Історичні і стратегічні імперативи трансформації та модернізації транзитивних країн в умовах глобалізації // О.Г.Білорус // Історичні і стратегічні імперативи модернізації провідних і транзитивних країн світу: збірник наукових праць / за заг. ред. О.В.Зернецької // Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – С. 5–12.

References

1. Havrylyshyn B. Ukrainski dorohovkazy na rozdorizhziakh tsyvilizatsii / Bohdan Havrylyshyn // Suchasnist. – 2007. – №10. – С. 58–64. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.clubofrome.org.ua/ukrayinski-dorogovkazi-na-rozdorizhzhiah-tsyvilizatsiyi-bogdan-gavrilishin/>

2. Radziievska S.O. Spivvidnoshennia neoliberalizmu, hlobalizatsiifinansializatsii:sutnistiosnovnasuperechnist / S.O.Radziievska // Zb. nauk. pr. Derzhavnoho ekonomiko–tehnolohichnoho universytetu transportu. Seriya «Ekonomika y upravlinnia». Vypusk 35. – K.: DETUT, 2016. – S.278–290.

3. Ieshchenko P.S. Vid depresii do aktyvizatsii zrostantia v ekonomichnii ta sotsialnii sferakh Ukrainy / Petro Stepanovych Yeshchenko // Ekonomika Ukrainy. – 2018. – № 2. – С. 3–20.

4. Holian V.A. Ekonomichna kryza v Ukraini: fenomen «hollandskoi khvoroby ta retsydyv «resursnoho prokliattia» / V.A.Holian // Ekonomika ta derzhava. – 2016. – №7. – С. 4–15.

5. Halasiuk V. Strategy Paper. Ukrainian Association of the Club of Rome // Halasiuk V., Vovk V. – November 2016. – 4 p.

6. Ortina H.V. Derzhavna polityka rozvytku realnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: formuvannia ta realizatsiia antykryzovoi stratehii / H.V.Ortina. – Kharkiv: NUTsZU, 2017. – 416 s.

7. Fedulova L.I. Innovatsiinyi vektor rozvytku promyslovosti Ukrainy / Fedulova L.I. // Ekonomika Ukrainy. – 2013. – № 4. – С. 15–23; № 5. – С. 30–37.

8. Shovkun I.A. Finansovyi potentsial tekhonolohichnoho vidtvorennia u pererobnii promyslovosti v rehionakh Ukrainy / Shovkun I.A. // Ekonomika Ukrainy. – 2013. – № 2. – С. 38–48; № 3. – С. 27–38.

9. Arkhanhelskyi Yu.S. Pro strukturnu perebudovu ekonomiky Ukrainy / Yurii Semenovich Arkhanhelskyi

// Dzerkalo tyzhnia. – 2018. – 14 kvitnia – 20 kvitnia. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://dt.ua/energy_market/pro-strukturnu-perebudovu-ekonomiki-ukrayini-275084.html

10. Zymovets V.V. Borhove navantazhennia ta investytsiina dysfunksiia v realnomu sektori ekonomiky Ukrainy / V.V.Zymovets, N.M.Sheludko // Ekonomika promyslovosti. – 2017. – № 3(79). – С. 82–95.

11. Strukturni transformatsii u svitovii ekonomitsi: vykyky dla Ukrainy / Analychna dopovid / Tsentrazumkova; V.Sidenko (kerivnyk proektu) ta in. – Kyiv: Zapovit, 2017. – 182 c.

12. Dykan V.L. Hlobalyzatsyonnye protsessy v ekonomike Ukrainy / V.L.Dykan, A.V.Kuzub // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2017. – № 58. – С. 9–17.

13. Herasymchuk V.H. Doktrynalni osnovy svitovoi torhivli produktsiiei promyslovosti: protektsionizm i frytrederstvo / Herasymchuk V.H. // Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI». – 2016, Vyp. 13. – С. 79–85.

14. Hrytsenko A.A. Arkhytektynka bezopasnosti ekonomicheskoi y finansovoi system Ukrainy / Andrei Andreevych Hrytsenko // Aktualni pytannia finansovoi bezpeky derzhavy. Zb. nauk. prats Mizhnar. nauk.–prakt. Internet–konf. «Aktualni pytannia bezpeky finansovoi systemy derzhavy», m. Kharkiv, 21 liutoho 2014 r. – С. 30–35. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/07_gricenko.pdf

15. Sidenko S.V. Neekonomichni chynnyky svitovoho ekonomichnoho rozvytku / Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn. – K.: Vydavnytstvo «Avrora–Print», 2011. – 234 s.

16. Korablin S.O. Neoliberalnyi meinstrim: koly Ameryka proty / S.O.Korablin // Ekonomika Ukrainy. – 2017. – № 5–6. – С. 90–105.

17. Halasiuk V. Chomu Ukraini ne mozhna zanutdo pokladatisia na MVF? / Viktor Halasiuk. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu:<http://www.clubofrome.org.ua/zhittya-v-borg-korotke-abo-chomu-ukrayini-ne-mozhna-zanutdo-pokladatisia-na-mvf/>

18. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2016 rotsi. Statystychnyi zbiryk. – K. 2017. – 153 c.

19. Onyshchenko V. Stymuliuvannia natsionalnoho eksportu / V.Onyshchenko, I.Huzhva // Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. – 2017. – № 6. – С. 33–47.

20. Ostashko T.O. Zmina tradytsiinykhpozytsii ukrainskoho eksportu / T.O.Ostashko, V.E.Lir, V.V.Venher, V.K.Olefir, O.S.Bykonja // Ekonomika i prohozuvannia. – 2017. – № 2. – С. 57–74.

21. Huzhva I.Iu. Uchast Ukrainy v zonakh vilnoi torhivli ta mozhlyvosti adaptatsii yii natsionalnoi ekonomiky do umov, sformovanykh unaslidok stvorennia meharehionalnykh torhovelnykh blokiv / I.Iu.Huzhva // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Ekonomika i menedzhment. – Odesa, 2016. – № 15. – S. 12–16.

22. Us I.V. Shchodo osoblyvosti zovnishnoekonomichnoi polityky Ukrainy v umovakh stvorennia novykh intehtatsiinykh meha–blokiv. Analychna zapyska. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553>.

23. Kotlubai V.O. Rozvytok eksportnoho ta tranzynnoho potentsialu Ukrainy / V.O.Kotlubai // Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva. – 2016. – № 1(12). – Kharkiv: KhNADU, 2016. – S.122–128.

24. Trofymchuk A.P. Zovnishnotorhovelne spivrobitnytstvo Ukrainy z krainamy Skhidnoi Azii v umovakh hlobalizatsii: avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets.: 08.00.02 «svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny» / A.P.Trofymchuk. – Lviv, 2017. – 20 s.

25. Dziad O.V. Prykhovani torhovelni bariery rozvynutykh krain svitu / O.V.Dziad // Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriia: Ekonomika. – Rivne, 2014. – № 2. – S. 100–106.

26. Sydenko V. R. Hlobalyzatsiia – evropeiskaia yntehtatsiia – ekonomycheskoe razvytye: ukraynskaia model [Tekst]: v 2–kh t. – K., 2008. – T. 2 : Evropeiskaia yntehtatsiia y ekonomycheskoe razvytye / Vladymyr Romanovych Sydenko; NAN Ukrainy ; Yn–t ekon. y prohozyrov. – K., 2011. – 448 s.

27. Radziievska S.O. Hlobalni dominanty rozvytku Kytaiu / Radziievska S.O., Us I.V., Pokryshka D.S. // Mizhnarodna ekonomichna polityka. – 2017. – №26. – S.137–168.

28. Merker Hiunter Transformatsiia derzhavnoho sektoru v umovakh hlobalizatsii svitovoho hospodarstva (na prykladi promyslovo rozvynutykh krain): dys....k.e.n. / Merker Hiunter. – K., KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2001. – 217 s.

29. Melnyk A.F. Derzhavno–pryvatne partnerstvo v systemi instytutiv natsionalnoi ekonomiky: mekhanizmy rozvytku: monohrafiia / Melnyk A.F., Pidhaiets S.V. – Ternopil: TNEU, 2017. – 278 s.

30. Bilorus O.H. Istorychni i stratehichni imperatyvy transformatsii ta modernizatsii tranzynnykh krain v umovakh hlobalizatsii // O.H.Bilorus // Istorychni i stratehichni imperatyvy modernizatsii providnykh i tranzynnykh krain svitu: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. O.V.Zernetskoi // Derzhavna ustanova «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy». – K.: DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy», 2017. – S. 5–12.

Дані про автора

Радзієвська Світлана Олександрівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Державного університету інфраструктури та технологій

e-mail: duit.kyiv@ukr.net

Данные об авторе

Радзиевская Светлана Александровна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики Государственного университета инфраструктуры и технологий

e-mail: duit.kyiv@ukr.net

Data about the author

Svitlana Radziyevska,

Ph. D. in Economics, Associate Professor at the Department for Theoretical and Applied Economics of the State University of Infrastructure and Technology

e-mail: duit.kyiv@ukr.net

УДК: 336.3

РЕШЕТНИК Н.І.

Фінансові проблеми України в контексті концепції сталого розвитку

У статті, з позицій концепції сталого розвитку, представлено переваги внутрішнього боргу перед зовнішнім та їх взаємовплив на банківську політику, доходи та заощадження населення, адекватну оцінку робочої сили

Ключові слова: сталий розвиток, зовнішній борг, внутрішній борг, сукупний борг, заощадження населення, оцінка робочої сили, еміграція робочої сили.

Финансовые проблемы Украины в контексте концепции устойчивого развития

В статье, с позиций концепции устойчивого развития, представлено преимущества внутренней задолженности перед внешней и их взаимовлияние на банковскую политику, доходы и сбережения населения, адекватную оценку рабочей силы.

Ключевые слова: устойчивое развитие, внешний долг, внутренний долг, совокупный долг, сбережения населения, оценка рабочей силы, эмиграция рабочей силы.

RESHETNYK N.I.

Financial problems of ukraine in the context of sustainable development concept

The article represents the advantages of internal debt to external debt and their mutual influence on banking policy, incomes, population's savings and adequate assessment of workforce from the standpoint of sustainable development concept.

Key words: sustainable development, external debt, internal debt, aggregate debt, savings, workforce assessment, workforce emigration.

Постановка проблеми. У відповідності до концепції сталого розвитку, виникає об'єктивна необхідність теоретичного переосмислення та практичного вирішення проблеми фінансової залежності України від зовнішньої заборгованості

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова та навчальна література широко висвітлює теорію і практику державних фінансів в цілому і фінансової залежності зокрема. Це дослідження: М. Браунрига, С. Вайнтрауба, О.Д.Василика, А.С. Гальчинського, Х. Джонсон, О. Екстайна, А. Лаффера, А. Лернера, Р. Масгрейв, В.О. Степаненко, М. Фрідмана, які спрямовані на виявлення сутності та формування державного боргу. Питанням управління державним боргом присвячено роботи В. А Андрущенко, О. І. Барановського, Т. П. Богдан, Н. В. Зражевської, В. В. Козюка, Г. В. Кучер, І. О. Лютого, Я. В. Онищука, О. В. Плотнікова, О. С. Поважного, О. О. Прутської, В. М. Радіонової, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. Проте, недостатньо висвітлено є проблема активізації внутрішніх фінансових резервів та трансформації заощаджень в інвестиції через систему внутрішніх запозичень.

В дослідженнях вчених широко розглядається комплекс проблем державного боргу однак, концептуально, з точки зору сталого розвитку, не аргументується різниця між зовнішнім та внутрішнім боргом.

Постановка завдання. В даній статті переслідуються мета зміни традиційних акцентів в дослідженні внутрішньої державної заборгованос-

ті, яка є перенесеними на майбутнє податками і забезпечує державі та майбутнім поколінням додаткові фінансові активи.

Виклад основного матеріалу. Концепція сталого розвитку, що лежить в основі цивілізованого господарювання повинна стати пріоритетною для України в усіх сферах діяльності. Фінансова не є виключенням. Ця концепція відображає по суті сенс життєдіяльності кожної сім'ї – гідні умови існування майбутніх поколінь.

В результаті нинішнього господарювання виникає ряд проблем фінансового характеру, що негативно відбиватимуться на прийдешніх поколіннях. Найбільш складна проблема – це проблема зовнішньої заборгованості. Умисний акцент варто робити на зовнішній заборгованості.

Вчені в своїх дослідженнях виділяють специфіку та наслідки внутрішнього та зовнішнього боргу. Внутрішні позики є, на думку американського вченого, теоретика теорії функціональних фінансів, А. Ларнера, перенесеними на майбутнє податками, тобто країна боргує сама собі. В економіці, яка функціонує без особливих потрясінь, майбутні покоління нічого не втрачають, сплачуючи підвищені податки, за рахунок яких повертаються борги, зазвичай, тим самим особам. «Національний борг не є тягарем для майбутніх поколінь. Адже якщо нащадки будуть виплачувати борг, то одержать кошти ті ж нащадки, які будуть жити на момент виплати», підкреслює вчений [11, с. 79]. Зовсім інша справа зовнішній борг – це індивідуальний борг. Платоспроможність за зовнішнім боргом

залежить насамперед від валютних надходжень. Можливості у погашенні цього боргу визначаються станом торговельного балансу. Позитивне сальдо характеризує ті ресурси, які забезпечують платоспроможність держави і дають змогу урегулювати платіжний баланс. В окремих випадках у результаті зміни ситуації в економіці та на фінансовому ринку, чи погіршення фінансового стану, держава втрачає платоспроможність. В даному випадку держава змушена вносити певні корективи у свою позикову політику. Такі корективи, як правило, небажані, оскільки підривають довіру до держави.

На Маастрихтській конференції були висунуті критерії конвергенції, яких повинні дотримуватися країни – кандидати на вступ у ЄС, ці критерії передбачають, що державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП, а дефіцит бюджету та позабюджетних фондів (об'єктів сектору державного управління) – 3%. Така норма заборгованості легко вкладається у гранично допустимий дефіцит без шкоди для маневреності податково-бюджетної політики та економічної рівноваги. Україна не відповідає цим критеріям, що провокує фінансову дестабілізацію. Така ситуація звужує простір для маневру й провокує поглиблення економічної кризи. Країна з таким рівнем боргу стає безперспективною з точки зору темпів економічного зростання. Одним із виходів який зменшить спад і пом'якшить його перебіг, є скорочення державних витрат та збільшення ефективності держави.

Як видно з таблиці, за останні три роки сукупний державний борг України перевищив допустимий максимум. За даними Міністерства фінансів України та НБУ сукупний державний і гарантований державою борг України в 2017 році склав майже 72% ВВП, а в 2018 році за даними Мінфіну збільшиться до 82,4% ВВП [4]. За експертними даними: небезпечним для Украї-

ни стане 2019 та 2020 роки, оскільки Нацбанку і Мінфіну доведеться виплатити за зовнішніми боргами близько 14 мільярдів доларів. МВФ дає Україні кредити прогнозуючи зростання ВВП і їх повернення. Проте, що це за кредити для України? Це «понци» кредити, тобто кредити, за допомогою яких ми погашаємо попередні кредити. Отже, борги ми частково погасимо, але наша заборгованість не зменшиться.

Державний борг може виступати фактором і джерелом економічного зростання; сприяти впровадженню у життя нововведень, мобілізувати реальний капітал і знаходити йому більш ефективне застосування. «Понци» кредит ні в якому разі не можна вважати ефективним. Він негативно впливає на сталий розвиток.

Як забезпечити розвиток країни і не вдаватися до зовнішнього кредитування. Позичати у свого населення. Проте, практика «очищення» банківського середовища за останні роки не сприяла довірі більшості населення до нього. Навіть люди освічені сьогодні говорять про те, що тримати гроші в банку не вигідно. Як населення діє в даному випадку? Убезпечуючи себе від інфляції люди купують долари та євро і тримають їх під подушками, 2–3% які пропонує банк на валютний вклад і мінус 19,5% з цього відсоткового доходу абсолютно нівелює усілякі стимули для валютних депозитів. Депозити в національній валюті 13–15% і мінус 19,5% з доходу за нинішнього рівня інфляції теж приносить не значні доходи. Зауважимо, що індекс інфляції за 2015 – 2017 рр. складав відповідно: 143,3 %, 112,4% та 113,7 %. [2]. У підсумку, ступінь «вигідності» вкладання грошей до банків мізерна. В даному випадку мова навіть не йде про пасивний дохід, самі заощадження втрачають свою реальну вартість. Отже, населення позбавлене цивілізованих грошових

Динаміка сукупного державного боргу України (2015–2017 рр) [1]

Види держ. боргу	Державний борг (млн.грн.)			Державний борг у % до ВВП (%)			Державний борг на душу населення(грн.)		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Державний зовнішній борг	1 042 719,6	1 240 028,7	1 374 995,5	52,5	52,1	46,1	24337	2909	32364
Державний внутрішній борг	529460,6	689730,0	766 678,9	26,6	28,9	25,7	12358	1613	18046
Всього сукупний державний борг	1572180	1929759	2 141 674,4	79,1%	81,0%	71,8%	3665	4523	50410

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018>

відносин і не довіряє свої заощадження банкам та державі. У 2017 році, за даними Нацбанку, українці тримали вдома «під подушками» від \$40 до \$60 млрд. При цьому, на депозитах у банках перебувало у кілька разів менше близько \$15 млрд. Відсоткова ставка за депозитами повинна покривати індекс інфляції та забезпечувати хоча б мінімальний пасивний дохід. Оподаткування заощаджень варто зробити диференційованим, або зовсім зняти, оскільки заощадження – це відкладений попит і з цих грошей уже всі податки сплачені. З іншої сторони, «витягування грошей» через захмарні тарифи на комунальні платежі і постійно зростаючі ціни на товари і послуги не принесуть прогресу країні. Збідніле населення з низькими заробітками і відсутністю заощаджень відлякує інвесторів. В країну з таким рівнем доходів населення не поспішатиме іноземний інвестор, тому що нікому буде в цій країні купувати його товари та послуги. Країна з неплатоспроможним населенням не цікавить інвесторів.

Жодні реформи не принесуть успіху, якщо населення країни не ставатиме заможнішим. На сьогодні в Україні існує надмірна диференціація доходів населення, яка призводить до зростання соціальних витрат, таких як дискваліфікація, професійна деградація, зростання соціальних хвороб, а це в свою чергу призводить до руйнування людського капіталу, що є одним з основних чинників сучасного економічного зростання. Такий стан викликає соціальні збурення та занепокоєння.

Проблема надмірного розшарування населення визнана сьогодні глобальною і пов'язана не лише з соціально-економічними політиками держав, але й з об'єктивними процесами цивілізаційних змін. Не є ознакою цивілізованого розвитку те, що добробут 1% найбагатших людей на Землі перевищує майже половину всього добробуту людства [10].

Проте, проблеми глобальної нерівності є патологічними лише на перший погляд, оскільки загальноцивілізаційні зміни передбачають глобальні зміни між працею і капіталом. У цьому контексті потребують якісно нових змін принципи відтворення робочої сили. Домінуючим при цьому стає фактор її розширеного відтворення, основою якого є подолання відмінностей між необхідним і додатковим продуктом. Потребують трансформації самі основи виробничих зв'язків, вони повинні базуватися на основі партнерства. В нових умовах праця

може так само бути наймачем капіталу, як і капітал – наймачем праці. Зародками такої практики є краудфандинг, конкурси стартапів тощо. Необхідними є трансформації в системі управління, які передбачають інтеграцію безпосереднього виробника в структуру управління через корпоратизацію та участь в капіталі. Компанії повинні стати більш відповідальними щодо своїх працівників та забезпечувати належну оплату за їх працю. Ці зміни, матеріально забезпечуються розвитком продуктивності виробництва, що розширюють джерела існування людини [9, с.197, 225].

Отже, можна вважати, що проблеми глобальної нерівності є стадійними проблемами цивілізаційної трансформації. Проте, історії відомі випадки, коли техніка прогресує, а цивілізація не змінюється або навіть і занепадає. Це пов'язано з інерцією попередньої системи і небажанням її долати та суб'єктивними факторами, що відбиваються в економічній політиці держави.

Неадекватна оплата робочої сили, надмірна диференціація доходів породжують ще одну проблему сталого розвитку – проблему витоку робочої сили з України. Доходи від так званих заробітчан що викликає нині ейфорію (за даними НБУ, 2017 року українці переслали один одному до 9,3 млрд доларів це на 2 млрд. доларів більше минулого року) [5], у майбутньому обернеться для України трагедією витоку населення і робочої сили. Гроші надходять від заробітчан до поки проживають в Україні члени їх сімей. Проте, як показує практика, діти заробітчан здобувають освіту за кордоном, це дешевше і престижніше, а після навчання лише незначний їх відсоток повертається в Україну. За даними ЮНЕСКО, в період з 2000 по 2016 р. чисельність українських студентів за кордоном збільшилась у понад чотири рази і сягнула більше 47 тис. Особливо стрімко вона зростала в країнах, куди спрямовано потоки трудової міграції [8].

З України щороку нелегально виводиться в середньому \$ 11,676 млрд. Отже виток капіталу несвідомих українців, частково компенсується притоком грошей від вимушених заробітчан. Ця ситуація обов'язково повинна бути відкоригована державою через податкову систему і через адекватну оцінку робочої сили. Адже за даними дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України «Зовнішня трудова міграція населення України», основною причиною виїз-

ду за кордон (6 з 10 мігрантів) є низький рівень оплати за відповідну працю в Україні [7, с. 10].

За різними офіційними і неофіційними даними загальна кількість сучасних українських трудових мігрантів становить від 2 до 7 мільйонів. В найбільшій ступені міграція зосереджена: у Польщі понад 450 000 тисяч (найбільше % у віці від 19 до 40 років); у Чехії понад 200 000 тисяч (найбільше % у віці від 25 до 45 років); у Греції 680 000 тисяч (найбільше % у віці від 41 до 50 років); в Італії: понад 600 000 тисяч (найбільше % у віці від 41 до 60 років); у Португалії 75 000 тисяч (найбільше % у віці від 40 до 45 років); в Іспанії понад 200 000 тисяч (найбільше % у віці від 20 до 39 років); в Ірландія: понад 10 000 тисяч (найбільше % у віці від 19 до 40 років); в Росія: понад 2 000 000 мільйонів (найбільше % у віці від 41 до 60 років) [3].

Наслідки процесів трудової міграції молоді мають надто серйозні негативні наслідки для їх майбутнього і майбутнього України. Мігранти, працюючи нелегально, не отримують належної медичної допомоги; через тяжкі фізичні навантаження і некомфортні побутові умови втрачають власне здоров'я, що призводить до зниження рівня народжуваності, а це призводить до руйнування трудового потенціалу в Україні.

Відплив молодих людей на роботу за кордон, призводить до від'ємних демографічних наслідків для України. Емігрантський спосіб життя призводить до руйнації українських молодих сімей – ще ніколи в Україні так гостро не стояла проблема соціального сирітства.

Україна втрачає висококваліфікованих працівників, оскільки виїжджають високоосвічені люди, які прагнуть бути потрібними, а їх знання та досвід оцінені належним чином. Проте, як правило, за кордоном вони погоджуються на просту роботу і втрачають свій професіоналізм.

В літературі науковій і публіцистичній присутня теза, що в Україні продуктивність праці нижча за європейську і американську у 5–6 разів, звідси і заробітна плата у стільки ж нижча. Яка тому причина? Застаріла техніка і технології. В Україні близько 70-ти, а подекуди 90% зношеності основних фондів [6, с. 110].

Чому бізнесмени не кваліються здійснювати модернізацію, адже застаріла техніка здорожчує товар. Тому що дешева робоча сила в Україні його здешевлює, таким чином, виходимо на конкурентоспроможний продукт. Отже ми не позбудемося

технічної і технологічної відсталості без збільшення долі ЗП в собівартості продукції, яка в Україні складає біля 10%, проти 50% в західноєвропейських країнах. Збільшення вартості робочої сили об'єктивно підштовхне підприємців до необхідності техніко-технологічного оновлення виробництва.

Звичним є розгляд проблеми зростання доходів населення через призму їх залежності від економічного розвитку. Зрозуміло, що економічне зростання безпосередньо впливає на добробут населення, оскільки підвищення продуктивності праці забезпечує зростання заробітної плати, в результаті зростають відрахування від заробітної плати, а отже і зростають можливості держави для розвитку соціальної сфери, збільшуються соціальні допомоги, тощо.

Проте, сучасна наукова література і програми соціально-економічного розвитку потребують більш глибокого підходу до іншого аспекту, а саме впливу доходів населення на економіку країни. Ця проблема пов'язана, по –перше, з необхідністю вирішення проблеми глибокої трансформації усієї системи оцінки вартості робочої сили та норми витрат на утримання робочої сили. Витрати на утримання робочої сили окрім прямої оплати включають також: премії та нерегулярні виплати; заробітну плату в натуральній формі, пільги, послуги, допомога в натуральній і грошовій формі; витрати підприємств на оплату житла працівників; витрати підприємств на соціальне забезпечення працівників; витрати на професійне навчання; витрати на утримання суспільних служб; витрати на робочу силу, які не віднесені до інших груп; податки, що відносяться до витрат на робочу силу. По –друге, з проблемою, як уже зазначалося, технологічної модернізації виробництва. Проблема низької оцінки робочої сили нівелює стимули до праці, знецінює освіту, не стимулює до технічних та технологічних змін.

З іншої сторони, неадекватна оцінка робочої сили призводить до зниження купівельної спроможності населення України, тобто до зменшення попиту на товари та послуги.

Теоретична і практична неувага до вирішення проблеми оцінки робочої сили призводить до поглиблення процесів зубожіння населення України. Сьогоднішній мінімальний дохід не уберігає українців від злиденності, хоча за своїм змістом повинен був би забезпечити пристойне існування громадянина. Зазначений рівень доходу в Україні не може сприяти економічному прогресу [4, 6].

Таким чином повертаємося на початок наших міркувань. Коло замикається.

Висновки

Низька оцінка робочої сили призводить до колапсу банківської системи, до необхідності вдаватися до зовнішніх запозичень, які формуються в результаті тимчасово вільних коштів більш заможного західного світу. Західні країни отримують в результаті цього додатковий дохід у вигляді відсотків. В той час як населення України позбавляється відсоткового доходу, як додаткового джерела, а підприємці потенційних джерел інвестиційних ресурсів для економіки. Причинами цього явища, окрім зазначених є: більш повільне зростання доходів, аніж витрат; збільшення ефективної ставки оподаткування; зростання витрат на споживання в першу чергу через відкриту та приховану інфляцію; відсутність ефективних інструментів для вкладання вільних коштів населення, крім депозитів; зростання ризиків в підприємницькій діяльності. В політиці доходів населення варто враховувати, що значне підвищення доходів населення не провокуватиме різкого зростання попиту і цін на споживчому ринку. Таке зростання має місце лише за умови не значного зростання доходів. Підвищення доходів в 2–3 рази, чого потребує наша реальність, включає кейнсіанський «ефект заощадження», коли при суттєвому зростанні доходів частка доходу, що спрямовується на споживання, зменшується у відповідності до частки заощадження. В результаті починає активізуватися механізм «заощадження – інвестиції».

Вирішення проблеми адекватної оцінки робочої сили, відрегульованість банківського середовища, підвищення мотивів до заощаджень, зацікавлення умовами праці та гідною оплатою потенційно налаштованих на виїзд за кордон українців, сприятиме суттєвому зростанню потенційних внутрішніх інвестиційних можливостей економіки України.

Список використаних джерел

1. Державний борг України [Електронний ресурс] // Мінфін. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018>.
2. Індекс інфляції [Електронний ресурс] // Мінфін. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

3. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс] // К.: MOM. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

4. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=388297&cat_id=388245.

5. Мойсеєнко О. Заробітчани дають Україні в 4 рази більше валюти, ніж іноземні інвестори [Електронний ресурс] / О. Мойсеєнко // Економічна правда. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/21/635200/>.

6. Пасажко Т. С. Фінанси домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів економіки України / Т. С. Пасажко. // Економіка та держава. – 2015. – С. 110.

7. Ростова Л. Трудовій міграції – цивілізоване обличчя / Л. Ростова. // Профспілки України. – 2015. – №5. – С. 10–11.

8. Структура та поняття міграції [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/>.

9. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / А. Дж Тойнбі // К., 1995. – 577 с. – (т.1).

10. Distribution of family income [Електронний ресурс] // Gini index, The World Factbook, CIA – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unian.ua/world/1033326-oxfam-do-2016-roku-1-naselennya-zemli-bude-bagatshiy-za-reshtu-99.html>.

11. Lerner A. The Burden of National Debt. Essays in honor of Alvin H. Hansen – NY: Norton and K., 1948. – 141 p.

References

1. Derzhavnyi borh Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Minfin. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018>.
2. Indeks inflatsii [Elektronnyi resurs] // Minfin. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.
3. Migrants yak chynnyk rozvytku v Ukraini [Elektronnyi resurs] // K.: MOM. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
4. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=388297&cat_id=388245.
5. Moiseienko O. Zarobitchany daiut Ukraini v 4 razy bilshе valuty, nizh inozemni investory [Elektronnyi resurs] / O. Moiseienko // Ekonomichna pravda. –

2018. – Rezhyim dostupu do resursu: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/21/635200/>.

6. Pasazhko T. S. Finansy domohospodarstv yak dzherelo investytsiinykh resursiv ekonomiky Ukrainy / T. S. Pasazhko. // Ekonomika ta derzhava. – 2015. – S. 110.

7. Rostova L. Trudovii mihratsii – tsyvilizovane oblychchia / L. Rostova. // Profspilky Ukrainy. – 2015. – №5. – S. 10–11.

8. Struktura ta poniattia mihratsii [Elektronnyi resurs] – Rezhyim dostupu do resursu: <http://lib.chdu.edu.ua/>.

9. Toinbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii / A. Dzh Toinbi // K., 1995. – 577 s. – (t. 1).

10. Distribution of family income [Elektronnyi resurs] // Gini index, The World Factbook, CIA – Rezhyim dostupu do resursu: <http://www.unian.ua/world/1033326-oxfam-do-2016-roku-1-naselennya-zemli-bude-bagatshiy-za-reshtu-99.html>.

11. Lerner A. The Burden of National Debt. Essays in honor of Alvin H. Hansen – NY: Norton and K., 1948. – 141 p.

Дані про автора

Решетник Надія Іванівна,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу,
Київський національний лінгвістичний університет
e-mail: onr@ukr.net

Данные об авторе

Решетник Надежда Ивановна,

к. э. н., доцент кафедры менеджмента и маркетинга,
Киевский национальный лингвистический университет
e-mail: onr@ukr.net

Data about the author

Nadia Reshetnyk,

Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate
Professor, Kyiv National Linguistic University
e-mail: onr@ukr.net

САРКИСЯН Л.Г.,
ГОРКУН К.В.

Перспективи розвитку України на міжнародній арені

У статті досліджені сучасні проблеми, що існують в Україні, визначено роль влади та народу у вирішенні даних питань, встановлені наслідки впливу соціалістичної ідеології на підсвідомість колишніх жителів СРСР. Досліджені шляхи вирішення та подолання актуальних проблем і шляхи виходу країни з кризи на прикладах «економічного дива» інших високорозвинених держав та рішень їх лідерів. Визначена необхідність перегляду державного бюджету та перерозподілу його на інші галузі, такі як освіта молоді та туристична сфера, що є прибутковими та актуальними у наші дні. Проведені дослідження щодо ставлення іноземців до України та комфортності їх перебування на території. Також досліджені рекреаційні ресурси держави, які можна модернізувати та удосконалити задля приваблення туристів на курортні сезони. Розглянуті перспективи розвитку туристичного бренду «Україна» на міжнародній арені та його конкурентоспроможність серед інших.

Ключові слова: реформи, досвід, «економічне диво», сфера туризму, питання безпеки, фінансування науки.

САРКИСЯН Л.Г.,
ГОРКУН К.В.

Перспективы развития Украины на международной арене

В статье исследованы современные проблемы, существующие в Украине, определена роль власти и народа в решении данных вопросов, установлены последствия влияния социалистической идеологии на подсознание бывших жителей СССР. Исследованы пути решения и преодоления актуальных проблем и пути выхода страны из кризиса на примерах «экономического чуда» других высокоразвитых государств и решений их лидеров. Определена необходимость пересмотра государственного бюджета и перераспределения его на другие отрасли, такие как образование молодежи и туристическая сфера, которые являются прибыльными и актуальными в наши дни. Проведенные исследования об отношении иностранцев к Украине и комфортности их пребывания на территории. Также исследованы рекреационные ресурсы государства, которые можно модернизировать и усовершенствовать для привлечения туристов на курортные сезоны. Рассмотрены перспективы развития туристического бренда «Украина» на международной арене и его конкурентоспособность среди остальных.

Ключевые слова: реформы, опыт, «экономическое чудо», сфера туризма, вопрос безопасности, финансирование науки.

SARKISYAN L.G.,
GORKUN K.V.

Prospects for the development of Ukraine on the international scene

The article investigates the current problems in Ukraine, defines the role of power and people in solving these issues, identifies the consequences of the influence of socialist ideology on the subconsciousness of former USSR residents. The ways of solving and overcoming of actual problems and ways of the country's exit from the crisis are investigated on the examples of «economic miracle» of other highly developed states and decisions of their leaders. The need to revise the state budget and redistribute it to other sectors such as youth education and tourism, which are profitable and relevant today, have been identified. Studies have been conducted on the attitude of foreigners to Ukraine and the comfort of their stay in the territory. Also studied are the recreational resources of the state, which can be modernized and refined to attract tourists to holiday seasons. The prospects of development of the tourist brand «Ukraine» on the international arena and its competitiveness among others are considered.

Keywords: reforms, experience, «economic miracle», sphere of tourism, safety issues, financing of science.

Постановка проблеми. Україна – потенційно багата і конкурентноспроможна держава, що знаходиться у вигідному географічному положенні. Країна володіє значною часткою рекреаційних ресурсів та має розвинений господарський комплекс, що включає в себе різні види промисловості. Дивлячись на всі надбання, що присутні у країні, з'являється питання: чому Україна досі стоїть на колінах?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній літературі та пресі можна знайти велику кількість причин і відмовок, для пояснення кризового стану України, починаючи неосвіченістю і закінчуючи менталітетом. Але насправді справа у нас і у нашій готовності змінюватися. І хоча тисячі громадських організацій постійно кажуть, що потрібно змінювати владу і тоді життя стане краще, я впевнена, що насправді потрібно починати із себе і морально налаштовуватися до нових змін. Згадуючи японське «економічне диво», варто зазначити, що успіху країна досягла в більшій мірі завдяки наполегливій праці японців та їх бажанню змінити життя на краще. І хоча б яку бездоганну реформу не придумали політики, але без схвалення громадян усі спроби будуть марними та призведуть до поразки. Процес реформування суспільства займе досить великий проміжок часу, на це може піти століття.[1] У статті йдеться про те, які реформи потрібні Україні та що потрібно зробити, щоб підняти економіку країни і рівень життя населення.

Мета статті. Пошук шляхів подолання кризи в Україні на прикладі досвіду інших держав.

Виклад основного матеріалу. Не можна говорити про покращення життя в країні не зачепивши теми політики, так як усі процеси у світі є взаємопов'язаними. Вдалим прикладом для цього є «економічне диво» Сінгапуру. Сінгапурський лідер Лі Куан Ю вважається героєм країни. Завдяки його реформам економічне зростання країни було стрімким та ефективним. Заслугою прем'єр-міністра стало повне оновлення чиновницького апарату країни та можливість переобрання уряду кожні 2,5 роки. Це було зроблено з метою подолання тотальної корупції та бюрократизму. Другою не менш важливою реформою стало спрощення умов для ведення бізнесу. Держава мусить стимулювати та підтримувати дрібних та середніх підприємців, тому що це впливає на рівень життя населення і відповідно на економіку.

На сьогоднішній день туристична сфера є досить цікавою та перспективною, а також вона пов'язана з більш ніж 30 іншими галузями, що впливає на їх розвиток. І хоча українська сфера туризму намагається удосконалюватися, проте досі залишається нереалізованим потенціалом України. І це є дивно, адже одним із основних рекреаційних ресурсів держави є унікальний клімат, що сприяє організації санаторно-курортного лікування, а також наявність грязьових та лікувальних озер, Карпатських гір, вихід до двох морів та культурно-історична спадщина українського народу, що представлена зразками архітектури та мистецтва. Чому ж ми не використовуємо цей потенціал? Тому що все це є в занедбаному

стані через дефіцит бюджету. Доцільним є передача культурних пам'яток, які не може утримувати держава, підприємцям за умови збереження об'єкту. Таким чином, пам'ятка буде не тільки збережена, а й доглянута.

Важливим моментом у реалізації туристичного потенціалу країни є зовнішній піар держави. Кіпр вкладає €20 млн у маркетинг, а отримує €2 млрд доходу. На просування туристичного бренду «Україна» у державний бюджет було закладено 30 млн грн, що є надзвичайно малою сумою.

Іноземців наразі хвилює питання безпеки, тому для держави є важливим участь у різних міжнародних заходах та виставках. Таким чином туристичні агенції зі всього світу зможуть звернути увагу на українські напрями та запропонувати їх своїм клієнтам. Компанією GfK Ukraine після проведення «Євробачення– 2017» було проведено опитування серед іноземців, яке показало, що 47% опитуваних респондентів вказали, що Україна перевершила сподівання, а 92% хотіли б повернутися ще раз. Розчарованих виявилось менш ніж 1 %. Це каже про те, що в Україні можна розвинути туристичну галузь, яка буде досить прибутковою. В Ізраїлі з 1948 року продовжується війна, але завдяки тому, що вони зуміли відділити політичну частину від військової та туристичної, потік туристів збільшується щороку.

Україні слід більше фінансувати науку. На сьогодні це провідна та перспективна галузь, що впливає на ВВП усіх провідних країн світу. Технології заповнили планету, досягнення людства є неймовірними. Українські вчені достатньо освічені щоб зробити Україну конкурентноспроможною на міжнародному рівні. Жодна країна не зможе розвиватися без науки та освіти. Українське студентство активно розробляє стартапи та нові винаходи, що продаються за кордон за безцінь і, в результаті, купуються державою там же за високі ціни. Слід організовувати більше конкурсів, грантових програм, які зможуть привити молоді любов до науки. Адже саме від них залежить майбутнє держави.

Висновки

Україна є перспективною, конкурентноспроможною державою. Перепоною на шляху модернізації суспільства є пострадянське мислення, яке було привито людям у часи СРСР. Слід змінити старі погляди народу, почати налагоджувати інфраструктуру, збільшувати видатки на маркетинг,

науку, освіту, розвивати туристичний потенціал країни і тоді держава зможе зайняти провідне місце серед інших країн на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Горкун К. В. Японське економічне диво як приклад можливості подолання кризи у країні / Карина Вікторівна Горкун // Праці XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів і молодих вчених том 2 / Карина Вікторівна Горкун. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. – С. 163–165.

2. Лі Куан Ю [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лі_Куан_Ю.

3. Олексієнко О. Нереалізований потенціал. Чим небезпечна тінізація туристичної галузі [Електронний ресурс] / Олексієнко О. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://m.tyzhden.ua/publication/197540>

4. «Позитив і краса»: 92% іноземних гостей Євробачення–2017 хочуть ще раз відвідати Україну – опитування Детальніше читайте на УНІАН: <https://www.unian.ua/society/1939809-pozitiv-i-krasa-92-inozemnih-gostey-evrobachennya-2017-hochut-sche-raz-vidvi> [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/society/1939809-pozitiv-i-krasa-92-inozemnih-gostey-evrobachennya-2017-hochut-sche-raz-vidvidati-ukrajinu-opituvannya.html>.

References

1. Gorkun K.V. Japanese economic miracle as an example of the possibility of overcoming the crisis in the country / Karina Viktorovna Gorkun // Proceedings of the XVII International Scientific Conference of Students, Postgraduates and Young Scientists Volume 2 / Karina Viktorovna Gorkun. – Vinnitsa: Nilan-LTD, 2017. – P. 163–165.

2. Lee Kuan Yu [Electronic resource] // Wikipedia. – 2012. – Resource access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лі_Куан_Ю.

3. Alekseenko O. Unrealized potential. How dangerous is the shadowing of the tourism industry [Electronic resource] / Oles Oleksiienko. – 2017. – Resource access mode: <http://m.tyzhden.ua/publication/197540>

4. «Positive and beautiful»: 92% of foreign guests of Eurovision–2017 want to visit Ukraine again – poll Read more on UNIAN: 2017. – Resource access mode: <https://www.unian.ua/society/1939809-pozitiv-i-krasa-92-inozemnih-gostey-evrobachennya-2017-hochut-sche-raz-vidvidati-ukrajinu-opituvannya.html>.

Дані про авторів

Саркісян Лариса Геворгівна,

к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса

e-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Горкун Каріна Вікторівна,

студентка Донецького національного університету імені Василя Стуса. економічний факультет, кафедра міжнародних економічних відносин

e-mail: karinagorkun1@gmail.com

Данные об авторах

Саркисян Лариса Геворговна,

к.э.н., доцент кафедры международных экономических отношений Донецкого национального университета имени Василия Стуса

e-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Горкун Карина Викторовна,

студентка Донецького національного університета імені Василя Стуса. економічний факультет, кафедра міжнародних економічних відносин

e-mail: karinagorkun1@gmail.com

Data about the authors

Larisa Sarkisyan,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of International Economic Relations of the Vasyl Stus Donetsk National University

e-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Karina Gorkun,

Student of Donetsk National University named after Vasyl Stus. Faculty of Economics, Department of International Economic Relations

e-mail: karinagorkun1@gmail.com

УДК 338.1

ЯВОРСЬКА Т.В.,
УЛИЧ О.М.

Економічні дива успіху провідних країн світу – досвід для України

У статті описано історії успішного встановлення стабільної економічної системи в державі та визначено основні складові виконання поставлених завдань.

Предметом дослідження є досвід впровадження ефективних систем економіки в провідних країнах світу – Німеччини та Сінгапуру.

Метою статті є формування та визначення способів витягнення держави з боргової ями.

Висновки. Головна функція економіки полягає у створенні продуктів, необхідних для життєдіяльності суспільства. Реальне зростання валового внутрішнього продукту і максимальна зайнятість населення є пріоритетними цілями здійснення політики економіки в країні. Добробут і стабільність нашої держави насамперед залежить від правильного регулювання економіки на державному рівні та її розвитку, здійснення доцільної та ефективної діяльності в процесах бізнесу, фінансах. Запорука багатой країни – це надійна її економіка. Вивчення та дослідження питань економічних систем завжди актуальне та доцільне питання в сучасних умовах розвитку світового ринку та його потреб.

Ключові слова: економіка, інвестиції, бюджетні кошти, тіньовий ринок, андерклас, окупаційна зона, національна валюта.

ЯВОРСКАЯ Т.В.,
УЛИЧ О.М.

Экономические чудеса успеха ведущих стран мира – опыт для Украины

В статье описано истории успешного установления стабильной экономической системы в государстве и определены основные составляющие выполнения поставленных задач.

Предметом исследования является опыт внедрения эффективных систем экономики в ведущих странах мира – Германии и Сингапура.

Целью статьи является формирование и определение способов извлечения государства из долговой ямы.

Выводы. Главная функция экономики состоит в создании продуктов, необходимых для жизнедеятельности общества. Реальный рост валового внутреннего продукта и максимальная занятость населения являются приоритетными целями осуществления политики экономики в стране. Благополучие и стабильность нашего государства в первую очередь зависит от правильного регулирования экономики на государственном уровне и ее развития, осуществления целесообразной и эффективной деятельности в процессах бизнеса, финансах. Залог богатой страны – это надежная ее экономика. Изучение и исследование вопросов экономических систем всегда актуален и целесообразно вопрос в современных условиях развития мирового рынка и его потребностей.

Ключевые слова: экономика, инвестиции, бюджетные средства, теневой рынок, андерклас, оккупационная зона, национальная валюта.

YAVORSKA T.V.
ULYCH O.M.

Economic miracles of success of the leading countries of the world – experience for Ukraine

The article described the histories of the successful establishment of a stable economic system in the state, and the main components of the accomplished tasks are determined.

The subject of the study is the experience of implementing effective economic systems in the leading countries of the world – Germany and Singapore.

The purpose of the article is the formation and definition of ways of extracting the state from the debt hole.

Conclusions. The main function of the economy is to create products necessary for the life of society. The real growth of the gross domestic product and the maximum employment of the population are the priority objectives of the implementation of the economic policy of the country. The welfare and stability of our state depends, first and foremost, on the proper regulation of the economy at the state level and its development, the implementation of expedient and effective activities in business processes and finances. The key to a rich country is its sound economy. The study and research of issues of economic systems is always an actual and expedient issue in the current conditions of development of the world market and its needs.

Key words: economy, investment, budget funds, shadow market, subclass, occupation zone, national currency.

Постановка проблеми. На даний час ситуація в українській економіці нагадує спогади про Будионного, згідно з якими він наполягав на необхідності посилення кавалерії вже під час Другої світової війни, спираючись на досвід попередньої громадянської війни. І це попри те, що ситуація принципово змінилася, і погоду на полі бою робили вже літаки і танки. Але, на жаль, доводиться констатувати, що і керманічі української економіки так само ще і досі перебувають під впливом застарілої вчорашньої філософії дефіцитного ринку. Нам неодноразово доводиться чути від наших депутатів, партійних функціонерів, чиновників про необхідність підвищити зарплати та пенсії, суттєво збільшити кількість робочих місць, покращити умови для малозабезпечених громадян та ін. Але постає наступне питання:

«За рахунок чого?» Так як, наша економіка і переважна більшість її підприємств є неконкурентоспроможною. Вона не спроможна «виробляти» достатньо грошей, як у розвинених країнах. Тому порушуються питання: щодо збільшення цін і тарифів, підвищення пенсійного віку, зборів, податків. А Україна знов і знов просить гроші у МВФ та інших фінансових інституцій і ще глибше занурюється у борги. Але це не вихід з ситуації. Для створення детального плану екстреної реанімації нашої економіки можна дослідити складові успіху країн сусідів, які також були у теперішній нашій ситуації. Оцінити сильні сторони та можливості нашої держави, проаналізувати слабкі сторони та загрози нашій економічній системі. Досвід провідних країн відкоригувати і використати під час здійснення реформ у сфері економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вирішенням проблем сучасної економіки нашої держави, використання іноземного досвіду досліджували і вітчизняні вчені М.А. Голубець, А.Г. Шапар, С.М. Злупко, Л.Г. Руденко, Ю.І. Самойленко, В.П. Кухар, Я.О. Побурко та ін. Незважаючи на широкий спектр економічних досліджень, публікацій, вирішення та проведення реформ у економічній сфері здійснено на дуже низькому рівні.

Саме тому, **метою** даної **статті** є дослідження особливостей формування ефективної системи економіки як запоруки процвітання та добробуту держави, її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

«Біда України в тому, що нею керують ті, кому вона не потрібна»

(Михайло Грушевський)

Найбільша країна Європи, зручне центральне розташування, родючі землі, могутні ріки, талановитий, працьовитий та миролюбивий народ, квітуча держава, мелодійна солов'їна мова, історія народу, який багато століть боровся за свою свободу і незалежність — це все ще не всі слова, якими можна описати нашу неньку Україну.

Історія нашої економіки неординарна. Після здобуття незалежності, створення і реалізація початкових українських реформ, становлення на шляху до стабільності та розвитку нашої економічної системи, бачення початкових кроків успіху, у 2008 р. ми спостерігаємо фінансову кризу. Вона характеризується спадом виробництва, коливанням курсу національної валюти, зменшенням кількості середнього та малого бізнесу, значними темпами інфляції. З кожним роком, особливо після подій 2014 року, ми бачимо замість можливості розвитку — величезну боргову яму, в якій опинилася економіка нашої держави.

На даний час, ми спостерігаємо негативну динаміку в цілій системі: знецінення національної валюти, зменшення виробництва, високий рівень міграції, безробіття, завищені тарифи на комунальні послуги, нестабільність банківської системи, перевищення величини державного боргу понад 70 % ВВП, величезний рівень корупції, неефективність і гальмування реформ, недоцільність витрачання бюджетних ресурсів, аграрно-сировинна пастка, висока частка монополістів на ринку, недосконала конкуренція, низький рівень соціального забезпечення, бідність населення, невідповідність доходів, відплив інвестицій, війна,

наявність великої частини тіньового ринку, високий рівень відмивання коштів, відсутність середнього класу, наявність андеркласу, несприятливий інвестиційний клімат, недовіра до влади, нестабільність. І врешті-решт воєнні дії.

Тобто, можна сказати, що Україна воює з двома ворогами: внутрішній та зовнішній. Зовнішній — це країна — агресор Російська Федерація. Внутрішній — корупція. Задано багато питань: «Як вийти із даної ситуації?» «Чи існують виходи?» «Які саме?» «Реальність їх втілення?» «Необхідний термін для стабілізації економічної системи?» «План дій?»

Вихід з будь-якої навіть найскладнішої ситуації завжди є. Розглянемо приклад успіху двох держав з ефективною і стабільною економікою. Це Німеччина і Сінгапур.

Німеччина. 70 років тому держава лежала в руїнах, територія її була поділена на окупаційні зони між Францією, США, Великою Британією, СРСР. Німці безсило боролися в злиднях. За підрахунками тамтешніх німецьких економістів, німець в той час раз на 12 років міг розраховувати на пару черевиків, а раз на 50 років — на новий костюм. Всі були впевнені, що німці просто таки приречені були на жалюгідне існування. Але знайшлася серед них людина, яка була переконана, що на основі хитрих підрахунків сировини і екстраполяції в майбутнє існуючих трендів, не державного втручання в економіку вдасться визначити долю цілого народу. Цією людиною був канцлер, архітектор німецьких економічних реформ Людвіг Ерхард [1]. Основна впевненість цього професора полягала в наступному: якщо в економіці правильно вибудувати стимули до праці, запровадити максимальну свободу конкуренції та споживання, а при цьому гарантувати право приватної власності, то в населенні з'явиться сенс працювати, накопичувати, інвестувати, а німецька економіка піде у гору. Такі думки в той час видавалися фантастикою, так як було загальне переконання, що Німеччина знищена і рухнула в стан безладу навіки. Проте Людвіг Ерхард ввів у силу простих речей і конкуренції, приватної ініціативи та бажання заробляти. Діяльність уряду була спрямована на скасування найрізноманітніших актів, які регулювали найдрібніші аспекти економічного життя німців. Скасування контрольованих цін і державного втручання. Ерхард обмежив видатки уряду, взяв курс на зниження податків. Розроблялися найрізноманітніші

інструменти, які стимулювали німців інвестувати кошти в національну економіку, більше і якісніше працювати. Людей підштовхували до понад-нормової роботи, не оподатковуючи позаурочні заробітки. З часом економіка Німеччини пішла в гору. Так як працювате задоволене населення – запорука майбутнього.

Сінгапур. Сінгапурський правитель зробив з найбіднішого острова у світі одну з найбагатших країн. Як йому це вдалося? Колись час був неспокійний. Союз Малайзії і Сінгапуру (1963 р.) супроводжувався кривавими сутичками між жителями різних національностей. В 1965 р. Сінгапур був виключений зі складу Малайзії. Отримавши вимушену свободу, маленький півострів опинився в незavidному становищі. Природних ресурсів, навіть власної питної води тут немає, значна частина наеслення жила на межі бідності в трущобах, а всі мізерні бюджетні кошти розідала важка корупція.

Реформатором, поводителем цієї нації став Лі Куан Ю. Він заявив, що нова країна буде будуватися на основі ідей мультикультуралізму. В економіці зробили ставку на конкурентноспроможність на світовому ринку. Заохочувалися і звільнялися від податків як місцеві, так і іноземні підприємства, які працювали в галузях, визначених урядом як пріоритетні. Це були – нафтопереробна і легка промисловість, суднобудування, електроніка, високі технології. Результат: 7 років поспіль Сінгапур називають найкращою країною в світі для ведення бізнесу. Прихід в Сінгапур іноземних інвесторів, зокрема американських, заклав фундамент благополуччя в країні, одночасно вирішивши проблему з безробіттям. Як згадував Лі Куан в мемуарах: «Сінгапур – з третього світу в перший»: «Ми вітали кожного інвестора. Ми просто зі шкури пнулися, щоб допомогти йому почати виробництво і налагодити бізнес». На сучасному етапі уряд намагається обчислювати галузі, які в майбутньому будуть пріоритетами світової економіки. Країна по максимуму використовує переваги свого острівного розташування. Максимально спрощена податкова система – всього 5 податків. Тільки 4 види товарів підлягають оподаткуванню при ввезенні – автомобілі, алкоголь, тютюнові вироби та нафтопродукти. Головний ресурс – це люди. Саме тому держава вкладає солідні гроші в освіту, здоров'я і дисциплінування громадян. Уряд регулярно надає податкові пільги громадянам, які прагнуть вчитися

і заводити сім'ї. Переважно всі громадяни країни є власниками нерухомості, навіть найбідніші (їм видавали пільгові іпотечні кредити).

Відома фраза Лі Куан Ю: «Щоб подолати корупцію, почніть з того, що посадить трьох своїх друзів. Ви знаєте за що, і вони знають. [2]» Максимально спрощені всі закони. Основний ресурс Сінгапуру, завдяки якому він здійснив величезний ривок – це був людський потенціал. В нього в нас достатньо.

Частково відбувається розвиток сіл. Першою в Україні на шлях децентралізації зважилася стати Новописковська об'єднана територіальна громада. 2015 року в Луганській області об'єдналися 5 сіл та селище Новописков. А це понад 12 тисяч людей. У 80-х роках минулого століття ці території стали відомі, коли на перетині Новописковського району проклали знаменитий газопіп «Уренгой–Помари–Ужгород». Сьогодні й досі в районі є управління магістральних газопіпів, тут транспортують 70% газу, що йде з Росії через Україну в Західну Європу. Але поштовху для розвитку місцевості це не давало. На цих територіях, як і на більшості в Україні, десятками років не бачили нормальних доріг, медицини, навіть вуличного освітлення. Люди зрозуміли, чекати «вказівок» згори і, що хтось прийде і зробить все за них, безглуздо. А об'єднання в територіальну громаду дає надію і можливості.

«Виявляється, найскладніше – зважитися на рішучий крок, усвідомити і взяти відповідальність за себе та за майбутнє своїх територій», – каже голова Новописковської об'єднаної територіальної громади Луганської області Вадим Гаєв. Виріс він у тутешніх краях. Обраний в листопаді 2015 року. Згадує: фактично до об'єднання громади всі села і селища були депресивні. Він сам з містечка–газопроводу, де не було вуличного освітлення, тротуарів, а дороги востаннє ремонтували, мабуть, чверть століття тому.

За два роки роботи Новописковська об'єднана територіальна громада змогла зробити більше, ніж за всі попередні роки незалежності держави. Якщо до об'єднання селища сумарно мали в бюджетах лише 7 млн грн, то одразу після бюджет ОТГ зріс утричі, кажуть місцеві керівники. На початку 2017 року тут вже мали понад 56 млн грн, у тім числі майже 23 млн виділила держава як субвенцію на різні проекти. Торік у селі Осинове полагодили дороги на 1 млн грн, ще стільки ж виділили цьогогоріч. Встановили сучасне вулич-

не освітлення на сонячних панелях, придбали дитячі майданчики, відремонтували сільський клуб. А в селі Макартетині на ремонт шляхів витратили 1,5 млн грн. Нове освітлення, облаштовані вулиці отримують навіть найвіддаленіші куточки. Важливо, що поступ помічають самі мешканці.

Приклад можуть взяти до уваги й інші села країни.

Висновок

Отже, Україні можна використати досвід країн, які були в таких умовах, що і ми. Для початку нам потрібно максимально спростити податкову систему, законодавство. Створити робочі місця. Побороти корупцію. Зробити реформи. Завершити війну. Заохотити і повернути віру українців. Здійснення реального фінансування запозичених ресурсів в цільові проекти, скорочення державних витрат, конфіскація тіньового майна, надання оптимальних кредитів, відкриття шляху молодим. Розвиток сіл, сільського господарства. Як кажуть, багате село – багата країна. Впевненість в завтрашньому дні, високий інтелектуальний рівень людського потенціалу – запорука успішної розвиненої економіки.

Список використаних джерел

1. Про що Ерхард міг би розповісти нашим державцям / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://espresso.tv/article/2015/01/17>
2. Лі Куан Ю: найкращі цитати, вислови, думки та афоризми / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kozakorium.com/li-kuan>

References

1. What Erhard could tell our captains / [Electronic resource] – Access mode: <https://espresso.tv/article/2015/01/17>

2. Lee Kuan Yu: The best quotations, statements, thoughts and aphorisms / [Electronic resource] – Access mode: <http://www.kozakorium.com/li-kuan>

Дані про автора

Яворська Тетяна Василівна,

д.е.н., професор кафедри банківського і страхового бізнесу, Львівський національний університет імені Івана Франка

e-mail: tanya_yav@ukr.net

Улич Оксана Михайлівна,

студентка кафедри банківського і страхового бізнесу, Львівський національний університет імені Івана Франка

e-mail: k.gid1996@ukr.net

Данные об авторе

Яворская Татьяна Васильевна,

д.э.н., профессор кафедры банковского и страхового бизнеса, Львовский национальный университет имени Ивана Франко

e-mail: tanya_yav@ukr.net

Улич Оксана Михайловна,

студентка кафедры банковского и страхового бизнеса, Львовский национальный университет имени Ивана Франко

e-mail: k.gid1996@ukr.net

Data about the author

Tatiana Yavorska,

DhD, Professor of the Department of Banking and Insurance Business, Lviv Ivan Franko National University

e-mail: tanya_yav@ukr.net

Oksana Ulych,

Student of the Department of Banking and Insurance Business, Lviv Ivan Franko National University

e-mail: k.gid1996@ukr.net

УДК 339.9:336.7:347.7(477)

МОЛНАР О.С.,
МАЙБОРОДА М.П.,
ПІНЦАК С.М.

Основні напрямки регулювання ринку капіталу в політиці формування фінансової системи України

Бурхливий розвиток світового фінансового ринку, його глобалізація надали нові імпульси динамізму розвитку міжнародної економіки, сприяли посиленню взаємозалежності та взаємодії як підсистем світового господарства, так і окремих країн. Одним із проявів поглиблення такої інтернаціоналізації економічного життя в умовах глобалізації є інтенсифікація міжнародного руху капіталу в усіх його формах і проявах. На основі узагальнення багатовікового світового досвіду експорту та

імпорту капіталу в міжнародній економіці відпрацьовані та загальноприйняті норми регулювання потоків і інвестицій. Наведені основні напрямки, за якими здійснюється регулювання міжнародного інвестування. Крім того, розглянуто особливості українського національного законодавства щодо регулювання іноземних інвестицій. Запропоновані заходи щодо підвищення ефективності ведення контролю за потоками капіталів. Доведено, що важливою передумовою залучення іноземного капіталу є двосторонні та багатосторонні інвестиційні угоди.

Ключові слова: фінанси, ринок, інтеграція, капітал, фінансова система, інвестиції, ресурси, кредити.

МОЛНАР А.С.,
МАЙБОРОДА М.П.,
ПИНЦАК С.М.

Основные направления регулирования рынка капитала в политике формирования финансовой системы Украины

Бурное развитие мирового рынка, его глобализация предоставили новые импульсы динамизму развития международной экономики, способствовали усилению взаимозависимости и взаимодействия как подсистем мирового хозяйства, так и отдельных стран. Одним из проявлений углубления такой интернационализации экономической жизни в условиях глобализации является интенсификация международного движения капитала во всех его формах и проявлениях. На основе обобщения многолетнего мирового опыта экспорта и импорта капитала в международной экономике отработаны и общеприняты нормы регулирования потоков и инвестиций. Приведены основные направления, по которым осуществляется регулирование международного инвестирования. Кроме того, рассмотрены особенности украинского национального законодательства по регулированию иностранных инвестиций. Предложены меры по повышению эффективности ведения контроля за потоками капиталов. Доказано, что важной предпосылкой привлечения иностранного капитала являются двусторонние и многосторонние инвестиционные соглашения.

Ключевые слова: финансы, рынок, интеграция, капитал, финансовая система, инвестиции, ресурсы, кредиты.

MOLNAR O.S.,
MAYBORODA M.P.,
PINTSAK S.M.

The main directions of capital market regulation in the policy of forming the financial system of Ukraine

The rapid development of the global financial market, its globalization gave new impetus to the dynamism of the development of the international economy, contributed to the strengthening of interdependence and interaction as subsystems of the world economy, as well as separate countries. One of the manifestations of deepening such internationalization of economic life in the conditions of globalization is the intensification of the international capital movement in all its forms and manifestations. On the basis of the generalization of the centuries-old global experience of export and import of capital in the international economy are developed and generally accepted rules of regulation of flows and investments. The main directions of regulation of international investment are given. In addition, the features of the Ukrainian national legislation on foreign investment regulation are considered. The measures to improve the efficiency of control over capital flows are proposed. It is proved that bilateral and multilateral investment agreements are an important prerequisite for the attraction of foreign capital.

Keywords: finance, market, integration, capital, financial system, investments, resources, credits.

Постановка проблеми. Характерною рисою світових економічних відносин стає інтенсивний розвиток фінансової глобалізації із залученням національних економік до світового ринку капіталу, посилення їх взаємозалежності. Відобра-

женням цих процесів стало виникнення єдиного інформаційного простору, інтернаціоналізація та швидке зростання ринків капіталу. Зростаюча взаємозалежність країн, інтенсифікація міжнародного обміну товарами, послугами та ка-

піталом призводить до появи нових тенденцій у сфері фінансових відносин. Тому стратегічно важливим напрямом є розробка ефективної національної політики в області фінансів з урахуванням необхідності інтеграції країн до світової економіки як рівноправних учасників глобального ринкового процесу.

Глобалізація, зокрема її фінансова складова, і як фактор, що впливає на неї, міжнародна фінансова інтеграція на теперішній день – недостатньо вивчені явища, тому дослідження у цій області дуже важливі та закономірно викликають великий теоретичний і практичний інтерес. І від того, наскільки швидко та якісно Україна буде інтегрована у світовий фінансовий простір, залежить її частка у світових фінансових потоках, обсягу залучених до економіки інвестицій, а відповідно й скоріше досягнення потенційного рівня у виробничій та фінансовій сферах.

Аналіз останніх публікацій та публікацій.

Дослідженню проблем формування національної фінансової політики в умовах інтеграції України до світового ринку капіталу присвячено роботи наступних науковців: Д. Блейка, Дж. К. Ван Хорна, Л. Вальраса, О. Гаврилюка, Д. Едмістера, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, О. Киреева, Ю. Макогона, Ю. Пахомова, М. Портера, О. Рогача, М. Савлука, А. Філіпенка, С. Фішера та ін. Незважаючи на здобутки сучасної наукової думки щодо перспективних можливостей і резервів міжнародної інтеграції, стан економічної практики в Україні свідчить про необхідність подальших досліджень з питань міжнародного інтегрування.

Мета статті – визначити основні напрями регулювання ринку капіталу у політиці формування фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу. Основними суб'єктами міжнародного руху капіталу і його міжнародно-правового оформлення на мікрорівні є підприємства, фірми, на макро- та мезо-глобальному рівнях – держави; на мезоглобальному та глобально-планетарному рівнях – міжнародні економіки і, перш за все, фінансові організації; нарешті на усіх зазначених рівнях такі специфічні суб'єкти міжнародно-економічних та міжнародно-правових відносин, як ТНК і ТНБ. При цьому природно, що первинними суб'єктами міжнародного руху капіталу є контрагенти різних країн. Для реалізації тих чи інших міждержавних двосторонніх чи багатосторонніх інвести-

ційних проектів кошти на здійснення цих проектів надходять переважно з державних банків. А, отже, мобілізація та відповідно надходження фінансових ресурсів передбачається і відповідно регулюється міждержавними угодами. В такому разі транскордонні потоки державних інвестицій будуть виступати у формі прямих, портфельних або міждержавних банківських кредитів, а можливо, інвестицій у змішаній формі, – усі ці міждержавні потоки врешті-решт регулюються відповідними міжурядовими угодами та національним законодавством про інвестиції.

Практично кожна країна з ринковою економікою має власне національне законодавство щодо регулювання іноземних інвестицій. Закони про іноземні інвестиції формують правове поле експорту та імпорту капіталу. Національне законодавство регулює порядок придбання іноземними інвесторами облігацій державної позики. В національному законодавстві про іноземні інвестиції передбачається режим заснування та функціонування підприємств повністю з іноземними активами. Правові норми, що ними керується будь-яка країна ринкової економіки, вимагають дотримання цих норм іноземними інвесторами при заснуванні дочірніх підприємств, філій, представництв тощо. Згідно з існуючими в країнах законами про іноземні інвестиції, передбачаються умови придбання прав та способів користування земельними ділянками, на яких знаходяться іноземні підприємства чи інші об'єкти, що знаходяться у власності нерезидентів.

Законодавство багатьох країн про іноземні інвестиції передбачає можливу участь іноземних інвесторів у роздержавленні та приватизації державних підприємств. Законами передбачена також участь іноземних промислових підприємств, банків тощо в діяльності вільних економічних зон, що знаходяться на території країни-реципієнта. Нарешті, національне законодавство про інвестиції передбачає надання іноземним інвесторам певних пільг, якщо в цьому є економічна доцільність, або ж, навпаки, позбавлення їх тих чи інших пільг чи пріоритетів. Одним словом, будь-яка країна, що більшою чи меншою мірою інтегрована в світовий економічний простір і, відповідно, прагне долучитися до світових інвестицій відповідним чином в законодавчому порядку, регламентує надходження до себе іноземного капіталу, встановлює адекватні, тобто такі, що

відповідають міжнародним правовим нормам, правила функціонування іноземних інвесторів, регулює механізм розподілу прибутків, репатріацію їх на батьківщину інвестора, гарантує недоторканість іноземної власності тощо.

На основі узагальнення багатовікового світового досвіду експорту та імпорту капіталу в міжнародній економіці відпрацьовані та загальноприйняті норми регулювання потоків і інвестицій. Регулювання міжнародного інвестування здійснюється за такими напрямками: розробка та реалізація інвестиційної політики в країнах, що залучають іноземні інвестиції; сприяння іноземним інвесторам у країнах-реципієнтах; сприяння співробітництву в галузі міжнародного інвестування на багатосторонній основі; здійснення міжнародного інвестування на двосторонній основі [5, 466]. В економічній літературі вказується на цілу низку аргументів на користь введення контролю за потоками капіталів [8]. Зокрема, відзначаються ситуації, коли обмеження руху капіталу покращує економічну ситуацію в країні за рахунок компенсації недосконалостей фінансового ринку, які виникають в результаті інформаційної асиметрії. Заходи, що спрямовуються на усунення подібних недосконалостей, коливаються від збільшення відкритості країни, покращення процесів надання фінансової інформації і вдосконалення пруденціальних стандартів до введення контролю за міжнародним рухом капіталу.

Ефективність контролю за рухом капіталу оцінюється з точки зору його впливу на потоки капіталу і досягнення таких цілей економічної політики, як підтримання стабільності валютного курсу за рахунок забезпечення більшої незалежності грошово-кредитної політики чи збереження внутрішньої макроскопічної і фінансової стабільності. Оскільки контроль за рухом капіталу має тенденцію до створення певного розриву між внутрішніми і зовнішніми фінансовими ринками, то ця обставина породжує стимули до обхідних маневрів. Ефективність контролю у цьому випадку буде залежати від масштабів цих стимулів по відношенню до витрат обхідних маневрів. Якщо заходи контролю ефективні, потоки капіталу будуть менш чутливими до внутрішніх процентних ставок, які можуть бути у такому випадку орієнтовані владою на внутрішні економічні завдання.

Незалежно від ефективності заходів контролю за рухом капіталу, їх використання може бути

пов'язане з певними втратами. По-перше, обмеження потоків капіталу, особливо масштабні і всеохоплюючі, можуть впливати на капітальні і поточні угоди як у бажаному, так і в небажаному напрямку. По-друге, здійснення заходів контролю може викликати додаткові адміністративні витрати, особливо коли необхідні широкомасштабні заходи для перекриття потенційних лазівок для обхідних маневрів. По-третє, існує ризик, що захист внутрішніх ринків за допомогою заходів контролю може утруднити необхідну корекцію державної політики чи адаптацію приватного сектора до змін ситуації на міжнародних ринках. Нарешті, контроль може спровокувати негативне сприйняття ринку, що, в свою чергу, може утруднити і зробити дорожчим для країни доступ до іноземних джерел капіталу.

Для України можливі негативні зовнішні шоки. Зарубіжні аналітики прогнозують у разі продовження тенденції значної та швидкої девальвації долара та одночасного підвищення курсу євро, а також істотної ревальвації курсів валют азійських країн, перш за все Китаю, що є значним торговельним партнером України. Однак значна девальвація до євро хоч і сприяє підвищенню зовнішньої конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках, проте поступово набуває негативних рис щодо інших чинників впливу на економіку. Насамперед це стосується подорожчання товарів, імпортованих з Європи. Важливою передумовою залучення іноземного капіталу є двосторонні та багатосторонні інвестиційні угоди. В умовах сучасного високого рівня розвитку світового інвестиційного процесу, коли потоки капіталів здійснюються у формі приватних іноземних прямих та портфельних інвестицій, приватних банкових та державних кредитів, а також у формі потоків офіційної допомоги міжнародних фінансових організацій – усі види потоків фінансових ресурсів вимагають нагального укладання глобальної угоди щодо правил інвестування та регулювання транскордонного руху капіталу. Прихильність урядів країн-членів світової співдружності ідеї гармонізувати свої зусилля у створенні узгодженого та стабільного кодексу поведінки іноземних інвесторів та визначення прав і обов'язків тих країн, що є реципієнтами іноземних інвестицій, є гарантією того, що глобальні потоки капіталу і надалі будуть рушійною силою та консолідуючим компонентом глобалізації економіки.

Висновки

Таким чином, впродовж цілого ряду десятиріч, особливо починаючи з 60-х років XX ст., міжнародною практикою регулювання економіки сформовані відповідні дво- та багатосторонні угоди та інші міжнародно-правові норми регулювання інвестицій. Ці норми були імplementовані на національному рівні багатьох країн, в результаті чого в наш час практично в кожній країні з ринковою економікою існує власне національне законодавство, яке регламентує та регулює правила залучення та функціонування іноземних капіталів. Ефективність контролю за рухом капіталу оцінюється з точки зору його впливу на потоки капіталу і досягнення таких цілей економічної політики, як підтримання стабільності валютного курсу за рахунок забезпечення більшої незалежності грошово-кредитної політики чи збереження внутрішньої макроскопічної і фінансової стабільності. Оскільки контроль за рухом капіталу має тенденцію до створення певного розриву між внутрішніми і зовнішніми фінансовими ринками, то ця обставина породжує стимули до обхідних маневрів. Ефективність контролю у цьому випадку буде залежати від масштабів цих стимулів по відношенню до витрат обхідних маневрів. Для України можливі негативні зовнішні шоки. Значна девальвація до євро хоч і сприяє підвищенню зовнішньої конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках, проте поступово набуває негативних рис щодо інших чинників впливу на економіку. Насамперед це стосується подорожчання товарів, імпортних з Європи.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Антикризове фінансове управління як економічна система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.
2. Важинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.
3. Важинський Ф.А. Сутність банківського іпотечного кредитування / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 151–156.

4. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко, А.В. Колодійчук, В.М. Черторижський // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.

5. Герчикова И.Н. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности / И.Н. Герчикова. – М.: Консалт банкир, 2001. – 624 с.

6. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.

7. Колодійчук А.В. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / А.В. Колодійчук, В.М. Пісний // Зб. наук.-техн. праць НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 172–178.

8. Контроль за движением капитала: опыт стран по его введению и отмене. Пер. с англ. (Акира Арийоши, Карл Хабермайер, Бернард Лоренс, Иней Этнер-Роб, Джорж-Иван Каналес-Кириленко, Андрей Кириленко. – М.: Весь мир, 2001. – 133 с

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Antykrizove finansove upravlinnya yak ekonomichna systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3 (pp. 127–132). [in Ukrainian].
2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].
3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' bankivs'koho ipotechnoho kredytuvannya [Essence of bank mortgage lending]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.2 (pp. 151–156). [in Ukrainian].
4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].
5. Gerchikova, I. N. (2001). Mezhdunarodnyye ekonomicheskiye organizatsii: regulirovaniye

mirokhosyaystvennykh svyazey i predprinimatel'skoy deyatel'nosti [International economic organizations: regulation of world economic relations and business activity]. Moscow: Consult Banker.

6. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.13 (pp. 172–178). [in Ukrainian].

8. Kontrol' za dvizheniyem kapitala: opyt stran po yego vvedeniyu i otmene [Control over the movement of capital: the experience of countries in its introduction and abolition] (2001). Translated from English. Moscow: The whole world.

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Майборода Мар'яна Павлівна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Пінцак Святослав Мирославович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории, ГБУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Майборода Марьяна Павловна,

магістр, економічний факультет, ГБУЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Пинцак Святослав Мирославович,

магістр, економічний факультет, ГБУЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the author

Alexander Molnar

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of economic theory, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Maryana Mayboroda

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Svyatoslav Pintsak

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhgorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 351.9+35.071

СОРОЧЕНКО А.В.

Державно–приватне партнерство як засіб залучення інвестицій до національної економіки України

Дана стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних із реалізацією проектів державно–приватного партнерства в зарубіжних країнах, а також перспективам розвитку інституційної (корпоративної) форми такого партнерства в Україні. Обґрунтовано визначення поняття «проект державно–приватного партнерства». Проаналізовано світовий досвід використання форм та моделей державно–приватного партнерства як потужного стимулу розвитку бізнесу та залучення інвестицій до національної економіки (на прикладі таких країн як Туреччина, Польща, Канада, США та інших).

Ключові слова: державно–приватне партнерство, акціонерне товариство, інституційна (корпоративна) форма.

СОРОЧЕНКО А.В.

Государственно–частное партнерство как способ привлечения инвестиций в национальную экономику Украины

Данная статья посвящена исследованию проблем, связанных с реализацией проектов государственно–частного партнерства в зарубежных странах, а также перспективам развития институциональной (корпоративной) формы такого партнерства в Украине. Обосновано определение понятия «проект государственно–частного партнерства». Проанализирован мировой опыт использования форм и моделей государственно–частного партнерства как мощного стимула развития бизнеса и привлечения инвестиций в национальную экономику (на примере таких стран как Турция, Польша, Канада, США и других).

Ключевые слова: государственно–частное партнерство, акционерное общество, институциональная (корпоративная) форма.

SOROCHENKO A.V.

State–private partnership as a way of attracting investments into the national economy of Ukraine

This article is devoted to the problems associated with the implementation of public–private partnerships in foreign countries and prospects of institutional (corporate) form this partnership in

Ukraine. The definition of «public–private partnership project» is substantiated. The world experience in using public–private partnership forms and models as a powerful stimulus for business development and attraction of investments into the national economy (for example, such as Turkey, Poland, Canada, USA, etc.) is thoroughly analyzed.

Keywords: public–private partnership, joint stock company, institutional (corporate) form

Постановка проблеми. Закон України «Про державно–приватне партнерство» [1] (далі – Закон про ДПП), прийнятий Верховною Радою України 01.07.2010 р., визначив основні засади співробітництва державних партнерів із приватними та основні принципи державно–приватного партнерства (далі – ДПП) в Україні.

При цьому правове регулювання ДПП в Україні не позбавлене недоліків, які зумовлені перш за все тим, що механізм такого партнерства є новим та недостатньо дослідженим в Україні. Крім того, недостатньо дослідженою є інституційна (корпоративна) форма такого партнерства, яка дозволяє активно залучати інвестиційний ресурс для реалізації суспільно значимих проектів ДПП.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Публічне управління (в широкому розумінні) державно–приватним партнерством з боку держави проявляється перш за все в належному нормативно–правовому регулюванні відносин, що складаються при використанні такої форми співпраці держави/АРК/органів місцевого самоврядування і приватного бізнесу.

При цьому 27.06.2014 р. було проведено саміт країн–членів ЄС у Брюсселі, підписано економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зі створенням поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі, спрощенням візового режиму (політична частина зазначеної Угоди була підписана 21.03.2014 р.). Зважаючи на викладене, особливої значення набуває проблема приведення у відповідність до вимог ЄС чинного законодавства України.

Водночас напрацювання шляхів вирішення проблем реалізації проектів ДПП в Україні потребує звернення до наукових здобутків як вітчизняних (О. М. Вінник, О. Е. Сімсон та багатьох інших), так і зарубіжних вчених (М. Геддс, Х. ван Хам, Д. д'Уг де ла Кюль, А. Регінато, В. Варнавський, Ф. Хізер, Б. Чарлі, В. Хайме та багатьох інших).

Метою даної статті є вивчення світового досвіду реалізації проектів ДПП, а також напрацювання рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання в частині запровадження інституційної форми ДПП в Україні.

Виклад основного матеріалу. Державно–приватне партнерство в Україні – це система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) діючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій та користування (експлуатації) такими об'єктами [2].

В Україні Закон про ДПП передбачає реалізацію проектів лише у формі договору, тоді як, наприклад, у ряді європейських країн такого обмеження немає, переважно створюється спеціальна структура у формі юридичної особи за участю публічного і приватного партнера, у ряді випадків – ще за участю фінансових інститутів [3].

У процесі відбору та підготовки проектів публічно–приватного партнерства органи державної влади повинні звертати увагу на ті сектори економіки, в яких така взаємодія може виявитись найбільш успішною і доцільною. Зокрема [4]:

- Великобританія зосередила проекти ДПП на таких об'єктах інфраструктури, як школи, лікарні, тюрми, оборонні об'єкти і автомобільні дороги;

- Канада значну кількість проектів ДПП виконує в таких сферах, як енергетика, транспорт, захист навколишнього середовища, водні ресурси, водопостачання та водовідведення, рекреаційні об'єкти, інформаційні технології, охорона здоров'я, освіта;

- Греція переважно виконує проекти ДПП в транспортній галузі, зокрема щодо автомобільних доріг та аеропортів;

- Ірландія визначила такі об'єкти ДПП, як автомобільні дороги та міські транспортні системи;

- Австралія в якості пріоритетних напрямків для ДПП визначила транспорт і системи життєзабезпечення міст;

- Нідерланди застосовують механізм ДПП в громадському житловому секторі та системах життєзабезпечення міст;

– Іспанія реалізує проекти ДПП в галузі платних автомобільних доріг та системах життєзабезпечення міст;

– США переважно виконують проекти ДПП, які об'єднують природоохоронну діяльність, життєзабезпечення сільських населених пунктів. Існує значний досвід реалізації проектів ДПП у сферах водопостачання та водовідведення, управління твердими побутовими відходами, екотуризму та рекреаційній галузі.

Застосування механізму ДПП у сферах освіти та охорони здоров'я знайшло розвиток насамперед у Великобританії (у рамках так званої Private Finance Initiative, широко розповсюдженої у 90-х роках минулого століття) [5].

Загалом, з 1990 по 2009 рр. в Європейському Союзі було укладено більше 1300 угод з ДПП загальною вартістю капіталу, що перевищує 250 млрд євро [6, с. 32].

Нещодавно польський уряд затвердив проект закону, який спрощує реалізацію капіталовкладень. Це Закон «Про публічно–приватне партнерство», який дасть змогу розширити участь приватних інвесторів в інфраструктурних проектах Польщі. Законодавчий акт визначає поняття «публічний партнер» (бюджетні організації), порядок фінансово–економічного аналізу пропозицій приватних партнерів, систему оцінки ризиків та їх розподілу між партнерами, критерій відбору приватного партнера, чіткість у визначенні прав та зобов'язань кожної сторони, систему захисту інвесторів. Польські економісти прогнозують, що введення нових положень дасть можливість підписувати договори на суму 4–5 млрд злотих на рік та зекономити понад 400 млн злотих з державної казни. Тільки в минулому році органи місцевого самоврядування в Польщі одержали інвестиції вартістю 50–60 млрд злотих, у тому числі за формою державно–приватного партнерства. Більшість з цих проектів реалізується згідно із законом про державні закупівлі, але на основі інфраструктури, яка надходить з усіх воєводств.

Особливістю системи державно–приватного партнерства є, зокрема, те, що для реалізації інвестицій з приватним партнером органи місцевого самоврядування не повинні мати власних фінансових коштів, а тільки володіти земельною ділянкою під забудову. Крім того, новий закон залишає сторонам самостійність визначення предмета угоди. Також він не обумовлює деталі–

зованого змісту угоди, а перелічує тільки головні елементи, які мають бути включені в неї [7].

Бар'єрами, що перешкоджають здійсненню інвестиційної діяльності в рамках проектів державно–приватного партнерства, є такі [8]:

– відсутність визначення ДПП як залучення ресурсів приватного сектору для задоволення громадських потреб, які відповідно до закону фінансуються за рахунок коштів бюджету, а не лише об'єктів державної чи комунальної власності;

– відсутність основних вимог до приватного партнера (його майнової бази/активів, менеджменту, ділової репутації, досвіду участі в реалізації пріоритетних інвестиційних/інноваційних проектів тощо);

– порядок розгляду спорів, пов'язаних з відносинами державно–приватного партнерства (державний партнер виступає в двох «іпостасях» – як суб'єкт організаційно–господарських повноважень і як суб'єкт владних повноважень, що зумовлює значну ймовірність непорозумінь щодо визначення підвідомчості таких спорів – відповідно до господарської чи адміністративної юрисдикції; з огляду на перевагу в таких спорах господарсько–правової складової і вищезгаданих принципів партнерства, включаючи рівність його сторін, доцільно закріпити в законі віднесення таких спорів до компетенції господарських судів з врахуванням рівня відносин партнерства – загальнодержавний чи регіональний) [9].

В Європі перші прецеденти укладання угод державно–приватного партнерства сприймалися як одноразові акції, які не повторювались після покращання фінансового становища органів влади. Однак у 1992 р. консервативний уряд Дж. Мейджора і Великої Британії та Північної Ірландії запровадив Ініціативу приватного фінансування (Private Finance Initiative), яка стала першою систематизованою програмою, спрямованою на впровадження державно–приватного партнерства [10, с. 311]. Уряд Великої Британії вперше вирішив застосовувати державно–приватне партнерство наприкінці 80-х рр., центром його уваги були фінанси. Проте в міру розвитку політики протягом останніх 20-ти років стимулом розвитку державно–приватного партнерства стала ефективність його складових, тобто механізм, за допомогою якого державні ресурси могли раціональніше застосовуватися для надання суспільних послуг. Спочатку державно–приватне партнерство базувалося на концесійних догово–

рах, згідно з якими користувач був покупцем послуги, а приватний сектор – її постачальником. Застосування державно-приватного партнерства все більше зосереджувалося на наданні послуг для соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні, в'язниці. У цьому разі уряд, державний сектор був покупцем послуги.

ДПП є організаційно-правовими рамками, в яких, за участю приватного сектору, визнається роль держави як гаранта досягнення цілей реформ, що імплементуються, та ефективності державних інвестицій, а також виконання соціальних зобов'язань [11]. В угодах ДПП оптимально розподілені задачі, обов'язки і ризики між державним та приватним партнерами. Першими можуть бути державні установи (міністерства, відомства, муніципалітети, державні підприємства), а другими – місцеві або міжнародні підприємства, інвестори. Вклад уряду в таке партнерство звичайно має форму інвестиційного капіталу, капітальних активів, необхідної сировини та матеріалів, енергії. З іншої сторони, їм також забезпечується дотримання соціальної відповідальності, екологічних норм, надається інформація про умови реалізації проектів, надається політична підтримка. Роль приватного сектору полягає у використанні власного успішного досвіду ведення бізнесу, управління інноваційною та інвестиційною діяльністю, однак передбачає вкладення також інвестиційного капіталу в залежності від форми контракту. З точки зору А. Г. Дем'яненка [11], структура ДПП повинна сприяти виділенню відповідних ризиків для кожного партнера, особливо тих, якими він може управляти, тим самим мінімізуючи затрати і підвищуючи рівень співробітництва.

Уряд Албанії [12] продемонстрував вражаючу рішучість в частині створення сприятливого середовища для інвестування в рамках ДПП шляхом децентралізації підприємств комунальної форми власності і приватизації суспільних активів. Вони керуються прагненням збільшити кількість ДПП з метою залучення інвестицій та управління приватизованими підприємствами комунального господарства, що перебувають в децентралізованому веденні міст, регіонів і районів. Однак на сьогоднішній день в Албанії накопичився дуже обмежений практичний досвід у частині здійснення проектів в рамках державно-приватного партнерства. Зокрема, мають

місце два проекти ДПП в секторі водопостачання, що знаходяться в стадії підготовки компанією «Кредитанштальт фюр Відерауфбау» (KfW), і становлять важливу частину німецького фінансового співробітництва з Албанією. Обидва проекти охоплюють водопровідні споруди двох міст середньої величини. «KfW» використовує різний підхід до ДПП в кожному з цих проектів. У місті Ельбасан німецька водопровідна компанія «Берлінвасер Інтернешнл» підписала найперший концесійний контракт в Албанії на управління приватною водопровідною інфраструктурою протягом наступних 25 років. «KfW» інвестує ці проекти на паях у розмірі 70%.

Незважаючи на те, що турецька влада вже має досвід різних проектів ДПП, що були реалізовані за моделями «Будуй – Експлуатуй – Передавай» та «Будуй – Експлуатуй» на початку 1990-х років, все ще є деякі ризики між державним і приватним секторами [12]. Незважаючи на будівництво енергетичних об'єктів та аеропорту, участь приватного сектора в таких проектах не зросла так, як повинна була б. Як уже згадувалося, модель «Будуй – Експлуатуй – Передавай» широко поширена в кількох проектах в Туреччині. Серед найбільш відомих проектів «Будуй – Експлуатуй – Передавай» – тунель Мармара-Босфор, аеропорт «Зафер» в Кютах'є, автомагістраль Стамбул-Ізмір, станції придорожного обслуговування тунелю Гечек, морський вокзал Чешме в Ізмірі, електростанція Юваджик в Коджаелі, електростанція Биреджик в Шанлиурфа, електростанція Сучат в Кахраманмараші та електростанція Ямула в Кайсері.

В результаті пошуку альтернативних моделей ДПП 15 липня 2005 р був прийнятий закон №5396 про сектор охорони здоров'я в рамках моделі «Будуй – Орендує». Цей закон визначає принципи будівництва та поновлення медичних установ в рамках моделі «Будуй – Орендує». Наступні закони про регулювання медичних установ, які будуть побудовані за рахунок подальшої оренди, і про реконструкцію медичних установ в рахунок подальшого надання послуг, а також областей за межами сектора медичних послуг, вступили в силу в 2006 р. Медичний комплекс в Ікителі, медичний комплекс в Кайсері і медичний комплекс «Білкент» в Анкарі є деякими з останніх проектів в галузі охорони здоров'я, які будуть фінансуватися в рамках моделі «Будуй – Орендує».

Серед проблем, що стосуються сучасних рамок проектів ДПП, відзначається відсутність спеціального відповідального державного органу та системного загального законодавства, що регулює проекти ДПП. Після багатьох років дискусій був підготовлений проект закону про освоєння інвестицій та надання послуг в рамках партнерства між державним і приватним секторами, націлений на створення стабільної правової бази для проектів в форматі ДПП в Туреччині. Цей проект закону пропонує відкликати всі вищезгадані чинні закони і правила і стандартизувати положення, що застосовуються до всіх моделей ДПП (наприклад, «Будуй – Орендуй», «Будуй – Експлуатуй – Передавай» та «Будуй – Експлуатуй»), допрацювавши їх відповідно до передового міжнародного досвіду та в знак визнання ролі державного і приватного секторів в якості рівноправних партнерів. Він також пропонує створити центральний державний орган для контролю і просування проектів ДПП. Головними нововведеннями, запропонованими у проекті закону, є [12]: а) проект закону визначає види ДПП як інвестиційні моделі, в яких державний і приватний сектори ділять вартість, ризики та винагороду за надання послуг або створення підприємств для суспільства; б) проект стосується сільського господарства, іригації, розробки родовищ, виробництва, енергетики, перевезень, зв'язку, інформаційних технологій, туризму, нерухомості, муніципальних послуг, охорони здоров'я, безпеки, інвестицій в загальну адміністративну інфраструктуру і послуги, і т.д.; в) проект закону об'єднує всі закони, що стосуються державно–приватного партнерства. Відповідно, все вищезгадане законодавство буде скасовано після вступу проекту цього закону в силу. В результаті проект закону стане єдиним законом, який регулює всі моделі проектів ДПП; г) проект закону визначає всі наявні моделі ДПП наступним чином: «будуй–експлуатуй–передавай» (БЕП), «будуй–експлуатуй» (БЕ), «будуй–орендуй» (БО) і «передавай права на експлуатацію» (ППЕ); д) у проекті закону йдеться про те, що державні інтереси і соціально–економічне процвітання є головними принципами моделі ДПП. Згідно з проектом закону, державні органи влади можуть використовувати тільки ті моделі, які відносяться до їхньої сфери діяльності; е) державні органи влади, які мають намір здійснити проект у форматі ДПП, повинні подати заяву в організацію державного плану-

вання з попередніми дослідженнями і стратегією торгів. Після позитивного висновку з боку організації державного планування і з метою отримання дозволу на проведення тендеру з запланованої моделі ДПП, державні органи повинні подати заявку до Вищої ради планування; є) проект закону пропонує створити центральний орган, що відповідає за моніторинг проектів ДПП. В якості назви цього органу пропонується «Генеральне управління по партнерству між державним і приватним секторами», яке буде створено в рамках організації державного планування.

Цікавим є інвестиційний досвід ДПП у Латвії [13]. Механізм реалізації проектів ДПП тут реалізований головним чином шляхом співробітництва в рамках довгострокових договірних відносин (щодо надання відповідних послуг або виконання робіт). Перший проект, до якого був залучений державний партнер (муніципальна рада міста Тукумс), передбачав одночасно закупівлю робіт з будівництва та послуг з управління (обслуговування) дитячого садка. До другого проекту у якості державного партнера була залучена муніципальна рада міста Бальдоне (предмет закупівлі – послуги з організації харчування, приватний партнер – SIA «RIGA»).

Формою взаємодії держави та бізнесу в обох випадках був договір концесії. В рамках першого проекту (будівництво дитячого садка) фінансова ефективність була досягнута за рахунок відтермінованих платежів, які проводилися державним партнером, та застосування кількісних знижок за рахунок комбінованої закупівлі. Тобто коли у будівельної фірми не вистачало належних коштів, додаткові інвестиції залучалися шляхом банківського кредиту.

У рамках першого проекту відносини партнерства між муніципальною радою та вищезазначеною компанією тривали 20 років. Через рік дитячий садок «Карлсонс» у Тукумсі був збудований, і 19 років після цього приватний партнер здійснював управління ним. Протягом 20–річного співробітництва дитячий садок перейшов у муніципальну власність без будь-яких додаткових платежів приватному партнеру, за винятком щомісячної грошової компенсації, обумовленої контрактом (на відміну від проектів Приватної фінансової ініціативи у Великобританії).

Значний інвестиційний потенціал ДПП закладений у так званій моделі «потрійної спіралі», яка передбачає розвиток інноваційної/науково–

технічної сфери (авторами якої є вчені Іцковіц та Лейдерсдорф) [14, с. 109–113]. При цьому з самого початку ДПП передбачалося як відносини співробітництва у сфері досліджень та розвитку (Research & Development), які мають місце у промисловості, науці та органах державної влади і які покликані сприяти впровадженню новітніх технологій на ринок [15, с. 7].

В теорії правова модель «потрійної спіралі» в рамках ДПП визначається як комплекс багатосторонніх інфраструктурних зв'язків між трьома елементами: органи державної влади, наука та бізнес, який сприяє розповсюдженню інноваційних технологій [10, с. 315].

У 2006 році віце-президент Комісії по інноваціям та конкурентній політиці Європейського Економічного Співтовариства Альберт Лінк [16, с. 12], чий дослідження широко використовуються Національним науковим фондом, запропонував ключовий підхід до розуміння ДПП в інноваційній сфері. Він підкреслює, що незважаючи на те, що у словосполученні «державно-приватне партнерство» слова «державно-приватне» є першочерговими, основний акцент має бути поставлений на слові «партнерство», яке в інноваційній сфері дає, зокрема наступні переваги:

1) більш широке розуміння державного партнера, яким може не лише орган державної влади (місцевого самоврядування), а й державне підприємство, установа, організація (включно з національними університетами);

2) гармонійне поєднання публічних та приватних інтересів задля досягнення єдиної мети ДПП. При цьому інтереси суспільства представлені опосередковано через наукові установи;

3) як правило, паритетність участі в реалізації проектів ДПП (доволі часто при інституційній формі ДПП контрольний пакет акцій належить саме приватному партнеру).

У тому ж 2006 році Європейська Комісія [17] опублікувала Програму дій, що складається з 10 параграфів «Поєднання теорії та практики: інноваційна стратегія на широкій основі для Європейського Союзу», яка поклала початок створенню ринку інноваційних товарів і послуг. Було зазначено, що Європейський Союз повинен зберегти традицію сильного та відповідального державного сектору, але в той же час зобов'язаний на 100 відсотків реалізовувати потенціал приватних компаній в інноваційній сфері.

Розвиток інвестиційного потенціалу та створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні головним чином залежить від розробки Національного інфраструктурного плану, реалізація якого була одним із перших пріоритетів влади у таких країнах, зокрема як Мексика та Білорусь [18].

При цьому відповідно до статті 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [19] інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей.

Слід також зазначити, що ДПП не є приватизацією. Приватизований бізнес може функціонувати в умовах високо конкурентних ринків або може зберігати монополіні позиції, в зв'язку з чим потрібно активне регулювання після його передачі приватному сектору. У будь-якому випадку, такий бізнес виведений з державного сектору. ДПП навпаки працює на основі контракту між замовником (державний сектор) і підрядником (приватний сектор), який зобов'язує приватний сектор надати послуги, а державний сектор – визначити свої довгострокові потреби в послугах, встановити ефективні норми і правила, а також забезпечити такі умови, при яких приватний сектор не буде ризикувати своїм капіталом в процесі надання цих послуг. Крім того, масштаб бізнесу в форматі ДПП (а, отже, й інвестиційний потенціал його прибутку) обмежується рамками контракту/акціонерною угодою, а не тільки ринковими важелями. Ефективне приватне стимулювання, зокрема необхідність заробити відповідний прибуток на власний інвестований капітал, все ж застосовується в управлінні ДПП, однак діловий ризик частково регулюється обмеженнями, що накладаються умовами контракту. В рамках ДПП державний сектор сплачує за послуги, що надаються населенню, і несе повну відповідальність за їх надання, в той час як роль приватного сектору обмежується забезпеченням вдосконаленого механізму надання послуг. Таким чином, ДПП отримує інші більш відповідальні повноваження від держави [12].

Висновки

Реалізація інвестиційних проектів в рамках корпоративної форми ДПП потребує належного законодавчого підґрунтя, а саме:

1) визначення господарських організацій корпоративного типу, метою яких є реалізація проєктів у сфері ДПП;

2) встановлення порядку формування статутного капіталу таких організацій, механізму реалізації корпоративних прав учасниками такої організації, з урахуванням вимог законодавства Європейського Союзу;

3) розподіл ризиків між державним та приватним партнерами, в тому числі попередження зловживання корпоративними правами та встановлення належної відповідальності в корпоративних відносинах;

4) відповідно до статті 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). При цьому укладення договорів, вибір партнерів, визначення зобов'язань, будь-яких інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України, є виключною компетенцією суб'єктів інвестиційної діяльності.

З урахуванням викладеного, відносини між суб'єктами інвестиційної діяльності в рамках інституційної форми ДПП можуть бути опосередковані так званою акціонерною угодою, на що слушно вказують провідні вчені в галузі господарського права [20, с. 20–26];

5) визначення суб'єктів, об'єкту та змісту корпоративних правовідносин у рамках інституційної форми державно–приватного партнерства;

6) визначення поняття загального (державного) корпоративного інтересу в рамках інституційної форми ДПП, в тому числі з урахуванням соціального значення проєктів такого партнерства;

7) визначення спеціального (приватного) корпоративного інтересу у відносинах ДПП (інституційна форма) з урахуванням того, що ДПП – це насамперед «інституційний та організаційний альянс між державою і бізнесом для реалізації суспільно значимих проєктів і програм, у тому числі у сферах промисловості та інноваційної діяльності» [21, с. 5] тощо.

З урахуванням викладеного пропонуємо:

1) доповнити Господарський кодекс України статтю 80–1 такого змісту:

«Інституційне акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за яки-

ми посвідчуються акціями, яке може бути створене виключно для реалізації суспільно значимих проєктів державно–приватного партнерства при використанні інституційної (корпоративної) форми такого партнерства»;

2) доповнити статтю 1 Закону України «Про державно–приватне партнерство» частиною другою такого змісту: «Інституційна (корпоративна) форма державно–приватного партнерства – це особливий різновид співробітництва між державою України, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), який опосередковано створенням акціонерного товариства з метою реалізації мети такого партнерства – конкретного проєкту ДПП, у тому числі з можливістю залучення третіх осіб (інвесторів/спонсорів) щодо фінансування об'єктів такого партнерства в порядку, визначеному законодавством»;

3) доповнити статтю 29 Закону України «Про акціонерні товариства» частиною третьою такого змісту:

«Відносини між державним та приватним партнерами в рамках інституційної (корпоративної) форми державно–приватного партнерства можуть бути врегульовані акціонерною угодою (shareholders agreement)»;

4) доповнити статтю 13 Закону України «Про господарські товариства» частиною п'ятою такого змісту:

«Особливості формування статутного капіталу інституційного акціонерного товариства можуть бути урегульовані акціонерною угодою (shareholders agreement)».

При цьому проєктом ДПП слід вважати особливу інвестиційну модель в рамках договірної або інституційної форми ДПП, при використанні якої суб'єкти (партнери) публічного та приватного секторів економіки поділяють між собою вартість, ризики та винагороду при наданні послуг публічній сфері кінцевим споживачам за найбільш економічно вигідним співвідношенням «ціна – якість» або при створенні господарських організацій корпоративного типу, спеціально уповноважених на реалізацію конкретного проєкту ДПП.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. // ВВР. – 2010. – № 40. – Ст. 524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
2. Державно-приватне партнерство в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державно-приватне_партнерство_в_Україні.
3. Державно-приватне партнерство в Україні. Обзора інформація. Мінекономрозвитку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrppp.com/present/Day_1_Panel_4_Ministry_of_Economy.pdf
4. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/816/>.
5. Сатановська М. А. Особливості функціонування інституцій державно-приватного партнерства в зарубіжних країнах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_2/49.pdf.
6. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу / С. Грищенко – К., ФОП Москаленко О.М., 2011. – 140 с.
7. Рік 2009 – рік відкриття інвестицій державно-приватного партнерства (ДПП). – Режим доступу: http://kiev.trade.gov.pl/uk/aktualnosci/article/a,2897,Rik_2009_rikvidkrittia_inviestitsii_dierzhavno-privatnogho_partnierstva_DPP.html.
8. Аналіз законодавства, що регулює державно-приватне партнерство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Normatyvni%20Akt%20New/PP/Analisis%20of%20Legisl%20DPP_ukr.pdf.
9. О. М. Вінник. Відносини державно-приватного партнерства: проблеми вдосконалення правового регулювання в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/258>.
10. Olga Simson. Legal and institutional aspects of promoting Public-Private Partnership (PPP) in infrastructure and innovation within triple helix cooperation model / O. Simson // British Journal of Science, Education and Culture. – № 1 (5), January – June, 2014. – P. 310–319.
11. А. Г. Демьянченко. Государственно-частное партнерство в морской отрасли. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe.
12. Тридцать девятое заседание комитета по экономическим, торговым, технологическим и экологическим вопросам. – доклад «Роль государственно-частного партнерства в устойчивом экономическом развитии стран ЧЭС». – Докладчик: г-н Муса Гулиев, член Комитета, Азербайджан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pabsec.org/.../5-EC39-REP12%20%20RUS%20EDIT%20FINAL.d.
13. Inga Shina, Silvija Bruna. Development of Public and Private Partnership projects in Latvia / I. Shina, S. Bruna // Project Management Development – Practice and Perspectives. Second International Scientific Conference on Project Management in Baltic countries. April 11–12, 2013, Riga, University of Latvia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/256841333_DEVELOPMENT_OF_PUBLIC_AND_PRIVATE_PARTNERSHIP_PROJECTS_IN_LATVIA.
14. Etzkowitz H., Leydesdorff L. (2000) «The dynamics of innovation: from National Systems and «Mode 2» to a Triple Helix of university-industry-government relations», Research Policy, № 29.
15. Wessner, Charles W. (2003) «Government-Industry Partnerships for the Development of New Technologies», Washington, DC: National Academy Press.
16. Link Albert N. (2006) «Public-Private Partnerships: Innovation Strategies and Policy Alternatives», N.-Y.: Springer Science+Business Media, Inc.
17. Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2006) «Putting knowledge into practice: A broad-based innovation strategy for the EU». Communication from the, 13.09.2006, COM(2006) 502 final, available at. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf.
18. И. Запатрина. Ускорение публично-частного партнерства в Украине пока не вызывает интереса у власти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.business.ua/successful_country/Uskorenie-publichnochastnogo-partnerstva-v-Ukraine-poka-ne-vyzyvaet-interesa-u-vlasti-Irina-Zapatrin-234415/
19. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. // ВВР. – 1991. – № 47. – Ст. 646 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/page>.
20. Вінник О. Акціонерні угоди / О. Вінник // Юридика Україна. 2010. – № 5.
21. Варнавский В. Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски. / Варнавский В. Г. // – ИМЭМО, РАН. – М., 2005. – 312 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo» vid 01.07.2010 r. // VVR. – 2010. – №

40. – St. 524 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

2. Derzhavno–pryvatne partnerstvov Ukraini. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Derzhavno-pryvatne_partnerstvo_v_Ukraini.

3. Derzhavno–pryvatne partnerstvo v Ukraini. Obzorna informatsiia. Minekonomrozytku. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrppp.com/present/Day_1_Panel_4_Ministry_of_Economy.pdf

4. Shchodo rozvytku derzhavno–pryvatnoho partnerstva yak mekhanizmu aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti v Ukraini. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/816/>.

5. Satanovska M. A. Osoblyvosti funktsionuvannia instytuttsii derzhavno–pryvatnoho partnerstva v zarubizhnykh krainakh. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_2/49.pdf.

6. Pidhotovka ta realizatsiia proektiv publichno–pryvatnoho partnerstva: Praktychnyi posibnyk dlia orhaniv mistsevoi vlady ta biznesu / S. Hryshchenko – K., FOP Moskalenko O.M., 2011. – 140 s.

7. Rik 2009 – rik vidkryttia investytsii derzhavno–pryvatnoho partnerstva (DPP). – Rezhym dostupu : http://kiev.trade.gov.pl/uk/aktualnosci/article/a,2897,Rik_2009_rikvidkryttia_inviestitsii_derzhavno-pryvatnoho_partnerstva_DPP.html.

8. Analiz zakonodavstva, shcho rehuliuie derzhavno–pryvatne partnerstvo. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Normatyvni%20Akt%20New/PP/Analisis%20of%20Legisl%20DPP_ukr.pdf.

9. O. M. Vinnyk. Vidnosyny derzhavno–pryvatnoho partnerstva: problemy vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання v Ukraini. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gisap.eu/ru/node/258>.

10. Olga Simson. Legal and institutional aspects of promoting Public–Private Partnership (PPP) in infrastructure and innovation within triple helix cooperation model / O. Simson // British Journal of Science, Education and Culture. – № 1 (5), January – June, 2014. – P. 310–319.

11. A. H. Demianchenko. Hosudarstvenno–chastnoe partnerstvo v morskoi otrasly. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgirbis_64.exe.

12. Trydtsat deviatoe zasedanye komyteta po ekonomycheskym, torhovym, tekhnolohycheskym y ekolohycheskym voprosam. – doklad «Rol hosudarstvenno–chastnoho partnerstva v ustoiyvom ekonomycheskom razvytyi stran ChES». – Dokladchyk: h–n Musa Hulyev, chlen Komyteta, Azerbaidzhan. – [Elektronnyi resurs].

– Rezhym dostupu: www.pabsec.org/.../5-EC39-REP12%20%20RUS%20EDIT%20FINAL.d.

13. Inga Shina, Silvija Bruna. Development of Public and Private Partnership projects in Latvia / I. Shina, S. Bruna // Project Management Development – Practice and Perspectives. Second International Scientific Conference on Project Management in Baltic countries. April 11–12, 2013, Riga, University of Latvia. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.researchgate.net/publication/256841333_DEVELOPMENT_OF_PUBLIC_AND_PRIVATE_PARTNERSHIP_PROJECTS_IN_LATVIA.

14. Etzkowitz H., Leydesdorff L. (2000) «The dynamics of innovation: from National Systems and «Mode 2» to a Triple Helix of university–industry–government relations», Research Policy, № 29.

15. Wessner, Charles W. (2003) «Government–Industry Partnerships for the Development of New Technologies», Washington, DC: National Academy Press.

16. Link Albert N. (2006) «Public–Private Partnerships: Innovation Strategies and Policy Alternatives», N.–Y.: Springer Science+Business Media, Inc.

17. Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2006) «Putting knowledge into practice: A broad-based innovation strategy for the EU». Communication from the, 13.09.2006, COM(2006) 502 final, available at. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf.

18. Y. Zapatryna. Uskorenne publichno–chastnoho partnerstva v Ukraini poka ne vyzyvaet ynteresa u vlasty. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.business.ua/successful_country/Uskorenie-publichno-chastnoho-partnerstva-v-Ukraine-poka-ne-vyzyvaet-interesa-u-vlasti-Irina-Zapatryna-234415/

19. Zakon Ukrainy «Pro investytsiinu diialnist» vid 18.09.1991 r. // VVR. – 1991. – № 47. – St. 646 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/page>.

20. Vinnyk O. Aktsionerni uhody / O. Vinnyk // Yurydychna Ukraina. 2010. – № 5.

21. Varnavskiy V. H. Partnerstvo hosudarstva y chastnoho sektora: formy, proekty, rysky. / Varnavskiy V. H. // – YMЭМО, RAN. – M., 2005. – 312 s.

Дані про автора

Сороченко Антон Валерійович,

к.ю.н., доцент кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президенті України

e-mail: asorochenko1987@gmail.com

Данные об авторе

Сороченко Антон Валериевич,

к.ю.н., доцент кафедры публичного управления и публичной службы Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

e-mail: asorochenko1987@gmail.com

Data about the author

Anton Sorochenko,

Candidate of Science of Law (Corporate Law), the senior lecturer of Public Management and Public Service Department, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

e-mail: asorochenko1987@gmail.com

УДК: 339.972

КОЛТУНОВИЧ О.С.

Інституційні аспекти зміни вектору регіональної економічної інтеграції України як механізму інноваційно–технологічної модернізації національної економіки та переходу до нового технологічного укладу

Розглянуто економічні і соціальні наслідки в результаті європейського вибору вектору економічної інтеграції України та дезинтеграції з країнами СНД. Визначено перспективні напрями нарощення експортного потенціалу країни та підвищення рівня конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. За результатами проведеного аналізу визначено стратегічні пріоритети щодо відновлення колишнього зовнішньоекономічного потенціалу України та виходу на рівень докризового економічного розвитку 2013 року та переходу до нового технологічного укладу. На основі впровадження передового міжнародного досвіду, а також повернення до економічної політики 2002–2004 років запропоновані напрями інституційного забезпечення модернізації та інноваційного розвитку економіки. Запропоновано механізми щодо інноваційно–технологічної модернізації окремих секторів національної економіки в умовах четвертої промислової революції (індустрії 4.0).

Ключові слова: інноваційно–технологічна модернізація, регіональна економічна інтеграція, інституційне забезпечення

КОЛТУНОВИЧ А.С.

Институциональные аспекты изменения вектора региональной экономической интеграции Украины как механизма инновационно–технологической модернизации национальной экономики и перехода к новому технологическому укладу

Рассмотрены экономические и социальные последствия в результате европейского выбора вектора экономической интеграции Украины и дезинтеграции со странами СНГ. Определены перспективные направления наращивания экспортного потенциала страны и повышения уровня конкурентоспособности на внешних рынках. По результатам проведенного анализа определены стратегические приоритеты по восстановлению бывшего внешнеэкономического потенциала Украины и выхода на уровень докризисного экономического развития 2013 года и перехода к новому технологическому укладу. На основе внедрения передового международного опыта, а также возврата к экономической политике 2002–2004 годов предложены направления институционального обеспечения модернизации и инновационного развития экономики. Предложены механизмы по инновационно–технологической модернизации отдельных секторов национальной экономики в условиях четвертой промышленной революции (индустрии 4.0).

Ключевые слова: инновационно–технологическая модернизация, региональная экономическая интеграция, институциональное обеспечение

Institutional aspects of changing the vector of regional economic integration of Ukraine as a mechanism of innovation and technological modernization of the national economy and the transition to a new technological structure

The economic and social consequences of the European choice of the vector of economic integration of Ukraine and disintegration with the CIS countries are considered. The perspective directions of increasing the export potential of the country and increasing the competitiveness of foreign markets are determined. The results of the analysis identified strategic priorities for restoring Ukraine's former foreign economic potential and reaching the pre-crisis economic development level of 2013 and the transition to a new technological structure. Based on the introduction of advanced international experience, as well as the return to economic policy of 2002–2004, the directions of institutional support for modernization and innovation development of the economy are proposed. The mechanisms for innovation and technological modernization of certain sectors of the national economy in the conditions of the fourth industrial revolution (industry 4.0) are proposed.

Key words: innovation and technological modernization, regional economic integration, institutional support.

Постановка проблеми. Упродовж 2014–2018 років економіка України понесла колосальні втрати. Зміна вектору економічної інтеграції України у 2013–2014 роках призвела до стрімкого скорочення обсягів експорту товарів та послуг, зменшення обсягів промислового виробництва, падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) країни. Слідом за економічною Україну накрила і масштабна соціальна криза. За даними ООН, в Україні у 2017 році понад 60% населення країни проживали за межею бідності. При цьому, від 5 до 8 млн громадян стали трудовими мігрантами [1, с. 19].

Результатом економічної кризи в Україні на сьогодні й надалі залишається провальна зовнішньоекономічна політика. Саме після неправильного вибору вектору економічної інтеграції Україна втратила традиційні ринки збуту в рамках СНГ, при цьому, погіршивши умови торгівлі з країнами ЄС. Так, у 2013 році перед Україною стояв вибір вектору економічної інтеграції країни. Саме вибір вектору економічної інтеграції, оскільки приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС унеможливило участь в іншому регіональному економічному об'єднанні – Митному союзі і Єдиному економічному просторі ЄвразЕС і навпаки. До речі, зазначу, що тодішні заяви Брюсселю про несумісність участі України в МС або ЗВТ з ЄС були спрямовані не на формування спільного ринку товарів, а на неможливість участі України як раз таки у Митному союзі з Росією, Білоруссю і Казахстаном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Впродовж останніх 8 років в рамках дослідження питань найбільш оптимального варіанту вибору вектору економічної інтеграції України опубліковано значну кількість науково-експертних праць. Підготовлено десятки комплексних міжнародних досліджень за даною проблематикою. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених економіко-інтеграційні питання щодо України у повній мірі висвітлені у наукових працях В.М. Гейця та С.Ю. Глазьева [4, 7]. Серед міжнародних інституцій варто виділити ряд досліджень Центру інтеграційних досліджень Євразійського банку розвитку [3]. Однак, в умовах європейської економічної інтеграції залишились поза увагою напрями нарощення торгово-економічного потенціалу в рамках ЗСТ з ЄС та пріоритетні напрями експансії на більше перспективний євразійський ринок.

Мета статті – розробка стратегічних напрямів інноваційно-технологічної модернізації національної економіки в умовах поглиблення регіональних інтеграційних процесів, з метою підвищення національної конкурентоспроможності в пріоритетних секторах промисловості та переходу до нового технологічного укладу.

Виклад основного матеріалу. Підписавши у 2014 році Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі на несиметричних умовах, дискримінаційних по відношенню до вітчизняним товаровиробників, Україна фактично закрила для себе євразій-

ський ринок, оскільки навіть 10% мита робили вітчизняну продукцію неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках. І навпаки, апроксимація європейських технічних регламентів і стандартів у вітчизняну практику, як і конвергенція українського і європейського законодавства, вимагала серйозних фінансових впливань, яких в Україні, очевидно, на той час і бути не могло. Як показала подальша історія, наслідки ж необдуманого і неправильно-го вибору європейського вектору економічної інтеграції привели до ряду негативних економічних і соціальних наслідків, фактично спровокувавши масштабну економічну кризу в країні [6].

Без сумніву, задекларований офіційним Києвом курс на євроінтеграцію (імплементация Директив в рамках Угоди про асоціацію з ЄС) далекий від реалізації реальних економічних трансформацій безпосередньо в Україні. Натомість, реалізація 144 реформ, імплементация 400 технічних регламентів ЄС, а також часткове виконання меморандумів МВФ не сприяли підвищенню конкурентоспроможності та макрофінансовій стійкості країни, зокрема на зовнішній арені.

В результаті, в країні й далі продовжують розкручувати стагфляційну спіраль. В усіх міжнародних рейтингах конкурентоспроможності Україна знаходиться на останніх позиціях, що в черговий раз резюмує провал економічного курсу та зовнішньоекономічного курсу країни зокрема. Україна й надалі продовжує втрачати, адже упродовж 4 останніх років національна економіка та вітчизняні товаровиробники знаходяться у дискримінаційних умовах торгівлі перед нашими зовнішніми партнерами.

Для прикладу, загальний обсяг експорту товарів України за підсумками 2017 року скоротився в 1,5 рази, що на \$20,0 млрд нижче рівня 2013-го. Втрата високотехнологічного експорту позначилася на суміжних секторах промисловості України, а країна за цей період занурилася в деіндустріалізацію. Тільки в 2014 році рівень вітчизняного промислового виробництва скоротився на 10,1%, в 2015-му – на 13,0% [2]. У свою чергу скорочення обсягів надходжень валютної виручки від експорту призвело до обвалу фінансово-банківської системи, результатом якого є розкручена девальваційно-інфляційна спіраль.

Повертаючись до питання інституційної пам'яті варто зазначити, що у 2012–2013 роках в Україні неодноразово пропагувались міфи щодо диверсифікації та заміщення євразійських ринків збуту за рахунок європейських. Прогнозувалось, що Україна зможе за рахунок більш ємного і платоспроможного споживчого ринку з легкістю замістити втрату ринків на той час країн Митного союзу і Єдиного економічного простору ЄврАзЕС. Приводились дані щодо 500 млн населення ЄС і високого рівня реальних доходів жителів країн Західної Європи. Втім, як показала історія останніх 4 років, Україна не те що не диверсифікувала євразійський експорт, але й за підсумками 2017 року навіть не вийшла на докризові обсяги експорту 2011-го: \$17,5 млрд проти \$17,9 млрд [2].

Більше того, за нашими розрахунками загальні прямі втрати України в експорті товарів на європейський споживчий ринок за 4 роки склали \$5,8 млрд. У порівнянні з 2011 роком втрати складають \$12,7 млрд. І це в умовах так зва-

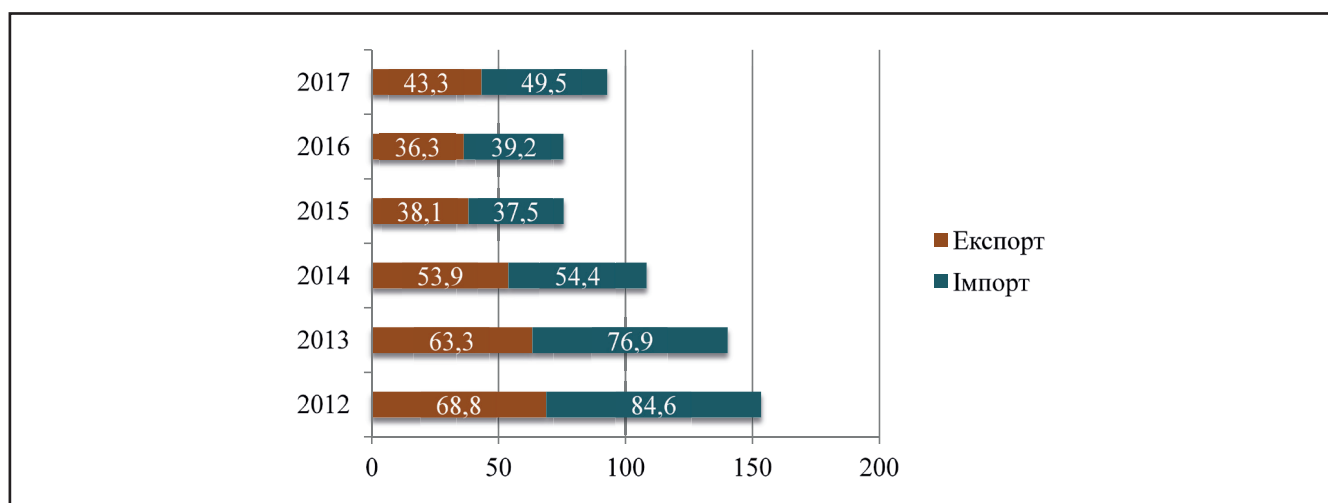

Рисунок 1. Динаміка експорту/імпорту товарів України у 2012–2017 рр. (\$ млрд)

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України

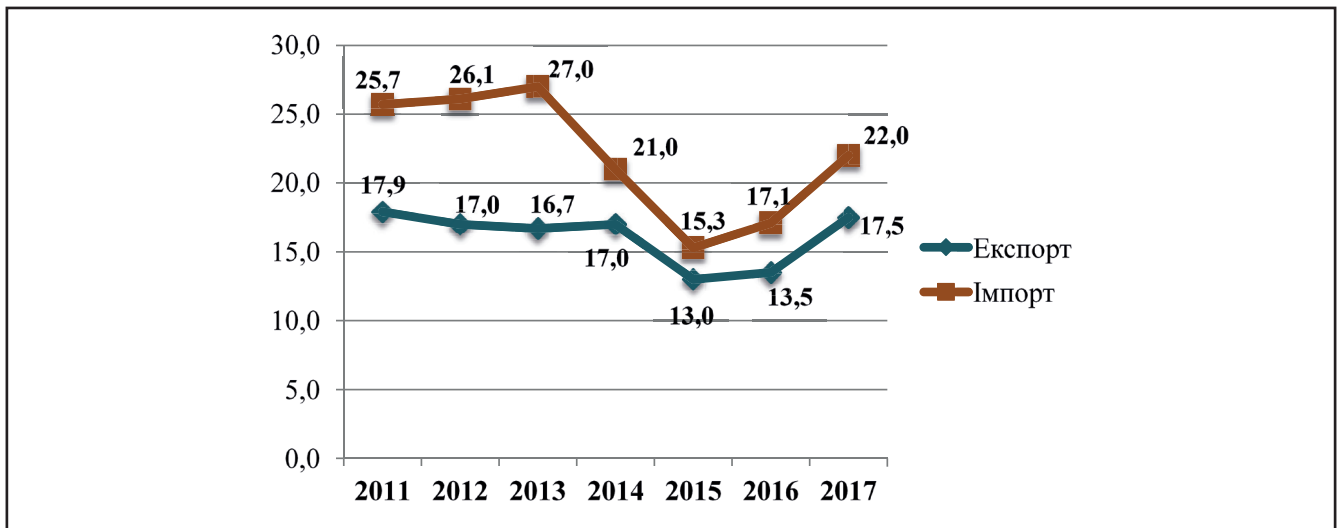

Рисунок 2. Динаміка двостороннього товарообігу України та Європейського Союзу у 2011–2017 рр. (\$ млрд)

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України

ної вільної торгівлі. Для прикладу, експорт товарів України у порівнянні з 2013 роком виріс за підсумками 2014-го на \$0,3 млрд і за підсумками 2017-го – на \$0,8 млрд. При цьому експорт українських товарів куди більш істотно скоротився (у порівнянні з 2013-м) за підсумками 2015 року – на \$3,7 млрд, а також за підсумками 2016-го – на \$3,2 млрд. До того ж, зростання обсягів експорту на європейський ринок впродовж останніх років (2017–2018) зумовлено збільшенням сировинного попиту на європейському ринку [2]. Незважаючи на дію ЗВТ з ЄС і поліпшення умов торгівлі, також продовжує зберігатися негативна динаміка сальдо торгового балансу України і ЄС: –\$4,0 млрд (у 2014 р.),

–\$2,3 млрд (у 2015 р.), –\$3,6 млрд (у 2016 р.), –\$4,5 млрд (у 2017 р.) [2].

А от збиток і наслідок розриву коопераційних зав'язків з країнами ЄАЕС у високотехнологічних галузях промисловості (машинобудування, суднобудування, авіабудування, ракетно-космічної галузі та ін.), зокрема з Росією, більш ніж значущий. Наприклад, всього за 4 роки прямі експортні втрати в торгівлі з Росією склали \$38,0 млрд, а за підсумками 2017 року порівняно з 2013-м обсяг експорту товарів Україна в РФ скоротився в 3,9 рази. У цілому експорт товарів України в країни СНД скоротився з \$23,9 млрд (у 2013 р.) до \$5,6 млрд (у 2017 р.) [2]. Експорт товарів України до країн БРІКС та СНГ скоротився з

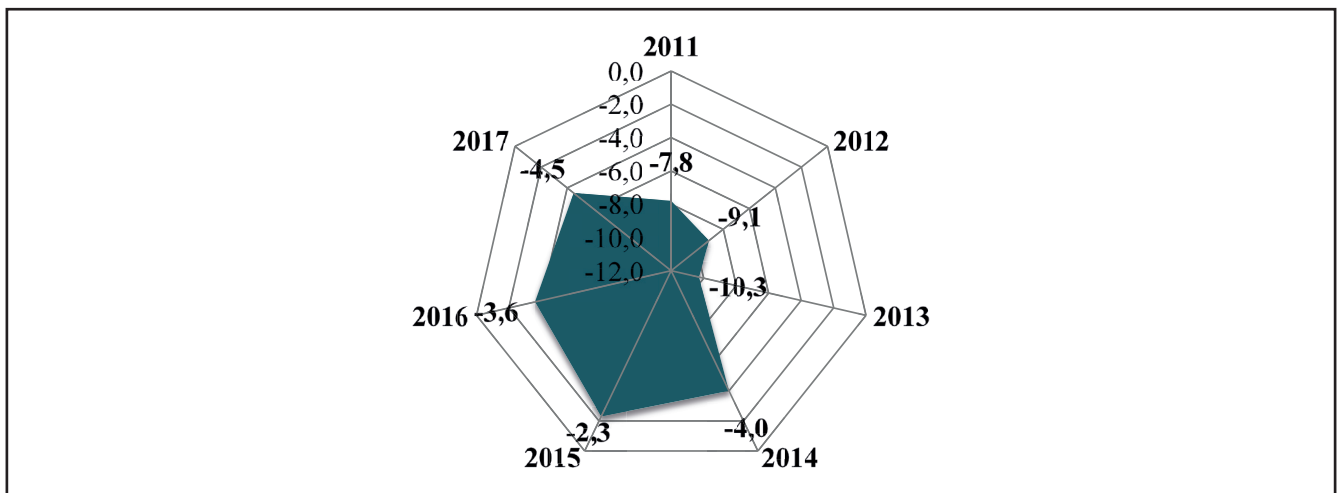

Рисунок 3. Сальдо зовнішньої торгівлі України та Європейського Союзу у 2011–2017 рр. (\$ млрд)

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

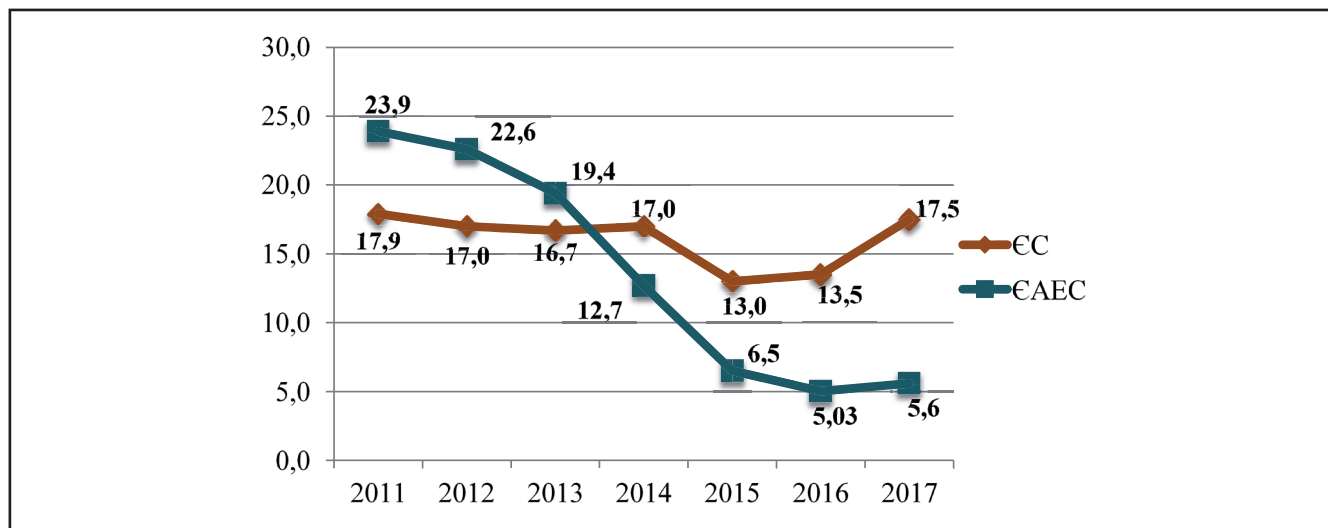

Рисунок 4. Динаміка експорту товарів України в країни ЄС та ЄАЕС у 2011–2017 рр. (\$ млрд)

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

\$24,8 млрд та \$26,1 млрд (у 2013 р.) до \$8,3 млрд та \$6,9 млрд (у 2017 р.) відповідно [2].

Варто відзначити, що інституційний базис деградації експорту і національної економіки в цілому був закладений ще в далекому 2012 році, коли представники України, не дивлячись, парафували текст Угоди про асоціацію. В результаті, Україна отримала, нерівні умови торгівлі з країнами ЄС, отримавши додаткові перешкоди.

Тут варто виокремити невідповідність української продукції технічним регламентам та стандартам ЄС, а також вимогам ветеринарного, санітарного і фітосанітарного контролю, мізерні ЗВ квот на безмитний експорт сільськогосподарської сировини та ін. В результаті, створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС на фоні дезінтеграції з ЄАЕС сприяли перетво-

ренню України на сировинний придаток [6]. Аналіз товарної структури це підтверджує.

Проведений аналіз показує, що в результаті вибору європейського вектору економічної інтеграції України, в товарній структурі експорту відбулися системні деструктивні процеси. Для прикладу, чергова «перемога» 2017 року в торгівлі з ЄС була сформована за рахунок збільшення обсягу експорту зернових, соняшникової олії, насіння олійних культур, шоколаду, меду, ялинкових прикрас та ін. Решта продукції, з огляду на мізерні квоти, котрі вичерпуються ще в перші тижні поточного року, залишаються поза європейським споживчим ринком. Влада декларує, що АПК в останні роки став локомотивом національної економіки, питома вага якого в товарній структурі експорту займає понад 41,0%. Однак, збіль-

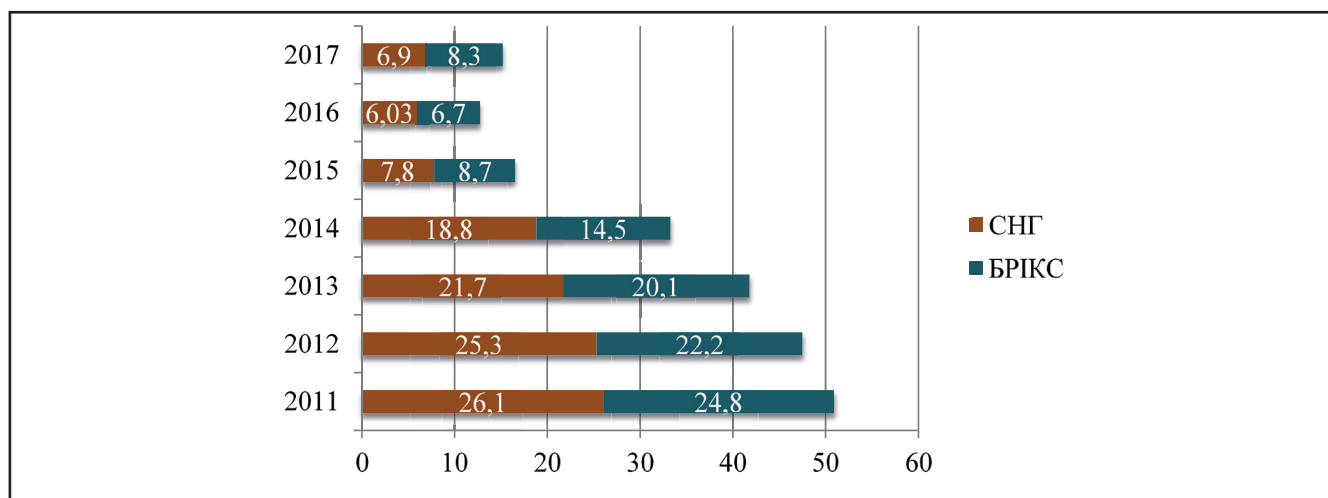

Рисунок 5. Динаміка експорту товарів України в країни СНГ та БРИКС у 2011–2017 рр. (\$ млрд)

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця 1. Товарна структура експорту України у 2012 – 2017 рр. (\$ млрд, %)

Експорт товарів	2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	\$ млрд	%	\$ млрд	%	\$ млрд	%	\$ млрд	%	\$ млрд	%	\$ млрд	%
Всього	68,8	100	63,3	100	53,9	100	38,1	100	36,3	100	43,3	100
АПК	17,8	26,0	17	26,8	16,6	30,9	14,5	38,3	15,2	42,0	17,7	41,0
Металургія	18,8	27,5	17,5	27,8	15,2	28,3	9,4	24,8	8,3	22,9	10,1	23,4
Машино-будування	12,9	18,9	10,2	16,3	7	13,2	4,5	12,1	3,6	10,0	4,3	9,9
Хімічна пр.	5,05	7,4	4,3	6,8	3,5	5,7	2,1	5,6	1,5	4,3	1,6	3,8

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

шення питомої ваги обумовлене більш стрімким падінням обсягів експорту, зокрема у машинобудуванні. Натомість, ЗВТ з ЄС фактично залишила без змін обсяги експорту аграрної продукції у грошовому вираженні на рівні 2012 року.

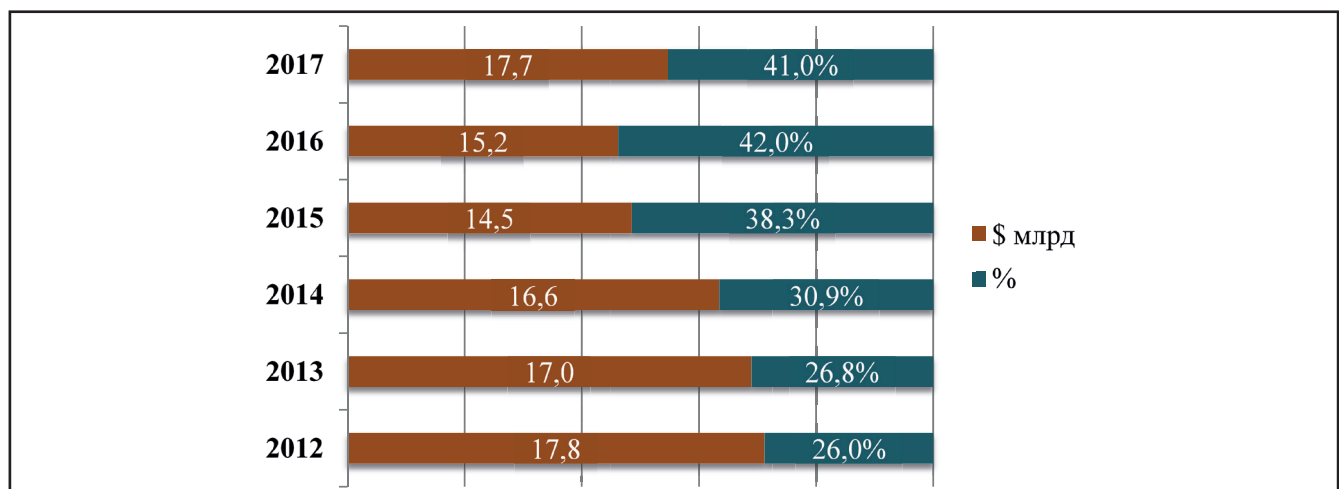
За підсумками I кварталу 2018 року Україна продовжує демонструвати позитивну динаміку в торгівлі з ЄС. При цьому станом на 17 квітня 2018 року наша країна вже повністю вичерпала 6 квот із 36 на безмитний експорт сільгосппродукції до країн Євросоюзу. До середини квітня українські виробники повністю закрили квоти на мед, солод, пшеничну клейковину, опрацьовані томати, виноградний і яблучний соки, і навіть кукурудзу і пшеницю [2].

Не працює ЗВТ з ЄС ще й тому, що нові можливості не передбачено також в рамках виділених додаткових дозволів на перевезення вантажу автомобільним транспортом. Питома вага кількості додаткових виданих Україні дозволів з боку окремих країн ЄС жодним чином не корелює з реальними можливостями експорту та транзиту національ-

ної економіки. В результаті транспортні коридори у сусідні країни-члени ЄС, а також в треті країни просто залишаються закритими для України [6].

Як показала вже новітня історія, ніякі експортні стратегії, експортно-кредитні агентства, нові зони вільної торгівлі з Канадою, та перспективи ЗВТ з Ізраїлем чи Туреччиною, так і не диверсифікували експорт українських товарів з євразійських ринків. Багатомільярдні експортні втрати визнала і нинішня влада, як і свою неспроможність у питанні заміщення євразійського ринку європейським.

Навіть проведений поверхневий макроекономічний огляд має вкрай невтішний вигляд: ВВП України в 2014–2017 роках скоротився на 12%. При цьому в доларовому еквіваленті за 4 роки ВВП обвалився більш ніж у півтора рази. Грошово-кредитна політика національного регулятора привела до того, що в порівнянні з початком 2014 року державний борг України за результатами 2017 року зріс у більш ніж 3,5 рази, гривня обвалилася більш ніж в 3,3 рази, а за рівнем інфляції в світовому антирейтингу наша країна по-

Рисунки 6. Товарна структура експорту аграрної продукції України у 2012 – 2017 рр. (\$ млрд, %)

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ступається лише Венесуелі. У країні, починаючи з 2012 року і по сьогоднішній день, йде деіндустріалізація, соціальним наслідком якої є рекордне зростання безробіття [5].

На сьогоднішній день Україна знаходиться в так званій «стагфляційній пастці» – поєднанні високої інфляції і падіння виробництва. При цьому, аналіз динаміки останніх років свідчить про те, що стагфляційна спіраль розкручується все сильніше.

За підсумками 2017 року номінальний ВВП України склав 2 982,9 млрд грн, а ВВП в розрахунку на одну людину – 70 210 грн. Виходячи з середньорічного курсу НБУ 26,6 грн/\$, ВВП України за підсумками 2017 року склав \$112,1 млрд, що в 1,64 рази нижче відповідного показника 2013 року. Зауважимо, ВВП України у порівнянні з

2013–м скоротився зі \$183,4 млрд (у 2013 р.) до \$112,1 млрд (у 2017 р.). Величина валового внутрішнього продукту, розрахованого за паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПКС) на душу населення, скоротилася з \$4 075 (у 2013 р.) до \$1 562 (у 2017 р.). Виходячи навіть із офіційних статистичних даних, всього за період 2014–2017 рр. ВВП України скоротився на –11,6%, зокрема: на –6,6% (у 2014 р.), –9,8 (у 2015 р.), +2,4 (у 2016 р.), +2,5% (2017 р.) [2]. Підписання Україною Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС хоч і відкрило перед нашою державою значні перспективи, але одночасно спорудило й ряд проблем, які вимагають негайного вирішення.

Незважаючи на той факт, що ринок ЄС більш ємний в порівнянні з ринками країн СНГ, в ЄС надзви-

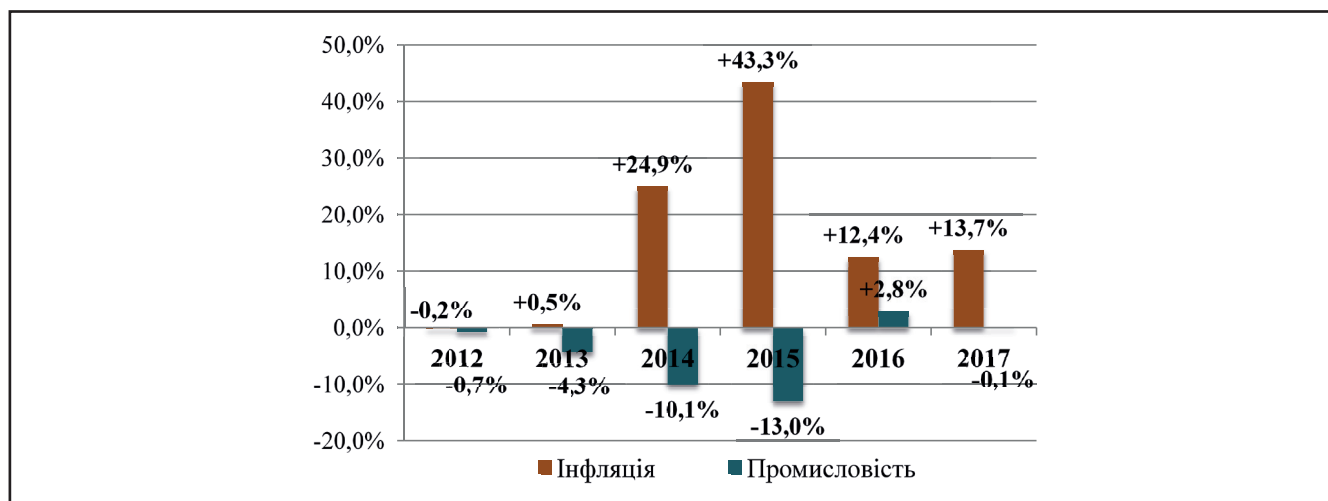

Рисунок 7. Динаміка зміни індексу інфляції та індексу промислового виробництва в Україні у 2012–2017 рр. (%)

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України

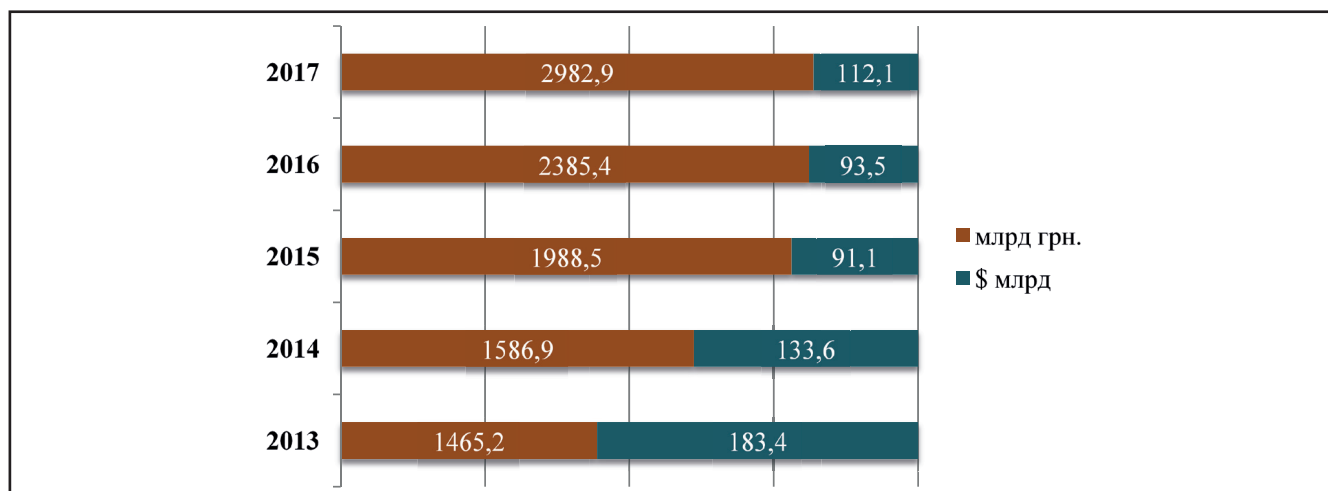

Рисунок 8. Динаміка обсягу валового внутрішнього продукту України (ВВП) у 2013–2017 рр. (млрд грн., \$ млрд)

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

чайно загострена конкуренція, діє чітка система квотування, що при нинішньому рівні невідповідності вітчизняної продукції технічним регламентам і стандартам Євросоюзу навряд чи дозволить українським виробникам в короткостроковій і середньостроковій перспективах зайняти гідне місце. Отже, країні необхідно денонсувати економічну частину СА в частині ЗВТ з ЄС як таку, що не відповідає економічним інтересам держави. Важливо переглянути і умови участі України у СОТ.

Безсумнівно, порівнювати економіку України з економікою Єврозони – все одно, що порівнювати французькі будинки високої моди «Christian Dior» або «Yves Saint Laurent» з українськими периферійними модельєрами-швачками. І ця невтішна тенденція існує як в машинобудуванні, так і в сфері обслуговування. При цьому офіційний Київ замість реальної модернізації країни виштовхує Україну на дно глобальних торгово-економічних процесів, що ще більше посилює деіндустріалізацію і соціально-економічну кризу в країні.

Що стосується внутрішньо-економічної підтримки бізнесу, то тут нашим товаровиробникам ще складніше конкурувати з налагодженими інструментами і механізмами фінансової підтримки в ЄС. Причин тому кілька. По-перше, податкове навантаження. Після чергових змін до Податкового кодексу України, оподаткування суб'єктів господарської діяльності в нашій країні вище, ніж в сусідніх країнах Євросоюзу. Якщо в країнах ЄС існують галузеві дотаційні програми, прямі дотації з цільових фондів ЄС, бюджетні асигнування від Єврокомісії, то в Україні експортери змушені закладати в собівартість продукції нові тарифи на електроенергію і газ, враховувати додаткові транспортні витрати.

По-друге, доступ до фінансів. Україна – єдина країна в Європі, де система кредитування перебуває на такому відсталому рівні. Якщо в Україні облікова ставка НБУ становить 17%, а надання кредитів бізнесу стартує від 20–40% і вище, то в ЄС існує безліч механізмів, які дають можливість європейським виробникам користуватися безкоштовними і довгостроковими фінансовими ресурсами. Ставки за кредитами в переважній більшості країн ЄС не перевищують кількох відсотків. Більш того, в ЄС існує безліч фондів і програм, які компенсують відсотки за залученими позиками, або ж компенсують половину взятого кредиту.

По-третє, технічна відсталість. Відсутність процесів модернізації та інноваційного розвитку при-

звели до того, що Україна стала значною мірою відставати в технологічному плані від своїх міжнародних конкурентів. Відсутність інновацій призводить до морального та фізичного зносу основних фондів, а також до енергозатратності виробництва. Все це призводить до того, що вироблена в Україні продукція не відповідає технічним регламентам і стандартам ЄС, а також вимогам ветеринарного, санітарного та фітосанітарного контролю.

В результаті нерівних умов ведення бізнесу українські товаровиробники програють в боротьбі за конкурентоспроможність з європейськими виробниками і змушені закривати мізерні квоти експортом сировинної спрямованості. В даній ситуації керівництву України потрібно в першу чергу створити механізми модернізації та інноваційного розвитку економіки України. В країні потрібно запровадити механізми та інструменти вільних економічних зон, територій з особливим режимом інвестиційної та інноваційної діяльності. Також необхідно створити загальнонаціональні спеціалізовані фонди з підтримки інновацій. Тільки в цих умовах Україна отримає нові імпульси по відновленню економіки, а також механізми сталого розвитку на довгострокову перспективу.

З метою залучення серйозних фінансових ресурсів для модернізації, Україні пропонують так званий «План Маршалла». Однак країну неухильно ведуть за іншим історичним сценарієм – «Планом Моргентау», роблячи з України аграрно-сировинну платформу для обслуговування високорозвинених світових економік. Псевдоукраїнський протекціонізм вже призвів до краху промисловості, а умови СОТ і зон вільної торгівлі, до яких регулярно приєднується Україна, лише поглиблюють і без того вкрай важку ситуацію.

Висновки

Відновлення колишнього зовнішньоекономічного потенціалу України і вихід на рівень розвитку 2013 року вимагає структурних економічних трансформацій, які передбачають впровадження передового міжнародного досвіду, а також повернення до економічної політики 2002–2004 років, зокрема:

По-перше, необхідно переглянути умови торгівлі в рамках зони вільної торгівлі з Євросоюзом, а також Світової організації торгівлі (СОТ). У разі відмови – денонсувати ці угоди і вийти з вищевказаних економічних об'єднань. Це особливо актуально на-

передодні можливого приєднання України до Митного союзу Європейського Союзу (Україні у 2014 році доцільно було приєднатись хоча б до Митного союзу з ЄС, адже це сприяло б вільному переміщенню товарів, капіталу та робочої сили).

По-друге, необхідно диверсифікувати вектор зовнішньоекономічної діяльності на ринки країн ЄАЕС, СНД, БРІКС, ШОС, АТЕС, АСЕАН та ін. регіональні економічні об'єднання. Відновлення зруйнованих коопераційних зв'язків дозволить активізувати інноваційну діяльність в Україні, а також нарощувати рівень конкурентоспроможності і освоювати нові ринки збуту продукції. Країні життєво важливо повернутися до політики багатовекторності, добросусідства і нейтралітету заради позитивного соціально-економічного розвитку. Багатовекторність у зовнішньоекономічних відносинах дозволить Україні відновити зруйновані коопераційні зв'язки з країнами ЄАЕС і/або СНД і нарощувати потенціал торгово-економічного співробітництва з іншими державами і регіональними економічними об'єднаннями ШОС, БРІКС, АТЕС, АСЕАН та ін.

Економічна інтеграція України — це не просто всеосяжний вектор руху країни, а комплекс заходів, домашнє завдання, яке необхідно виконувати. В іншому випадку, в країні так і не відбудуться якісні трансформації, власне, те, що всі ми сьогодні і спостерігаємо. Першочергове завдання — відновити колишні обсяги торгівлі на традиційних ринках, що дозволить Україні вийти на рівень економічного розвитку 2013 року. Вагомою складовою стратегії нашого економічного зростання має стати поглиблення зовнішньоекономічних зав'язків з Росією. Необхідно використовувати реальні перспективи розширення нових і старих, традиційних для української економіки, ринків збуту продукції в країнах СНД і Балтії, розвитку з ними вільної торгівлі на основі укладання двосторонніх угод.

По-третє, потрібна принципово нова фіскальна політика, яка сприятиме розвитку інвестиційного потенціалу країни. Створення вільних економічних зон, територій пріоритетного і випереджаючого розвитку, а також введення особливого режиму інвестиційної діяльності — комплекс заходів, спрямований на залучення інвестицій під загальнонаціональні інноваційні проекти і програми. В результаті, країна отримає ресурсну базу для інноваційно-технологічної модернізації та переходу до нового технологічного укладу.

За цих умов Києву варто було б брати приклад як мінімум зі Сполучених Штатів. Адже саме податкова реформа нинішнього президента Дональда Трампа, а також комплекс заходів щодо захисту національних інтересів забезпечили в США історичний мінімум по рівню безробіття. Тут варто виокремити і введення додаткових мит на імпорт сталі, алюмінію, автомобілів та ін. В результаті, на сьогодні безробіття в США знаходиться на рекордно низькому рівні, тільки за останній рік було створено понад 2,4 мільйони робочих місць. Фондовий ринок — на рекордно високому рівні. Країна істотно додає у високотехнологічних секторах економіки. Чого не скажеш про нинішню Україну. Економіка США в IV кварталі 2017 року зросла на 2,6%, а за оцінками МВФ саме податкова реформа в США стала головним драйвером економічного розвитку країни і всього світу.

По-четверте, на сучасному етапі економічного розвитку для України важливо зберегти статус транзитної держави, територією якої транспортуються в країни Європи нафта, газ і інші товари з Росії та країн Азії. Використовуючи вигідне геополітичне становище, слід використовувати існуючі та вести пошук нових можливостей надання послуг на експорт (трубопроводи, залізничний і автомобільний транспорт, торговельний флот та інше). Стратегічною метою для України має стати участь у проєкті Великого шовково шляху «Один пояс, один шлях».

По-п'яте, зовнішньоекономічна політика України повинна бути орієнтована на досягнення пріоритетів імпортозаміщення, тобто поступового скорочення обсягів непродуктивного і некритичного імпорту. Це стосується окремих видів продовольства, зокрема м'яса і м'ясних виробів, овочів, продукції легкої промисловості, електротехнічних пристроїв. З метою збалансування основних товарних груп українського експорту для збільшення обсягу продукції з високою часткою доданої вартості необхідно підняти експортні мита на вивіз рудного і нерудної сировини, залізрудного концентрату, необробленої деревини і т.п. Паралельно, з метою підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників, необхідно законодавчо закріпити податкові стимули та преференції, спрямовані на активізацію процесів інноваційно-технологічної модернізації.

По-шосте, принципова позиція щодо відновлення економіки на новій технологічній основі полягає в необхідності державного патронату розвитку

високотехнологічного сектору машинобудівного комплексу, який має коопераційні зв'язки з країнами СНД. Кооперація українських та російських підприємств дозволить випускати продукцію з найсучаснішими техніко-експлуатаційними характеристиками і конкурувати з виробниками аналогічної продукції з США, Західної Європи і Південно-Східної Азії. Натомість, інституційним базисом зовнішньоекономічної політики України повинні стати прагматизм і захист національних інтересів.

По-сьоме, Україні необхідно використовувати провідний світовий досвід зі створення вільних економічних зон. Слід не забувати і вітчизняний досвід економічного розвитку до 2004 року, а саме повернути в законодавчу базу норми про території пріоритетного розвитку і особливому режимі інвестиційної детальності. Це все в короткостроковій перспективі призведе до збільшення фінансування НДДКР, структурування і переорієнтації країни в інноваційну модель розвитку, розвитку інтелектуального потенціалу та формування економіки знань.

Список використаних джерел

1. Колтунович О.С. Інституційні передумови інноваційно-технологічної модернізації в країнах ЄС та ЄАЕС / О.С. Колтунович // Інноваційна економіка, науково-виробничий журнал. – 2016. – №9. – С. 19–22.
2. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Доповіді Центру інтеграційних досліджень «Євразійського банку розвитку» України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eabr.org/analytics/integration-research/cii-reports/>
4. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
5. Колтунович О.С. Інноваційно-технологічна модернізація як ключовий фактор формування нового технологічного укладу в економічному розвитку / О.С. Колтунович // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, збірник наукових праць. – 2016. – №5. – С. 65–68.
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>
7. Глазьев С.Ю., Ткачук С.П. Перспективы развития евразийской экономической интеграции: от ТС –

ЕЭП к ЕЭС (концептуальный аспект) // Российский экономический журнал. – 2013. – №1. – С. 3–12.

References

1. Koltunovych O.S. Instytutsiini peredumovy innovatsiino-tekhnologichnoi modernizatsii v krainakh YeS ta YeAES / O.S. Koltunovych // Innovatsiina ekonomika, naukovo-vyrobnychiy zhurnal. – 2016. – №9. – С. 19–22.
2. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Dopovidi Tsentru intehtatsiinykh doslidzhen «levraziiskoho banku rozvytku» Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://eabr.org/analytics/integration-research/cii-reports/>
4. Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid / za zah. red. V.M. Heitsia ta in.; NAN Ukrainy. – K., 2015. – 336 s.
5. Koltunovych O.S. Innovatsiino-tekhnologichna modernizatsiia yak kliuchovi faktor formuvannia novoho tekhnologichnogo ukladu v ekonomichnomu rozvytku / O.S. Koltunovych // Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, zbirnyk naukovykh prats. – 2016. – №5. – S. 65–68.
6. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>
7. Hlazev S.U., Tkachuk S.P. Perspektivy razvytiya evraziyskoi ekonomicheskoi intehtratsyi: ot TS – EEP k EAES (kontseptualnyi aspekt) // Rosyyskiy ekonomicheskii zhurnal. – 2013. – № 1. – S. 3–12.

Дані про автора

Колтунович О.С.,

кандидат економічних наук, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м.Київ

Данные об авторе

Колтунович А.С.,

кандидат экономического наук, Государственное учреждение «Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины», г. Киев

Data about the author

O. Koltunovych,

Ph.D. in Economics, Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658.562

ТРУШ Ю.Л.,
ОСАДЧУК О.П.

Якість продукції: складові та стадії її життєвого циклу

Якість продукції – це найважливіший показник діяльності підприємства. Підвищення якості продукції значною мірою визначає роль підприємства в умовах ринку, темпи науково–технічного прогресу, зростання ефективності виробництва, економію всіх видів ресурсів, що використовуються на підприємстві. Зростання якості продукції – характерна тенденція роботи всіх провідних підприємств світу. Встановлено, що врахування процесів, які відбуваються на всіх стадіях життєвого циклу якості продукції визначають якість готової продукції підприємств харчової промисловості.

Розглянуто складові якості продукції, серед яких: визначення потреб ринку (якість вибору споживача); якість проектування продукту; якість сировини, яка надійшла у виробництво; якість процесу виробництва; відповідність якості кінцевої продукції вимогам проекту; якість після продажного обслуговування.

Досліджено стадії життєвого циклу якості продукції, що впливають на економічні показники господарської діяльності підприємства та конкурентоспроможність продукції, до яких належать: якість розробки продукції, якість виробництва продукції, оцінка якості готової продукції споживачем.

Запропоновано відобразити їх схематично та проаналізувати їх зміст.

Доведено, що удосконалення складових якості продукції та стадій життєвого циклу якості продукції призводить до підвищення рівня рентабельності, ефективності виробництва, мінімізації витрат на брак за рахунок виробництва продукції якості, яку потребують споживачі й рівня конкурентоспроможності продукції та підприємства.

Ключові слова: якість, управління якістю, продукція, підприємство, стадія, життєвий цикл, складова.

ТРУШ Ю.Л.,
ОСАДЧУК О.П.

Качество продукции: составляющие и стадии ее жизненного цикла

Качество продукции – это важнейший показатель деятельности предприятия. Повышение качества продукции в значительной мере определяет роль предприятия в условиях рынка, темпы научно–технического прогресса, роста эффективности производства, экономию всех видов ресурсов, используемых на предприятии. Рост качества продукции – характерная тенденция работы всех ведущих предприятий

мира. Установлено, что учет процессов, происходящих на всех стадиях жизненного цикла качества продукции определяют качество готовой продукции предприятий пищевой промышленности.

Рассмотрены составляющие качества продукции, среди которых: определение потребностей рынка (качество выбора потребителя); качество проектирования продукта; качество сырья, которая поступила в производство; качество процесса производства; соответствие качества конечной продукции требованиям проекта; качество послепродажного обслуживания.

Исследованы стадии жизненного цикла качества продукции, которые влияют на экономические показатели хозяйственной деятельности предприятия и конкурентоспособность продукции, к которым относятся: качество разработки продукции, качество производства продукции, оценка качества готовой продукции потребителем.

Предложено отразить их схематично и проанализировать их содержание.

Доказано, что усовершенствование составляющих качества продукции и стадий жизненного цикла качества продукции приводит к повышению уровня рентабельности, эффективности производства, минимизации затрат на нехватку за счет производства продукции качества, которое требуют потребители и уровня конкурентоспособности продукции и предприятия.

Ключевые слова: качество, управление качеством, продукция, предприятие, стадия, жизненный цикл, составляющая.

TRUSH U.L.,
OSADCHUK O.P.

Product quality: ingredients and stages of her life cycle

The quality of products is the most important indicator of the company's activity. Increasing the quality of products largely determines the role of the enterprise in the market, the pace of scientific and technological progress, the growth of production efficiency, the economy of all types of resources used in the enterprise. The growth of product quality is a characteristic trend of all leading companies in the world. It was established that taking into account the processes taking place at all stages of the life cycle of product quality determine the quality of finished products of food industry enterprises.

The components of product quality are considered, among which: the definition of market needs [quality of consumer choice]; product design quality; quality of raw materials that came into production; quality of production process; compliance of the quality of the final product with the requirements of the project; quality after sales service.

The stages of the life cycle of the quality of products influencing the economic indicators of the enterprise's economic activity and the competitiveness of products, which include: the quality of product development, the quality of production, and the assessment of the quality of finished products by the consumer are studied.

It is proposed to display them schematically and analyze their content.

It is proved that the improvement of the components of the quality of products and the stages of the life cycle of the quality of products leads to increased profitability, production efficiency, minimization of the costs of defects at the expense of production of quality products that consumers need and the level of competitiveness of products and enterprises.

Keywords: quality, quality management, production, enterprise, stage, life cycle, component.

Постановка проблеми. Бажання безперервного поліпшення якості продукції повинно бути притаманним не тільки підприємцю в цілому, а й кожному працівникові. Його потрібно постійно підтримувати й розвивати за допомогою реалізації сукупності взаємопов'язаних процесів послідовної зміни стану продукції від початку її до-

слідження, й виготовлення до експлуатації чи споживання покупцем, що полягає в удосконаленні якості продукції за рахунок покращення її складових та стадій життєвого циклу продукції.

Загальною проблемою дослідження даної тематики є покращення якості продукції, якості її виготовлення, зниження виробничих витрат та цін на

неї, тобто досягнення ефективних економічних результатів в ході виготовлення та її реалізації. Поєднання цих переваг сприяє зростанню конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Удосконалення якості продукції, пов'язують із постійною діяльністю підприємства, яка має на меті покращення технічного рівня якості продукції, якості її виготовлення, удосконалення всіх елементів виробництва та інші. Питання економістів, вчених—науковців та фахівців в сфері управління якістю продукції, що склалися навколо проблем складових якості продукції та стадій життєвого циклу якості продукції в системному управлінні, продовжують залишатися актуальними й нині.

Це пов'язано з інтеграцією України до міжнародних спільнот, в ході чого вимоги до якості готової продукції на вітчизняному та світовому ринках зростають й потребують адаптації до міжнародних стандартів.

Так, Сіднева Ж.К. досліджує складові якості продукції в контексті актуальних проблем в сфері управління якістю.

Юшин С.О. дану тематику в області питань якості досліджує з позиції міри інноватизації та стандартизації як ознак системності аграрної політики.

Мета статті. Обґрунтувати складові та стадії життєвого циклу якості продукції, що впливають на економічні показники господарської діяльності підприємства та конкурентоспроможність продукції.

Виклад основного матеріалу. Якість готової продукції дійсно залежить від цілої низки складових, на яких виробник—підприємець повинен постійно зосереджувати увагу.

Серед складових якості продукції виділяють наступні:

- визначення потреб ринку (якість вибору споживача);
- якість проектування продукту;
- якість сировини, яка надійшла у виробництво;
- якість процесу виробництва;
- відповідність якості кінцевої продукції вимогам проекту;
- якість після продажного обслуговування.

Якість продукції формується на всіх стадіях життєвого циклу продукції і залежить від багатьох факторів та умов виробництва, а успіх діяльності будь-якого підприємства в конкурентній боротьбі за споживача буде залежати від того, наскільки швидко й чітко підприємство

зможє привести складові якості у відповідність до потреб споживачів.

Для досягнення такої відповідності необхідно забезпечити якість цілей, планування, проектування, виконання, експлуатації, після продажного обслуговування і якість утилізації.

Пропонуємо розглянути складові якості продукції.

Якість цілей. Передбачає оптимальне планування фінансових засобів і ресурсів виробника, забезпечуючи розрахунок доступної ціни продукту для споживача і вигідної для виробника та максимальне врахування потреб користувачів продукції.

Якість планування — це одна із основних вимог якісної організації виробництва, що оцінюється максимізацією цінності продукту для споживача. Чим повніше будуть враховані очікування споживача від продукту, який буде вироблятися, тим вищою буде якість планування. Вона залежить від інформації про ринок й споживачів, яка має тенденцію змінюватися. Дослідження ринку й аналіз конкурентів — важливий інструмент для забезпечення якісного планування, і як наслідок — мінімізації запасів виробництва.

Якість проектування. Досліджуваний показник буде максимальним тоді, коли в повному обсязі відповідатиме потребам кращих вітчизняних і міжнародних стандартів. Якість проектування буде максимальною при досягненні найменших коригувань продукту на даній стадії та в процесі виробництва. У зв'язку з цим в результаті проектування повинен бути розроблений проект продукту з очікуваною цінністю, вся необхідна конструкторсько—технологічна та нормативна документація для його виробництва. За «правилом 10—кратних витрат», витрати на коригування продукції при переході від одного етапу життєвого циклу до іншого змінюються на порядок, а саме: при виробництві оптимальніше не створювати брак, ніж його виправляти.

Отже, планувати якість потрібно на стадії проектування та розробки продукту, контролюючи тим самим і якість виконання проектів [1,2].

Якість виробництва. Якість виробництва — це вміння виконувати всі необхідні процедури правильно з першого разу, забезпечуючи мінімізацію витрат для підприємства і споживача. Якість процесу виробництва в основному визначається якістю етапу розробки продукту, а точніше, коли виробництво відповідно до розробленого проекту функціонує не в сукупності, то реальні зусил-

ля повинні бути направлені на покращення якості й ефективності процесу виробництва. Важливим інструментом контролю є статистичні методи аналізу й управління якістю продукції, що дозволяють виявити причини змін процесу та дослідити їх таким чином, щоб не виникли нові мотиви змін.

Якість експлуатації. Процес даного етапу включає, як правило, тільки якість експлуатації продукту споживачем відповідно до вимог та положень виробника щодо експлуатації цього продукту. Це один із найдовших процесів життєвого циклу товару, на якому формується економічна ефективність експлуатації продукту. В такій ситуації проблему якості продукції необхідно вирішувати не лише на етапі виробництва, але й в процесі проектування й експлуатації, особливо продукції технічного призначення. Це здійснюється внаслідок забезпечення, з однієї сторони, налагодження і профілактичного ремонту обладнання, а з іншої сторони – проектуванням економічності експлуатації (надійність, довговічність, технологічність). У протилежному випадку продукція буде дорожча в експлуатації й економічно не вигідна для споживача, що може призвести до відмови від її споживання.

Якість після продажного обслуговування. Вплив такого фактора відіграє важливу роль для споживача при питанні купівлі продукту, а також є одним із важливих складових елементів його цінності, яку очікують отримати споживачі. Перш за все, забезпечення якості інформації, передбачає довіру інформації про думку споживача відносно цінності продукту чи послуги, яка може бути отримана підприємством у результаті їх опитування або аналізу експлуатації продукції, що дозволяє підприємству цілеспрямовано проводити роботу в напрямку безперервного покращення якості продукції.

Якість утилізації. Якість утилізації після використання продукту є важливим економічним та екологічно актуальним питанням, що тісно взаємопов'язано з майбутнім всього людства. Саме через це, вимоги до якості продукції чи послуги, з екологічної погляду, включають якість утилізації.

Вище відзначено, що якість продукції не тільки залежить від великої кількості факторів та умов

виробництва, але й впливає на такі економічні показники діяльності підприємства, серед яких: ефективність виробництва й споживання, конкурентоспроможність продукції й підприємства, рентабельність і величина отриманого прибутку, ріст попиту на продукцію [1–6].

У сучасних ринкових умовах управління виробництвом продукції орієнтовано виключно на ринок, де виробник з ринковими принципами «вільного вибору» та «конкуренції» має право виробляти й продавати різноманітну продукцію, що користується попитом залежно від її якості та ціни [6, с. 123–131].

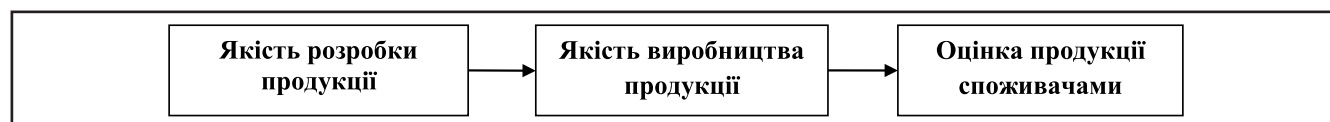
Так, наприклад, від рівня якості продукції, безпосередньо залежить ріст чи зменшення прибутку, собівартість, ціна, ефективність виробництва. Пропонуємо впровадити стадії життєвого циклу якості продукції, серед яких: стадія розробки продукції, стадія виробництва і споживання (див. рисунок).

Якість розробки продукції. Якість розробки продукту – це джерело, від якого залежить динаміка прибутку й ефективність виробництва. Ця стадія життєвого циклу якості продукції пов'язана з витратами на розробку нових видів продукції, апробацію сировини та на підготовку персоналу до виконання робіт.

Якщо на підприємстві систематично здійснюється контроль і аналіз якості робіт, своєчасно виявляються і усуваються причини появи неякісної продукції, то в такому виробництві, як правило, менше невиробничих витрат на виправлення браку, що призводить до зменшення збитків (або їх відсутності) від низької якості робіт на підприємстві. Відзначимо, що неякісно виготовлена продукція дорожча в експлуатації, тому що потребує додаткових витрат на усунення дефектів, налагодження, регулювання, що спричиняють брак продукції.

Якість виробництва продукції. Витрати на стадії життєвого циклу продукції – виробництво, мають вплив не тільки на рівень собівартості, а й на довговічність, надійність та ефективність її споживання.

Як було зазначено, якість продукції формується на стадії проектування продукції, а на стадії

Стадії життєвого циклу якості продукції

виробництва забезпечується досягнення її якості (надійність, корисність, органолептичні характеристики для продукції харчової промисловості).

Оцінка продукції споживачами. Останньою стадією є споживання продукції споживачами, на якій формується враження покупця від реалізації продукції в необхідних для нього цілях, й прийняття ним рішення – чи купувати продукт у наступний раз. Стадія є кінцевою стадією життєвого циклу якості продукції, на якій проявляється рівень конкурентоспроможності продукту та підприємства загалом.

Висновки

Саме від врахування впливу всіх процесів складових управління якістю продукції на якість готової продукції буде залежати конкурентоспроможність продукції та підприємства, що є механізмом регулювання ринкових відносин у боротьбі за володіння ринком збуту, за якого кожний товаровиробник намагається виробляти високоякісну, конкурентоспроможну продукцію, що користується попитом та має достатньо високий рівень ціни, забезпечуючи необхідний рівень рентабельності продукції та підприємства в цілому.

Виробництво продукції високої якості передбачає реалізацію за такими напрямками: підвищення рівня задоволення споживачів; поліпшення економічного стану підприємства за рахунок поліпшення якості; розширення або завоювання нових ринків збуту завдяки виробництву високоякісної продукції; досягнення технічного рівня продукції, що перевищує рівень інших провідних підприємств і фірм; орієнтування на задоволення вимог споживачів певних галузей економіки або певних регіонів; освоєння виробів, функціональні можливості яких реалізуються на нових принципах; поліпшення найважливіших показників якості продукції; зниження рівня дефектності продукції в процесі її виготовлення; збільшення термінів гарантії на продукцію; розвиток післяпродажного сервісу.

Список використаних джерел

1. Сіднева Ж.К. Актуальні питання створення систем управління якістю на підприємствах / Ж.К. Сіднева // Формування ринкових відносин в Україні, зб. наук. праць. – К.:НДЕІ, 2010. – С.108–111.
2. Сіднева Ж.К. Актуальні проблеми в сфері управління якістю / Сіднева Ж.К. // Актуальні питання розвитку сучасної економіки» Частина 2: колективна монографія. – Умань: Видавець «Сочинський», 2011. – С.339–344.

3. Система менеджменту якості. Керівництво по якості РК О1. – 2009. «Внутрішній аудит», Документаційна процедура, ДП 8.2.2 – 2009. – С. 3.

4. Система менеджменту якості. Керівництво по якості РК О1. – 2009. «Управління невідповідною продукцією» Документаційна процедура ДП СМК 8.3 – 2009. – С. 3

5. Система менеджменту якості. Керівництво по якості РК О1. – 2009. «Коригуючі та попереджуючі дії», Документаційна процедура, ДП 8.5.2 – 8.5.3 – 2009. – С. 2

6. Юшин С.О. Міра інноватизації та стандартизації як ознака системності аграрної політики / С.О. Юшин // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2009. – С.123–131.

References

1. Sidnjeva Zh.K. Aktualni pytannja stvorennja system upravlinnja jakistju na pidpryjemstvakh / Zh.K. Sidnjeva // Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini, zb. nauk. pracj. – K.:NDEI, 2010. – S.108–111. [in Ukrainian].
2. Sidnjeva Zh.K. Aktualni problemy v sferi upravlinnja jakistju / Sidnjeva Zh.K. // Aktualni pytannja rozvytku suchasnoji ekonomiky» Chastyna 2: kolektyvna monohrafija. – Umanj: Vydavecj «Sochyns'kyj», 2011. – S.339–344. [in Ukrainian].
3. Systema menedzhmentu jakosti. Kerivnyctvo po jakosti RK O1. – 2009. «Vnutrishnij audyt», Dokumentacijna procedura, DP 8.2.2 – 2009. – S. 3. [in Ukrainian].
4. Systema menedzhmentu jakosti. Kerivnyctvo po jakosti RK O1. – 2009. «Upravlinnja nevidpovidnoju produkcijeju» Dokumentacijna procedura DP SMK 8.3 – 2009. – S. 3. [in Ukrainian].
5. Systema menedzhmentu jakosti. Kerivnyctvo po jakosti RK O1. – 2009. «Koryghujuchi ta poperedzhujuchi diji», Dokumentacijna procedura, DP 8.5.2 – 8.5.3 – 2009. – S. 2. [in Ukrainian].
6. Jushyn S.O. Mira innovatyzaciji ta standartyzaciji jak oznaka systemnosti aghrarnoji polityky / S.O. Jushyn // Formuvannja rynkovoji ekonomiky: zb. nauk. pracj. – K.: KNEU, 2009. – S.123–131. [in Ukrainian].

Дані про автора

Труш Юлія Леонідівна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: yuliya699@ukr.net

Осадчук Оксана Павлівна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: ossadchuko@gmail.com

Данные об авторе

Труш Юлия Леонидовна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: yuliya699@ukr.net

Осадчук Оксана Павловна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: ossadchuko@gmail.com

Data about authors

Julia Trush,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: yuliya699@ukr.net

Oksana Osadchuk,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: ossadchuko@gmail.com

ШТАНГРЕТ А.М.

ШТАНГРЕТ І.А.

Методичні аспекти формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств

Предметом дослідження є теоретико–методичні, наукові та прикладні положення формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств.

Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико–методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств.

Методи дослідження. В роботі використано системний підхід, у межах якого застосовано методи: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – при дослідженні сутнісних характеристик та еволюції базових понять дослідження; аналізу і синтезу – для характеристики сучасних тенденцій розвитку діяльності автотранспортних підприємств; теорії моделювання – для обґрунтування послідовності формування системи економічної безпеки автотранспортних підприємств.

Результати роботи. У статті обґрунтовано теоретико–методичні, наукові та прикладні положення формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств, які спираються як на специфіку господарської діяльності, так і умови забезпечення економічної безпеки на українських підприємствах.

Галузь застосування результатів. Вирішення проблем забезпечення безпечних умов розвитку автотранспортних підприємств; формування методичної бази підготовки здобувачів вищої освіти за галуззю знань управління та адміністрування.

Висновки: 1) обґрунтовано, що умови фінансово–господарської діяльності автотранспортних підприємств в Україні характеризуються як зниженням обсягу перевезень, посиленням конкуренції, нестабільністю економічної ситуації, політичною та соціальною напруженістю, так і плінністю кадрів, зокрема висококваліфікованих працівників; 2) доведено, що результатами негативною дії зовнішніх та внутрішніх загроз є зменшення кількості суб'єктів господарювання, скорочення чисельності працівників, збитковість діяльності, що актуалізує важливість розроблення та реалізації комплексної системи економічної безпеки підприємств; 3) запропоновано послідовність формування системи економічної безпеки автотранспортних підприємств, що передбачає врахування ступеня агресивності зовнішнього середовища, ресурсні можливості підприємства та необхідність узгодження дій суб'єктів безпеки із місією та ключовими цілями розвитку підприємства

Ключові слова: автотранспортне підприємство, економічна безпека підприємства, система, безпека, загроза.

Методические аспекты формирования комплексной системы экономической безопасности автотранспортных предприятий

Предметом исследования являются теоретико–методические, научные и прикладные положения формирования комплексной системы экономической безопасности автотранспортных предприятий.

Целью исследования является научное обоснование теоретико–методических положений и разработка практических рекомендаций по формированию комплексной системы экономической безопасности автотранспортных предприятий.

Методы исследования. В работе использован системный подход, в рамках которого применены методы: индукции и дедукции, сравнения и систематизации – при исследовании сущностных характеристик и эволюции базовых понятий исследования; анализа и синтеза – для характеристики современных тенденций развития деятельности автотранспортных предприятий; теории моделирования – для обоснования последовательности формирования системы экономической безопасности автотранспортных предприятий.

Результаты работы. В статье обоснованы теоретико–методические, научные и прикладные положения формирования комплексной системы экономической безопасности автотранспортных предприятий, опирающиеся как на специфику хозяйственной деятельности, так и условия обеспечения экономической безопасности на украинских предприятиях.

Отрасль применения результатов. Решение проблем обеспечения безопасных условий развития автотранспортных предприятий; формирования методической базы подготовки соискателей высшего образования по отрасли знаний управления и администрирования.

Выводы. 1) обосновано, что условия финансово–хозяйственной деятельности автотранспортных предприятий в Украине характеризуются как снижением объема перевозок, усилением конкуренции, нестабильностью экономической ситуации, политической и социальной напряженностью, так и текучестью кадров, в частности высококвалифицированных работников; 2) доказано, что результатами отрицательного действия внешних и внутренних угроз является уменьшение количества субъектов хозяйствования, сокращение численности работников, убыточность деятельности, что актуализирует важность разработки и реализации комплексной системы экономической безопасности предприятий; 3) предложено последовательность формирования системы экономической безопасности автотранспортных предприятий, которая предполагает учет степени агрессивности внешней среды, ресурсные возможности предприятия и необходимость согласования действий субъектов безопасности с миссией и ключевыми целями развития предприятия.

Ключевые слова: автотранспортное предприятие, экономическая безопасность предприятия, система, безопасность, угроза.

Methodical aspects of forming a complex system of economic security of motor transport enterprises

The subject is theoretical, methodological, scientific and applied provisions for the formation of a comprehensive system of economic safety of motor transport enterprises.

The purpose is a scientific substantiation of theoretical and methodological provisions and the development of practical recommendations for the formation of a comprehensive system of economic safety of motor transport enterprises.

Methods of research. In the work the systematic approach, within the framework of which

methods are used: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of essential characteristics and evolution of the basic concepts of research; analysis and synthesis – to characterize the current trends in the development of motor transport enterprises; modeling theory – to substantiate the sequence of formation of the system of economic safety of motor transport enterprises.

Results of the work. *In the article the theoretical and methodological, scientific and applied provisions of the formation of a comprehensive system of economic safety of motor transport enterprises has been substantiated that based on both the specifics of economic activity and the conditions for ensuring economic security at Ukrainian enterprises.*

Application of results. *solution the problems of providing safe conditions for the development of motor transport enterprises; the formation of a methodological basis for the training of higher education graduates in the field of knowledge management and administration.*

Conclusions: *1) It has been that substantiated the conditions of financial and economic activities of motor transport enterprises in Ukraine are characterized by a decrease in traffic volume, increased competition, volatile economic environment, political and social tensions, and turnover of personnel, in particular highly skilled workers; 2) It has been proved that the result of the negative impact of external and internal threats is a reduction in the number of business entities, a reduction in the number of employees, loss-making activities, which actualize the importance of developing and implementing an integrated system of economic security for enterprises; 3) It has been suggested that the consistency of the formation of the economic security system for motor transport enterprises, which involves considering the degree of aggressiveness of the external environment, the resource capabilities of the enterprise and the need to coordinate the actions of security subjects with the mission and key objectives of the enterprise development are justified.*

Постановка проблеми. За умови одночасного впливу значної кількості зовнішніх та внутрішніх чинників господарська діяльність українських автотранспортних підприємств (АТП), основною метою функціонування яких є, з одного боку, максимальне задоволення потреб споживачів в якісному наданні транспортних послуг, а з іншого – отримання прибутку та забезпечення досягнення встановленого рівня фінансово-економічних показників, характеризується зростанням конкуренції при незадовільному рівні внутрішнього попиту та недостатні державній підтримці. У такому контексті постає негайне питання розв'язання завдань управління економічною безпекою АТП.

Науковцями здійснюються спроби розроблення та впровадження комплексу заходів з управління економічною безпекою АТП, що формують передумови їх ефективного функціонування та забезпечення успішності діяльності сьогодні і в майбутньому. Однак питання формування системи економічної безпеки АТП, обґрунтування методичних засад оцінювання їх економічної безпеки, ідентифікації зовнішніх та внутрішніх загроз у розрізі основних функціональних складових тощо залишаються сьогодні ще поза увагою більшості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у вирішення проблеми форму-

вання теоретико-методологічних засад безпечного розвитку підприємницьких структур зробили вітчизняні вчені: О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінко, Н. Вавдіук, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін. Питаннями управління на транспорті займалися такі науковці: В. Гриньова, Д. Горовий, І. Дмитрієв, О. Криворучко, В. Шинкаренко та ін. Віддаючи належне науковому доробку зазначених вчених, доцільно підкреслити, що окремі аспекти у вирішенні проблеми гарантування економічної безпеки українських підприємств ще недостатньо ретельно дослідженні, зокрема в частині формування комплексної системи економічної безпеки АТП.

Метою статті є розроблення методичних засад формування комплексної системи економічної безпеки АТП.

Виклад основного матеріалу. Для формування необхідного аналітичного підґрунтя запропонованим методичним засадам створення комплексної системи економічної безпеки

АТП пропонуємо коротко приділити увагу окремим показникам їх господарської діяльності. Так, згідно статистичного щорічника «Україна у цифрах 2017» [4, с. 224] індекс обсягу відправлення (перевезення) пасажирів характеризується негативною динамікою (рис. 1).

Динаміка розглянутого показника вказує на зниження обсягів перевезення пасажирів загалом транспортом, але стосовно автомобільного транспорту можна говорити про суттєве скорочення, зокрема у 2015 р. до рівня 77% у порівнянні із попереднім періодом. Інший важливий момент – позитивне зростання обсягів перевезень у 2017 р. більшістю видів транспорту, зокрема авіаційним на 28% та річковим – на 26%,

коли автомобільним – скорочення на 0,3%, що вказує на системність кризових процесів в сфері автомобільних перевезень.

Поруч із динамікою обсягу перевезення пасажирів, вважаємо за доцільне приділити увагу зміні кількості підприємств та чисельності зайнятих працівників (рис. 2). Зростаюча хвиля – 2010–2013 рр. та спадна – 2013–2016 рр. щодо динаміки обох визначальних для розвитку автомобільного транспорту показників вказує наявність ряду проблем, які не вирішуються як на рівні окремого підприємства, так і шляхом реалізації державних програм захисту вітчизняного товаровиробника.

Важливо, що у 2016 р. у порівнянні із 2013-им кількість підприємств зменшилась із 5791 до

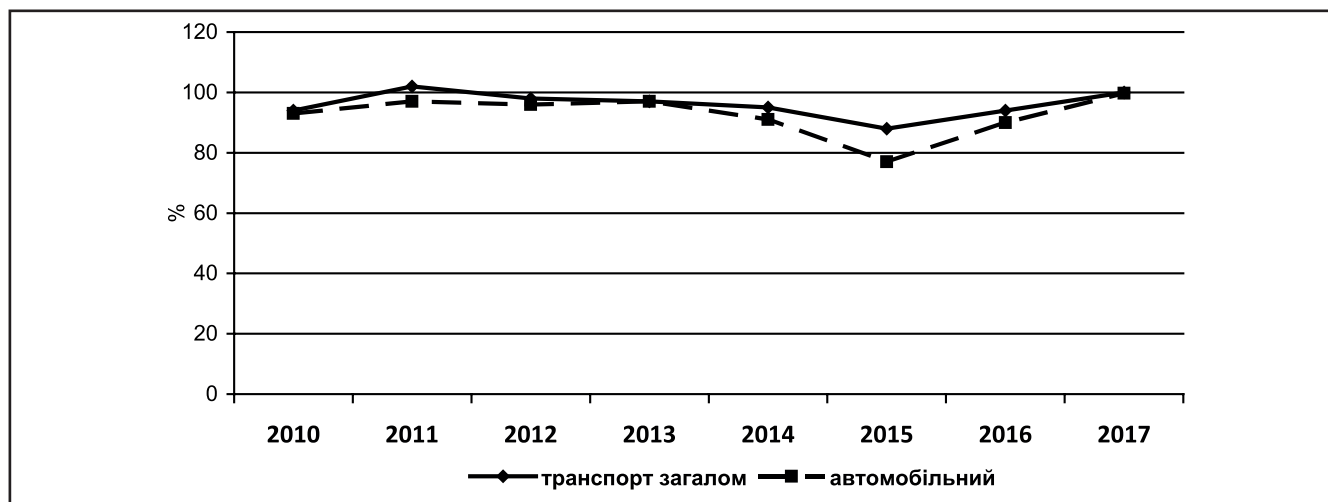

Рисунок 1. Індекс обсягу відправлення (перевезення) пасажирів транспортом, відсотків до попереднього року

Джерело: побудовано на основі [4, с. 224]

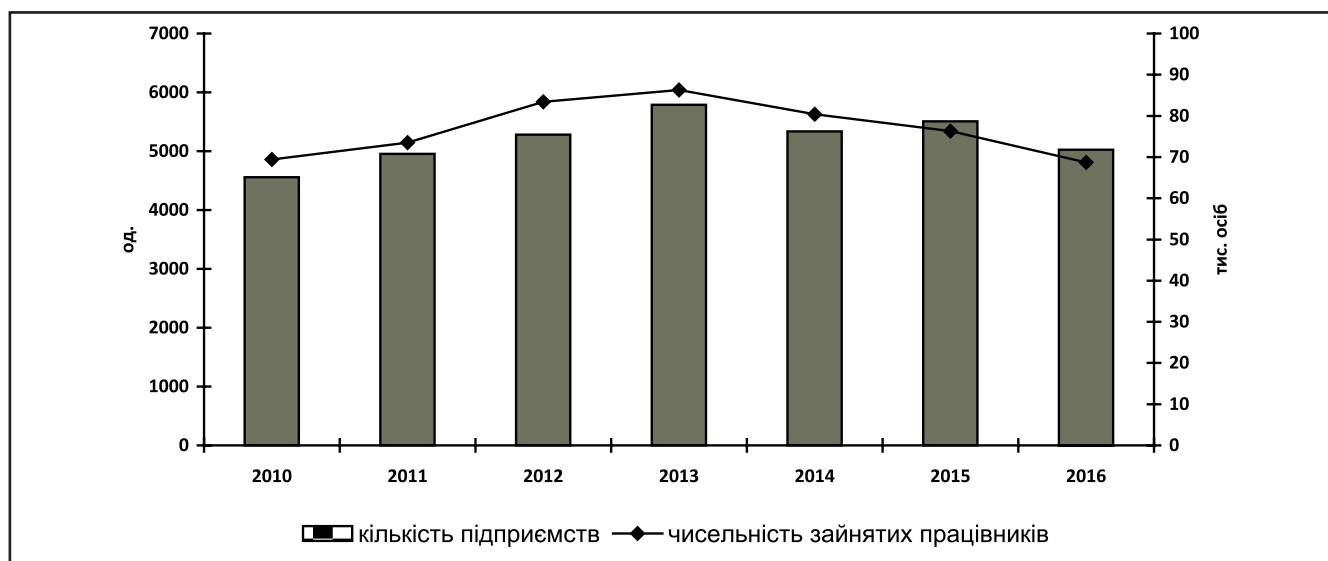

Рисунок 2. Динаміка кількості підприємств та чисельності зайнятих працівників за КВЕД 49.4

Джерело: побудовано на основі даних [2, с. 160–167]

5027, тобто на 13,2%, а чисельність зайнятих працівників скоротилася на 20,3%, що вказує на зменшення трудового потенціалу.

Інший, не менш важливий, індикатор розвитку автомобільного транспорту в Україні – фінансові результати діяльності АТП нами охарактеризовано через динаміку ключових показників (рис. 3).

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на двох моментах: по-перше, в межах розглянутого періоду АТП отримали сумарні збитки, а максимальний рівень збитків у 2014 р. сягнув рівня 2646,1 млн. грн. Зазначене частково пояснюється критично високою часткою збиткових підприємств: 2010 р. – 47,3%; 2011 р. – 36,2%; 2012 р. – 38,8%; 2013 р. – 36,5%; 2014 р. – 37,1%; 2015 р. – 23,3%; 2016 р. – 22,5%. Попри зменшення частки збиткових підприємств, динаміка отриманих ними сумарних збитків є менш позитивною і максимальної величини було досягнуто у 2015 р. – 3037,8 млн. грн. Інше пояснення отриманим сумарним збиткам АТП можна знайти у величині та динаміці рентабельності, тобто фактично збитковості усієї діяльності. Згідно даних рис. 3., критична збитковість усієї діяльності АТП була зафіксована у 2014 р. на рівні 8,2%. Хоча упродовж наступних періодів, тобто 2014–2015 рр., ситуація частково покращилася, але збитковість на рівні 1,3% у 2016-му не можна вважати позитивним результатом.

Підводячи проміжні підсумки, вважаємо за доцільне підкреслити, що на фоні незадовільних результатів розвитку автомобільного транспорту в Україні, що виражається як у зниженні підприємницької активності, скороченні трудового потенціалу, так збитковості господарської діяльності підприємств, зростає актуальність удосконалення процесу формування та функціонування комплексної системи економічної безпеки кожного АТП.

Вважаємо, що інформаційним підґрунтям для розроблення методичних засад формування комплексної системи економічної безпеки АТП повинно стати врахування специфіки діяльності підприємств. Так, в умовах АТП можна виділити такі два види діяльності, які впливають на процес забезпечення економічної безпеки: по-перше, здійснення комплексу робіт щодо планування маршрутів та завантаженості транспортних засобів, вибору найбільш доцільного варіанту автотранспортного засобу та підбору персоналу, відповідної кваліфікації та з необхідним досвідом роботи; по-друге, виконання забезпечуючих заходів, спрямованих на виконання планових технічних оглядів, ремонту основних вузлів та агрегатів, забезпечення паливно-мастильними матеріалами необхідної якості, зберігання транспортних засобів в належних умовах. Підкреслимо, що виділені види діяльності повинні бути об'єктами уваги зі сторони суб'єктів безпеки.

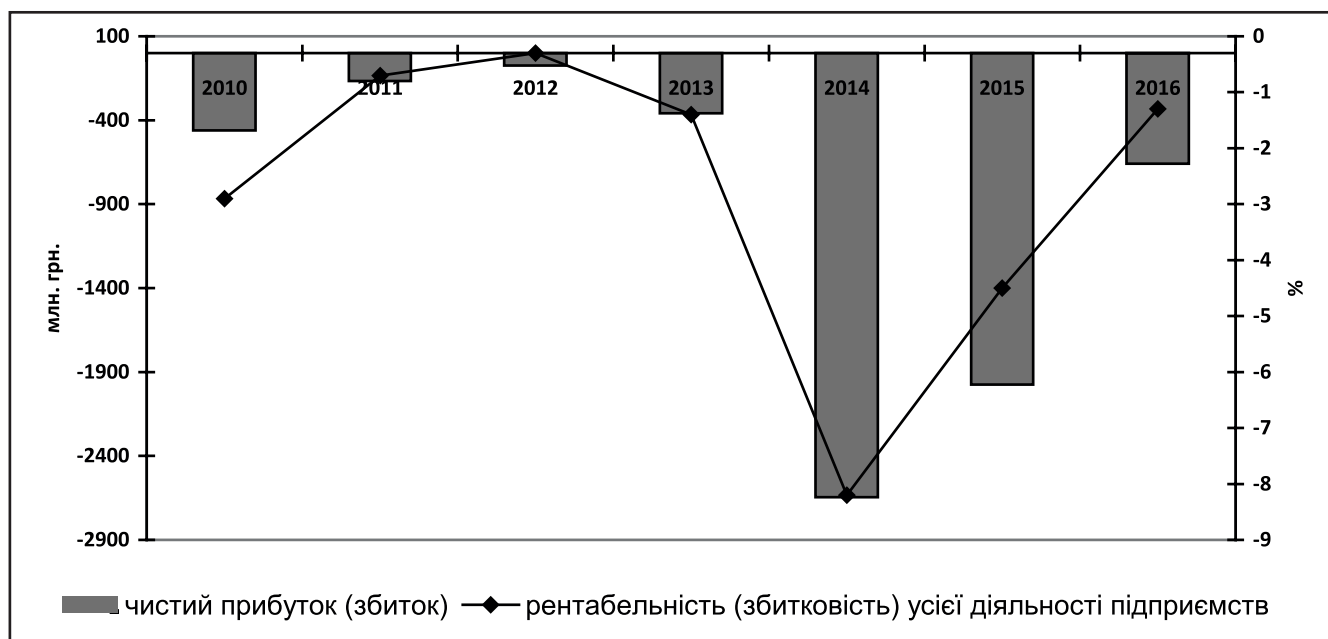

Рисунок 3. Динаміка чистого прибутку (збитку) підприємств та рентабельності (збитковості) усієї діяльності за КВЕД 49.4

Джерело: побудовано автором на основі даних [2, с. 175–178]

Вважаємо за доцільне коротко охарактеризувати й інші особливості забезпечення економічної безпеки АТП:

- АТП здійснює діяльність, яка передбачає виконання комплексу взаємопов'язаних дій щодо моніторингу ринку транспортних послуг, організації транспортних перевезень, тобто отримання замовлення, вибору оптимального варіанту задоволення попиту замовника, що полягає у якісному та своєчасному наданні послуг із плановою величиною витрат, найбільш ефективному використанні наявного парку машин, мінімізацією втрат від неповного завантаження транспортного засобу;
- якість та своєчасність надання послуг АТП в значній мірі залежить від технічного стану рухомого складу та мотивованості персоналу підприємства;
- безпека вантажів та пасажирів забезпечується водієм та супроводжуваними особами, що потребує застосування особливих методів роботи з цією групою працівників як неспеціалізованими суб'єктами безпеки;
- результати фінансово-господарської діяльності АТП визначаються ступенем «задоволеності» споживачів, тобто якістю та своєчасністю наданих послуг, ціною та отриманими додатковими послугами.

Саме перелічені аспекти впливають на процес забезпечення економічної безпеки АТП та формують теоретичний базис для розроблення комплексної системи економічної безпеки.

Поруч із суто специфічними аспектами, які впливають на забезпечення економічної безпеки АТП доцільно взяти до уваги й такі, що характерні для вітчизняних суб'єктів господарювання загалом, які нами умовно були розділені на кілька груп [1, с. 153–158; 3, с. 35–39]. Так, до нормативно-правових аспектів можна віднести: недосконалість нормативно-правової бази, яка ускладнює процес виконання обов'язків суб'єктами безпеки; монополія державної служби безпеки на надання окремих видів охоронних послуг; недосконалість внутрішньої документації, яка визначає місце та завдання суб'єктів безпеки, їх взаємодію із іншими підрозділами підприємства та зовнішніми суб'єктами безпеки. Організаційно-управлінські можна визначити через: недостатність досвіду у формуванні комплексної системи економічної безпеки підприємства; обмеження та нераціональне використання потенціалу працівників як неспеціалізованих та напівспеціалі-

зованих суб'єктів безпеки; супротив персоналу підприємства змінам, пов'язаних, зокрема, з реалізацією додаткових захисних заходів. Фінансово-економічні визначаються: недостатнім рівнем фінансування, що знижує ефективність реалізації захисних заходів; збільшенням витрат у зв'язку із посиленням негативного впливу зовнішнього середовища функціонування; нездатністю використовувати альтернативні варіанти захисту об'єктів безпеки, які можуть бути більш економічно вигідними. Ресурсно-технологічні можна узагальнити наступним чином: технологічна неспроможність протидіяти зовнішнім й внутрішнім загрозам та фізичний знос спеціального обладнання.

Спираючись на коротко викладені вище аспекти забезпечення економічної безпеки АТП, вважаємо, що процес формування в їх умовах комплексної системи економічної безпеки повинен складатися із таких етапів:

- визначення та класифікація за рівнем пріоритетності реалізації захисних заходів об'єктів безпеки;
- характеристика рівня агресивності зовнішнього середовища функціонування підприємства;
- визначення мети та сукупності пріоритетних цілей в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства;
- розроблення внутрішніх положень забезпечення економічної безпеки, що повинно узгоджуватися із тактикою й стратегією управління підприємством;
- вибір організаційної структури комплексної системи економічної безпеки підприємства;
- формування ресурсного забезпечення дій суб'єктів безпеки;
- оцінка поточного рівня економічної безпеки підприємства;
- розроблення стратегії та уточнення змісту тактики управління комплексною системою економічної безпеки підприємства.

Запропонована послідовність є усереднена та не враховує окремих особливостей процесу забезпечення в умовах певних АТП, але може бути застосована як певний орієнтир при формуванні комплексної системи економічної безпеки підприємства.

Висновки

Підводячи підсумки доцільно констатувати факт, що сьогодні на більшості АТП, спираючись на набутий досвід, сформовані певні системи економічної безпеки підприємства, які орієн-

товані перш за все на фізичний захист майна та протидію частині загроз, дія яких найбільш суттєво впливає на фінансово-господарську діяльність. Відсутність комплексного бачення проблеми спричиняє спрямованість на вирішення поточних нагальних проблем за рахунок наявних ресурсів, що в кінцевому результаті є недостатньо ефективним та унеможливорює досягнення мети – формування безпечних умов розвитку.

Запропоновані методичні засади, враховують як поточний стан фінансово-господарської діяльності АТП, так і специфіку транспортних перевезень, які формують необхідне підґрунтя для створення комплексної системи економічної безпеки.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення системи оцінювання економічної безпеки АТП як інформаційного підґрунтя для розроблення та реалізації поточних, тактичних і стратегічних управлінських рішень суб'єктами безпеки.

Список використаних джерел

1. Антикризисні технології в управлінні економічною безпекою підприємства : моногр. / М. М. Карайім, В. В. Мартинів, А. М. Штангрет та ін. ; за заг. ред. А. М. Штангрета. Укр. акад. друкарства, 2016. 250 с.
2. Діяльність суб'єктів господарювання : стат. зб. / за редакцією М. С. Кузнецової. ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 588 с.
3. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : моногр. / за заг. ред. А. М. Штангрета. Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
4. Україна у цифрах 2017 : статистичний щорічник / за ред. І. Вернера. ТОВ «Видавництво «Консультант». 2018. 241 с.

References

1. Karayim, M. M., Martyniv, V. V., Shtanhret, A. M. (2016), Antykryzovi tekhnolohiyi v upravlinni ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva [Anticrisis technologies in the management of economic security of the enterprise]. Ukr. akad. drukarstva, L'viv, [in Ukrainian].

2. Kuznyetsova, M. S. (2017), Diyal'nist' sub'yektiv hospodaryuvannya [Activity of economic entities], Konsul'tant, Kyiv, [in Ukrainian].

3. Shtanhreta, A. M. (2017), Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise]. Ukr. akad. drukarstva, L'viv, [in Ukrainian].

4. Vernera, I. (2018) Ukrayina u cy'frax 2017 [Ukraine in figures 2017], Konsul'tant, Kyiv, [in Ukrainian].

Дані про авторів

Штангрет Андрій Михайлович,

Доктор екон. наук, професор, (завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування) Українська академія друкарства

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Штангрет Ірина Андріївна,

студент 3-го курсу спеціальності «Облік і оподаткування» Українська академія друкарства

e-mail: irunastangret@gmail.com

Данные об авторах

Штангрет Андрей Михайлович

докторр екон. наук, профессор, (заведующий кафедры финансово-экономической безопасности, учета и налогообложения) Украинская академия книгопечатания

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Штангрет Ирина Андреевна,

студент 3-го курса специальности «Учет и налогообложение» Украинская академия книгопечатания

e-mail: irunastangret@gmail.com

Data about authors

Andriy Shtangret,

doctor of economic sciences, professor Ukrainian Academy of Printing, Lviv

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Iryna Shtangret,

student Ukrainian Academy of Printing, Lviv

e-mail: irunastangret@gmail.com

Дослідження попиту на електроенергію з боку побутових споживачів на ринку України

В 2017 році ВРУ України був прийнятий Закон №2019–VIII «Про ринок електричної енергії». Щоб зрозуміти, які наслідки це матиме, було б цікаво сформулювати загальну модель ціноутворення на засадах вільного ринку, як це передбачає Закон. Для цього спершу необхідно дослідити окремо усі процеси, що відбуваються в даному сегменті економіки.

Предметом дослідження є процес споживання електроенергії побутовою групою споживачів на ринку України.

Метою статті є дослідження та аналіз споживання електроенергії побутовими споживачами з метою побудови економетричної моделі даного процесу.

Висновки: в даній статті було проаналізовано попит зі сторони побутової групи споживачів. Було проаналізовано еластичність попиту за ціною (тарифом), встановлено статистичну значущість коефіцієнтів авторегресійної моделі та сформульована останню.

Ключові слова: ринок електроенергії, обсяг споживання, Закон, еластичність, авторегресійна модель.

ГАЛЬЧИНСКИЙ Л.Ю.,
ЖУРАВЕЛЬ А.А.

Исследование спроса на электроэнергию со стороны бытовых потребителей на рынке Украины

В 2017 году ВРУ Украины был принят Закон №2019–VIII «Про ринок електричної енергії». Для того чтобы понять, какие последствия это принесёт, было бы интересно сформулировать общую модель ценообразования на принципах свободного рынка, как это предусматривает Закон. Для этого сперва необходимо исследовать отдельно все процессы, что происходят в данном сегменте экономики

Предметом исследования есть процесс потребления электроэнергии бытовой группой потребителей на рынке Украины.

Целью статьи есть исследование и анализ потребления электроэнергии бытовыми потребителями для построения эконометрической модели данного процесса.

Выводы: в данной статье был проанализирован спрос со стороны бытовой группы потребителей. Было проанализировано эластичность спроса за ценой (тарифом), определено статистическую значимость коэффициентов авторегрессионной модели и сформулировано последнюю.

Ключевые слова: рыночное потребление электроэнергии, объем потребления, Закон, эластичность, авторегрессионная модель.

GALCHYNSKY L.Yu.,
ZHURAVEL A.A.

Investigation of the demand for electric energy from the domestic consumers on the market of Ukraine

In 2017, Ukraine's Verkhovna Rada adopted Law No. 2019–VIII «About the electricity market». To understand what consequences this will have, it would be interesting to formulate a general pricing model on the basis principles of a free market, as provided by the Law. To do this, it is necessary to investigate separately all processes taking place in this segment of the economy

The subject of the study is the process of electricity consumption by a household consumer group in the Ukrainian market.

The purpose of the article is the study and analyze electricity consumption by household consumers for the construction of an econometric model of this process.

Conclusions: In this article, we had analyzed the demand from the household consumer group. The demand's elasticity at a price (tariff) was found, the statistical significance of the coefficients of the autoregressive model was established and the last was formulated.

Keywords: electricity market, consumption volumes, law, elasticity, autoregressive model.

За останні роки відбулись кардинальні зміни чи не у всіх галузях економіки України. Не виключенням є і електроенергетична, задля виведення якої на засади вільного ринку і вирішення багатьох проблем, ВРУ був прийнятий Закон №2019–VIII „Про ринок електричної енергії» [1], який ставить за мету досягнути та забезпечити конкурентні умови та ціни.

Деякі експерти стверджують, що такі нововведення можуть мати негативні наслідки (Костюковський Б.А. [2], Усенко Ю. [3]).

Постановка проблеми. Вступ в дію нового Закону вплине як на обсяги споживання так і на ціни на електроенергію. Для того щоб провести глобальне моделювання останніх, потрібно спершу проаналізувати дані по споживанню/виробництву електроенергії та побудувати моделі, які б описували їх динаміку. В даній статті буде проаналізовано дані по споживанню електроенергії групою побутових споживачів та описано модель, яка б описувала даний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість учених-економістів значну увагу приділяє дослідженню вартісних показників

на ринку електроенергії (Шульженко С.В. [4]), а найбільше тому ж таки тарифоутворенню (Богословська О.Ю. [5]). М.В. Лебідь [6] досліджував вибір методів моделювання ринку електроенергетики, тоді як інші – вибір моделей: рівноважних (С.Е. Саух [7]) чи оптимізаційних (Б.А. Костюковський [8]).

Для розв'язання поставленої мети було проаналізовано дані, надані ДП «НАК «УКРЕНЕРГО» та НКРЕКП, проведено їх сезонну декомпозицію, визначено еластичність обсягів споживання відносно тарифу та побудовано авторегресійну модель досліджуючи компоненти моделі на статистичну значущість.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до моделювання ціни на електроенергію та обсягів її виробництва чи споживання, було б доречно виявити, чи впливала зміна тарифу на споживання.

Відомо, що тариф на електроенергію змінювався із 2014 року декілька разів (Рис.1) [9].

Також відомі обсяги споживання за цей період: погодинно, а відповідно пощоденно та помісячно (рис. 1).

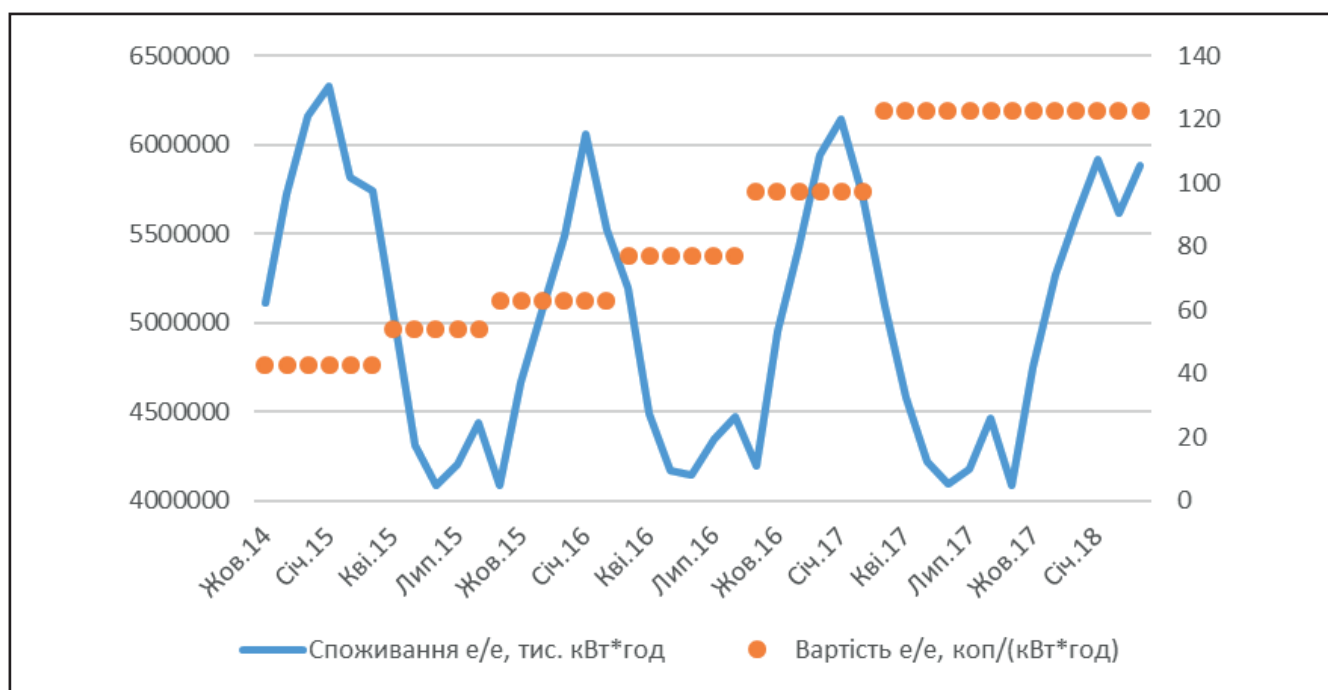

Рисунок 1. Динаміка обсягів споживання побутовими споживачами (ліва вісь) та зміна тарифів (права вісь) за період 10.2014–03.2018

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Приймемо той факт, що електроенергія – це особливий товар, споживання якого не збільшується зі збільшенням його пропозиції.

Виходячи із вище стверджуваного, потрібно обчислити еластичність за ціною.

Позаяк попит на електроенергію має сезонний характер і тарифи змінювались в різні місяці, то для чистоти експерименту варто позбутись сезонної компоненти.

Проаналізувавши корелограму (рис. 2), встановили, що сезонність рівна 12-ти місяцям.

Розуміння характеру сезонності необхідне для її виділення, виконуючи послідовно такі кроки:

1) починаючи з першого члена ряду розраховується 12-місячна ковзна сума, в нашому випадку з січня по грудень 2014 року, яке «поміщується» між червнем та липнем;

2) розраховується дворічна ковзна сума, результат якої записується в таблиці в строку липня;

3) позаяк дворічна сума уже містить дані про 24 місяці (січень 2014 року один раз, лютий-грудень 2014 року двічі і січень 2015 року один раз), то вона центрована на липні 2014 року;

4) дворічна ковзна сума ділиться на 24 для отримання 12-місячного центрованого ковзного середнього;

5) сезонний індекс для липня отримується діленням реального значення для липня на 12-місячне центроване ковзне середнє.

Етапи 1–5 повторюються починаючи з наступного місяця ряду і т.д. Процес закінчується тоді, коли коли уже неможливо вичислити повну 12-місячну ковзну суму.

Після того, як отримано декілька оцінок сезонних компонент для кожного місяця, їх необхідно узагальнити, аби отримати одне значення. Для цього краще використовувати медіану, а не середнє значення, позаяк такий підхід виключає вплив тих даних в році, які є незвичайно великими або маленькими [10]. Результати обчислень наведені в таблиці 1.

Коли відома сезонна складова S_t , можна виявити трендову складову T_t та нерегулярну компоненту e_t , виходячи із формули (1)

$$E_t = S_t \cdot T_t \cdot e_t \quad (1)$$

Також переконались, що e_t – незалежний гаусівський процес білого шуму із матсподіванням 0 та дисперсією $\sigma_R^2 = 4.78 \cdot 10^{10}$.

Очистивши дані від впливу сезонної компоненти, визначили коефіцієнти еластичності для кожного із періодів підняття тарифів, для чого скористаємось наступною власною методикою:

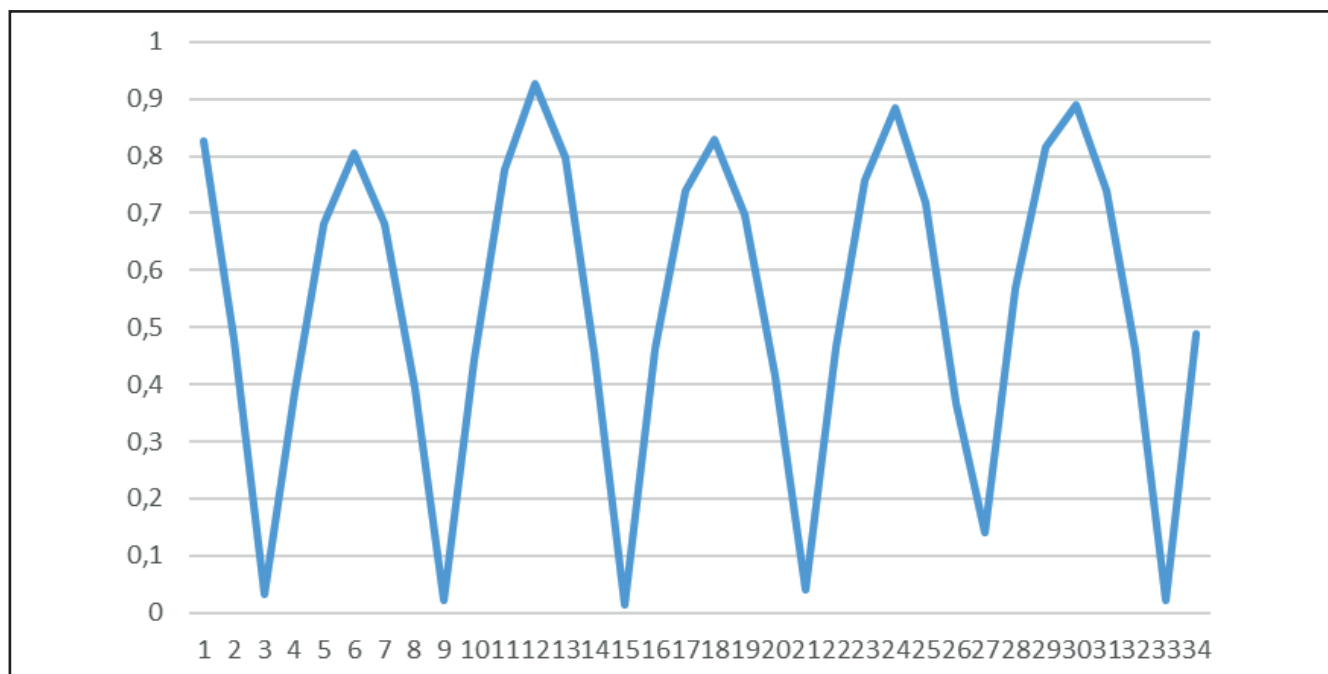

Рисунок 2. Корелограма "Споживання: побутові споживачі"

Таблиця 1. Значення сезонних компонент попиту на е/е

Січ	Лют	Бер	Кві	Тра	Чер	Лип	Сер	Вер	Жов	Лис	Гру
1,246	1,146	1,076	0,934	0,857	0,839	0,861	0,906	0,843	0,993	1,096	1,202

1) знайдемо середній елюмінований від сезонності попит за три попередні до зміни тарифу періоди;

2) знайдемо відсоткову зміну попиту $\Delta\% \frac{E}{S}$, як

$$\frac{\left(\frac{E}{S}\right)_{t-1} - \left(\frac{E}{S}\right)_t}{\left(\frac{E}{S}\right)_{t-1} + \left(\frac{E}{S}\right)_t} \cdot 2$$

3) знайдемо відсоткову зміну тарифу $\Delta\% Tarif$

як
$$\frac{Tarif_{t-1} - Tarif_t}{(Tarif_{t-1} + Tarif_t) \cdot 2}$$

4) поділимо $\Delta\% \frac{E}{S}$ на $\Delta\% Tarif$ одержавши коефіцієнт еластичності.

Результати оцінок еластичності попиту на електроенергію приведені в Таблиці 2.

Зміна ціни на 1% призводить до зміни попиту на менш ніж на 1%, що свідчить про нееластичність споживання електроенергії, а тому включати відповідну змінну у динамічну модель не має сенсу.

Споживання електроенергії в своїй основі має ряд причин і не може різко змінюватись, а якщо така зміна все ж відбулась, то вона швидше за все даватиме вплив на майбутнє споживання. Для простоти: у сім'ї А електроенергія витрачається на роботу 10-ти лампочок, телевізора та мікрохвильової печі. В цьому місяці, сім'я А вирішала купити ще холодильник. Зрозуміло, що споживання електроенергії для них збільшиться. Також очевидно, що в наступному місяці їх холодильник нікуди не подінеться і сумарне споживання за наступний (і далі) місяць буде більшим, ніж у попередньому періоді. Тобто бачимо приклад, коли споживання в t -період містить інформацію про те, яким буде споживання в $(t+n)$ -період.

Для початку, дослідимо, скільки n попередніх періодів мають вплив на поточний. Для цього послідовно оцінимо параметри дистрибутивно-лагової моделі типу:

$$\tilde{y}_t = a^{(i)} + \sum_{j=1}^n b_j^{(i)} y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Таблиця 2. Коефіцієнти еластичності попиту на електроенергію з боку побутових споживачів

Дата зміни тарифу	Коефіцієнт еластичності
Кві.15	-0,05533586
Вер.15	-0,20382285
Бер.16	0,08205
Вер.16	-0,00310992
Бер.17	-0,091676084

Рисунок 3. Дані по споживанню групою побутових споживачів, очищені від впливу сезонної компоненти, тис. кВт*год

Нехай значення ряду «екзогенної» змінної $y_{t-j}, n \in N$ є нестохастичними, тобто для них відсутня кореляція із компонентою e_t [$\text{cov}(y_{t-j}, e_t) = 0, n \in N$].

Тоді

1.Будуємо парну лінійну кореляційно–регресійну модель для $j = 1$ і отримуємо такі значення:

$$a = 1651475,434; b_0 = 0,667199294$$

$$\text{cov}(y_{t-1}, e_t) = -3,16 \cdot 10^{-16}$$

Точність моделі – 94,27%

Позаяк $t_{\alpha}^{kp} = 2,009$ а $t_a^{em} = 2,9113$ і $t_{b_0^{(1)}}^{em} = 5,8332$ – робимо висновок про статистичну значущість параметрів.

2.Будуємо двофакторну лінійну кореляційно–регресійну модель для $j = 2$. Отримали такі значення:

$$a = 2473557,517;$$

$$b_0 = 0,874530678;$$

$$b_1 = -0,374453172$$

$$\text{cov}(y_{t-1}, e_t) = -4,35 \cdot 10^{-5}$$

$$\text{cov}(y_{t-2}, e_t) = -3,08 \cdot 10^{-5}$$

Точність моделі – 95,53%

Позаяк $t_{\alpha}^{kp} = 2,009$ і $t_a^{em} = 4,387$ $t_{b_0^{(2)}}^{em} = 5,864$ а $t_{b_1^{(2)}}^{em} = -2,589$ – робимо висновок про статистичну значущість параметрів α , β_0 та β_1 .

Будуємо трифакторну лінійну, кореляційно–регресійну модель для $j = 2$. Отримали такі значення:

$$a = 2853201,143;$$

$$b_0 = 0,775985369;$$

$$b_1 = -0,358319851;$$

$$b_2 = 0,004276926$$

$$\text{cov}(y_{t-1}, e_t) = 2,66 \cdot 10^{-5}$$

$$\text{cov}(y_{t-2}, e_t) = -1,06 \cdot 10^{-5}$$

$$\text{cov}(y_{t-3}, e_t) = -3,98 \cdot 10^{-5}$$

Точність моделі – 95,79%

Позаяк $t_{\alpha}^{kp} = 2,009$ і $t_a^{em} = 4,387$, $t_{b_0^{(3)}}^{em} = 4,611$, $t_{b_1^{(3)}}^{em} = -1,755$ а $t_{b_2^{(3)}}^{em} = 0,0278$ – робимо висновок про однозначну статистичну незначущість параметра β_3 [11].

Це означає, що споживання в $(t-3)$ –періоді майже ніяк не впливає на споживання в поточному періоді.

Виходячи із вище сказаного, знайдемо модель споживання побутовою групою на основі попереднього споживання. Варто бути уважним, адже оцінки параметрів моделі мають бути консистентними (позаяк наша модель буде за своєю суттю моделлю Койка, для якої y_{t-1} та $v_t = \varepsilon_t - \lambda \varepsilon_{t-1}$ можуть бути корельованими [11]).

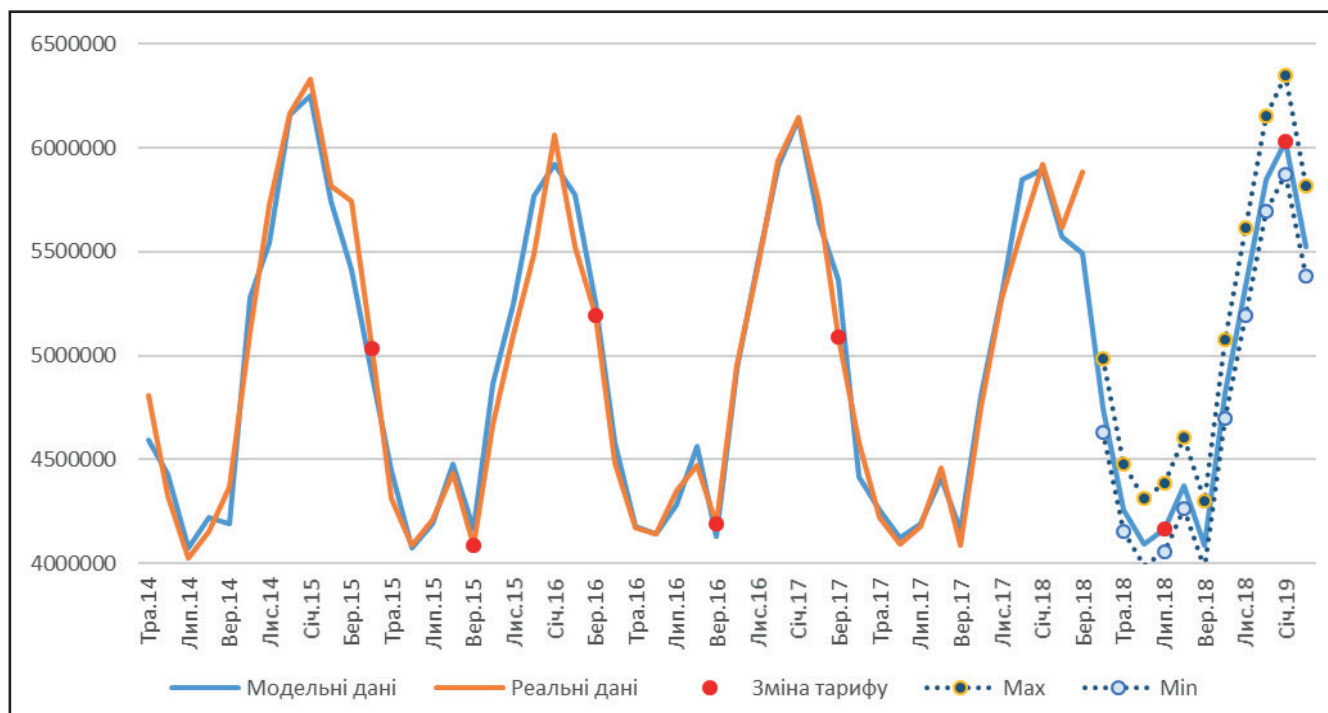
Отож, загальний вигляд моделі споживання:

$$E_t = S_t \cdot (\alpha + \beta_0 E_{t-1} + \beta_1 E_{t-2}) + \varepsilon_t \quad (3)$$

Враховуючи значення коефіцієнтів, модель набуває вигляду

$$E_t = S_t \cdot (2473557,51 + 0,87453 E_{t-1} + -0,37445 E_{t-2}) + \varepsilon_t \quad (4)$$

де S_t – сезонна компонента, визначена у таблиці 1;

Рисunek 4. Споживання е/е (в тис. кВт*год) групою побутових споживачів: реальні та модельні дані

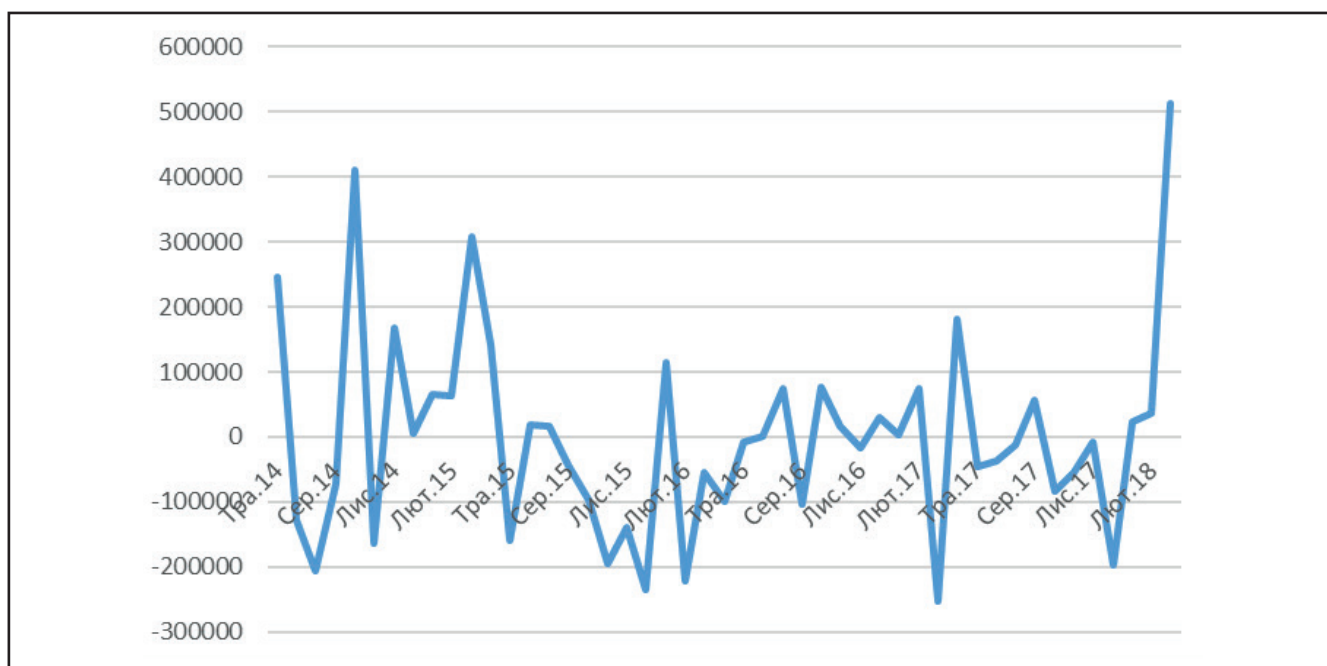

Рисунок 5. Графік залишків, тис. кВт*год

$E_{t-\tau}$, $\tau = 1, 2$ – споживання у попередні періоди;
 $\{\varepsilon_t\}$ – незалежна та ідентично розподілена послідовність рандомно розподілених значень із математичним очікуванням 0 та дисперсією $\sigma_R^2 = 2,52 \cdot 10^{10}$.

Графік значень моделі відображено на рис. 4 та 5.

Цікаво оцінити внесок кожного із попередніх періодів у значення E_t , для чого визначимо коефіцієнти для нормованих даних.

Отримали такі результати:

$$E_{t-1} \rightarrow 66,27\%;$$

$$E_{t-2} \rightarrow 29,26\%;$$

Випадкова величина ε_t визначає лише 4,47% результату (сюди ж входить і реакція на зміну тарифу).

Висновки

В процесі дослідження попиту на електроенергію зі сторони побутових споживачів було встановлено, що:

Значення від'ємної еластичності хоч і переважають, проте зміна тарифу на українському ринку не ризводить до різкої зміни споживання електроенергії.

Споживання електроенергії є суттєво авторегресійним процесом, причому на попит в поточному періоді статистично значущими є дані за $(t-1)$ та $(t-2)$ періоди.

Споживання в $(t-1)$ період на 66% впливає на поточний попит, а споживання в $(t-2)$ період

впливає на 29%. Близько 5% пояснюються випадковою змінною ε_t^R (математичне очікування 0, дисперсія $\sigma_R^2 = 2,52 \cdot 10^{10}$).

Оцінка попиту на електроенергію побутовими споживачами на ринку України на наступний період описується як зміщена сума двох попередніх періодів з поправкою на сезонність плюс випадкова змінна (різання 4).

В подальшому варто дослідити споживання промисловою групою, втрати, власне споживання, транскордонні перетоки та виробництво кожним типом генерації. Моделі, що описують вище згадані процеси ввійдуть в загальні рівноважну модель, що дозволить знайти рівноважні тарифи для кожного з періодів. Також цікаво було б знайти потенційні «рівноважні» ціни на електроенергію за попередні періоди та знаючи існуючі на той момент тарифи обчислити втрати чи вигравш кожного із гравців ринку, щоб зрозуміти як державі потрібно керувати ринком в майбутньому для задоволення потреб виробників, посередників та споживачів в умовах новоприйнятого Закону [1].

Список використаних джерел

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про ринок електричної енергії (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 27–28, ст.312)
2. Ю. Усенко. Що нам дасть і що забере закон про ринок електроенергії, електронний сайт «ZN,UA»,

21.04.2017. Режим доступу: https://dt.ua/energy_market/scho-nam-dast-i-scho-zabere-zakon-pro-rinok-elektroenergiyi-240471_.html

3. Костюковський Б. А. Проблеми реалізації положень закону «Про засади функціонування ринку електричної енергії в Україні» / Б. А. Костюковський, І. Ч. Лещенко // Проблеми загальної енергетики. – 2014. – Вип. 3. – С. 43–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PZE_2014_3_9

4. Шульженко С.В. Особливості розрахунку вартісних показників у задачах прогнозування розвитку електроенергетичних систем за ринкових умов їх функціонування / С.В. Шульженко // Пробл. заг. енергетики. – 2008. – № 18. – С. 16–20.

5. Богословська О. Ю. Цінова політика теплових електростанцій (ТЕС) у системі «Енергоринок – ТЕС» України [Текст]: [Механізм існуючих ринкових відносин, ціноутворення на електроенергію] / О. Ю. Богословська, В. О. Капустян // Наукові вісті. – 2006. – № 2. – С. 5 – 11.

6. Лебідь М. В. Порівняльний аналіз методів моделювання ринків електричної енергії Проблеми загальної енергетики, 2011, вип. 3 (26) – с. 12–16.

7. Саух С.Е. Определение равновесного состояния рынка электрической энергии в Украине методами математического моделирования / С.Е. Саух, Э.П. Семагина // Электронное моделирование. – 2011 – Т. 33, № 4. – С. 3–13.

8. Костюковський Б. А. Формування узгоджених прогнозів розвитку економіки та енергетики з використанням оптимізаційних моделей / Б. А. Костюковський, О. О. Максимець, А. І. Спітковський, Д. П. Сас, М. В. Парасюк // Проблеми загальної енергетики. – 2008. – № 18. – С. 21–23.

9. Етапи змін тарифів на електроенергію для побутових споживачів. Офіційний веб-сайт НКРЕКП. Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19527>

10. Присенко Г. В. Прогнозування соціально-економічних процесів: Навч. посіб. / Г. В. Присенко, Є. І. Ра-вікович – К.: КНЕУ, 2005. – 378 с.

11. Здрок В.В. Економетрія: підручник / В.В. Здрок, Т.Я. Лагоцький. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2014. – 541 с.

References

1. ZAKON UKRAINY Pro rynok elektrychnoi enerhii (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, № 27–28, st.312)

2. Іу. Usenko. Shcho nam dast i shcho zabere zakon pro rynok elektroenerhii, elektronnyi sait «ZN,UA», 21.04.2017. Rezhym dostupu: https://dt.ua/energy_

market/scho-nam-dast-i-scho-zabere-zakon-pro-rinok-elektroenergiyi-240471_.html

3. Kostiukovskyi B. A. Problemy realizatsii polozhen zakonu «Pro zasady funktsionuvannia rynku elektrychnoi enerhii v Ukraini» / B. A. Kostiukovskyi, I. Ch. Leshchenko // Problemy zahalnoi enerhetyky. – 2014. – Vyp. 3. – S. 43–49. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PZE_2014_3_9

4. Shulzhenko S.V. Osoblyvosti rozrakhunku vartisnykh pokaznykiv u zadachakh prohnouzuвання rozvytku elektroenerhetychnykh system za rynkovykh umov yikh funktsionuvannia / S.V. Shulzhenko // Probl. zah. enerhetyky. – 2008. – № 18. – S. 16–20.

5. Bohoslovskia O. Yu. Tsinova polityka teplovykh elektrostantsii (TES) u systemi «Enerhorynok – TES» Ukrainy [Tekst]: [Mekhanizm isnuichykh rynkovykh vidnosyn, tsinoutvorennia na elektroenerhiu] / O. Yu. Bohoslovskia, V. O. Kapustian // Naukovi visti. – 2006. – № 2. – S. 5 – 11.

6. Lebid M. V. Porivnialnyi analiz metodiv modeliuvannia rynkiv elektrychnoi enerhii Problemy zahalnoi enerhetyky, 2011, vyp. 3 (26) – s. 12–16.

7. Saukh S.E. Opredeleniye ravnovesnogo sostoiannya rynku elektrycheskoi enerhyi v Ukraine metodamy matematycheskoho modelirovaniia / S.E. Saukh, Э.П. Semahyna // Elektronnoe modelirovaniye. – 2011 – Т. 33, № 4. – С. 3–13.

8. Kostiukovskyi B. A. Formuvannia uzghodzhennykh prohnouziv rozvytku ekonomiky ta enerhetyky z vykorystanniam optymizatsiinykh modelei / B. A. Kostiukovskyi, O. O. Maksymets, A. I. Spitkovskyi, D. P. Sas, M. V. Parasiuk // Problemy zahalnoi enerhetyky. – 2008. – № 18. – С. 21–23.

9. Etapy zmin taryfiv na elektroenerhiu dlia pobutovykh spozhyvachiv. Ofitsiinyi veb-sait NKREKP. Rezhym dostupu: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19527>

10. Prysensko H. V. Prohnouzuвання sotsialno-ekonomichnykh protsesiv: Navch. posib. / H. V. Prysensko, Ye. I. Ravikovych – K.: KNEU, 2005. – 378 s.

11. Zdrok V.V. Ekonometriia: pidruchnyk / V.V. Zdrok, T.Ia. Lahotskyi. – 2-he vyd., ster. – K.: Znannia, 2014. – 541 s.

Дані про авторів

Гальчинський Леонід Юрійович,

кандидат технічних наук, доцент, НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Фізико-математичний факультет. м.Київ, вул.Предславинська 25
e-mail: hleonid@gmail.com

Журавель Андрій Анатолійович,

консультант SAP FI
м. Київ, вул. Борщагівська, 148
e-mail: zhuravelandrii@gmail.com

м. Київ, ул. Борщаговская, 148
e-mail: zhuravelandrii@gmail.com

Данные об авторах

Гальчинский Леонид Юрьевич,
кандидат технических наук, доцент, НТУУ «КПИ
имени Игоря Сикорского» физико-математический
факультет
Київ, ул.Предславенская 25
e-mail: hleonid@gmail.com
Журавель Андрей Анатольевич,
консультант SAP FI

Data about the author

Leonid Galchynsky,
Ph.D., Associate Professor, NTUU «KPI named after
Igor Sikorsky», Faculty of Physics and Mathematics
Kyiv, vul. Predslavinskaya 25
e-mail: hleonid@gmail.com
Andrii Zhuravel,
SAP FI Consultant
Kyiv, st. Borschahivska, 148
e-mail: zhuravelandrii@gmail.com

УДК: 33.338.268

САРКИСЯН Л.Г.,
БАРТКОВА К.М.

Національне планування: чому українська стратегія сталого розвитку не є дієвою?

У статті проаналізовано міжнародні стратегії розвитку високорозвинених країн та країн, що розвиваються задля створення ефективної та дієвої національної стратегії, а також розглянуто національну стратегію «Україна–2020», визначено слабкі та сильні сторони національного планування та шляхи оптимізації стратегій у майбутньому.

Ключові слова: стратегія, міжнародні стратегії, сталий розвиток, національне планування, національна стратегія, стратегічне планування, проблематика стратегічного планування.

САРКИСЯН Л.Г.,
БАРТКОВА Е.Н.

Национальное планирование: почему украинская стратегия устойчивого развития не работает?

В статье проанализированы международные стратегии развитых стран и стран, которые развиваются с целью создания эффективной и действенной национальной стратегии, а также рассмотрена национальная стратегия «Украина–2020», обозначены слабые и сильные стороны национального планирования и пути оптимизации стратегий в будущем.

Ключевые слова: стратегия, международные стратегии, устойчивое развитие, национальное планирование, национальная стратегия, стратегическое планирование? проблематика стратегического планирования.

SARKISYAN L.G.,
BARTKOVA K.M.

National planning: why ukrainian sustainable development strategy is not working?

The main idea of the article is to analyse economic strategies of well-developed and developing countries in order to create an effective and successful national strategy. The article considers national strategy «Ukraine–2020», points out strong and weak sides of national planning and suggests practical and sufficient solutions to contribute to future strategies.

Key words: Strategy, international strategies, sustainable development, national planning, national strategy, problems in strategical planning

Постановка проблеми. Стратегічне планування – це вид практичної діяльності, спрямований на розробку плану дій довго- або короткострокового періоду задля досягнення певної мети, стабілізації економічного розвитку, розподілу ресурсів та перерозподілу доходів. Розробка такого роду плану є комплексною та вимагає багато часу для опрацювання даних та визначення проміжних та головних цілей [6].

Головним **завданням статті** є дослідження успішних економічних стратегій, оскільки це дозволяє навчитися ефективно розробляти стратегію розвитку країни для підвищення добробуту громадян або ж, навпаки, дає можливість громадян уникнути помилок, які допустили інші країни.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз економічних стратегій розвинених країн світу також може вказати на важливі структурні зміни всередині країни, які ще не були згадані в національній стратегії, проте є важливим компонентом успіху економічного життя країни.

Вагомий внесок в дослідження стратегічного планування внесли такі українські науковці: А.Гриценко, Н.Далевська, О.Корнійчук, І.Костюк, Ю.Макагон, Ю.Рибак, Н.Семків, В.Тарасевич, А.Філіпенко, Ю.Шаповал та інші.

До головних завдань статті відносяться вивчення міжнародних економічних стратегій, аналіз та моніторинг виконання національної стра-

тегії сталого розвитку України, визначення недоліків та шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Такий документ, як національна стратегія, можливо в певній мірі назвати унікальним, оскільки хоч і на сучасному етапі спостерігається підвищення взаємозалежності економік світу, все ж країна має керуватися особливостями природних умов, клімату, географічного положення й забезпеченістю трудовими та природними ресурсами з одного боку, та з іншого розвитком наукового та технічного потенціалу, рівнем дигіталізації економіки та інноваційними можливостями. Також, необхідно звернути увагу на особливості культури, менталітету та цінностей населення країни. Відповідно, не буде вірним повністю скопіювати стратегію певної країни, навіть якщо використовувати лише вибрані пункти, не можливо з впевненістю очікувати такий ж результат як і в країні, яка їх впровадила.

Економічна стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» – це документ, що визначає напрямки та пріоритети розвитку України до 2020 року. Для того, щоб Україна відповідала європейським стандартам життя й досягала високих макроекономічних показників, необхідно здійснювати рух уперед за такими векторами:

- вектор розвитку;
- вектор безпеки;
- вектор відповідальності;

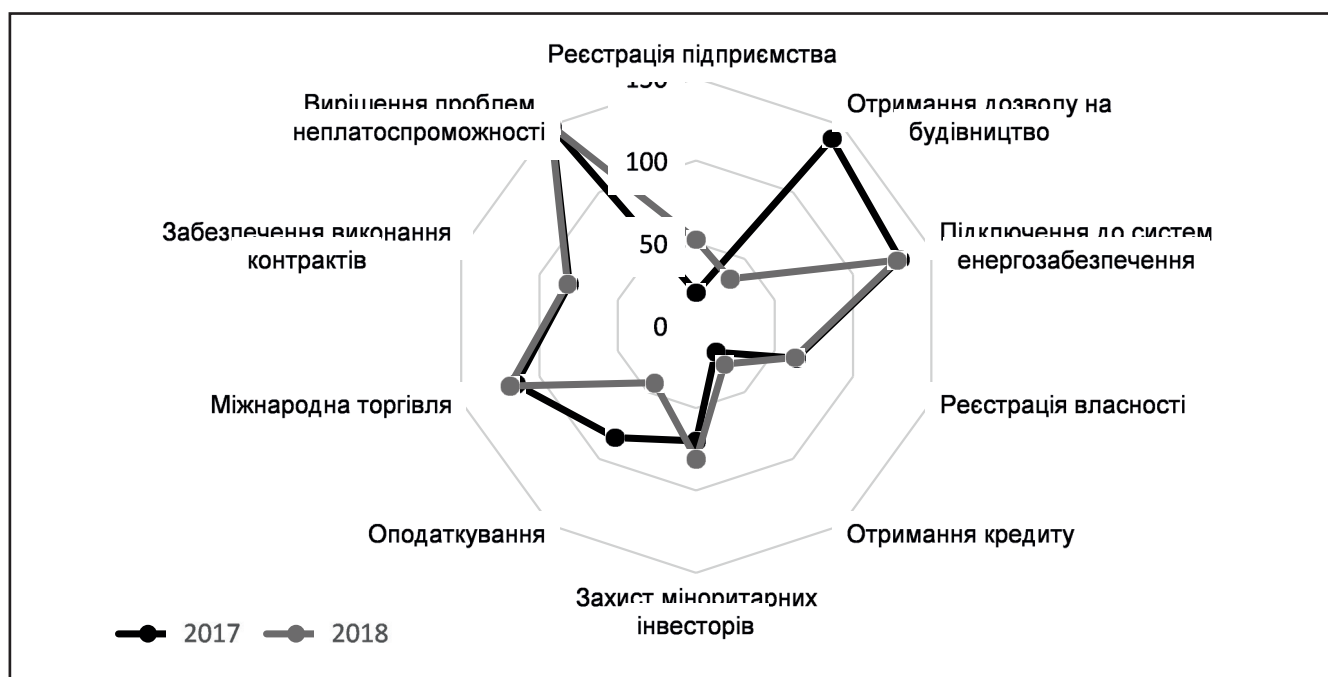

Рисунок 1. Зміна позицій основних компонентів рейтингу ведення легкості бізнесу 2017–2018, побудовано на основі даних [10]

- вектор гордості [2].

Якщо більш детально розглядати стратегію «Україна – 2020», можна з впевненістю сказати, що стратегія повністю охоплює всі проблемні аспекти соціально-економічного розвитку України. В дійсності, більша частина реформ не виконана й на 50%, тому що, стратегія охоплює масштабні популістичні реформи виконати які неможливо за 5 років. Хоча в міжнародних рейтингах позиції України мають позитивну тенденцію, вони все ще залишаються низьким, подекуди найнижчими в Європі.

Згідно зі Стратегією, Україна мала посісти 30 місце у рейтингу Світового банку «Doing business» (Рис.1), у 2018 Україна посіла 76 місце, що на 4 позиції вище ніж у попередньому році [9]. Поточне місце в рейтингу – найгірший результат в Європі (окрім Македонії), щодо пострадянських країн, то Україна також програє (38 позиція – у Білорусі, 36 – у Казахстані та 35 – у Росії).

Відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності 2017–2018, опублікованого Всесвітнім економічним форумом, Україна посідає 81 сходинку (з 137 країн), попередньо Україна займала 85 місце у 2016–2017 (з 138 країн), а у 2015–2016 – 79 місце (з 140 країн) [9].

Щодо ВВП на душу населення, за паритетом купівельної спроможності у 2017 р., за версією Світового банку, Україна займає 114 місце зі 187. ВВП на душу населення становить 8 656 дол. США, за стратегією ВВП на душу населення має становити 16 000 дол. США [10]. В тому ж списку дещо вищі щаблі посідають: Грузія – 10 644 дол.

США (105 місце), Білорусь – 18 616 дол. США (70 місце), Румунія – 23 991 дол. США (59 місце), Польща – 29 251 дол. США (44 місце), Литва – 31 935 дол. США (40 місце) Німеччина – 50 206 дол. США (17 місце) [8,9] (рис.2).

Водночас країна покращила свою позицію в рейтингу сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, і піднялася в 2017 р. на позицію вище і здобула 130 місце з 180 країн [4]. Відповідно до Стратегії Україна до 2020 року має бути у 50 кращих країн рейтингу.

Стратегія України має грамотні формулювання, але великим питанням залишається її практична складова, наскільки вона ефективна та чи будуть успішними виконані реформи.

З прикладів стратегічного планування Данії, Бразилії та КНР впливає те, що не завжди реформи чи зміна векторів позитивно впливає на подальший розвиток країни, проте лише шляхом падінь та злетів можна вийти на правильний шлях розвитку.

Головною конкурентною перевагою КНР на світовому ринку є дешева робоча сила, саме це змотивувало керівників ТНК та інших компаній-гігантів перенести виробництво саме до Китаю, що в сотні разів збільшило приплив прямих інвестицій до країни. Проте така ситуація значно покращила рівень життя в країні, що призвело до збільшення цін та вартості праці, що змушує іноземні компанії шукати інші ринки дешевої робочої сили. Натомість, задля збільшення та забезпечення зростання темпів ВВП, який мав певні

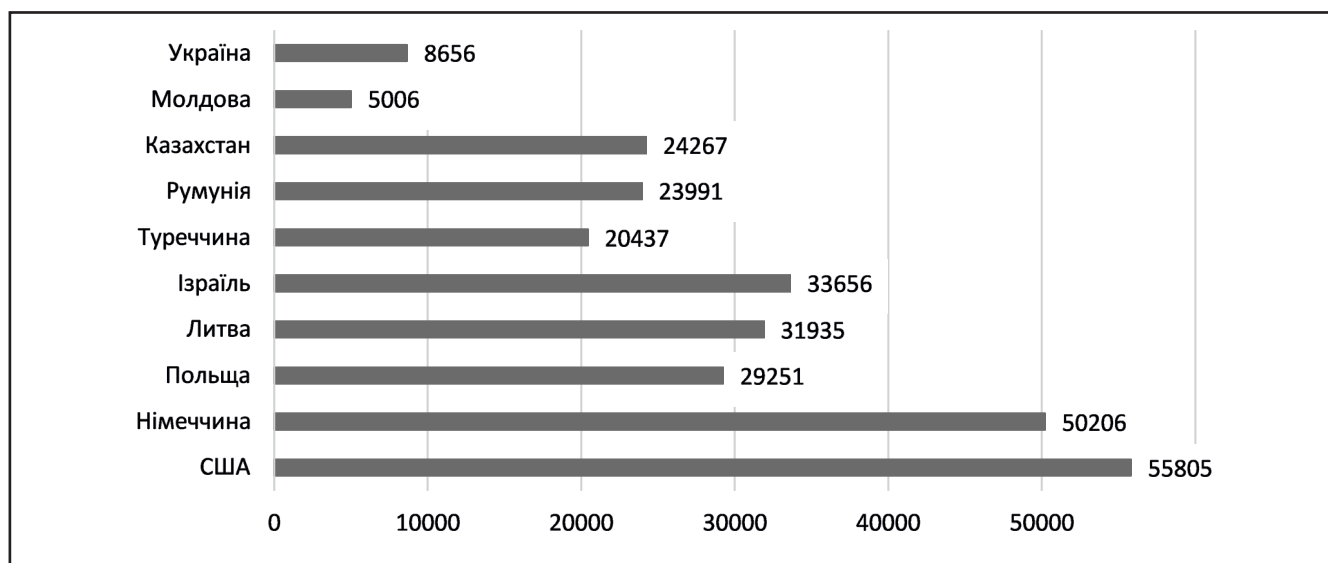

Рисунок 2. Показники ВВП на душу населення, дол. США *

* побудовано на основі даних [8,9]

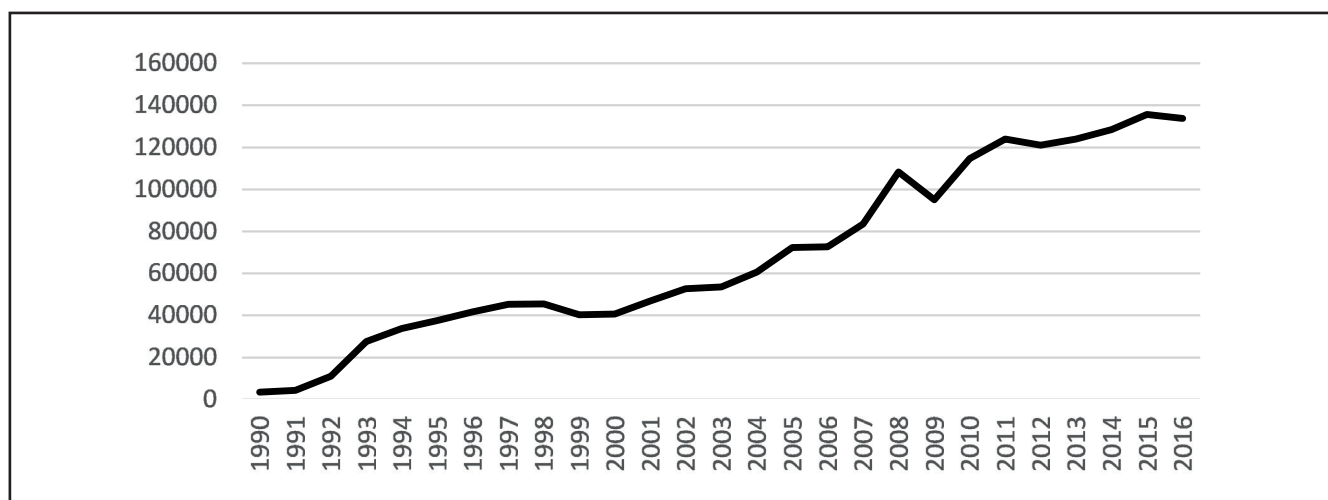

Рисунок 3. Надходження прямих іноземних інвестицій в Китай 1990–2016 рр. (млн дол. США), побудовано на основі даних [11]

тенденції до спаду, уряд Китаю вирішив нарощувати споживання всередині країни, тим самим стимулювати розвиток економіки – Уряду України також слід попрацювати над відкритістю внутрішнього ринку для інвестицій та спрощенню умов ведення бізнесу [3].

Від спаду темпів росту економіки Китаю постраждала Бразилія, оскільки КНР була одним із основних торговельних партнерів країни. Рецесія 2014–2016 рр. в Бразилії була зумовлена скороченням інвестицій та недовірою інвесторів до політичної верхівки, зниження цін на сировину на світових ринках, збільшення безробіття та інфляції в країні. Національна валюта подешевшала на 35%, у зв'язку з несприятливою політичною і економічною ситуацією та виникненням внутрішніх протиріч. Сьогодні країна успішно реалізовує політику багатовекторності, й прагне подолати залежність від експорту в одну країну, диверсифікуючи її – що Україна також могла б взяти за приклад не чекаючи на черговий спад ціни на сировину на світовому ринку та рецесії національної економіки [1].

Економічні проблеми Бразилії багато в чому перегукуються з проблемами України, проте головною відмінністю є те, що в Бразилії виокремлена значна доля середнього класу, яка має сталі тенденції до збільшення її кількості.

Такі державні програми, як Bolsa Familia – програма виплат сімейної допомоги за умови відвідування школи і регулярних медичних оглядів дітей; субсидування кредитів на житло і підвищення мінімальної зарплати дозволили з 2003 р. знизити бідність майже на 24% в порівнянні з 2017.

За останні десять років 15 млн. бразильців змогли вибратися з бідності, а 13,5 млн. – з убогості. Навіть сьогодні забезпечені та багаті люди готові віддавати невелику частину своїх прибутків за добробуту країни, відповідно до введеної там регресивної системи оподаткування [1].

З наведеного досвіду можливо було б запровадити диверсифіковану податкову ставку і в Україні, за рахунок податків на розкіш та з високих доходів, можна було б на якусь частину наповнити бюджет країни.

Ще одним кроком для подальшої стабільності на внутрішньому ринку було об'єднання бразильцями навколо так званого матеріального базису для консенсусу, тобто згоди вкладати прибутки держави в людей, що опинилися на «узбіччі». Ці вкладення призвели до швидкого зростання та формування споживацького класу [1].

Досвід Данії засвідчує, що можливо сконцентрувати економічне життя країни навколо розвитку малих підприємств та корпорацій. Уряд всіляко заохочує та сприяє відкриттю бізнесу у Данії, так як вважає його основою розвитку. Саме кластерний розвиток економіки допомагає країні постійно підвищувати конкурентоспроможність продукції. Взагалі, ринок Данії вважається одним із найперспективніших з точки зору попиту на високі технології та нововведення, тому ринок інновацій спрямовує свою діяльність на потреби скандинавських країн [5].

Яскравим прикладом застосування інновацій є сільське господарство в Данії, яке характеризується високим рівнем розвитку, і незважаючи на те, що його частка у ВВП скоротилась за останні ро-

ки до 1%, воно майже повністю забезпечує потреби держави і базується на високих технологіях [7].

У скандинавській кластерній моделі вдало поєднано ефективно працюючу мережу інформаційних потоків між університетами, науково-дослідними установами, підприємствами та установами, що ґрунтується на довірі, з масштабною державною підтримкою. Кластерна модель економічного розвитку реалізується в умовах привабливого національного бізнес-середовища в поєднанні зі стабільним економічним зростанням і найвищими у світі стандартами якості життя [5].

Доцільність та успішність економічних стратегій Данії, Бразилії та КНР доводить, що продумана стратегія – ключ до успіху.

Щодо рекомендацій та майбутнього національної стратегії, на основі проведених досліджень, можемо зробити такі висновки:

- важливо реально оцінити ресурсний потенціал країни й раціонально використовувати його, поступово змінюючи статус країни, що продає сировину або напівфабрикати;

- необхідно переорієнтувати економіку країни з сировинної на готову продукцію;

- керівним органам необхідно зосередитися на пошуку нових партнерів за кордоном, можливо звернути увагу на ринки Азії, оскільки неабиякий інтерес до сільськогосподарської продукції виявляє Індія;

- поряд з пошуком нових ринків, необхідно зосередитися на якості продукції, яку виробляє Україна та завдяки розробкам кластерних утворень збільшити потенціал готової продукції та її конкурентоспроможність

- необхідно попрацювати над міжнародним іміджем країни, покращити позиції в рейтингу сприйняття корупції, що б стабілізувало інвестиційний клімат, що б зробило нашу країну більш привабливою для інвестицій;

- необхідно розробити законодавчу базу для створення, розвитку та функціонування кластерних утворень;

- також, слід наголосити на імплементації в Україні кластерної моделі розвитку підприємств, що б значно підвищило інвестиції як в науку, так і оновило і модернізувало технічну базу й технології виробництва на підприємствах, країна могла отримувати постійний дохід від кластерних утворень, які б давали робочі місця великій кількості людей й що б зменшило відсоток тінізації еконо-

міки, збільшуючи дохід до бюджету та забезпечуючи підвищення конкурентоспроможності продукції й внутрішнього її споживання;

Кабінет Міністрів має лібералізувати економічні відносини, регулювати ринок певною мірою, шляхом заохочення та субсидювання малих та середніх підприємств, веденням «податкових канікул», особливо в перші роки функціонування підприємств;

Підвищена частка в економіці малого та середнього бізнесу, дала б можливість виділитися середньому класу – основі економічних відносин, які б для задоволення своїх потреб створювали попит, стимулюючи відкриття нових підприємств та створенню робочих місць;

- безумовно, потрібно зосередитися на створенні здорової конкуренції всередині країни, запобігати монополізації ринку та незаконному привласненню великих підприємств стратегічного значення;

- враховуючи державний борг України (який на 1 січня 2018 становив 2,14 трлн грн), до національної стратегії також має бути включений пункт про скорочення державного боргу та жорстку економію бюджетної програми, за прикладом Німеччини та Японії, які повністю віддали свій борг витрачений на відбудову після Другої світової війни, при чому Японія віддавала свій борг шляхом передачі високотехнологічної продукції, виробленої в країні.

Список рекомендацій можна продовжувати, проте вищезгадані реформи та рекомендації мають бути обов'язково включенні в головну стратегію на довший період часу (10,20 чи 50 років), кожні 5 років ухвалювалася б нова проміжна стратегія, яку розробив новий уряд й всебічно сприяв її виконанню.

Висновки

Отже, основною проблемою Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» є її популістичний характер, цілі, які вона ставить на меті досягти не мають реального підґрунтя (законодавчої бази, достатньої кількості ресурсів) за неможливістю їх виконання за 5 років. Дієвість та ефективність стратегії навіть за оцінками в міжнародних рейтингах можна визначити, як таку що не є успішною. Звичайно, місця в міжнародних рейтингах мають позитивні тенденції проте, результати залишають бажати кращого.

Україні потрібно зосередитися на виконанні проміжних цілей, які визначалися б стратегією розвитку, утвердженою діючою владою на благо виконання головної стратегії, яка має довгострокову перспективу та перелік показників, які мають бути досягнутими. Проте влада матиме можливість самостійно визначати методи й шляхи вирішення проблем, головною метою буде досягнення кінцевої мети.

На даному етапі у Верховній Раді вже зареєстровано проект майбутньої стратегії сталого розвитку України до 2030 року, проте чи ухвалить саме цю версію законопроекту – покаже час. Визначним є те, що ця стратегія передбачає план заходів на 10 років, що вже буде вказувати прийдешнім урядам вектор розвитку країни в відносно довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Бразилія – новий глобальний лідер/ Ю.Лемко // Часопис Львівської політехніки с. 122–127
2. Закон України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»» від 12.01.2015 р. : Указ Президента України №5/2015 Ел.Ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
3. Зміна економічної моделі Китаю: висновки для України/ Ю.Шаповал// Історія народного господарства та економічної думки України. №49'2016. с 206–2020
4. Індекс корупції CPI–2017// Transparency International. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2017/>
5. Кластерна політика країн скандинавського регіону у формуванні та ефективному функціонуванні конкурентоспроможних кластерів/ Ю.Рибак// Економіст. №9'2013 с 40–44
6. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч.посібник/ Макогон Ю.В [та ін.].–К.: Освіта України,2009 – 420с
7. Особливості економічного розвитку Данії: / Н.Семків// Стратегічні орієнтири URL : <http://libfor.com/index.php?newsid=1166>
8. Офіційний сайт Євростату.[Ел.ресурс] – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>

9. Офіційний сайт Світового банку. [Ел.ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>

10. Україна. Економічний огляд [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pubdocs.worldbank.org/en/298951507019475876/Ukraine-Economic-Update-October-2017-uk.pdf>

11. World investment report 1990–2016: Annex tables.[Ел.ресурс] – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx> 08.05.2018

Дані про авторів

Саркісян Лариса Геворгівна,

к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса

е-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Барткова Катерина Миколаївна,

студентка 3 курсу,Донецький національний університет імені Василя Стуса

е-mail: bartkova.k@donnu.edu.ua

Данные об авторах

Саркисян Лариса Геворговна,

к.э.н., доцент кафедры международных экономических отношений Донецкого национального университета имени Василия Стуса

е-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Барткова Екатерина Николаевна,

студентка 3 курса, Донецкий национальный университет имени Василя Стуса

е-mail: bartkova.k@donnu.edu.ua

Data about the author

Larisa Sarkisyan,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of International Economic Relations of the Vasyl Stus Donetsk National University

е-mail: l.sarkisyan@donnu.edu.ua

Kateryna Bartkova

student, Vasyl Stus Donetsk National University

е-mail: bartkova.k@donnu.edu.ua

Проблеми ефективності державного управління в сфері української ювелірної галузі

Актуальність розгляду питання ефективності державного управління в сфері регулювання української ювелірної галузі продиктована значним інвестиційним потенціалом галузі та зацікавленістю в розвитку її експортно-імпоротної діяльності. У статті здійснено огляд сучасного стану української ювелірної галузі, проаналізовано ключові економічні показники. Проведено ґрунтовний аналіз заходів державної політики, спрямованих на подолання кризи в галузі, а також розроблено програму дій з її відродження та розвитку.

Ключові слова: державне управління; українська ювелірна галузь; дорогоцінні метали; динаміка українського експорту та імпорту; ювелірні вироби в структурі роздрібного та оптового товарообороту; заходи державної політики; дерегулювання ювелірної галузі; негативні ефекти; програма дій з відродження ювелірної галузі.

КИРИЧЕНКО Є.М.

Проблемы эффективности государственного управления в сфере украинской ювелирной отрасли

Актуальность рассмотрения вопроса эффективности государственного управления в сфере регулирования украинской ювелирной отрасли продиктована значительным инвестиционным потенциалом отрасли и заинтересованностью в развитии ее экспортно-импортной деятельности. В статье рассмотрено современное состояние украинской ювелирной отрасли, проанализированы ключевые экономические показатели. Проведен тщательный анализ мер государственной политики, направленных на преодоление кризиса в отрасли, а также разработана программа действий по ее возрождению и развитию.

Ключевые слова: государственное управление; украинская ювелирная отрасль; драгоценные металлы; динамика украинского экспорта и импорта; ювелирные изделия в структуре розничного и оптового товарооборота; меры государственной политики; дерегулирование ювелирной отрасли; негативные эффекты; программа действий по возрождению ювелирной отрасли.

KYRYCHENKO Y.M.

Problematic issues of public administration efficiency in Ukrainian jewelry industry

The relevance of the public administration efficiency in the regulation of Ukrainian jewelry industry is dictated by significant investment potential of the industry and the interest in development of its export-import activities. The article considers the current state of Ukrainian jewelry industry with key economic indicators. A thorough analysis of public policy measures aimed at overcoming the industry crisis has been carried out, as well as the Action Plan for its revival and development has been proposed.

Key words: public administration; Ukrainian jewelry industry; precious metals; dynamics of Ukrainian exports and imports; jewelry in the structure of retail and wholesale turnover; public policy measures; deregulation of the jewelry industry; negative effects; Action Plan for revival and development of the jewelry industry.

Постановка проблеми. Ефективне державне управління передбачає застосування широкого інструментарію заходів як обмежувачого, так і стимулюючого характеру. Економічна історія засвідчує, що неоліберальна економічна політика може бути так само згубною для країни, як і державний монополізм. Економічна політика держави не мо-

же зводиться виключно до неоліберальних заходів дерегуляції й масової приватизації, чи до заходів обмеження економічної діяльності суб'єктів господарювання, обмеження прав власності тощо. Поки світова економічна думка зазнає змін під впливом глобальних економічних криз і зростання класової нерівності, балансує між нео-

лібералізмом, поміркованою гетеродоксією, і переосмислюючи теоретичну спадщину М. Кейнса, українській політичній та науковій еліті варто визначитись із пріоритетами розвитку національної економіки, сконцентрувавшись на внутрішньодержавних проблемах. Саме неефективність державного управління, популізм та непродумане запозичення західного досвіду й іноземної економічної думки призвели до структурних диспропорцій економіки України, її тінізації, олігархізації та перетворення на «економіку блату».

Актуальність розгляду питання ефективності державного управління в сфері регулювання української ювелірної галузі продиктована значним інвестиційним потенціалом галузі та зацікавленістю в розвитку її експортно-імпоротної діяльності. Ефективне функціонування механізмів державного управління в ювелірній галузі є важливим завдяки: проблемам та перспективам розвитку галузі в період стагнації, привабливості українського ювелірного ринку для іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем розвитку ювелірної галузі України, а також аналізом ефективності заходів державного регулювання в галузі займалися такі вчені, як Ю.М. Попівняк [1], А.В. Скубіліна [2], Т. М. Артюх, І.В. Григоренко [3]. Механізмам державного регулювання розвитку ювелірної галузі України присвячена дисертація К.В. Єфремової [4]. Актуальна інформація щодо стану ювелірної галузі України представлена на офіційних сайтах Союзу ювелірів України, Державної служби статистики України, Національного банку України.

Розгляду сучасного стану ювелірної галузі в контексті впливу заходів державного управління приділено недостатньо уваги. Крім того, у зазначених вище авторів відсутній аналіз динаміки розвитку галузі в довгостроковому періоді, а також аналіз факторів, що негативним чином вплинули на її розвиток. Відсутня й чітка програма дій по відродженню галузі та сприянню її експортно-імпортній діяльності.

Метою даної статті є: продемонструвати на прикладі окремої галузі промисловості, як неефективність державного управління та упереджене ставлення державних органів влади до виробників галузі може призвести до поступового винищення галузі, а також руйнації її експортного потенціалу.

Цілями даної статті є: огляд сучасного стану галузі та аналіз ключових економічних показників;

здійснення ґрунтовного аналізу заходів державної політики, спрямованих на подолання кризи в обраній галузі; розробка програми дій з відродження галузі та сприяння її розвитку.

Об'єктом дослідження виступає українська ювелірна галузь, що обрана з наступних причин:

- українська ювелірна галузь має значний експортний та інвестиційний потенціал, і могла б приносити чималі надходження до державного бюджету, однак перебуває в занепадаючому стані, не в змозі тягнути податковий тягар;

- розвиток ювелірної галузі промисловості традиційно залежить не стільки від стану сировинно-матеріальної бази, скільки від модернізації технологічно-майнової бази, тобто основою її розвитку є технології, а не сировина;

- українська ювелірна галузь протягом економічних реформ 2014–2018 рр. постає майданчиком державних експериментів із запровадження заходів полегшення ведення бізнесу;

- українська ювелірна галузь розглядається державними органами в контексті розвитку мінерально-сировинної бази України [5], що помилково призводить до віднесення виробленої ювелірної продукції до сировинної складової ВВП, а не переробної;

- українська ювелірна галузь ніколи не входила до переліку галузей стратегічного значення, що ускладнює процес її дослідження за рахунок незначної кількості наукових робіт, присвячених різним аспектам її розвитку, однак це й робить її цікавою;

- відповідно до норм міжнародного права, Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері здійснення господарської діяльності, пов'язаної з обігом дорогоцінних металів та каміння (Кімберлійський процес, Міжнародна асоціація пробірних палат), що має сприяти розвитку експортної діяльності галузі, а в результаті експорт тільки падає.

Обраний період дослідження державної політики в галузі: 2014–2017 рр., як роки структурних змін в економіці в результаті євроінтеграційних процесів України, війни на Донбасі; як роки активних економічних і політичних реформ.

Виклад основного матеріалу. Огляд сучасного стану галузі та аналіз ключових економічних показників. Через складні умови функціонування, українська ювелірна галузь перебуває в стані стагнації. Це доволі закрыта галузь, де станом на 2018 рік обмежений експортно-імпортний потенціал та ефективні шляхи залучення іноземного

капіталу. Після кризи 2008–2009 років, її зростання та розвиток майже припинилися. Оскільки вітчизняні виробники практично не мають виходу на зовнішні ринки, обсяги виробництва ювелірних виробів цілком залежать від внутрішнього попиту. Попит на ювелірні вироби на українському ринку залежить від рівня доходів та заощаджень населення, тому, відбувається стійке зниження ділової активності учасників ринку ювелірної продукції, а також показників ефективності їх діяльності. Відсутність активної експортної діяльності в галузі також призводить до старіння технологій та зниження якості виробленої продукції.

Потреби галузі в дорогоцінних металах забезпечуються лише на 0,25% за рахунок власного видобутку, на 55% – поставок імпоротної сировини, на 45% – давальницької сировини, інше – переробка брухту ювелірних виробів та відхо-

дів виробництва [3]. Процес виробництва ювелірного виробу на українському підприємстві починається не з видобутку, а з обробки (афінажу) імпортованих благородних металів та дорогоцінного каміння, в тому числі огранування алмазів у діаманти, і не має безпосереднього зв'язку з розробкою мінерально-сировинної бази країни.

Скориставшись останніми даними Державної служби статистики України, розглянемо динаміку українського експорту ювелірних виробів та їх частин з дорогоцінних металів чи металів, плакованих дорогоцінними металами (рис. 1).

Експорт ювелірних виробів стрімко падає починаючи з 2010 року, найгірший показник становить 2 639,743 тис. дол. США станом на 2015 рік. Дані свідчать про те, що галузь за показниками експорту так і не змогла досягти показників докризового рівня.

Динаміка українського експорту ювелірних виробів та їх частин з дорогоцінних металів чи металів, плакованих дорогоцінними металами (2006–2015), тис. \$.

Джерело: <https://regulation.gov.ua/catalogue/index-item/id6681/data>

Таблиця 1. Динаміка українського імпорту та експорту ювелірних виробів та їх частин з дорогоцінних металів чи металів, плакованих дорогоцінними металами (2006–2015), тис. \$, кг. Порівняльна таблиця

Роки	Експорт		Імпорт	
	\$ тис.	кг	\$ тис.	кг
2006	7 325,15	818	17 765,62	5 030,07
2007	12 000,127	1 097,957	25 992,997	5 255,77
2008	14 370,427	1 014,182	44 238,621	133 091,85
2009	10 236,179	1 041,597	12 372,672	31 811,045
2010	8 943,925	1 242,041	14 487,837	4 248,107
2011	9 342,377	887,338	17 040,969	3 271,428
2012	7 033,746	612,478	16 121,539	5 083,578
2013	6 396,051	1 598,534	17 436,519	4 068,878
2014	4 360,875	1 902,222	12 167,341	3 459,633
2015	2 639,743	734,249	10 347,529	3 112,915

Джерело: складено автором на основі даних Держстату. <https://regulation.gov.ua/catalogue/index-item/id6681/data>

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Порівняльна таблиця (табл. 1) динаміки експорту та імпорту свідчить про від'ємне торговельне сальдо, із суттєвим дисбалансом експортно-імпортних операцій. У період з 2006–2015 рр. імпорт в абсолютному та вартісному вираженні суттєво перевищує експорт. З 2012 року розрив між експортом та імпортом зростає: різниця у вартісному вираженні складає 56,37%, 63,32%, 64,16%, 74,5% відповідно.

Однак, обсяги імпорту ювелірних виробів також стрімко зменшуються, що свідчить про падіння споживчого попиту та кризові явища в галузі. В 2015 році обсяг імпорту ювелірних виробів скоротився на 39,3% порівняно з 2011 роком, і на 76,6% порівняно з 2008 роком.

У зв'язку з обранням євроінтеграційного вектору розвитку та розірванням відносин із країнами СНД, українські виробники втратили традиційні ринки збуту та змушені переорієнтуватися на висококонкурентний європейський ринок. За останніми даними Представництва ЄС в Україні, у 2017 році в країні ЄС було експортовано близько 270 кілограмів ювелірних виробів українського виробництва. Мова йде про вироби з дорогоцінних металів та металів, вкритих або інкрустованих дорогоцінним металом. Топ-5 європейських країн-імпортерів українських ювелірних виробів в ЄС: Німеччина, Польща, Словаччина, Литва, Болгарія [6].

Наступними важливими показниками є частка ювелірних виробів в структурі роздрібного (табл. 2) та оптового товарообороту (табл. 3) українських підприємств.

Як бачимо з табл. 2, частка ювелірних виробів в структурі роздрібного товарообороту українських підприємств в 2005–2011 рр. була незмінною, складаючи 0,3%. Однак, з 2012 року вона впала до 0,1%. За останніми даними Державної служби статистики за 2016–2017 рр., частка ювелірних виробів в структурі оптового товарообороту прямує до нуля (табл. 3).

За відсутності державної підтримки та значного податкового тиску на виробників, залежності доходів підприємств виключно від динаміки на внутрішньому ринку, постає проблема залучення інвестиційних коштів. Станом на 2018 рік, галузь залишається закритою для іноземних інвесторів через адміністративно-правові бар'єри, зокрема через невизнання в Україні Спільного пробірного клейма (Common Control Mark – CCM), що створює перешкоди для заснування спільних підприємств, розвитку міжнародної виробничої кооперації. Варто зазначити, Державна служба статистики України не надає статистичних даних щодо прямих іноземних інвестицій (ПІІ), залучених у ювелірну галузь, що підтверджує існування проблеми належного державного контролю за галуззю, а також станом її особливостями її функціонування. Скористаємося даними щодо обсягу прямих інвестицій (акціонерного капіталу), залучених у металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування. Станом на 2017 рік, ПІІ скоротилися до 1497,9 млн. дол. США, порівняно з 3354,6 млн. дол. США в 2014 році [7].

Таким чином, українська ювелірна галузь, перебуваючи в надзвичайно скрутному становищі

Таблиця 2. Ювелірні вироби в структурі роздрібного товарообороту підприємств в Україні 2005–2016 рр. (млн. грн.)

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Вироби ювелірні	320	427	509	699	634	747	877	974	644	627	365	385
У % до підсумку (100%)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1

Джерело: складено автором на основі даних Держстату. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/sr/tsrtp/tsrtp_u/tsrt_u_0917.htm

Таблиця 3. Ювелірні вироби в структурі оптового товарообороту підприємств в Україні 2016–2017 рр. (тис. грн.)

Вироби ювелірні	Оптовий товарооборот	
Роки	тис. грн.	у % до підсумку (100%)
2016	335509,8	0,0
2017	74621,3	0,0

Джерело: складено автором на основі даних Держстату. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/sr/sot/sot_u/sot2006_u.htm

щі, потребує дієвих антикризових заходів з боку держави.

Аналіз заходів державної політики, спрямованих на дерегулювання ювелірної галузі

З метою подолання кризових явищ всередині галузі, в період з 2014–2017 рр. державою були здійснені наступні заходи:

1. Ліквідовано Державну пробірну службу Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». Функції з реалізації державної політики у сфері державного пробірного контролю покладено на Міністерство фінансів, а функції із захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння – на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [8].

2. Скасовано придбання торгового патенту на побутові послуги для здійснення ремонту, обміну, виготовлення ювелірних виробів у рамках Податкової реформи з січня 2015 року (Закон від 28.12.2014 р. №71–VIII).

3. Прийнято Закон України від 01.07.2015 р. №569–VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій», згідно з яким учасники ювелірного ринку, які є фізичними особами–підприємцями, застосовують спрощену систему оподаткування та є платниками єдиного податку III групи за ставкою 5% доходу (виручки), мають право не вести облік товарних запасів у місцях зберігання та/або реалізації товарів. Зокрема, це стосується товарів що знаходяться в обігу та первинних прибуткових документів, які підтверджують передачу товарів від постачальника [9].

4. Скасовано «Інструкцію про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння», від 28 квітня 1998 року, згідно з Наказом Міністерства фінансів № 587 22.06.2015 року: «облік дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, виробів з них та матеріалів, що їх містять (далі – дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння), провадиться суб'єктами господарювання, які здійснюють операції з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, на підставі внутрішніх інструкцій, що розробляються

ними самостійно з урахуванням методичних рекомендацій, затверджених Міністерством фінансів України» [10].

Ефективність заходів державної політики залежить від переважання позитивних ефектів від її впровадження над негативними, тобто важливий кінцевий результат: чи була досягнута поставлена мета. У даному випадку, мета не була досягнута, оскільки негативні ефекти від впровадження зазначених вище заходів державної політики призвели до цілковито протилежного результату: зарегульованості галузі та ускладнення ведення бізнесу суб'єктами господарювання. Отримані ж позитивні ефекти органи державної влади викоринили вжиттям певних «контрзаходів».

Проаналізуємо докладніше негативні ефекти від впровадження зазначених заходів:

1. Ліквідація Державної пробірної служби.

По–перше, внаслідок ліквідації Державної пробірної служби нові виробники ювелірних виробів не можуть вийти на ринок, адже припинено здійснення щорічної обов'язкової реєстрації відбитків іменників – спеціальних знаків, що засвідчують виготовлювачів ювелірних виробів. Припинення реєстрації призводить до штучного перешкоджання входженню на ринок суб'єктів господарювання – виготовлювачів ювелірних виробів та обмеження щодо здійснення господарської діяльності.

По–друге, проблематичним постає питання відсутності системи внутрішнього контролю за обігом ювелірних виробів, який забезпечувала Державна пробірна служба шляхом планових та позапланових перевірок ювелірних підприємств, під час яких весь ювелірний товар підлягав геологічній експертизі. Якщо інформація, що була вказана в сертифікаті Кімберлійського процесу, не підтверджувалась, проводилися додаткові перевірки або алмази поверталися постачальнику [8]. На сьогодні, ані Державна фіскальна служба, ані Міністерство фінансів не можуть виконувати зазначені функції.

По–третє, ліквідація Державної пробірної служби призводить до унеможливлення здійснення євроінтеграційних прагнень учасників ювелірного ринку з метою реалізації експортного потенціалу вітчизняної ювелірної галузі. Мова йде про приєднання України до Європейської Конвенції з випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Відень, 1972), яка передбачає можливість клеймування на території

України ювелірних виробів вітчизняного виробництва Спільним Пробірним Клеймом, що значно спростило би виведення українських товаровиробників на ринки країн – учасниць Конвенції [8].

2. Скасування придбання торгового патенту на побутові послуги для здійснення ремонту, обміну, виготовлення ювелірних виробів.

Позитивний ефект від впровадженого заходу повністю нівелюється запровадженням державою в 2016 році 10%-го збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування з ювелірних виробів на сферу оптової та роздрібної торгівлі. Відповідно до зауважень Союзу ювелірів України, реалізація цієї новації остаточно знищить вітчизняний ювелірний бізнес, в якому в 2010–2011 рр. легально працювали 8434 суб'єкти господарювання, а в 2016 році лише 2916 [9].

3. Запровадження спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб–підприємців, які є учасниками ювелірного ринку.

Позитивний ефект нівелюється прийняттям Постанови Кабінетом Міністрів від 16 березня 2017 року «Про затвердження переліку груп технічно складних побутових товарів, які підлягають гарантійному ремонту (обслуговуванню) або гарантійній заміні, в цілях застосування реєстраторів розрахункових операцій» [11]. Згідно з цією Постановою, фізичним особам–підприємцям, платникам єдиного податку III групи, доведеться укласти договори про постачання касової техніки та про її сервісне обслуговування з метою подальшої реєстрації в органах Державної фіскальної служби. Відповідно, дана постанова знищує спрощену систему оподаткування для ювелірів, додатково покладаючи на них фінансовий тягар щодо встановлення РРО.

4. Скасування «Інструкції про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння», від 28 квітня 1998 року, згідно з Наказом Міністерства фінансів № 587 22.06.2015 року [12].

Скасування Інструкції передбачало спрощення ведення обліку товарних запасів для ювелірів. Виробники, які належать до III групи платників єдиного податку, за цим Наказом, можуть не мати на товари, що знаходяться в обігу, первинних прибуткових документів, які підтверджують передачу товарів від постачальника. Однак, здійснення обліку дорогоцінних металів та камін-

ня досі залишається складним і обтяжливим, через складнощі функціонування спрощеної системи оподаткування.

Таким чином, усі проаналізовані вище заходи державної політики з реформування галузі призводять швидше до її вимирання. Як казав Семюель Джонсон: «Благими намірами вимощена дорога в пекло».

На жаль, Асоціація «Союз ювелірів України» – єдина організація, що представляє інтереси виробників ювелірної продукції, не спроможна захистити права ювелірів як через брак фінансування, так і брак важелів впливу. Відсутність конструктивного діалогу між владою та бізнесом призводить до: тінізації діяльності ювелірних підприємств; зменшення обсягів виробництва; зростання цін на ювелірні вироби; випуску неякісної ювелірної продукції із численними домішками в золотому сплаві, які становлять загрозу для здоров'я людини; розповсюдження контрафактної та контрабандної продукції з Туреччини, Росії та Китаю на внутрішньому ювелірному ринку через їхню дешевизну. По суті, держава своїми дискримінаційними «правилами гри», створила умови для перетворення законослухняних платників податків на шахраїв та контрабандистів, не помічаючи при цьому, що сама перетворилась на «бандита–гастролера».

Розробка програми дій з відродження ювелірної галузі

Варто зауважити, що процес відновлення галузі триватиме не один десяток років, і це за умови, що перші кроки будуть здійснені негайно, оскільки відбувається старіння технологічно–майнової бази та, найголовніше, втрата людського капіталу – кваліфікованої робочої сили, носія знань, інновацій. Тому, надзвичайно гостро постає питання запровадження державної програми розвитку галузі.

Задля відродження української ювелірної галузі необхідно вирішити наступні ключові проблеми, спричинені неефективністю механізмів державного управління:

Надмірне податкове навантаження на учасників ювелірного ринку.

Необхідно скасувати 10% збір на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування з ювелірних виробів на сферу оптової та роздрібної торгівлі, а також зменшити збір на державне пенсійне страхування під час подачі прикрас на таврування в Пробірну палату з 10% до 5%.

Не менш важливою є відміна дискримінаційної норми щодо встановлення РРО для фізичних осіб–підприємців, які підпадають під спрощену систему оподаткування, адже закон має бути однаковим для всіх.

Адміністративно–правові бар'єри реалізації експортного потенціалу вітчизняної ювелірної галузі.

Закритість українського ювелірного ринку для іноземних інвесторів, зокрема через невизнання в Україні Спільного пробірної клейма.

Вирішення цих двох проблем полягає в приєднанні України до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Convention on the Control and Marking of Articles of Precious Metals), що призведе до наступних позитивних ефектів:

Реалізації експортного потенціалу вітчизняних виробників. Забезпечення відкритого доступу на ринки 19 інших країн–учасниць Конвенції ювелірної продукції, виготовленої в Україні, без додаткового клеймування в країнах призначення.

Відкриття доступу на ринок України ювелірної продукції, виготовленої в країнах–учасницях Конвенції, без додаткового клеймування державним пробірним клеймом України, що призведе до здешевлення імпорту (за розрахунками Союзу ювелірів України, частка імпортованої продукції на ринку зростає до 10%).

Залучення іноземних інвестицій в українську ювелірну галузь, зокрема в науково–дослідні розробки.

Підвищення технічних стандартів до ювелірної продукції на українському ринку (впровадження «Блакитної книги щодо ювелірних сплавів з дорогоцінних металів» на основі «Блакитної книги з дорогоцінних металів» Всесвітньої Конфедерації ювелірів (CIBJO)), а також вилучення з обігу ювелірних виробів без відбитків державного пробірної клейма, або з відбитками підробленого державного пробірної клейма чи іноземного пробірної клейма.

Неефективність регуляторної політики Державної фіскальної служби, Міністерства фінансів України та Державної служби з питань безпечності харчових продуктів в сфері обігу дорогоцінних металів та каміння.

Відсутність системи внутрішнього контролю за обігом ювелірних виробів на українському ювелірному ринку, який раніше здійснювала Державна пробірної служба.

Проблема безпеки та надійності виробництва, а також оцінювання якості українських ювелірних виробів.

Вирішення цих трьох проблем полягає в поновленні Державної пробірної служби, або створенні нового контролюючого органу за сферою обігу дорогоцінного металу та каміння, що здійснюватиме перевірку процедури імпорту та експорту ювелірних виробів, їх гемологічну експертизу. Державну фіскальну службу, Міністерство фінансів України та Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів слід усунути як неефективних регуляторів ювелірної галузі.

З метою покращення українського законодавства, його відповідності до міжнародних стандартів, необхідно запровадити норми та принципи Європейської Конвенції з контролю та клеймування виробів з дорогоцінних металів 1972 року, зокрема відповідальність за торгівлю ювелірними виробами без відбитків державного пробірної клейма або іноземного пробірної клейма, а також обмеження обігу дорогоцінних сплавів з домішками шкідливих елементів.

Оскільки Україна отримала запрошення на вступ від Депозитарію Конвенції ще в жовтні 2005 року, процес ратифікації та імплементації її норм у національне законодавство займе не більше року.

Очікувані результати від реалізації запропонованого плану дій:

- у короткостроковому періоді: щорічне зростання обсягів ювелірної продукції на українському ринку;
- у середньостроковому періоді: зменшення адміністративного втручання державних органів у господарську діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють виготовлення та/або реалізацію ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- у довгостроковому періоді: відкритий доступ на ринок України ювелірної продукції, виготовленої в країнах – учасницях; відкритий доступ на ринки 19 інших країн – учасниць Конвенції ювелірної продукції, виготовленої в Україні, без додаткового клеймування в країнах призначення; реалізація експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників.

Висновки

Таким чином, автором здійснено аналітичний огляд сучасного стану ювелірної галузі, державних

заходів 2014–2017 рр., що призвели до її занепаду, а також розроблено програму дій з відродження галузі. Із отриманих результатів дослідження можна зробити висновок, що неефективне державне управління, відсутність політичної волі до здійснення реформ, а також брак належної системи контролю в органах державної влади призводить до згубних наслідків в економіці країни.

Список використаних джерел:

1. Попівняк Ю. М. Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання / Ю. М. Попівняк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9 (147). – С. 62–69.
2. Скубіліна А. В. Оцінка розвитку ринку ювелірних виробів в Україні [Електронний ресурс] / А. В. Скубіліна, В. М. Воловик // Економіка і Суспільство. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/62.pdf.
3. Артюх Т. М. Розвиток ринку ювелірних виробів в Україні [Електронний ресурс] / Т. М. Артюх, І. В. Григоренко. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/5_artjuh.htm.
4. Єфремова К.В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». – Харків, 2009. – 20 с.
5. Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 44, ст.457 – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>.
6. U open EU. У 2017 році в країні ЄС було експортовано близько 270 кілограмів ювелірних виробів українського виробництва [Електронний ресурс] / U open EU – Режим доступу до ресурсу: https://d.facebook.com/uopeneu/?__tn__=CH-R.
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні–листопаді 2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/tszt/tszt_u/tszt1117_u.htm.
8. Союз ювелірів України. Звернення Союзу ювелірів України. Внаслідок ліквідації Державної пробірної служби нові виготовлювачі ювелірних виробів не можуть вийти на ринок. [Електронний ресурс] / Союз ювелірів України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=964&lang=ru>.
9. Союз ювелірів України. Союз ювелірів України не підтримує посилення відповідальності за правопорушення у сфері обігу ювелірних виробів. [Електронний ресурс] / Союз ювелірів України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=1781&lang=ru>.
10. Міністерство фінансів України. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0793-15>.
11. Кабінет Міністрів України. Про затвердження переліку груп технічно складних побутових товарів, які підлягають гарантійному ремонту (обслуговуванню) або гарантійній заміні, в цілях застосування реєстраторів розрахункових операцій [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/231-2017-%D0%BF>.
12. Наказ від 22.06.2015 № 587 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства фінансів України». [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakonodavstvo.com/ukrajini-minfin/nakaz-vid-22062015-587-pro-viznannya-takimi-2015-45570.html>.

References

1. Popivnjak Ju. M. Problemy funkcionuvannja juvelirnoji promyslovosti Ukrajinu u svitovomu konteksti ta shljahy jih rozv'jazannja / Ju. M. Popivnjak // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2013. – № 9 (147). – S. 62–69.
2. Skubilina A. V. Ocinka rozvytku rynku juvelirnyh vyrobiv v Ukraini [Elektronnyj resurs] / A. V. Skubilina, V. M. Volovyk // Ekonomika i Suspil'stvo. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/62.pdf.
3. Artjuh T. M. Rozvytok rynku juvelirnyh vyrobiv v Ukraini [Elektronnyj resurs] / T. M. Artjuh, I. V. Grygorenko. – 2015. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/5_artjuh.htm.
4. Jefremova K.V. Osoblyvosti pravovogo reguljuvannja gospodars'koji dijal'nosti na rynku vyrobiv iz dorogocinnyh metaliv i dorogocinnogo kaminnja: Avtoref. dys... kand. juryd. nauk: spec. 12.00.04 «Gospodars'ke pravo, gospodars'ko-procesual'ne pravo». – Harkiv, 2009. – 20 s.
5. Zagal'noderzhavna programa rozvytku mineral'no-syrovynnoji bazy Ukrajinu na period do 2030 roku [Elektronnyj resurs] // Vidomosti Verhovnoji Rady

Ukrainy (VVR), 2011, № 44, st.457 – Rezhy m dostupu do resursu: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>.

6. U open EU. U 2017 roci v krajiny JeS bulo eksportovano blyz'ko 270 kilogramiv juvelirnyh vyrobiv ukrajins'kogo vyrobnyctva [Elektronnyj resurs] / U open EU – Rezhy m dostupu do resursu: https://d.facebook.com/uopeneu/?__tn__=CH-R.

7. Tovarna struktura zovnishn'oji torgivli u sichni-lystopadi 2017 roku [Elektronnyj resurs] – Rezhy m dostupu do resursu: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1117_u.htm.

8. Sojuz juveliriv Ukrainy. Zvernennja Sojuzu juveliriv Ukrainy. Vnaslidok likvidacii Derzhavnoji probirnoji sluzhby novi vygotovljuvachi juvelirnyh vyrobiv ne mozhut' vyjty na rynek. [Elektronnyj resurs] / Sojuz juveliriv Ukrainy. – 2015. – Rezhy m dostupu do resursu: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=964&lang=ru>.

9. Sojuz juveliriv Ukrainy. Sojuz juveliriv Ukrainy ne pidtrymuje posylennja vidpovidal'nosti za pravoporushennja u sferi obigu juvelirnyh vyrobiv. [Elektronnyj resurs] / Sojuz juveliriv Ukrainy. – 2016. – Rezhy m dostupu do resursu: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=1781&lang=ru>.

10. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Pro vyznannja takymy, scho vtratylы chynnist', dejakyh nakaziv Ministerstva finansiv Ukrainy [Elektronnyj resurs] / Ministerstvo finansiv Ukrainy. – 2015. – Rezhy m dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0793-15>

11. Kabinet Ministriv Ukrainy. Pro zatverdzhennja pereliku grup tehnično skladnyh pobutovyh tovariv, jaki pidljagajut' garantijnomu remontu (obslugovuvannju) abo garantijnij zamini, v ciljah zastosuvannja rejestratoriv

rozrahunkovyh operacij [Elektronnyj resurs] / Kabinet Ministriv Ukrainy. – 2017. – Rezhy m dostupu do resursu: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/231-2017-%DO%BF>.

12. Nakaz vid 22.06.2015 № 587 «Pro vyznannja takymy, scho vtratylы chynnist', dejakyh nakaziv Ministerstva finansiv Ukrainy». [Elektronnyj resurs] // Ministerstvo finansiv Ukrainy. – 2015. – Rezhy m dostupu do resursu: <https://zakonodavstvo.com/ukrajini-minfin/nakaz-vid-22062015-587-pro-vyznannja-takimi-2015-45570.html>.

Дані про автора

Кириченко Євгенія Михайлівна,

магістр економіки (міжнародна економіка), Київсько-го національного університету імені Тараса Шевченка м. Київ, вулиця Васильківська, 90А, 03022 e-mail: yevgeniyakrychenko@gmail.com

Данные об авторе

Кириченко Евгения Михайловна,

магістр економіки (международная экономика), Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

м. Киев, улица Васильковская, 90А, 03022

e-mail: yevgeniyakrychenko@gmail.com

Data about the author

Yevheniia Krychenko,

Master of Economics (International Economics), of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Vasilkovskaya st., 90A, 03022

e-mail: yevgeniyakrychenko@gmail.com

УДК 911.3

ТИМОШЕНКО І.П.,
ДРОНОВА О.Л.

Циркулярна економіка для умов України

У сучасному світі питання взаємодії суспільства і природи є одними з найбільш гострих проблем з числа тих, що стоять перед людством. На сьогодні стрімкий економічний розвиток спричинює значне зростання використання та, як наслідок, виснаження природних ресурсів. Це зумовлює необхідність пошуку нової економічної моделі, яка б могла розірвати зв'язок між економічним зростанням і виснаженням природних ресурсів.

У статті здійснено спробу розкрити основні особливості моделі циркулярної економіки, її принципи та механізми впровадження, а також сутність успішних практик, спрямованих на реалізацію ідеї. Особливу увагу приділено питанню переробки твердих побутових відходів. В сфері управління відходами Україна є очевидним аутсайдером серед європейських країн, а стан більшості полігонів і звалищ змушує говорити про суттєві ризики для довкілля та здоров'я населення. На основі проведеного регіонального аналізу сміттєзвалищ підкреслено потенційні можливості переробки від-

ходів та запровадження в державі основ циркулярної економіки.

Ключові слова: циркулярна економіка, поводження з твердими побутовими відходами, переробка відходів, сталий розвиток.

ТИМОШЕНКО І.П.,
ДРОНОВА Е.Л.

Циркулярная экономика для условий Украины

В современном мире вопросы взаимодействия общества и природы являются одними из наиболее острых проблем из числа тех, что стоят перед человечеством. На сегодня стремительное экономическое развитие вызывает значительный рост использования и, как следствие, истощение природных ресурсов. Это вызывает необходимость поиска новой экономической модели, которая могла бы разорвать связь между экономическим ростом и истощением природных ресурсов.

В статье сделана попытка раскрыть основные особенности модели циркулярной экономики, ее принципы и механизмы внедрения, а также сущность успешных практик, направленных на реализацию идеи. Особое внимание уделено вопросу переработки твердых бытовых отходов. В сфере управления отходами Украина является очевидным аутсайдером среди европейских стран, а состояние большинства полигонов и свалок заставляет говорить о существенных рисках для окружающей среды и здоровья населения. На основе проведенного регионального анализа свалок подчеркнута потенциальные возможности переработки отходов и внедрение в государстве основ циркулярной экономики.

Ключевые слова: циркулярная экономика, обращение с твердыми бытовыми отходами, переработка отходов, устойчивое развитие.

TYMOSHENKO I.P.,
DRONOVA O.L.

Circular economy for the conditions of Ukraine

In the modern world, the interaction of society and nature are among the most acute problems among those facing humanity. At present, rapid economic development leads to a significant increase in the use and, consequently, the depletion of natural resources. This necessitates the search for a new economic model that could break the link between economic growth and the depletion of natural resources.

The article attempts to reveal the main features of the circular economy model, its principles and mechanisms of implementation and the essence of successful practices aimed at implementing the idea. Particular attention is paid to the solid household waste management. In the field of waste management, Ukraine is obviously an outsider among European countries, and the state of most landfills and landfills compels us to talk about significant risks to the environment and health of population. Based on the regional analysis of landfills, the potential of recycling waste and the introduction of the basis of the circular economy in the country are emphasized.

Keywords: circular economy, solid household waste management, recycling, sustainable development.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток людської цивілізації, зростання чисельності населення і його потреб супроводжується зростанням використання природних ресурсів. Виснаження природних ресурсів є однією з найбільш гострих глобальних проблем. Економічна модель виробництва та споживання, що склалася на сьогодні в більшості країн світу, включаючи Україну, представляє собою лінійну систему: видобуваємо – виробляємо – використовуємо – викидаємо. Дана модель виробництва має безліч недоліків, оскільки

вона продукує суттєві обсяги відходів, які формують так званий «екологічний слід». Пошуки шляхів вирішення даної проблеми обумовили створення глобальної бізнес-моделі у якій утворення відходів матеріалів зведено до мінімуму. Альтернативою лінійній економіці може виступити так звана циркулярна економіка, яка ставить за мету розірвати зв'язок між економічним зростанням і збільшенням споживання природних ресурсів.

Актуальність дослідження циркулярної економіки полягає у загостренні проблем пов'язаних із

зростанням антропогенних навантажень на природу, виснаженням багатьох видів природних ресурсів, збільшенням обсягів екологічно шкідливих викидів, зниженням якості середовища проживання людей. Ці фактори вказують на необхідність пошуку нової економічної моделі, яка буде спрямована на збереження природних ресурсів і сприятиме поліпшенню екологічної ситуації.

Мета статті: розкрити особливості моделі циркулярної економіки, її принципи, механізми впровадження та дослідити потенціал регіонів України для її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття циркулярної економіки було введено в 1989 р. двома британськими екологічними економістами Девідом Пірсом та Керрі Тернером у їх праці «Економіка природних ресурсів та навколишнього середовища [13]» з огляду на стратегію сталого розвитку та запропоноване для вирішення актуальних проблем погіршення стану навколишнього середовища і нестачі ресурсів. Передумови переходу до циркулярної економіки були висвітлені ще більш ніж півстоліття тому. Зокрема, у 1966 році Кеннет Боулдінг (Kenneth Boulding) в праці «Економіка прийдешнього космічного корабля Земля» («The economics of the coming spaceship Earth») [14] вперше порушує проблеми взаємодії економіки та екології. Роботу Кеннета Боулдінга можна вважати основоположною для розуміння екологічних проблем економістами. Теоретичні положення даної роботи ґрунтуються на працях Зварич І. Я., яка розглядає циркулярну економіку на мікро-, мезо-, і макрорівнях, що охоплюють виробництво, споживання і правильне використання відходів. Також важливими є дослідження Мусіної Л. А., Хумарової Н. І. та інших науковців.

Виклад основного матеріалу. Циркулярна економіка є новою економічною моделлю, в якій акцент робиться на повторне використання матеріалів. Дана модель передбачає раціональне використання природних і технічних ресурсів, максимальне ефективне енергозбереження, ремонт замість нової покупки і оренду замість власності, вторинну переробку всіх відходів і отримання з них нових товарів, сировини та енергії.

Циркулярна економіка діє відповідно до принципів 3R: скорочення (Reduce), повторне використання (Reuse) та переробка матеріалів (Recycle) [1, 2] – завдяки яким можна зменшити потребу у

первинних матеріалах та підвищити ефективність використання ресурсів. Концепція циркулярної економіки з її принципами скорочення, повторного використання та утилізації енергії, матеріалів і відходів розглядається як життєздатна стратегія альтернативного розвитку з метою послаблення напруженості між розвитком національної економіки та охороною навколишнього середовища.

Перехід до економічного устрою з повторним використанням ресурсів вимагає змін в усіх ланцюгах створення доданої вартості – від проектування (дизайну) виробів до нових бізнес-моделей, від нових способів перетворення відходів на ресурси до нових моделей поведінки споживачів. Це означає необхідність всеохоплюючих системних змін та інновацій не лише у технологіях виробництва, а і у питаннях організації, суспільного устрою, способах фінансування та заходах політики [3].

Тому циркулярну економіку варто розглядати на мікро-, мезо- і макрорівнях, що охоплюють виробництво, споживання та правильне використання відходів [4]. У циркулярній економіці обсяги відходів зводяться до мінімуму на всіх етапах виробництва, а інновації застосовуються протягом усього ланцюга створення вартості, на відміну від домінуючої практики пошуку рішень на кінцевих стадіях життєвого циклу продукції.

Про актуальність економічної моделі циркулярної економіки говорять практики, великі корпорації з точки зору конкретних дій і стартапів.

Вдалими практичними прикладами прояву й імплементації основних ідей циркулярної економіки є такі стартапи [5]:

- Thread: викинуті пляшки стають взуттям. Thread – соціальне підприємство, збирає пластикові відходи з Гаїті та переробляє їх у матеріал для виробництва взуття. Співпрацює з Timberland.
- Looptworks: одяг з переробленої сировини, м'ячі та гаманці із сидінь літака;
- LanzaTech: перетворює використаний вуглець на паливо і хімікати;
- Method: нові пляшки із зібраного в морі пластику;
- Energizer: частка пересохлих батарейок у нових;
- Dell: допомагає позбавлятися від комп'ютерного сміття;
- Levi Strauss: повертає життя в старий одяг будь-якого бренду;
- H&M: колекція джинсів, зроблених з переробленої бавовни в 2015 р.;

- Unilever: компанія купує більше 2 млн. т відходів щороку і переробляє їх у нову упаковку;
- Alaska Airlines: перетворює сидіння літаків у сумочки та гаманці;
- Omni United: компанія співпрацювала з Timberland для використання гумових шин у вигляді підшви для взуття Outland Outwear;
- Carlsberg Group розробляє дерево-волокнисту пляшку, що біологічно розкладається «Green Fiber Bottle».

Отже, циркулярна економіка – це не традиційний рециклінг. В ідеалі вона починає діяти задовго до того, як товар приходить у непридатність, потребує переробки або ремонту. Концепція циркулярної економіки має на увазі безпосередню участь на етапах планування і розробки товарів для забезпечення тривалого життєвого циклу й високого потенціалу для подальшого повторного використання, модернізації, відновлення та рециклінгу [4].

Аналізуючи складові циркулярної економіки, ми виділили поведінку з відходами як одну з основних складових, адже дана концепція розглядає відходи як ресурс.

Проблема твердих побутових відходів (ТПВ) є актуальною і досить гострою для України. Щороку в Україні утворюється 11–13 млн тонн твердих побутових відходів. Річна кількість відходів на душу населення становить близько 300 кг [9].

Рівень переробки ТПВ в Україні становить від 3 до 8%, тоді як для країн Європейського Союзу він складає до 60% ТПВ. При цьому більше 90% ТПВ спрямовується на полігони та несанкціоновані звалища. Згідно з офіційними розрахунками, біля 10 000 га землі зайнято близько 6 000 полігонами та звалищами, хоча неофіційні показники є ще вищими. Окрім того, що такі полігони займають земельні ділянки, вони виділяють парникові гази й забруднювальні речовини, які потрапляють в атмосферу, поверхневі шари ґрунту, ґрунтові води та надра. Це негативно впливає на рослинний і тваринний світ, а також знижує якість життя в розташованих поблизу житлових районах. Відсутність інфраструктури для роздільного збирання сміття та утилізації відходів, що містять токсичні компоненти, підвищує ризик забруднення навколишнього середовища небезпечними речовинами.

На 2017 рік в Україні працює лише одне з чотирьох сміттєспалювальних підприємств, побудованих ще за радянських часів, – Київський сміттєспалювальний завод, потужність якого становить

300 000 тонн на рік, строк експлуатації якого вже сплинув. Окрім цього, функціонує дві мобільні сміттєспалювальні установки в Харкові та одна стаціонарна установка в Харківській області, в окремих містах діє 25 сміттєсортувальних ліній.

Найкращим шляхом вирішення проблеми невинного зростання кількості відходів, є рециклінг – вторинна переробка відходів. Використання відходів в якості вторинних матеріальних ресурсів має ряд переваг перед звичайним захороненням:

- Зменшення тиску на навколишнє природне середовище;
- Максимальне використання ресурсу матеріального об'єкта, що підлягає вторинній переробці;
- Мінімізація забруднюючого впливу людської діяльності на стан навколишнього довкілля, запобігання збільшенню сміттєзвалищ;
- Збереження енергії та природних ресурсів;
- Підвищення рівня споживчої культури, формування екологічної свідомості.

Досвід провідних країн світу переконливо доводить економічну та екологічну доцільність законодавчого зобов'язання використовувати відходи у господарському обігу, забезпечувати утилізацію відходів тари виробленої підприємством продукції, тощо.

За умови активного накопичення відходів, Україна тільки починає здійснювати певні кроки щодо вирішення цієї проблеми. Великим досягненням держави є прийняття Закону «Про відходи». Однак значною перешкодою для реалізації Закону є відсутність належної інфраструктури та управлінських рішень на рівні муніципалітетів і громад.

Регіональний аналіз звалищ твердих побутових відходів як складової циркулярної економіки в Україні показав, що згідно з офіційними даними Мінрегіону України на 2017 рік загальна кількість санкціонованих полігонів та звалищ твердих побутових відходів (ТПВ) становить 5434 одиниць, з них 309 (5,7%) є перевантаженими, 1347 (25%) не відповідають нормам безпеки, 246 закритих полігонів і звалищ, які не діють [10]. Загальна площа цих полігонів і звалищ – 8575,48 га.

Якщо враховувати несанкціоновані сміттєзвалища, то їх кількість – 30 184 одиниць, площа становить 896,07 га.

Таким чином, загальна площа України, зайнята під звалищами ТПВ (без урахування даних АР Крим) – 9471,55 га.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За даними звіту Мінрегіону України про стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2017 рік [10] було створено карту (Рис. 1) на якій відображено відношення площі території під звалищами ТПВ (санкціонованих і несанкціонованих) до загальної площі області.

Аналізуючи, бачимо, що найгірша ситуація спостерігається у Дніпропетровській (0,033%), Одеській (0,032%) і Чернівецькій (0,032%) областях. Найменший відсоток площі під ТПВ у Луганській (0,003%) і Волинській (0,004%) областях.

На графіку (Рис. 2) відображено площі санкціонованих і несанкціонованих звалищ ТПВ за регіонами України.

В Україні за 2017 рік (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) утворилось близько 52 млн. м³ побутових відходів, це близько 11 млн. тонн, з них перероблено та утилізовано лише близько 6,6 % побутових відходів: 2,48 % спалено, а 4,18% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи (Рис. 3).

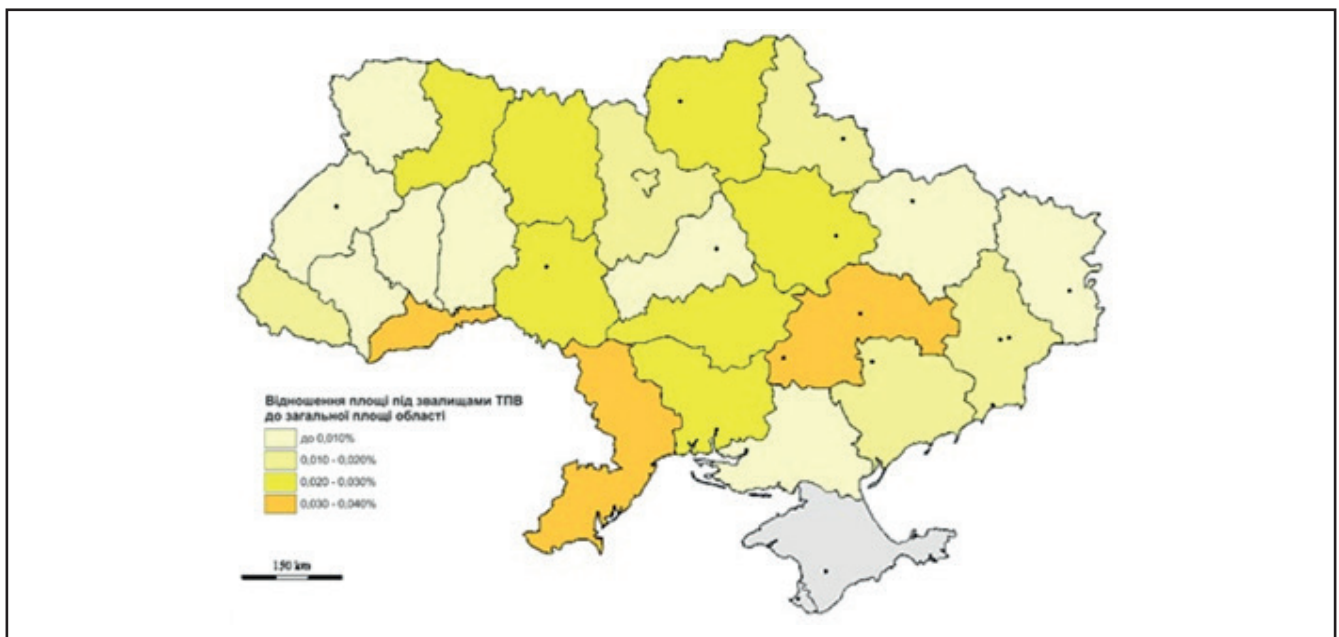

Рисунок 1. «Частка території зайнята відходами життєдіяльності населення, 2017 рік» [за джерелом 10]

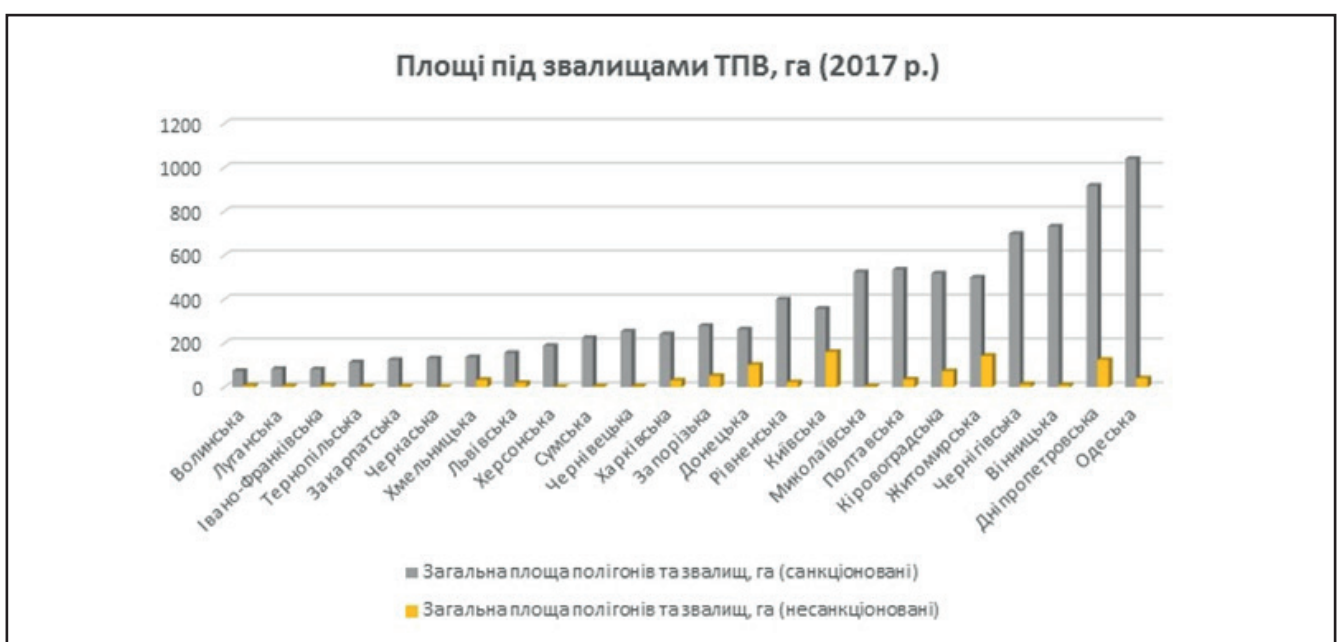
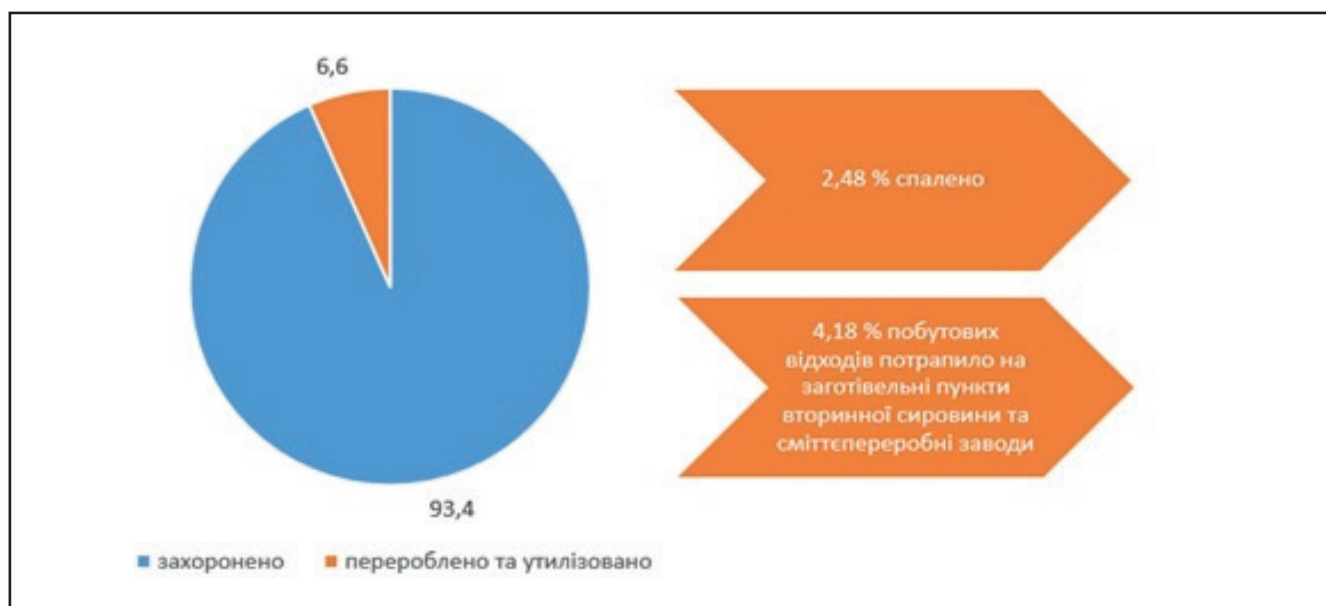

Рисунок 2. «Площі під звалищами ТПВ (2017р.)» [за джерелом 10]

Рисунк 3. «Стан поводження з ТПВ в Україні за 2017 рік» [за джерелом 10]

При цьому 89,64 % обсягів перероблення припадає на м. Київ [11], оскільки у столиці функціонує єдиний діючий сміттєспалювальний завод в Україні «Енергія», який також потребує модернізації.

Зазначені графіки і картосхема свідчать, що найбільша площа під ТПВ у Одеській (1080,958 га) і Дніпропетровській (1042,16 га) областях, що свідчить про недоліки у системі управління відходами в даних регіонах. Найсприятливіша ситуація склалася у Волинській і Луганській областях.

Оскільки за підходами циркулярної економіки відходи розглядаються як ресурси, аналіз звалищ ТПВ підтверджує, що Україна володіє значним потенціалом для запровадження і розвитку циркулярної економіки.

Враховуючи, що Україна є лідером у Європі за кількістю відходів на душу населення, щороку у державі утворюється до 12 млн. т. твердих побутових відходів, що розміщуються майже на 6 тис. санкціонованих і біля 30 тис. несанкціонованих звалищах, площа яких займає 7% території країни, можна сказати, що Україна володіє значним ще не використаним потенціалом для розвитку циркулярної економіки [12].

Однак, перехід до циркулярної економіки означає зміни в думках і діях. Це вимагає системного підходу та впливає на те, як бізнес-моделі, управління, право, логістика, житлове будівництво, сільське господарство і т. д., будуть організовані й структуровані. Циркулярна економіка є системою, в якій сировинні потоки ефективно управляються і переробляються, виконуються

повністю на основі відновлюваних джерел енергії та будь-які дії не викликають негативного впливу на життя людини й екосистем у рамках формування і функціонування глобальних циркулярних ланцюгів створення доданої вартості.

Також необхідно здійснювати зміни у системі споживання. Люди не потребують стільки товарів, скільки вони купують. Це можливо на основі зміни свідомості, для цього необхідно здійснювати просвітницькі, виховні, роз'яснювальні акції тощо.

Безумовно, впровадження циркулярної економіки є доцільним, орієнтуючись на розвинені країни, де дана концепція набула поширення та є частково впроваджена. Дана концепція матиме економічний, екологічний та соціальний ефекти як для вітчизняних підприємств, так і для забезпечення економіко-екологічної безпеки країни, адже циркулярна економіка в змозі забезпечити стійкий економічний розвиток без шкоди навколишньому середовищу.

Висновок

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що основною ідеєю циркулярної економіки є не просто утилізація, а глобальний екодизайн. У практичному плані це означає, що продукт повинен бути сконструйований таким чином, щоб його матеріали були віддільні і піддавалися вторинній переробці. Це ціла філософія вторинного використання та отримання прибутку з того, що раніше вважалося непотрібним і викидалося в рамках традиційної «лінійної» економіки «взяти – зробити

– використати – викинути». У циркулярній економіці найважливіше значення полягає не в матеріальних потоках або відходах, а в набагато цінніших методах, таких як технічне обслуговування, повторне використання та переробка обладнання.

Але перш за все для переходу до циркулярної економіки потрібні тверді наміри щодо докорінних змін у ставленні до природних ресурсів.

Циркулярна економіка створює нові і безпрецедентні можливості для багатства і благополуччя, а також є основним двигуном для досягнення Цілей сталого розвитку 2030. Саме концепція циркулярної економіки може забезпечити економічне зростання і підвищення добробуту без надмірного споживання викопних видів палива і природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Хешмати А. Огляд циркулярної економіки та її впровадження [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://entreprenorskapsforum.se/wpcontent/uploads/2015/12/CircularEconomy_webb.pdf.
2. Переосмислення майбутнього. Наш перехід до циркулярної економіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philips.com/aw/about/sustainability/sustainable-planet/circular-economy.html>
3. На шляху до циркулярної економіки: програма безвідходного виробництва для Європи. – COM(2014) 398 final. – Brussels, 2. 7. 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://cor.europa.eu/en/activities/stakeholders/Documents/COM\(2014\)%20398%20final.pdf](http://cor.europa.eu/en/activities/stakeholders/Documents/COM(2014)%20398%20final.pdf)
4. Зварич І. Циркулярна економіка і глобалізоване управління відходами / І. Зварич // Журнал європейської економіки. – 2017. – Т. 16, № 1. – С. 41–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2017_16_1_5.
5. 7 неймовірних прикладів циркулярної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bio-bean.com/2016/06/10/7-incredible-examples-companiesembracing-principles-circular-economy/>
6. Лейсі, П. і Rutqvist, J. (2015). Від відходів до багатства: перевага циркулярної економіки. Оpubліковано Палграве Макміллан
7. Проблеми екологізації промислового виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portfinance.ru/ukraine-4.html>.
8. Сергієнко–Бердюкова Л. В. Передумови формування та впровадження концепції циркулярної економіки / Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2015. – Вип. 3 (33). – с.

327–350. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/65717/61007>

9. Тверді побутові відходи в Україні: ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ / IFC, Група Світового банку [Електронний ресурс]

10. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2017 рік / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово–комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2017-rik/>

11. О. Кострикін Інформація щодо проведеного моніторингу та аналізу ситуації на ринках поводження з побутовими відходами, їх перероблення та захоронення за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/monitoryng_NKREKP_vidhody-2016.pdf

12. Дронова О. Л. Запотоцький С. П. Сучасне природокористування: суспільно–географічний контекст : навчально–методичний посібник. – К. : Прінт–Сервіс, 2018. – 214 с

13. Девід У. Пірс і Р. Керрі Тернер (1989 р.). Економіка природних ресурсів та навколишнього середовища. Університетська преса Джонса Хопкінса.

14. Боулдінг К. Економіка майбутнього космічного корабля Земля / К. Боулдінг // Екологічна якість у зростаючій економіці. – 1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arachnid.biosci.utexas.edu/courses/THOC/Readings/Boulding_SpaceshipEarth.pdf.

References

1. Heshmati A. Review of the circular economy and its implementation [Electronic resource] – Mode of access: http://entreprenorskapsforum.se/wpcontent/uploads/2015/12/CircularEconomy_webb.pdf.
2. Rethinking the future. Our transition towards a circular economy. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.philips.com/aw/about/sustainability/sustainable-planet/circular-economy.html>
3. Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe. – COM(2014) 398 final. – Brussels, 2. 7. 2014. [Electronic resource] – Mode of access: [http://cor.europa.eu/en/activities/stakeholders/Documents/COM\(2014\)%20398%20final.pdf](http://cor.europa.eu/en/activities/stakeholders/Documents/COM(2014)%20398%20final.pdf)
4. Zvarych I. Circular Economics and Globalized Waste Management / I. Zvarych // Journal of the European Economy. – 2017. – Т. 16, № 1. – p. 41–57. – Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2017_16_1_5.
5. 7 Incredible Examples of Circular Economy [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bio-bean.com/2016/06/10/7-incredible-examples-companiesembracing-principles-circular-economy/>

com/2016/06/10/7-incredible-examples-companiesembracing-principles-circular-economy/

6. Lacy, P. & Rutqvist, J. (2015). *Waste to Wealth: The Circular Economy Advantage*. Published by Palgrave Macmillan

7. Problems of ecologization of industrial production [Electronic resource]. – Mode of access: <http://portfinance.ru/ukraine-4.html>.

8. Sergienko–Berdyukova L.V. Prerequisites for the formation and implementation of the concept of circular economy / Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis. – 2015. – Вип. 3 (33). – p. 327–350. – Mode of access: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/65717/61007>

9. Solid Waste in Ukraine: DEVELOPMENT POTENTIAL / IFC, World Bank Group [Electronic resource]

10. Status of Household Waste Management in Ukraine for 2017 / Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkh/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2017-rik/>

11. O. Kostrikin Information on conducted monitoring and analysis of the situation on the markets for household waste management, their processing and disposal for 2016 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/monitoryng_NKREKP_vidhody-2016.pdf

12. Dronova O. L. Zapototsky S.P. Modern nature use: socio-geographical context: educational and methodical manual. – K.: Print-Service, 2018. – 214 p

13. David W. Pearce and R. Kerry Turner (1989). *Economics of Natural Resources and the Environment*. Johns Hopkins University Press.

14. Boulding K. The Economics of the Coming Spaceship Earth / K.Boulding // Environmental Quality in a Growing Economy. – 1966 [Electronic resource]. –

Mode of access: http://arachnid.biosci.utexas.edu/courses/THOC/Readings/Boulding_SpaceshipEarth.pdf.

Дані про авторів

Тимошенко Ірина Петрівна,

студентка кафедри економічної і соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: ira_tymoshenko@ukr.net

Дронова Олена Леонідівна,

кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: olena.dronova@gmail.com

Данные об авторах

Тимошенко Ирина Петровна,

студентка кафедры экономической и социальной географии Киевского национального университета имени Тараса Шевченка

e-mail: ira_tymoshenko@ukr.net

Дронова Елена Леонидовна,

кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии Киевского национального университета имени Тараса Шевченка

e-mail: olena.dronova@gmail.com

Data about the authors

Iryna Tymoshenko,

student of the department of economic and social geography Taras Shevchenko National University of Kyiv

e-mail: ira_tymoshenko@ukr.net

Olena Dronova,

candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Department of Economic and Social Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv

e-mail: olena.dronova@gmail.com

Які зміни несе в собі «індустрія 4.0» для економіки та виробництва?

В статті зроблено спробу представити низку позитивних та негативних змін, які несе у собі «Індустрія 4.0» для економіки й виробництва. У статті досліджено та узагальнено заходи, врахування яких на практиці, дало б змогу уникнути можливих соціально-економічних, технологічних потрясінь й інституціонального хаосу.

Розкрито зміст продуктових та технологічних інновацій (електронний банкінг, автоматичні безлюдні заводи, роботи-фармацевти, «розумний» одяг, 3D-друк трансплантатів), що породжені IV-ю промисловою революцією та визначають становлення «Індустрії 4.0» у світі. Встановлено, що впровадження «Індустрії 4.0» в Україні на початковому етапі має відбуватися одночасно за трьома наступними напрямками: технологічним, виробничим та інституційно-економічним.

Аргументовано, що робота в рамках потрібної спіралі «влада-університет-бізнес» через інститут узгодження, компромісу, взаємопідтримки, з часом дадуть позитивний результат, та ніколи не призведуть на практиці до реалізації всім відомої ще з шкільної програми байки Леоніда Глібова «Лебідь, щука і рак».

Зроблено висновок про те, що «Індустрії 4.0» притаманні революційні зміни, а найважливішим результатом інноваційності, в сучасних умовах, є автоматизація послуг. Такого роду перетворення характеризується нестійкістю, нестабільністю, «інноваційно-цифровими вибухами», новітніми відкриттями, які діють за новими принципами.

Ключові слова: «Індустрія 4.0», «смарт-фабрика», цифровізація, продуктові та технологічні інновації, IV-та промислова революція, новітні технології.

КРАУС Н.Н.,
КРАУС Е.Н.

Какие изменения несет в себе «индустрия 4.0» для экономики и производства?

В статье сделана попытка представить ряд положительных и отрицательных изменений которые несет в себе «Индустрия 4.0» для экономики и производства. В статье исследованы и обобщены мероприятия, учет которых на практике, позволил бы избежать возможных социально-экономических, технологических потрясений и институционального хаоса.

Раскрыто содержание продуктовых и технологических инноваций (электронный бантинг, автоматические безлюдные заводы, роботы-фармацевты, «умная» одежда, 3D-печать трансплантатов), что порождены IV-й промышленной революцией и определяют становления «Индустрии 4.0» в мире. Установлено, что внедрение «Индустрии 4.0» в Украине на начальном этапе должно происходить одновременно по трем следующим направлениям: технологическому, производственному и институционально-экономическому.

Аргументировано, что работа в рамках тройной спирали «власть-университет-бизнес» через институт согласования, компромисса, взаимоподдержки, со временем дадут положительный результат, и никогда не приведут на практике к реализации всем известной еще со школьной программы басни Леонида Глебова «Лебедь, щука и рак».

Сделан вывод о том, что «Индустрии 4.0» присущи революционные изменения, а важнейшим результатом инновационности, в современных условиях, является автоматизация услуг. Такого рода преобразования характеризуются неустойчивостью, нестабильностью, «инновационно-цифровыми взрывами», новейшими открытиями, которые действуют по новым принципам.

Ключевые слова: «Индустрия 4.0», «смарт-фабрика», цифровизация, продуктовые и технологические инновации, IV-тая промышленная революция, новейшие технологии.

What changes bears «industry 4.0» for the economy and production?

In the article attempts to present a number of positive and negative changes of «Industry 4.0» for the economy and production. Measures, which take into account in practice and would allow avoiding possible socio-economic and technological upheavals and institutional chaos are investigated and summarized in the article.

The content of product and technology innovations (e-banking, automatic deserted factories, work-pharmacists, smart clothes, 3D-printing of transplants), generated by the IV-th Industrial Revolution and will determine the development of «Industry 4.0» in the world is determined in the article. The introduction of «Industry 4.0» in Ukraine at an initial stage should take place simultaneously in three following directions: technological, industrial and institutional-economic are established.

Work of the triple-spiral «power-university-business» through the institution of harmonization, compromise and mutual support will eventually produce a positive result, and will never lead to the practice of implementing well-known fable by Leonid Hlybov «Swan, Pike and Cancer» is argued.

It is concluded that «Industry 4.0» is characterized by revolutionary changes, and the most important result of innovation, in modern conditions, is the automation of services. This kind of transformation is characterized by instability, «innovation-digital explosions» and the latest discoveries, that operate on new principles.

Key words: «Industry 4.0», «smart factory», digitalization, product and technological innovations, IV-th industrial revolution, the latest technologies.

Постановка проблеми. Концептуально підхід до розробки дієвого механізму забезпечення інноватизації та цифровізації національної економіки в глобалізованому конкурентному просторі передбачає, по-перше, якісну оцінку нинішнього стану забезпечення інноватизації, по-друге, обґрунтування бачення стану цифровізації національної економіки в майбутньому і, нарешті, побудову механізмів, необхідних для становлення «Індустрії 4.0» в Україні.

Становлення «Індустрії 4.0» – це складний багатоплановий і затяжний в часі процес та для України сьогодні проблема створення й впровадження критичних технологій носить принциповий характер. Дане питання не раз набувало актуальності та гостроти в публічних виступах перших осіб держави. І деякі позитивні зрушення щодо даного питання простежуються, та поки що вони не досить глибокі, подекуди фрагментарні, епізодичні, для них непритаманний системний і комплексний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінними в науковому сенсі дослідженнями проблематики становлення «Індустрія 4.0» є наукові праці та практичні дослідження і розробки таких знаних учених й винахідників як В. Айзек-

сон, С. Бранд, Дж. Вейлз, Е. Вільямс, Б. Гейтс, Г. Джейкобс, Б. Елбрехт, Д. Енгельбарт, Дж. Ліклайдер, Дж. Фон Нейман, Е. Петерс, Е. Райнерт, С. Хантінгтон.

Українські вчені-економісти теж активно долучаються до творення понятійного апарату інституціональної палітри системних досліджень «Індустрія 4.0». Серед них імена З. Варналія, В. Вовка, В. Гейця, В. Галасюка, І. Гужви, О. Голобородька, О. Жмеренецького, С. Ілляшенка, К. Краус, А. Максюті, Ю. Пивоварова. Але, разом з тим, значна кількість проблем щодо бачення концепції розвитку «Індустрії 4.0» в Україні, аналізу позитивних та негативних змін, які несе у собі дана індустрія для економіки та виробництва, змісту видів продуктів та послуг, які вона продукує і надає, залишаються недостатньо розкритими.

Метою статті є дослідження основних продуктових та технологічних інновацій, що породжені IV-тою промисловою революцією і визначають становлення «Індустрії 4.0». Вказати позитивні й негативні наслідки, що несе у собі дана індустрія для економіки і виробництва та представити додаткові проблеми й аспекти, що потребують вирішення. З'ясування ключових ініціатив «смарт-фабрики», що найбільш релевантні поточній

ситуації та важливі для руху України до «Індустрії 4.0». Обґрунтування і розкриття інституційних заходів й організаційно-економічних ініціатив в частині підтримки українського бізнесу та інноваційного підприємництва на шляху до переходу на «Індустрію 4.0».

Виклад основного матеріалу. Під цифровою економікою слід розуміти систему економічних, політичних, соціальних і культурних відносин, заснованих на використанні цифрових (комп'ютерних) інформаційно-комунікаційних технологій. Світові тенденції XXI століття такі, що цифровізація економіки призвела до появи четвертої промислової революції (ЧПР, або англ. мовою – FIR (The Fourth Industrial Revolution), яка являє собою прогнозовану подію, масове впровадження кіберфізичних систем у виробництво (промисловість 4.0), обслуговування людських потреб, включаючи побут, працю і дозвілля [1, с. 174]. Цифрові перетворення, трансформації вимагають глибини та широти використання кращого вдалого досвіду через широкий спектр скоординованих навичок і знань в різних сферах життєдіяльності [2, с. 29].

Поділяємо думку Юрія Пивоварова, голови оргкомітету Київського Міжнародного Економічного Форуму (КМЕФ), про те, що т.з. третя хвиля глобалізації, (її ще називають інклюзивною), засвідчує новий розвиток малого і середнього бізнесу (МСБ) та їх можливість стати глобальними. Завдяки цифровізації, сьогодні ми є свідками того, що вплив МСБ на світову економіку стає все більш відчутним. Якщо першу хвилю глобалізації у XIX та на початку XX століття контролювали керівники потужних і успішних держав, а другу хвилю – транснаціональні корпорації, то третя хвиля відбувається завдяки малим компаніям. З огляду на це, засновник компанії Alibaba, Джек Ма представив на форумі у Давосі в 2018 році свою концепцію – «30–30–30». Зміст її полягає в наступному: протягом наступних 30 років світ змінюватимуть ті, кому сьогодні 30, та компанії, в яких працює 30 співробітників. Даний тренд відкриває нові можливості для розвитку українського МСБ [3].

«Цифровізація» бізнесу та промисловості – ядро «цифрової» економіки і головний чинник зростання, у тому числі й «цифрової» індустрії. «Смарт-фабрики» (від англ. smart factory, «розумне виробництво») – концепція «цифровізації» промислових виробництв з метою покращення

їх операційної діяльності та бізнес-ефективності (табл. 1). «Смарт-фабрики» апелюють до таких технологій, як «хмарні» обчислення, безпроводні комунікації, дистанційне управління і обслуговування, кібербезпека, інтеграція систем управління, інтеграція та краща співпраця у ланцюжку доданої вартості, 3D-друк. «Індустрія 4.0» – оновлена концепція «смарт-фабрики», що ототожнюється з IV-тою промисловою революцією та появою кіберсистем. «Індустрія 4.0» – це одна з найвищих фаз цифровізації, порівняно зі «смарт-фабриками», де вперед виходять такі технології, як аналітика великих даних (Big Data), machine learning, m2m-комунікації, штучний інтелект, нове покоління роботів. Через поступове зниження вартості цих технологій вони стають доступними, тобто все частіше починають використовуватися промисловістю та бізнесом, що врешті-решт впливає на існуючі бізнес-моделі або й взагалі створює нові бізнес-моделі [4, с. 39].

У 2016 році створено рух «Індустрія 4.0 в Україні» як об'єднання учасників IT-ринку та промислових підприємств з метою опрацювання спільних програм й ініціатив. Передбачається, що включення України до всесвітнього руху «Індустрія 4.0» надасть можливість підвищити конкурентоздатність виробництв, стимулювати внутрішній ринок, утримати й наростити свої позиції в секторах з високою доданою вартістю на національному, а в окремих випадках – і на глобальному рівні. Однак це лише можливість отримувати відповідні знання, експертизу, консультації, на власні очі бачити та навчатися в цій новій сфері [4, с. 40].

Учасники та лідери розвинутих країн світу на 46-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі, що відбувся у січні 2016 року наголошуючи про початок IV-ї промислової революції зауважували, що дана революція призведе до усунення бар'єрів між машиною і людиною та сприятиме їх інтеграції, а відповідно спричинить кардинальні технологічні зміни у світовій економіці та укладі життя людей. Окремі продуктові і технологічні інновації, що породжені IV-тою промисловою революцією, їх позитивні й негативні наслідки представлені в табл. 2. Для того, щоб уникнути можливих соціально-економічних, технологічних потрясінь й інституціонального хаосу, які несе дана революція, варто вже сьогодні прораховувати можливі негативні наслідки та враховувати додаткові проблеми і аспекти, що потребують вирішення.

Таблиця 1. Ініціативи «Смарт-фабрики», найбільш релевантні поточній ситуації та важливі для руху України до «Індустрії 4.0» (складено авторами на основі джерел 4, с. 40–41; 5; 6, с. 11–21)

Ініціатива	Зміст ініціативи, загальна характеристика та можливі результати її реалізації
Таргетинг, або аналіз та дослідження промислових секторів з високою доданою вартістю відносно оцінки конкурентоздатності та перспектив росту.	Наразі в Україні немає ґрунтовного аналізу на точних і останніх даних конкурентоздатності та потенціалу як окремих галузей, так й окремих нішових секторів промисловості – чи в машинобудуванні, чи в оцінці R&D можливостей, чи в інжинірингу. Ключовим рішенням має стати проведення досліджень промислових сегментів з метою оцінки головних факторів конкурентоздатності – рівня R&D, якості людського потенціалу, технологічного рівня виробництва, експортного потенціалу, перспектив росту тощо. Це передбачає вибір дослідницьких агентств, здобуття відповідних інсайтів, визначення драйверів зростання, організацію комунікації результатів і т.д.. Результатом досліджень має стати отримання достовірної інформації для подальшого планування та зниження ризиків для потенційних інвесторів. Такого роду інформація є важливою для державних установ та власників підприємств.
«ІТ-фікація», або програма просвіти та трансферу кращих практик з ІКТ-сектору в промислові сектори.	Ключовим рішенням є проведення масштабних, але фокусних просвітніх ініціатив щодо інтеграції кращих ІКТ-практик в промислові сектори із залученням профільних асоціацій, вендорів, міжнародних брендів і т.д.. Необхідно сформувати фокусні групи експертів – носіїв знань і промоутерів – та «сплавити» їх із секторами промисловості. Результатом має стати створення «промислових ІКТ-реакторів», тобто спільних компетентних груп – представників ІКТ і промисловості, орієнтованих на співпрацю та розробку нових продуктів й послуг. Такий підхід дозволить ІКТ проникнути у промисловий сектор та вплине на появу нових розробок, R&D, інновацій.
Інжинірингові кластери.	В Україні відсутня ефективна інфраструктура та відповідні стимули для появи потужних розробників у промисловому інжинірингу. Їх якість та кількість може кардинально вплинути на промислові інновації, R&D, експортний маркетинг і т.д.. Діяльність компаній із промислового інжинірингу направлена саме на пошук та розробку нових промислових продуктів, генерацію ідей, промисловий дизайн, створення прототипів і т.д.. Пошук релевантної стратегії щодо зазначеної проблеми, стимулювання появи і зростання цього важливого сегменту, насамперед, для таких секторів, як харчова й переробна промисловість, металургійне машинобудування, агросектор, – дозволить швидко створити та розвинути індустрію промислового інжинірингу.
Створення галузевих дорожніх карт «цифрової» трансформації.	Згідно з моделлю цифрової трансформації (DX) більшість промисловців, у т.ч. в країнах-лідерах – це лише «початківці». В Україні наразі немає глибоких напрацювань у цій сфері, які могли б прискорити рух промисловців у напрямку DX. Ключовим рішенням є створення дорожніх карт цифрової трансформації по вибраним підприємствам і секторам промисловості. Такі карти – це план дій та ініціатив щодо «цифровізації», а для багатьох підприємств – план реанімації та повернення в економічне середовище. Результатом є не лише формальна наявність карти цифрової трансформації, а радше усвідомлення власниками та керівниками впливу «цифровізації» на конкурентоздатність, поява нових розробок і нова якість інвестиційної діяльності.

В умовах інноваційного розвитку суспільства, який базується на знаннях, необхідно уникати двох «крайніх точок» на шкалі інноваційного спектру. Перша – підтримка виключно науки і досліджень. Друга – зосередження на забудові великих споруд-площадок, на яких розміщуються високотехнологічні компанії.

Для переходу на «Індустрію 4.0» український бізнес та підприємництво повинні спиратися на державну підтримку за рахунок податкових та фінансових інструментів, а також на можливість вільного залучення венчурного капіталу. Виходя-

чи з цього, державну політику можна умовно поділити на пряму підтримку інноваційних підприємств та на підтримку розвитку ринку венчурного капіталу [4, с. 43].

В рамках проблеми публікації, неможливо не згадати актуальний та конче потрібний для швидкого становлення «Індустрії 4.0» законопроект #7206 «Купуй українське, плати українцем!», який ініціював та підтримує Голова Комітету ВР з питань промислової політики і підприємництва Віктор Галасюк. Даний законопроект має низку переваг, серед яких: можливість

Таблиця 2. Продуктові та технологічні інновації, що породженні IV-тою промисловою революцією і визначають становлення «Індустрії 4.0» [6, с. 11–13 та власні напрацювання]

Інновація	Очікувані наслідки і тенденції		Додаткові проблеми й аспекти, що потребують вирішення
	Позитивні	Негативні	
Відкриті навчальні онлайн курси	Швидка адаптація навчальних програм і курсів до запитів ринку. Відсутність корупційної складової.	Відсутність «живого», безпосереднього контакту з викладачем.	Внаслідок ліквідації й укрупнення ВНЗ, що не встигають чи не мають змоги трансформуватися з'являються проблеми циклічного та структурного безробіття.
Електронні побутові прилади, підключені до Інтернету	Узгоджена взаємодія побутових приладів наприклад: будильника, кавоварки, системи опалення, освітлення.	Проблеми інформаційної безпеки.	Існують перешкоди щодо узгодження протоколів обміну даними та «мов» різних видів техніки й засобів комунікації.
Електронний банкінг, Інтернет-бізнес, що розглядаються як єдина система	Спрощення та оптимізація процесів, економія часу та коштів, гнучкість й адаптація до змін умов зовнішнього середовища.		Необхідність різкого підвищення надійності комп'ютерної техніки та засобів комунікації.
3D-друк трансплантатів (людських органів)	Підвищення якості й тривалості життя людей.	Старіння населення.	Перенаселення.
3D-друк промислових і побутових продуктів	Індивідуалізація виробів, можливість споживача самостійно виготовити те, що йому потрібно.	Несприйнятність старшого покоління такого роду інновацій. Неготовність людей до споживання.	Необхідність програмного захисту від несанкціонованого використання небажаних речей, наприклад зброї.
Автомобілі-автомати без водія, підключення до Інтернету	Зменшення ціни та аварійності, оптимізація маршрутів і режимів руху.	Проблеми інформаційної безпеки.	Безробіття водіїв і диспетчерів (наприклад, таксі).
«Розумний» одяг	Автоматичне пристосування одягу до фігури. Досконалість естетичності зовнішнього вигляду людини.	Різке скорочення індустрії одягу та пов'язаних із нею видів діяльності.	Безробіття в легкій галузі промисловості.
Роботи-фармацевти	Контроль у реальному масштабі часу здоров'я кожної людини та своєчасне медикаментозне лікування.	Можливе неврахування індивідуальних особливостей конкретного організму, що може призвести до небажаних наслідків.	У разі збою роботи роботів-фармацевтів можливе тимчасове призупинення випуску життєво необхідних ліків, що може призвести до летальних випадків.
Різке прискорення технологічних змін	Швидке зростання ефективності економіки, підвищення якості життя людей. Затребуваність креативних творчих працівників.	Різке скорочення часу на перенавчання, що стає перманентним. Зростання соціальної нерівності.	Функціональне безробіття, перш за все, працівників низької кваліфікації. Проблеми талантопосередництва.
Штучний інтелект в управлінні	Підвищення якості управлінських рішень, швидкості реагування. Зменшення корупційної складової. Електронне врядування.	Психологічні проблеми людей внаслідок того, що рішення приймають машини, можливість конфліктів «людина-машина».	Безробіття інтелектуальних працівників-управлінців. Зростання вимог до володіння телекомунікаційними технологіями, розшарування людей за ступенем володіння ними і відповідно доступом до влади.
Автоматичні безлюдні заводи, до яких через Інтернет підключені продукти, які вони виробляють та їх споживачі	Зниження собівартості, підвищення продуктивності, адаптивне виробство і логістика, кастомізація продукції. Об'єднання попиту й пропозиції.	Необхідність узгодження протоколів обміну даними і «мов» різних видів техніки у засобах комунікації. Проблеми інформаційно-інноваційної безпеки.	«Удар» по економіках країн «третього світу» та зростання безробіття в них, внаслідок повернення виробів до розвинутих країн.
Нові форми організації праці, наприклад фріланс, хакатон	Зручний графік роботи, самостійне планування робочого часу, можливість працювати у будь-якій країні, не виходячи з дому. Самодисципліна.	Нестабільність прибутків, відсутність соціальних гарантій, постійний пошук замовлень.	Різкий розрив у доходах і якості життя між талантом та посередністю. Відсутність живого спілкування з колегами.

удосконалення моделі публічних закупівель, яка поставить їх на службу економічному розвитку України, подоланню безробіття, еміграції, підвищенню доходів громадян. Головна новація законопроекту — запровадження обов'язкового врахування критерію місцевої складової з вагою не менше 20 % у структурі приведеної ціни для спеціалізованих предметів закупівель. Місцева складова обраховується через рівень ресурсної локалізації виробництва предмету закупівлі за прозорою формулою, встановленою законом, згідно методики, яка буде затверджена урядом. Як стверджує В. Галасюк: «Ідея #7206 дуже проста — платиш зарплату українцям, використовуєш українську сировину, матеріали, компоненти, енергію, фінанси — отримай «бонус» вагою до 20 % в структурі приведеної ціни! Чим більш «українська» продукція за її «ресурсним наповненням», тим більшу перевагу вона матиме для держави як покупця» [7].

Ми переконані, що даний законопроект дасть вагомий поштовх для розвитку промисловості України та її переходу до «Індустрії 4.0», залучення прямих іноземних інвестицій для становлення «Смарт-фабрики» і створення нових робочих місць й інноваційних підприємств.

Заходи підтримки до переходу на «Індустрію 4.0» українського бізнесу та інноваційного підприємництва, такі:

- звільнення від сплати ПДВ та ввізного мита імпортованого нового устаткування, обладнання і комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні й мають бути використані для високотехнологічного виробництва та модернізації;

- безпосереднє фінансування перспективних наукоємних виробництв за рахунок бюджетних коштів через державне кредитування (кредитування проектів на стадії seed capital на умовах, які відрізняються від звичайних комерційних умов, застосування механізму мезонінних позик) та державні гарантії;

- пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації: застосування пільгових ставок на прибуток від українських патентів, для інноваційних підприємств та для інноваційних проектів за пріоритетними напрямками розвитку інноваційної діяльності [4, с. 44];

- для посилення довіри українських споживачів до українських виробників продовольства необхідним заходом є проведення інформаційної

компанії (інформаційні плакати у роздрібній торгівлі, соціальна реклама на телебаченні, інформаційні повідомлення у пресі та сайті міністерства) — «Українське означає краще!», шляхом роз'яснення того, як існуюча національна система контролю за якістю й безпечністю продовольства забезпечує гарантування важливих для здоров'я споживачів характеристик продовольчих товарів;

- закріплення на законодавчому рівні наступних вимог до венчурних інвесторів: необхідність володіння акціями, як правило, не менше п'яти років (іноді безпосередньо з моменту їх випуску); вимога про постійне реінвестування одержаного доходу протягом певного періоду (також приблизно п'ять років) [4, с. 45];

- розгляд реальної державної підтримки інноваційних проектів, які не мають закордонних аналогів, у відсотковому співвідношенні 25 % на 75 %, де б частка уряду складала 75 % його профінансованості, з подальшим володінням права власності на інноваційний продукт/послугу. А загалом, всі можливі інноваційні проекти поділити на декілька категорій. Так, до прикладу, ті інноваційні проекти, які забезпечують виробництво експертно-орієнтованих товарів та користуються попитом на зовнішньому ринку на рівні кращих світових зразків, уряду варто підтримувати на 50 % чи 60 %. Ті проекти, що забезпечують виробництво імпортозаміщеної продукції з нижчими цінами в порівнянні з імпортними, підтримати на 30 %. Якщо результатом інноваційного проекту має бути продукція/послуга, яка користуватиметься попитом на внутрішньому ринку, то державна фінансова підтримка такого інноваційного проекту могла б складати 10–20 %;

- створення механізму заохочення подання заявок на винаходи за кордоном тільки після попереднього подання заявок в Україні [4, с. 46];

- введення в дію в правовому полі т.з. «контракту підприємців з державою». Відповідно до нього, уряд має прийняти на себе зобов'язання підтримки інтересів суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках (наприклад, лобювати підвищення мита на ввіз конкурентоспроможного обладнання) в обмін на активізацію інноваційної діяльності (інноваційних розробок);

- «відцифровування» системи взаємодії з клієнтами, тобто формування адаптивних моделей роботи компанії на базі вивчення поведінки споживачів відповідно до зібраних даних [4, с. 47].

В сучасних умовах, коли ідея національної свідомості піднята на високий рівень, а патріотично налаштованих громадян стає все більше, видається за потрібне використання в сфері обігу продовольчих товарів методу кольорного кодування зорової інформації, наприклад, з використанням кольорів національного прапора. Такий інституціональний прийом ідентифікації національного виробника, по-перше, буде пов'язаний з вираженням статусу товару, по-друге, надасть можливість задовольнити патріотичні почуття громадян і, по-третє, збільшить фінансування аграрного виробництва в Україні.

В одній із своїх недавніх праць голова оргкомітету КМЕФ Юрій Пивоваров [8] об'єктивно сфокусував свою увагу на тому факті, що сьогодні в світі триває жорстока конкуренція за право бути місцем дислокації високотехнологічних компаній. Для того, щоб Україна вижила в глобальному середовищі, уряду потрібно напрацьовувати потужні інвестиційні стимули для розвитку несировинного бізнесу, з метою створення потреби в інноваційних спеціалістах з цифровими компетенціями. Звісно, якщо ми не готові перетворити українців на націю гастарбайтерів, нехай і висококваліфікованих.

Висновки

У підсумку варто зазначити, що причиною повільної інноватизації української економіки, вважаємо той факт, що існуючі національні інститути розвитку створювалися з різним часовим лагом, за різними моделями, переслідуючи різну мету. Дані інститути не були частиною єдиного задуму, в зв'язку з цим, вони важко суміщаються в рамках становлення економіки інноваційного типу та не піддаються інтеграції в єдину вертикаль. Так, деякі з них обмежені по індустрії, географічно або за стадіями інвестування інноваційних проектів. Окремі інститути розвитку характеризуються неповноцінним володінням інноваційних проектів, відсутністю вільних коштів для їх реалізації, повною невідповідністю підходів та вимог до такого роду проектів, що ставляться сучасними інститутами інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Норец Н. К. Цифровая экономика : состояние и перспективы развития / Н. К. Норец, А. А. Станкевич // Инновационные кластеры в цифровой экономике: теория и практика : труды научно-практической кон-

ференции с международным участием 17–22 мая 2017 года / под ред. д-ра экон. наук, проф. А. В. Бабкина. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2017. – 592 с.

2. Целосная модель трансформации в цифровой экономике – как стать цифровыми лидерами / В. П. Куприяновский, А. П. Добрынин, С. А. Сиягов, Д. Е. Намиот // International Journal of Open Information Technologies. – 2017. – vol. 5, no. 1. – С. 26–33.

3. Пивоваров Ю. Що несе цифрова економіка України? [Електронний ресурс] / Ю. Пивоваров // ЛІГА. Блоги. – 29 травня 2017. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/yupivovarov/article/27211>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.05.2018.

4. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. [Електронний ресурс] / HITECH office. – грудень 2016. – 90 с. – Режим доступу: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.11.2017.

5. Краус Н. М. Інституціоналізація інноваційної економіки: глобальні та національні тенденції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Н. М. Краус. – К. : Знання, 2017. – 40 с.

6. Ілляшенко С. М. Перспективи і загрози четвертої промислової революції та їх урахування при виборі стратегії інноваційного зростання / С. М. Ілляшенко, Н. С. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. – № 1. – С. 11–21.

7. Галасюк В. Чому Рада і прем'єр підтримали «Купуй українське, плати українцям!» ситуацію [Електронний ресурс] / В. Галасюк // OBOZREVATEL.UA. ЕКОНОМІКА. – 14 грудня 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/finance/business-and-finance/chomu-rada-i-premer-pidtrimali-kupuj-ukrainske-plati-ukrainsyam.htm>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 31.05.2018.

8. Пивоваров Ю. Таланти їдуть з України. Як виправити ситуацію [Електронний ресурс] / Ю. Пивоваров // НВ БІЗНЕС. – 5 травня 2018. – Режим доступу: https://biz.nv.ua/ukr/experts/pivovarov_yu/talanti-jidut-z-ukrajini-jak-vipraviti-situatsiju-2467650.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.05.2018.

9. Голобородько О. П. Цифрова економіка : тренди та перспективи авангардного характеру розвитку [Електронний ресурс] / О. П. Голобородько, Н. М. Краус, К. М. Краус // Ефективна економіка. – 2018. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com>.

ua/pdf/1_2018/8.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.05.2018.

10. Краус К. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій / К. Краус, Н. Краус // Науковий економічний журнал. Інтелект ХХІ століття. 2018. – № 1. – С. 211–214.

References

1. Norets N. K. Tsyfrovaia ekonomyka : sostoianye y perspektivy razvityia / N. K. Norets, A. A. Stankevych // Ynnovatsyonnye klasteri v tsyfrovoi ekonomyke: teoriya y praktika : trudy nauchno–prakticheskoi konferentsyy s mezhdunarodnym uchastyem 17–22 maia 2017 hoda / pod red. d–ra ekon. nauk, prof. A. V. Babkina. – SPb. : Yzd–vo Polytekh. un–ta, 2017. – 592 s.

2. Tselosnoia model transformatsy v tsyfrovoi ekonomyke – kak stat tsyfrovyim lyderamy / V. P. Kupryianovskiy, A. P. Dobrynyn, S. A. Syniahov, D. E. Namyot // International Journal of Open Information Technologies. – 2017. – vol. 5, no. 1. – S. 26–33.

3. Pyvovarov Yu. Shcho nese tsyfrova ekonomika Ukrainy? [Elektronnyi resurs] / Yu. Pyvovarov // LIHA. Blohy. – 29 travnia 2017. – Rezhym dostupu: <http://blog.liga.net/user/yupivovarov/article/27211>. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 11.05.2018.

4. Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 («Tsyfrovyi poriadok denniy» – 2020). Kontseptualni zasady (versiia 1.0). Pershocherhovi sfery, initsiatyvy, proekty «tsyfrovizatsii» Ukrainy do 2020 roku. [Elektronnyi resurs] / HITECH office. – hruden 2016. – 90s. – Rezhym dostupu: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 22.11.2017.

5. Kraus N. M. Instytutsionalizatsiia innovatsiinoi ekonomiky: hlobalni ta natsionalni tendentsii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ekonom. nauk : spets. 08.00.01 «Ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoi dumky» / N. M. Kraus. – K. : Znannia, 2017. – 40 s.

6. Illiashenko S. M. Perspektyvy i zahrozy chetvertoi promyslovoi revoliutsii ta yikh urakhuvannia pry vybori stratehii innovatsiinoho zrostannia / S. M. Illiashenko, N. S. Illiashenko // Marketynh i menedzhment innovatsii. – 2016. – № 1. – S. 11–21.

7. Halasiuk V. Chomu Rada i premier pidtrymaly «Kupui ukrainske, platy ukrainsiam!» sytuatsiiu [Elektronnyi resurs] / V. Halasiuk // OBOZREVATEL.UA. EKONOMYKA. – 14 hrudnia 2017. – Rezhym dostupu: <https://www.obozrevatel.com/finance/business-and-finance/chomu-rada-i-premier-pidtrimali-kupuj-ukrainske-plati-ukraintsyam.htm>. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 31.05.2018.

8. Pyvovarov Yu. Talanty yidut z Ukrainy. Yak vypravlyty sytuatsiiu [Elektronnyi resurs] / Yu. Pyvovarov // NV BYZNES. – 5 travnia 2018. – Rezhym dostupu: https://biz.nv.ua/ukr/experts/pivovarov_yu/talanti-jidut-z-ukrajini-jak-vipraviti-situatsiju-2467650.html. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 11.05.2018.

9. Holoborodko O. P. Tsyfrova ekonomika : trendy ta perspektyvy avanhardnoho kharakteru rozvytku [Elektronnyi resurs] / O. P. Holoborodko, N. M. Kraus, K. M. Kraus // Efektyvna ekonomika. – 2018. – № 1. – Rezhym dostupu: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 11.05.2018.

10. Kraus K. Tsyfrovizatsiia v umovakh instytutsiinoi transformatsii ekonomiky: bazovi skladovi ta instrumenty tsyfrovykh tekhnolohii / K. Kraus, N. Kraus // Naukovyi ekonomichnyi zhurnal. Intel'ekt KhKhI stolittia. 2018. – № 1. – S. 211–214.

Дані про авторів

Краус Наталія Миколаївна,

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та економіки Київського університету

ім. Б. Грінченка, м. Київ

e-mail: k2205n@ukr.net

Краус Катерина Миколаївна,

к. е. н., доцент кафедри управління Київського університету ім. Б. Грінченка,

e-mail: k23k@ukr.net

Данные об авторах

Краус Наталья Николаевна,

д.э.н., доцент, профессор кафедры финансов и экономики Киевского университета им. Б. Гринченка, г. Киев

e-mail: k2205n@ukr.net

Краус Екатерина Николаевна,

к.э.н., доцент кафедры управления Киевского университета им. Б. Гринченка, г. Киев

e-mail: k23k@ukr.net

Data about the author

Natalia Kraus,

Dr.Sc. (Economics), docent, Professor of Department for Finance and Economics Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

e-mail: k2205n@ukr.net

Catherina Kraus,

Docent of the Department for Management Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

e-mail: k23k@ukr.net

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.1:711

ПОЗДНЯКОВА А.М.

Розумні міста та села — запорука розвитку сильної України

У статті розглянуто та систематизовано основні виклики, що постають перед містами у XXI ст., і як можливу відповідь запропоновано концепцію Розумного сталого міста. Окреслено її компоненти та практичне значення, виходячи із досвіду наявних розумних міст (Лондон, Відень, Стокгольм, Барселона тощо) та вже імplementованих розумних рішень. На основі дослідження запропоновано алгоритм розбудови концепції в українських містах. Розумні міста 3.0 мають тенденцію поширювати найкращі практики та досвід на оточуючі території, покращуючи життя не лише мешканців міст, але і прилеглих селищ. Адже самі лише розумні технології не вирішують проблему розростання міст та браку ресурсів. Вимирання сіл та селищ особливо гостро відчувається в Україні. Тож, механізм та досвід ревіталізації селищ та розбудови концепції «розумного селища» набувають особливої актуальності.

Ключові слова: розумні сталі міста, ІКТ, урбанізація, розумні селища, інновації, добробут.

ПОЗДНЯКОВА А.М.

Умные города и села — залог развития сильной Украины

В статье рассмотрены и систематизированы основные вызовы, стоящие перед городами в XXI в., и как возможный ответ предложена концепция разумного устойчивого города. Определены ее компоненты и практическое значение, исходя из опыта имеющихся разумных городов (Лондон, Вена, Стокгольм, Барселона и т.д.) и уже имплементированных разумных решений.

На основе исследования предложен алгоритм развития концепции в украинских городах. Умные города 3.0 имеют тенденцию распространять лучшие практики и опыт на окружающие территории, улучшая жизнь не только горожан, но и близлежащих поселков. Ведь сами по себе умные технологии не решают проблему разрастания городов и нехватки ресурсов. Вымирание сел и поселков особенно остро ощущается в Украине. Поэтому, механизм и опыт ревитализации поселков и развития концепции «умного поселка» приобретают особую актуальность.

Ключевые слова: умные устойчивые города, ІКТ, урбанізація, умные поселки, інновації, благосостояние.

Smart cities and villages as a prerequisite for building a strong Ukraine

The article reviews and summarizes the key challenges encountered by cities in XXI century and offers Smart sustainable cities concept as a solution to overcome those. The research covers the main components and practical value based on the experience of the existing smart cities (London, Vienna, Stockholm, Barcelona etc.) and implemented within them solutions. The article suggests an algorithm on how to build the concept in Ukraine. Smart cities v.3.0 spread good practices on the nearby territories, improving not only cities welfare but also the welfare of the nearby villages. Since smart technologies on their own won't solve urban sprawl and lack of resources issues. The extinction of villages and settlements is particularly acute in Ukraine. Thus, the experience and mechanisms of villages revitalization and smart villages establishment acquire special relevance nowadays.

Key words: smart sustainable cities, ICTs, urbanization, smart villages, innovations, welfare.

Постановка проблеми. Наш світ змінюється, міста XXI ст. стають самостійними акторами міжнародних відносин, внаслідок децентралізації вони отримують все більше повноважень та можливостей самостійно визначити пріоритети та шляхи розвитку. Тепер прийняття ініціатив та запровадження змін може відбуватися набагато швидше та ефективніше. У 1996 році на Стамбульській конференції (Хабітат II) урядами 171 країни світу було визнано зростання ролі міст для розвитку людства в цілому. Нещодавно ухвалений «Порядок денний сталого розвитку — 2030» [1] основну увагу приділяє питанням, пов'язаним із сталим розвитком, зокрема, було поставлено за мету «зробити міста та людські поселення інклюзивними, безпечним, відновлювальними та сталими» (Ціль 11).

Внаслідок «урбанізації» міста розростаються адже все більше людей їдуть до міст за пошуком кращого життя. Так, близько 75% світових енергетичних резервів споживається у містах, вони викидають близько 80% CO₂. Але в той же час містами створюється близько 80% світового валового продукту [2].

Дослідження показують, що гарно спланована та керована урбанізація дозволяє подолати бідність завдяки вищому рівню продуктивності, можливостям із працевлаштування, підвищеному рівню життя тощо.

Безперечно міста пропонують більші можливості (у навчанні, працевлаштуванні, рівні надання послуг тощо), але крім цього вони також стикаються із усе більшими викликами: забруднення, брак належної інфраструктури для задоволення потреб мешканців, старіння населення розвинених країн та високі темпи приросту населення у країнах, що розвиваються тощо. На рис.

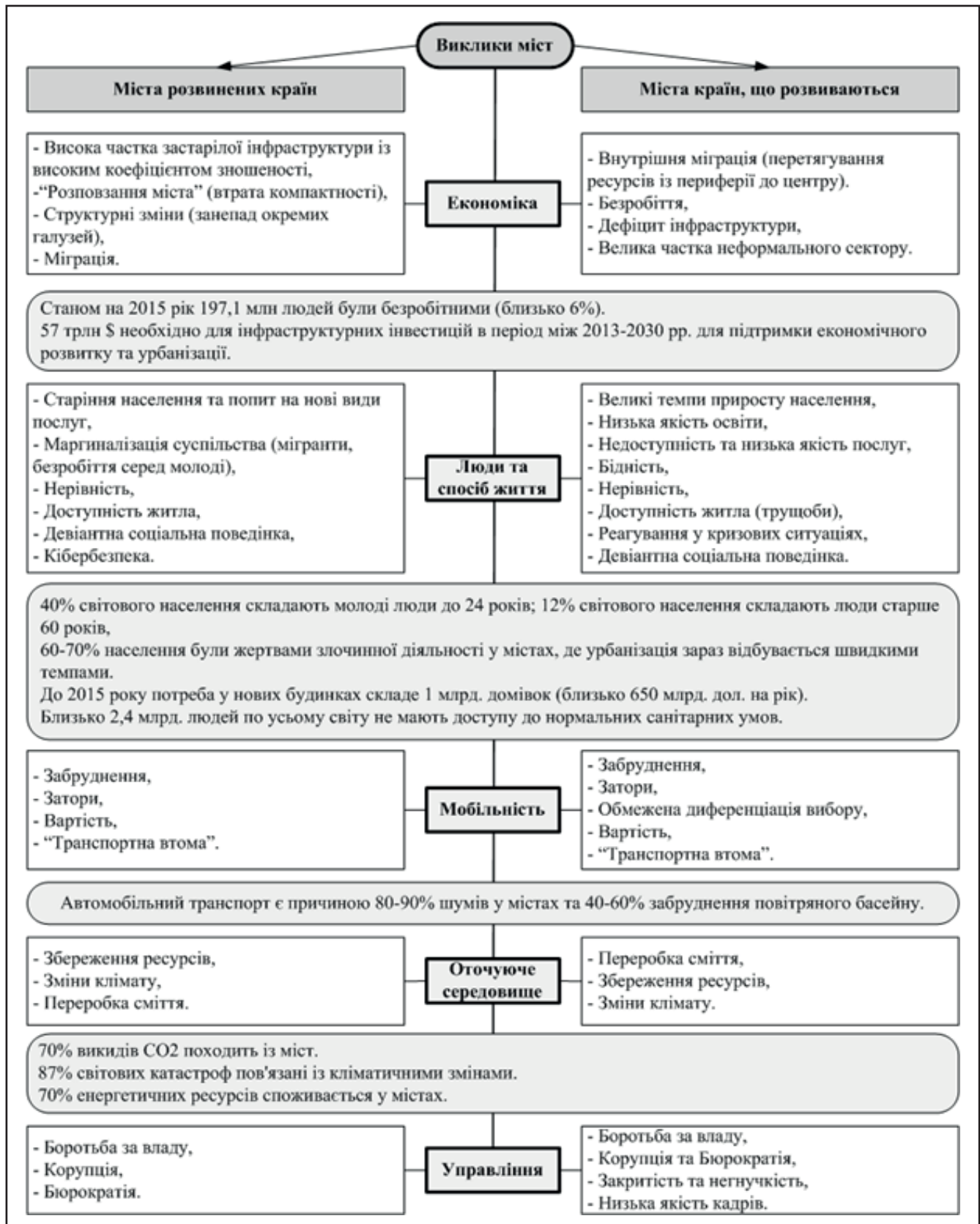
1 систематизовано виклики для міст за двома типами економік.

Тож, постає питання як можна зробити міста більш людиноцентричними, сталими та ефективними. Одним із можливих інструментів вважають концепцію Розумного сталого міста, що почала активно розвиватися із 90-х років XX ст. Одним із поштовхів до розвитку концепції стало активне поширення ІКТ, їх фактична доступність для все більшого загалу людей. Адже близько 95% населення земної кулі уже вкриті мобільними мережами. А близько 50% населення користуються інтернетом [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні концепція розумного міста розвивається по всьому світу та досліджується академічним (Кохен Б., Джиффінджер Р., Ломбарді П., Мюрей А., Міневич М. та Абдулаєв А., І. А. Жукович), інституційним (IESE, European Commission, ITU, OECD, UN-Habitat) та приватним секторами (Ericsson, Huawei, Microsoft), що дозволяє подолати обмеження перших розробок. Так, концепція еволюціонувала від простого ринку для тестування технологічних рішень бізнес-компаніями до людиноцентричної концепції сталих міст (Smart City 3.0).

За дослідженням McKinsey&Company, 2016 розумні міста, що використовують дані та технології для прийняття кращих рішень змогли, зокрема, знизити кількість злочинів на 30–40%, зекономити 25–80 літрів води на людину у щоденному використанні та покращити швидкість реагування у надзвичайних ситуаціях на 25–35% [4].

У світовій практиці склалося багато підходів до визначення поняття та складових концепції, що вимагає певного узагальнення та систематизації.

Рисunek 2. «Площі під звалищами ТПВ (2017р.)» [за джерелом 10]

Окремої уваги потребує аналіз наявного практичного світового досвіду та можливостей розбудови концепції в українських містах.

Мета статті. Дослідити теоретичні засади концепції та сформулювати власне визначення, розглянути та узагальнити уже наявні розумні рі-

шення у містах, що позиціонують себе як розумні та сталі, запропонувати алгоритм імплементації концепції в Україні. Ознайомитися із досвідом ревіталізації селищ у країнах ЄС та створення розумних селищ, як логічного розширення концепції розумних міст.

Виклад основного матеріалу. Дуже спрощено «Розумні міста» передбачають використання ІКТ для вирішення соціальних, економічних, екологічних, урядових проблем міста. Проте поняття «розумності» не обмежується лише використанням нових технологій. За дослідженням Nam та Pardo, «Розумні сталі міста» вимагають комплексного підходу (рис.2).

Міжнародний союз електрозв'язку, проаналізувавши близько 120 визначень із різних джерел, запропонував наступне визначення: «Розумне стає місто — це інноваційне місто, що використовує ІКТ та інші засоби для покращення якості життя, підвищення ефективності міських операцій та послуг та конкурентоспроможності, при цьому переконуючись, що воно задовольняє потреби сучасного та майбутніх поколінь в економічному, соціальному та екологічному планах». Крім того, було виділено шість первинних показників для аналізу: розумний спосіб життя, розумні люди, розумне оточуюче середовище, розумне управління, розумна мобільність і розумна економіка [6].

У «Цифровому порядку денному України — 2020» зазначається, що концепція «смарт-сіті» — це модель міста на основі повномасштабного використання цифрових технологій для поточних

проблем міста, його стійкого розвитку та підвищення якості життя громадян [7].

Загалом більшість дослідників у своєму аналізі охоплюють чотири виміри: Розумні люди, Розумна економіка, Розумне оточуюче середовище («Модель потрібного критерію») та Розумне управління, що входить до кожного із попередніх компонентів, а також відповідає за соціальну стабільність, справедливість та залучення мешканців. Модель Розумного сталого міста (рис.3), на нашу думку, має включати у якості допоміжного механізму інформаційно-комунікаційні технології.

Підсумовуючи, доволі важко надати певне універсальне визначення для розумного сталого міста, адже це скоріше сутність, що володіє певними невід'ємними характеристиками, що дозволяють зробити життя людей та оточуюче середовище кращими.

На нашу думку, та виходячи з проведеного аналізу, стає розумне місто має відповідати чотирьом критеріям:

- задовольняє потреби сучасного покоління,
- забезпечує можливості для розвитку та реалізації потенціалу кожної окремої особи,
- не ставить під ризик можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби,
- здійснює це у «розумний спосіб», використовуючи, в першу чергу, ІКТ та інші засоби.

Під розумним способом розуміється оптимальний, безпечний спосіб, що не порушує наявні екологічні обмеження локального та планетарного масштабів.

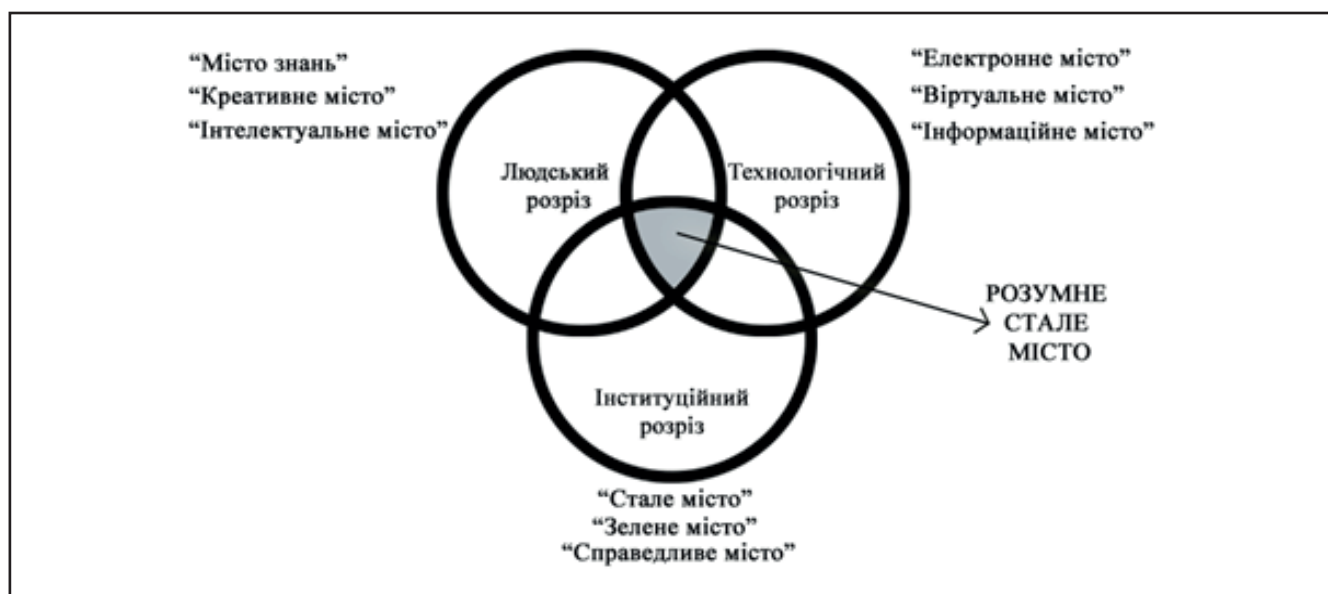

Рисунок 2. «Розумне стає місто» за дослідженням Nam та Pardo, 2012 [5].

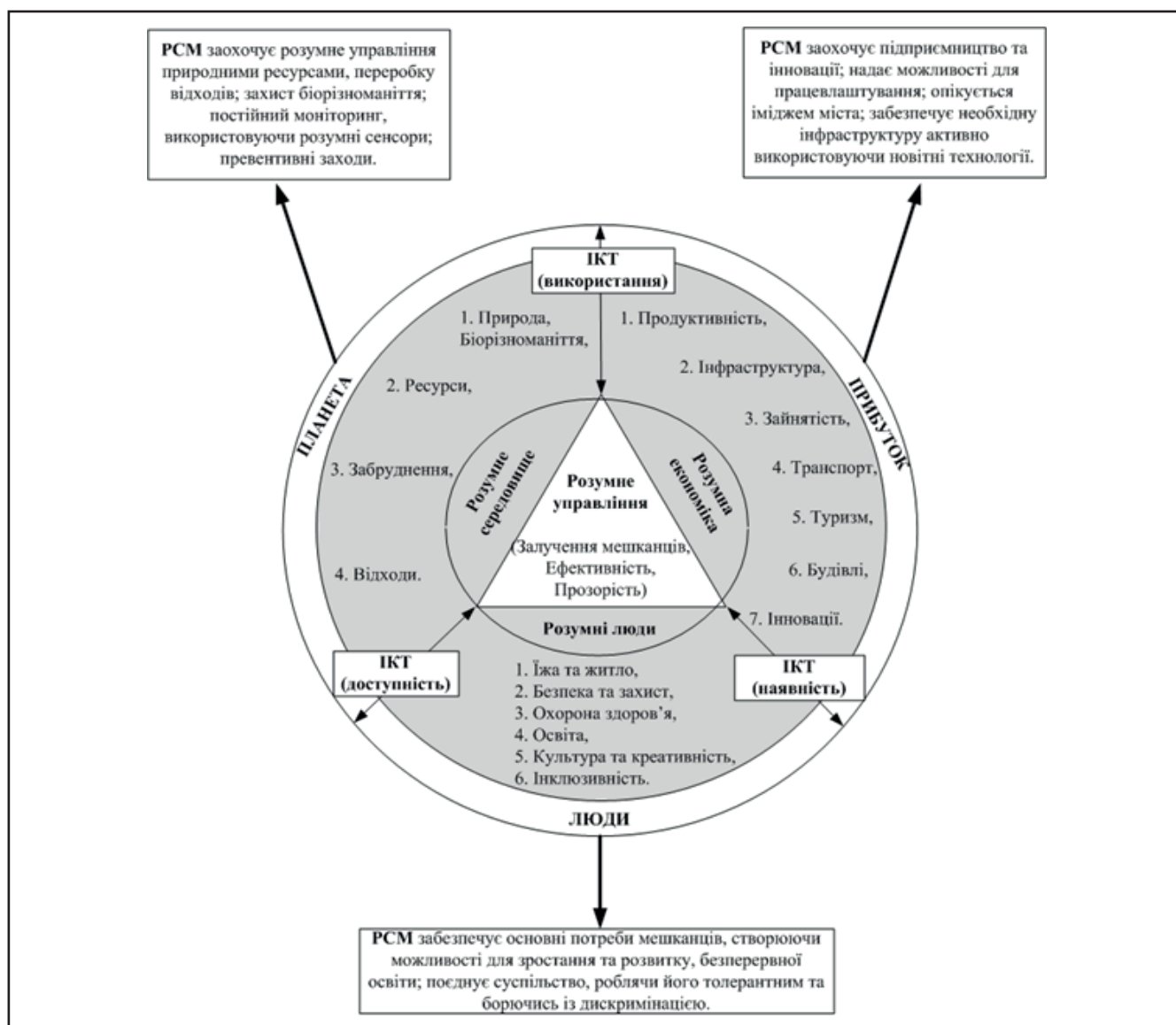

Рисунок 3. Авторська схема «Розумного сталого міста» [8].

За різними джерелами на сьогоднішній день існує близько 88 розумних міст та 250 розумних проєктів, що втілюються у різних містах світу. Слід зазначити, що у 2017 році значно зросла кількість міст, що ухвалили офіційні всеохоплюючі концепції розвитку «Розумних міст», замість простої імплементації розумних рішень в окремих секторах.

Зокрема, можна виділити Розумне місто Лондон (офіційна стратегія v.1.0 була прийнята у 2013 році), Розумне місто Відень (2014 рік), Розумне місто Стокгольм (2017), Розумне місто Амстердам (2009), створені із нуля Сонгдо (Південна Корея) та Масдар (ОАЕ) тощо [8].

Дані та мережі – один із інструментів розумних міст для вирішення нагальних урбаністичних проблем. На рис. 4. наведено напрями із прикладами рішень із різних міст світу.

Покращення адміністративних послуг – це перенесення їх із офлайн до онлайн зони, надання громадянам можливості контролювати видатки за допомогою онлайн бюджету, а також можливості впливати на якість послуг за допомогою зворотного зв'язку.

Громадський простір – використовуючи дані громадян, можна суттєво покращити урбаністичне планування: оснащення шкіл, парків, магазинів тощо. Даний компонент також включає створення зелених оазисів у містах, доступ до WiFi, встановлення розумних ліхтарів, що керуються віддалено, тощо. Стокгольм використовує баки на сонячних батареях, що повідомляють про своє заповнення. Проєкти із озеленення присутні у Відні та Стокгольмі.

Навчання та навички – мова йде про залучення якомога більшої маси людей до навчання, включа-

Рисунок 4. Приклади розумних рішень. Складено автором.

ючи людей із обмеженими можливостями, людей, що недовчилися із певних причин, людей, що хочуть перевчитися. У Стокгольмі розробили адаптивні матеріали для навчання, що відстежують за допомогою методів штучного інтелекту проблеми із читанням у дітей. Більшість університетів пропонують на сьогоднішній день масові онлайн курси, доступні для будь-якої людини, яка має комп'ютер і доступ до інтернету. Лондон має програми підвищення цифрових компетенцій лондонців.

Залучення громадян – використовуючи новітні технології, створюються краудфандінгові платформи, бюджети участі для отримання фінансування у найважливіших для громадськості проектах, онлайн волонтерські платформи (Speed Volunteering London), різні хакатони (Climathon London) та змагання тощо. У Стокгольмі та Відні існує додаток, що дозволяє запропонувати на розгляд свій проект для покращення міста (Make a suggestion app – Стокгольм, Sag's Wien – Відень).

Мобільність – використання даних, отриманих від водіїв, для розумного управління трафіком, використання спеціальних додатків для відстеження ділянок, що вимагають ремонту. Тестування автомобілів без водіїв та збільшення частки немоторизованого транспорту.

Управління ресурсами – передбачає збір інформації щодо рівня споживання за допомогою датчиків і сенсорів та її аналіз, встановлення дат-

чиків, щоб відстежувати втрати ресурсів у разі пошкодження інфраструктури. Розвиток циркулярної економіки та отримання все більшої частки енергії з нетрадиційних джерел.

Охорона здоров'я – використання даних та ІКТ для лікування пацієнтів віддалено, моніторинг показників здоров'я, розбудова системи e-health для електронного обліку, запису на прийом тощо.

Українські міста не є виключенням із світової практики, адже передумови та необхідність інноваційних рішень у нас відчувається не менше. Передовими містами із впровадження розумних рішень виступають Київ, Львів, Харків, Вінниця, Дніпро.

Вже створено ряд сервісів, що полегшують життя мешканцям: онлайн карти аварійних робіт, електронні петиції, додаток для оцінки якості дорожнього руху Navizor, платформа для надання онлайн адміністративних послуг iGov, відкритий бюджет та бюджет участі, електронні черги до дитячих садків та лікарень тощо [9].

Крім того, міста запускають пілотні проекти із створення замкнутих ділянок для тестування розумних рішень, зокрема, «Розумні вулиці» (Мельникова вулиця у Києві), що являє собою платформу для комунікації між громадськістю, владою та розробниками технологій. Інший проєкт «UNIT-city» (Київ), що має на меті створити інноваційне містечко в рамках іншого міста.

Базуючись на розглянутому досвіді європейських міст, можна запропонувати наступний алгоритм побудови моделі розумних міст в Україні (рис. 5). Основна ідея полягає у залученні до розробки усіх зацікавлених сторін: муніципалітету, бізнес-сектору, академічних кіл та громадянського суспільства. На першому етапі передбачається спільне формування візії, розробка стратегії та створення платформи у кожному місті окремо, на наступному – синхронізація на національному рівні за допомогою спільної платформи для обміну досвідом та комунікації.

Концепція «Розумні села». Сам факт наявності розумних міст не вирішить проблем із катастрофічно швидким вимиранням сіл та селищ (рис. 6). Ця проблема надзвичайно гостро стоїть і в Україні, адже кожного року в нас зникає близько 18 сіл та селищ міського типу [10].

У Європі активно зайнялися ревіталізацією сільської місцевості. В рамках Європейської мережі для сільського розвитку у 2017 р. було відокремлено тему «Розумних сіл» (Smart Villages), що має ревіталізувати сільську місцевість, використовуючи цифрові та соціальні інновації. Розумні села визначаються як сільські території та громади, що спираються на свої сильні сторони та матеріальні ресурси, а також на нові можли-

вості для створення додаткової вартості. В них традиційні та новостворені мережі підсилюються за допомогою цифрових комунікаційних технологій, інновацій та кращого використання знань на користь мешканців [11].

Увага зосереджується на розширенні цифрових навичок, доступі до системи e-health та інших базових послуг, використання принципів циркулярної економіки для сільськогосподарських відходів, реалізації вироблених продуктів за допомогою ІКТ, а також розумній спеціалізації на сільськогосподарських проектах, туризмі та культурних заходах. Більшість проектів частково спонсорується за рахунок фондів та програм ЄС (European Regional Development Fund (ERDF) та Cohesion Fund (CF), European Agricultural Fund for Rural Development, Horizon 2020 тощо).

Результатом роботи робочої групи є база даних ініціатив та проектів, що вже впроваджуються в окремих країнах.

Виділяються декілька моделей для вирішення проблеми надання послуг у сільській місцевості (рис.7).

Кожна модель потребує певного механізму підтримки. Так, для моделей бізнес-сектору необхідно запровадити тренінги для початківців із управління та e-маркетингу, надавати гранти та

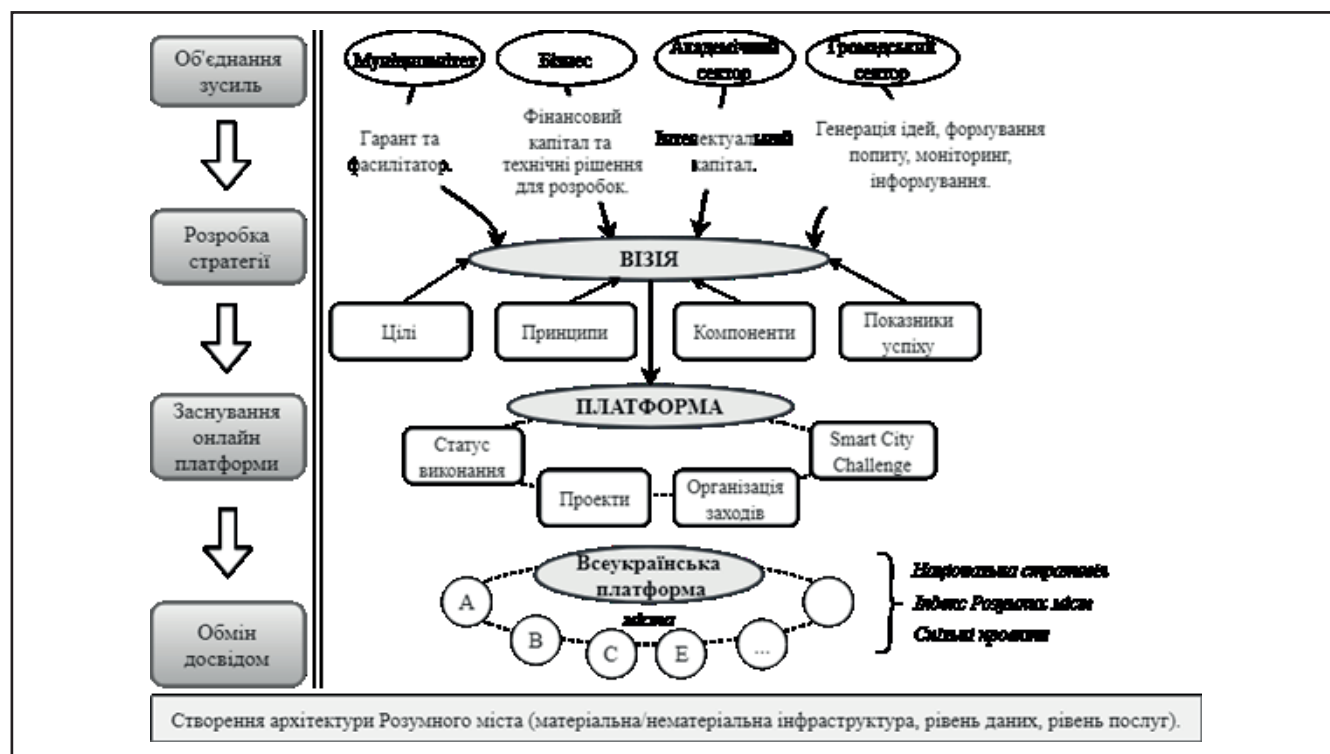

Рисунок 5. Алгоритм розбудови моделі Розумних міст в Україні, складено автором.

Джерело: складено автором.

Рисунок 6. Коло занепаду сільської місцевості (OECD)

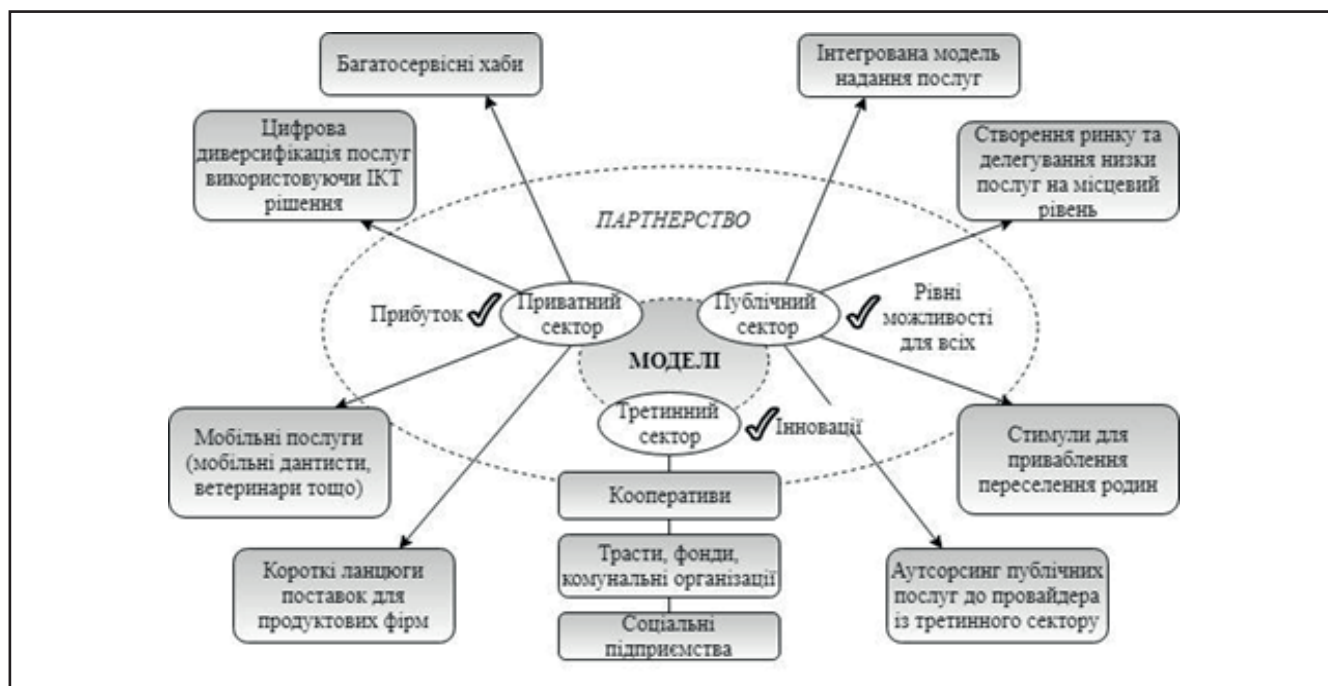

Рисунок 7. Моделі забезпечення послуг у сільській місцевості

Складено автором за [12].

заохочувати підтримку місцевого виробника. Для моделей публічного сектору – це розробка заохочувальних заходів та стимулів для імміграції та створення власного бізнесу, політика щодо можливості працювати та навчатися із дому, збільшення попиту тощо. Модель третинного сектору потребує менторства соціальних підприємців, грантової підтримки та тренінгів.

Щодо вже розроблених проектів можна виділити модель Розумних сіл в Італії, що залучає ІКТ компанії для апробації їх інноваційних технологій в області розумного освітлення, мобільності та будівель. Також інтерес становить проект в Угорщині, що створює систему надання послуг для людей із обмеженими можливостями (The Homestead care services).

Німеччина використовує підхід «живих лабораторій» та змогла створити свою екосистему. Перша хвиля включала розробки для місцевих виробників. Було створено онлайн-ринку для продажу товарів місцевих виробників (BestellBar). До нього додається платформа волонтерів, що готові доставляти товари до споживачів оскільки їм «по дорозі», використовуючи додаток (LieferBar), за це їм нараховується віртуальна валюта DigiTaler [13].

У сільській місцевості Іспанії впроваджують проект коворкінг зон (COWOCAT rural), що мають привабити більше бажаючих зупинитися у сільській місцевості для відпочинку або постійного проживання.

У Фінляндії вирішили поєднати одиноких пристарілих із дітьми у дитсадках для забезпечен-

Рисунок 8. Напрями розвитку «Розумного села»

Складено автором за [15].

ня інклюзивності та боротьби із самотністю. Дитячий садок та кожний волонтер мають планшет для підтримки зв'язку.

У віддалених районах Румунії та Болгарії функціонує мобільна стоматологічна клініка SAN-CAR. Проект є гарним прикладом міжкордонної співпраці [14]. Окремі приватні ініціативи такого типу існують і у Харківській області.

Підсумовуючи, можна виділити наступні напрями розбудови Розумного та конкурентоздатного села (рис.8).

Іноземний досвід ревіталізації сільської місцевості може бути корисним для українських реалій задля збереження селищ та поселень міського типу та розвантаження міст. Адже по суті креативна українська молодь може вже зараз впроваджувати свої ідеї для покращення життєвого середовища та власної самореалізації. А віддаленість селищ ніяк не повинна впливати на якість та доступність послуг у них. За умови об'єднання зусиль технологічних компаній, креативного громадського сектору та урядового сектору, вимирання селищ в Україні можна зупинити, натомість зробивши їх осередками для здорового підросання дітей, процвітання сільського господарства, торгівлі натуральними продуктами та туризму.

Висновки

Концепція Розумних сталих міст та селищ та позитивний закордонний досвід її імплементації представляють неабиякий інтерес для України. Окремі міста вже почали активно впроваджува-

ти певні елементи концепції (Київ, Львів, Дніпро, Харків тощо), проте процес сповільнюється низкою факторів:

У цілому низький рівень цифровізації суспільства, лише 48,8% населення користуються інтернетом, більшість людей у сільській місцевості не мають доступу до інтернету та необхідних навичок. За Індексом розвитку ІКТ Україна посідає 79 місце із 176, маючи показник 5.31 за десятибальною шкалою [3].

Відсутність цілісного підходу на національному та міському рівнях. Стратегія розвитку Розумного міста була прийнята у Києві (2017), деякі інші міста (Львів, Дніпро) мають стратегії цифровізації міст, або ізольовані ініціативи впровадження розумних рішень.

Відсутність необхідних навичок та кваліфікованого персоналу на управлінському рівні.

Відсутність фінансових ресурсів та дослідження кращих світових практик.

Але в той же час українські міста мають ряд позитивних факторів, що за умови вдалого використання дозволять зробити наші міста більш придатними для життя та «розумними»: (1) наявність «креативного класу» волонтерів; (2) наявність великої кількості висококваліфікованих ІТ спеціалістів; (3) високий рівень комп'ютерної грамотності серед населення; (4) суспільство, що прагне та готове до змін; (5) сформований попит на розумні та більш зручні міста для користувачів.

Для розбудови концепції Розумних сталих міст в Україні необхідний комплексний підхід, що буде

включати (1) державну підтримку регіональних ініціатив, спрямованих на подолання «цифрового розриву»; (2) заходи, спрямовані на підвищення якості послуг, що надаються в секторі ІКТ, їх відповідність національним стандартам, які для цього мають бути узгоджені з міжнародними стандартами; (3) проведення інформаційних кампаній з метою забезпечення поінформованості населення про численні доступні можливості; (4) заохочення ефективного обміну інформацією та досвідом на національному (між регіонами) та міжнародному рівнях за допомогою спільних платформ, круглих столів тощо; (6) встановлення спільного бачення та стратегії як на національному рівні, так і поєднання із стратегіями розвитку на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку [Електронний ресурс] // ООН. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>.
2. World cities report [Електронний ресурс] // UN-Habitat. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://wcr.unhabitat.org/>.
3. Measuring the Information Society Report [Електронний ресурс] // ITU. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/mis2017.aspx>
4. SMART CITIES: DIGITAL SOLUTIONS FOR A MORE LIVABLE FUTURE [Електронний ресурс] // McKinsey. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mckinsey.com/>.
5. Taewoo Nam. Conceptualizing Smart City with Dimensions of Technology, People, and Institutions [Електронний ресурс] / Taewoo Nam, Theresa A. Pardo – Режим доступу до ресурсу: https://inta-ainv.org/images/cc/Urbanism/background%20documents/dgo_2011_smartcity.pdf.
6. Shaping smarter and more sustainable cities, [Електронний ресурс] // ITU. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.itu.int/wftp3/pub/epub_shared/TSB/ITUT-Tech-Report-Specs/2016/en/flipviewerxpress.html
7. Цифрова адженда України-2020 [Електронний ресурс] – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
8. Pozdniakova A. SMART CITY STRATEGIES «LONDON-STOCKHOLM-VIENNA-KYIV»: IN SEARCH OF COMMON GROUND AND BEST PRACTICES [Електронний ресурс] // Acta Innovations. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.proakademia.eu/en/acta-innovations/publications/no-2018/no27/470.html>.
9. Pozdniakova A. Digitalization process in Ukraine as a prerequisite for the smart city concept development [Електронний ресурс] / Baltic Journal of Economic Studies.. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/236/pdf>.
10. Зникаючі українські селища <https://ua.112.ua/mnenie/znykaiuchi-ukrainski-sela-realii-sohodennia-312811.html>
11. Smart Villages [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://enrd.ec.europa.eu/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages_e.
12. Business models for rural services [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_briefing_business-models.pdf
13. Collection of projects [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_project-compilation.pdf.
14. SAN-CAR project [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/bulgaria/san-car-mobile-dental-healthcare-provided-to-rural-communities-in-romania-bulgaria.
15. Smart and competitive rural areas [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/publi-eafrd-brochure-02-en_2016.pdf.

References

1. Tsili staloho rozvytku [Elektronnyi resurs] // ООН. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>.
2. World cities report [Elektronnyi resurs] // UN-Habitat. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: <http://wcr.unhabitat.org/>.
3. Measuring the Information Society Report [Elektronnyi resurs] // ITU. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/mis2017.aspx>
4. SMART CITIES: DIGITAL SOLUTIONS FOR A MORE LIVABLE FUTURE [Elektronnyi resurs] // McKinsey. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.mckinsey.com/>.

5. Taewoo Nam. Conceptualizing Smart City with Dimensions of Technology, People, and Institutions [Elektronnyi resurs] / Taewoo Nam, Theresa A. Pardo – Rezhym dostupu do resursu: https://inta-ainv.org/images/cc/Urbanism/background%20documents/dgo_2011_smartcity.pdf.

6. Shaping smarter and more sustainable cities, [Elektronnyi resurs] // ITU. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: https://www.itu.int/wftp3/pub/epub_shared/TSB/ITUT-Tech-Report-Specs/2016/en/flipviewerxpress.html

7. Tsyfrova adzhenda Ukrainy–2020 [Elektronnyi resurs] – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

8. Pozdniakova A. SMART CITY STRATEGIES «LONDON–STOCKHOLM–VIENNA–KYIV»: IN SEARCH OF COMMON GROUND AND BEST PRACTICES [Elektronnyi resurs] // Acta Innovations. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.proakademia.eu/en/acta-innovations/publications/no-2018/no27/470.html>.

9. Pozdniakova A. Digitalization process in Ukraine as a prerequisite for the smart city concept development [Elektronnyi resurs] / Baltic Journal of Economic Studies.. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/236/pdf>.

10. Znykaiuchi ukrainski selyshcha <https://ua.112.ua/mnenie/znykaiuchi-ukrainski-sela-realii-sohodennia-312811.html>

11. Smart Villages [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://enrd.ec.europa.eu/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages_e.

12. Business models for rural services [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://enrd>.

[ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_briefing_business-models.pdf](https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_briefing_business-models.pdf)

13. Sollection of projects [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_project-compilation.pdf.

14. SAN–CAR project [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/bulgaria/san-car-mobile-dental-healthcare-provided-to-rural-communities-in-romania-bulgaria.

15. Smart and competitive rural areas [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/publi-eafrd-brochure-02-en_2016.pdf

Дані про автора

А. М. Позднякова,

аспірант Науково–дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України (НДЦ ІПР НАНУ)

e-mail: ndc_ipr@ukr.net

Данные об авторе

А. М. Позднякова,

аспірант Научно–исследовательского центра индустриальных проблем развития Национальной академии наук Украины

e-mail: ndc_ipr@ukr.net

Data about the author

A. Pozdniakova,

Post-graduate student, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine

e-mail: ndc_ipr@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 238.242

ХАЛІНА В.Ю.,
СМАЧИЛО В.В.,
КОЛМАКОВА О.М.

Концепція програми фінансування реєміграційного соціального підприємництва в Україні

В статті оцінено вплив загального фонду оплати праці на розмір ВВП, доведено економічну доцільність повернення трудових мігрантів на батьківщину, розроблено основні положення державної соціально-економічної програми стимулювання реєміграції. В основу соціально-економічних заходів покладені принцип самоокупності. Пропонована програма зорієнтована на соціальні програми інших країн та міжнародних фондів.

Ключові слова: трудова міграція, міграційний капітал, робоча сила, міграційноорієнтовані підприємства, державна підтримка.

ХАЛИНА В.Ю.,
СМАЧИЛО В.В.,
КОЛМАКОВА Е.Н.,

Концепция программы финансирования реэмиграционного социального предпринимательства в Украине

В статье оценено влияние общего фонда оплаты труда на размер ВВП, доказано экономическую целесообразность возвращения трудовых мигрантов на родину, разработаны основные положения государственной социально-экономической программы стимулирования реэмиграции. В основу социально-экономических мероприятий положены принцип самокупаемости. Предлагаемая программа ориентирована на социальные программы другим странам и международных фондов.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграционный капитал, рабочая сила, мигранто-ориентированные предприятия, государственная поддержка.

KHALINA V.Yu.,
SMACHYLO V.V.,
KOLMAKOVA O.M.

Concept of the financing program of re-emigration social enterprises in Ukraine

The article assesses the impact of the general wage fund on GDP, proves the economic expediency of returning migrant workers to their homeland, elaborates the main provisions of the state social

and economic program of stimulation of re-immigration. To stimulate re-emigration it is necessary to use the whole complex of social and material incentives and motives. The basis of socio-economic activity is the principle of self-sustainment. The proposed program focuses on social programs for other countries and international funds.

Keywords: labor migration, migration capital, labor force, migrant-oriented enterprises, state support.

Постановка проблеми. Останні шість років чисельність наявного населення України характеризується негативною динамікою до зменшення на 3,2 млн. осіб (з 45,8 млн. в 2011 році до 42,6 млн. осіб в 2016) [18], що обумовлено як природним скороченням (999,1 тис. осіб), так і міграцією – 2,2 млн осіб мігрували з країни офіційно зі зміною громадянства. Врахування тимчасової трудової міграції значно збільшує величину мігрантів – за приблизними підрахунками, за кордоном працює близько 5 млн наших громадян [4]. В основному, це особи трудоактивного віку 33–38 років [5], які в інших країнах є найбільш захищеними від бідності, оскільки високий/достатній рівень заробітної плати складає основу їх матеріальної забезпеченості, але, на жаль, не в Україні. Саме тому щорічно наша держава втрачає кадровий потенціал, з освітою, досвідом роботи та кваліфікацією, який є конкурентоздатним на міжнародному ринку праці. В результаті цього, протягом останніх років по всьому світі сформувались українські діаспори та спілки мігрантів, які охоче допомагають своїм співвітчизникам за кордоном та родичам, що знаходяться в Україні (міграційний капітал (надходження від мігрантів до України) в 2015 році склав біля 6 млрд дол.). Таку ситуацію слід розглядати як негативну не лише в економічному контексті (недоотриманий ВВП, вкладені кошти в освіту мігрантів, тощо), але й в соціальному (відірваність від батьківщини, непотрібність їй).

Основою економіки будь-якої держави є економічно активне населення, що формує середній клас. На думку авторів даного дослідження, саме за кордоном сформувався трудовий капітал українського суспільства, що має бути повернений, його призначення сформувати середній клас в Україні, якого, на даний період, так не вистачає. Окрім того, українці, які отримали гарну освіту, досвід економічних та соціальних відносин за кордоном та зрозуміли цінність західних демократій, повернулися б реалізувати себе в Україні, вони здійснили б неоціненний внесок у реформування застарілих систем керування та побудову нової країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У світовій літературі теоретичну модель позитивних наслідків зворотної міграції розробили та практично підтвердили К. Дастменн, І. Фальдоном та Уейсом [21], С. Реінхольд, К. Том [5], А. Барретт, Ф. О'Коннел [20]. Українські вчені, що працюють над питаннями впливу рееміграції на розвиток бізнесу окремо та регіону, держави в цілому О.Р. П'ятковська [14], Колмакова О.М., Смачило В.В. [16], Р.Р. Рісна [15] та інші. В роботах [17; 23] говориться про актуальність соціального підприємництва у вирішенні проблем суспільства (працевлаштування людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, осіб з маргінальних груп), до яких логічно віднести й проблему зворотної міграції. Майже всі перелічені вчені згодні з тим, що повертати корінне населення не тільки необхідно, але ще й економічно доцільно та вигідно. Попри актуальність проблеми, основна частина досліджень має соціальну та демографічну спрямованість і представлені як шляхи зменшення соціальної напруги та подолання демографічної депресивності. Досить мало пропонується економічних рішень й важелів щодо стимулювання рееміграції. Одним із напрямків вирішення вказаної проблеми є розвиток соціального підприємництва та розробка державної програми повернення мігрантів в Україну.

Метою дослідження є оцінювання впливу загального фонду оплати праці на розмір ВВП, доведення економічної доцільності повернення трудових мігрантів на батьківщину, формування концепції Програми фінансування рееміграційного соціального підприємництва в Україні.

Метою дослідження є виявлення впливу міграційного капіталу на економіку України та розробка механізму стимулювання рееміграції, що обумовило використання певного теоретико-методологічного інструментарію, а саме: логіко-теоретичного узагальнення, – для опису теоретичного підґрунтя проблематики, що досліджується; кореляційно-регресійного аналізу – для визначення залежності між такими факторами як ВВП та заробітна плата; матема-

тичних методів та методів логіки – для обґрунтована формування механізму стимулювання реєміграції; абстрактно–логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, формування висновків і рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. З розвитком глобалізації міжнародної економіки зростає масштабність та інтенсивність міграції трудових ресурсів. Україна на світовому ринку праці виступає як країна–донор, найбільший експортер робочої сили. Дедалі більші потоки українських працівників стають якіснішими та молодшими, що задовольняє потребу в трудових ресурсах як країн–сусідів (Польщі, Угорщини, Словаччини), так і інших європейських країн (Німеччини, Італії, Іспанії). В той же час, для розвинених країн світу, повернення кваліфікованих кадрів з досвідом роботи в державу–донор є одним із пріоритетів національної кадрової політики та стратегії її соціально–економічного розвитку.

Останнє дослідження Research&Branding Group показало, що 55% українців до 30 років готові покинути країну. Головними причинами бажання емігрувати в грудні 2016 р. була більш висока заробітна плата за кордоном (28%) і збройний конфлікт (27%). Варто відзначити, що 60% трудових мігрантів були б раді повернутися в Україну [12]. Це ще раз підтверджує, що необхідно створювати умови для повернення трудових мігрантів.

Розглянемо інший бік трудової міграції. Міграційний капітал, що приходить в Україну не є продуктивним, він використовується більш на споживчі цілі, не інвестується в розвиток економіки, з нього не сплачуються податки в повному обсязі, тобто він не є для ВВП утворюючим фактором.

Авторами було проведено досить спрощений аналіз залежності ВВП України від загального фонду оплати праці українців (ЗФОП), який ви–значався як добуток кількості зайнятого населення та середньомісячної заробітної плати за офіційними даними Комітету статистики України [3] (табл. 1).

В результаті було отримано пряму залежність з дуже високим коефіцієнтом кореляції та детермінації (рис. 1).

Коефіцієнт кореляції показує, що загальний фонд оплати праці є основним фактором впливу на формування ВВП, коефіцієнт детермінації говорить про залежність ВВП від ЗФОП на 95,57%. Коефіцієнт регресії складає 29,395, відповідно, якщо ЗФОП збільшиться на 1 грн, ВВП зросте на 29,395 грн. Модель достовірна, статистично значима, тобто її можна використовувати при плануванні, прогнозуванні розрахунках умовних даних.

Розглянемо гіпотезу за умови, що всі дійсні мігранти залишилися та отримують заробітну плату в Україні. Слід відмітити, що трудові мігранти є економічно– та трудоактивними, бо вони поїхали заробляти за кордон в невідомі їм місця, країни. Тому можна зробити висновок, що за сприятливих умов в Україні, вони заробили стільки ж, а може і більше (бо цифри для розрахунків були взяті офіційні і не враховувались суми які були привезені готівкою або передані через друзів та знайомих) [2; 11].

На думку авторів, до ЗФОП слід додати грошові надходження, що надійшли до України від мігрантів, щоб отримати його скореговану суму. Підставивши нові дані в математичну модель у

Таблиця 1. Вихідні данні для розрахунку залежності ВВП від ЗФОП

Рік	Середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата штатних працівників, грн	Зайняте населення, тис. осіб	Загальний фонд оплати праці, млн. грн	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн. грн
2007	1351	20904,7	28242,2497	720731
2008	1806	20972,3	37875,9738	948056
2009	1906	20191,5	38484,999	913345
2010	2239	19180,2	42944,4678	1 079 346
2011	2633	19231,1	50635,4863	1 299 991
2012	3026	19261,4	58284,9964	1 404 669
2013	3265	19314,2	63060,863	1 465 198
2014	3480	18073,3	62895,084	1 586 915
2015	4195	16443,2	68979,224	1 988 544
2016	5183	16276,9	84363,1727	2 383 182

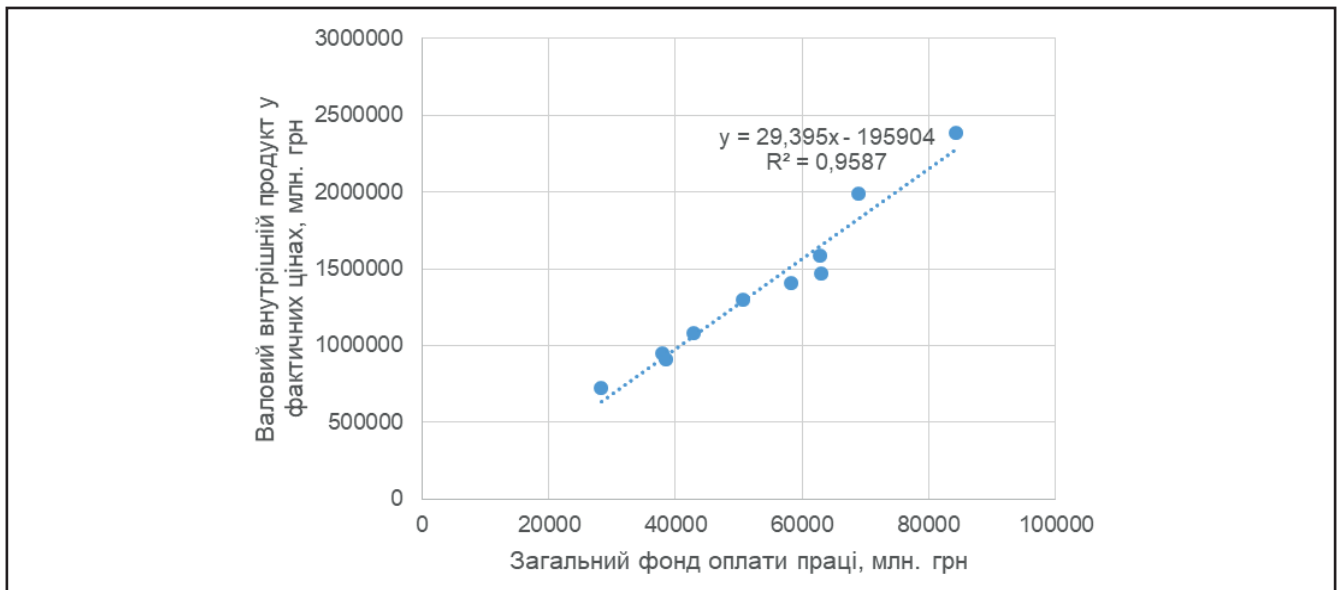

Рисунок 1. Вплив загального ФОП на ВВП України, млн грн.

Таблиця 2. Результати теоретичних розрахунків щодо розвитку ВВП за умови економічної діяльності трудових мігрантів в Україні

Рік	Грошові перекази мігрантів в Україну, млн дол.	Курс дол. на кінець року, грн	Грошові перекази мігрантів в Україну, млн грн	Новий ЗФОП, млн грн	Новий ВВП, млн. грн	Індекс зміни ВВП розрахунок в грн	Індекс зміни ВВП розрахунок в дол. США
2007	4922	5,05	24856,1	53098,35	1364921,99	1,89	1,71
2008	6177	5,26	32491,02	70366,99	1872533,78	1,98	1,69
2009	5370	7,79	41832,3	80317,30	2165023,00	2,37	2,05
2010	5862	7,93	46485,66	89430,13	2432894,61	2,25	1,91
2011	7019	7,97	55941,43	106576,92	2936924,45	2,26	1,87
2012	7526	7,99	60132,74	118417,74	3284985,36	2,34	1,91
2013	8537	7,99	68210,63	131271,49	3662821,54	2,50	2,01
2014	6489	11,89	77154,21	140049,29	3920845,00	2,47	2,03
2015	5154	21,84	112563,36	181542,58	5140540,26	2,59	2,17
2016	5425	25,55	138608,75	222971,92	6358355,67	2,67	2,22

$= 29,395x - 195904$, отримуємо скорегований ВВП (табл. 2).

Аналізуючи данні таблиці можна зазначити, що кожного року умовний розмір ВВП був би більший в порівнянні з реальним (відношення розміру умовного ВВП до фактичного). Крім того, індекс зміни ВВП кожного року зростає (табл. 2). Відмітимо, що вказані зміни не пов'язані зі зростанням рівня інфляції в Україні (рис.2), що підтверджено аналогічними розрахунками в дол. США – і коефіцієнт кореляції, коефіцієнт детермінації та коефіцієнт регресії говорять про залежність ВВП від ЗФОП.

Слід зауважити, що такі великі суми надходжень міграційного капіталу до України говорять про те, що трудові мігранти планують поверта-

тися до дому, жити в Україні, будувати тут своє майбутнє (інакше гроші залишались би за кордоном і акумулювались в тому місці, де планує мігрант зостатися жити). Проведені аналітичні дослідження вимагають вивчення теоретичного підґрунтя причин, які змушують наших громадян від'їжджати, шукати кращої долі в інших країнах, а головне, що їх може повернути на батьківщину і заохочувати вкладати свою працю в будівництво нової держави європейського зразку.

Державні заходи реєміграції в науковій літературі [19] розділяють на три групи:

- програми стимулювання реєміграції;
- програми професійної підготовки іммігрантів;
- програми економічної допомоги країнам з масової еміграції.

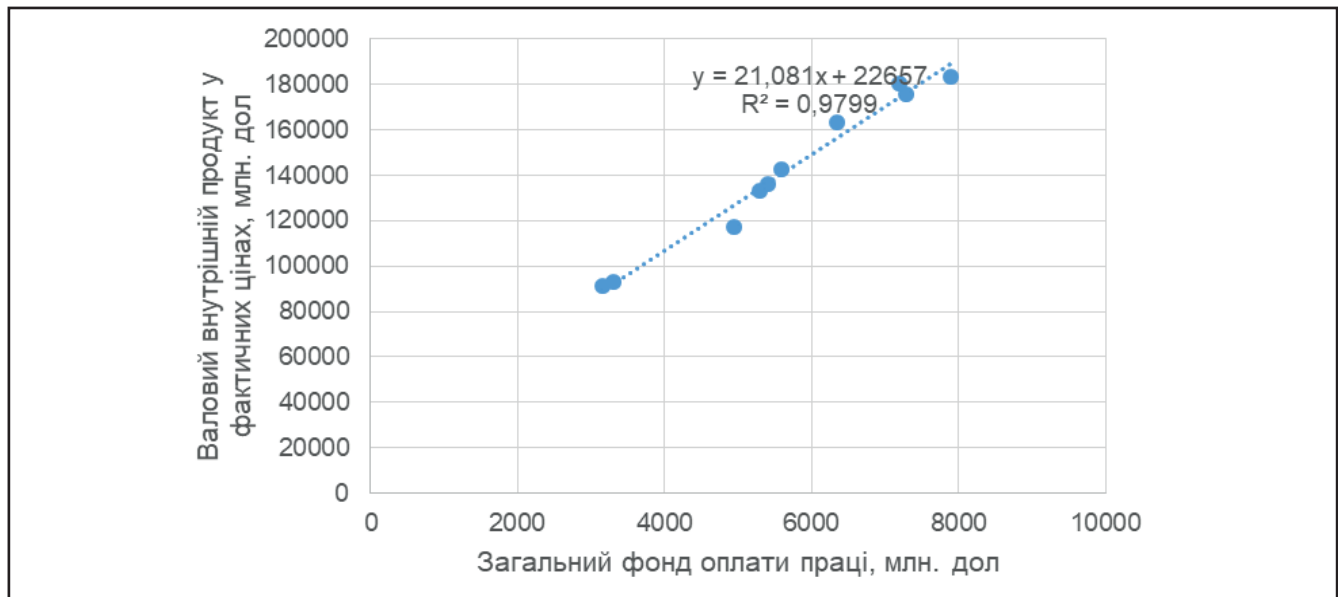

Рисунок 2. Вплив загального ФОП на ВВП України, млн дол. США.

Програми стимулювання реєміграції включають широке коло заходів, починаючи із заходів для примусової репатріації незаконних іммігрантів до надання матеріальної допомоги іммігрантам, що бажають повернутися на батьківщину. Проаналізувавши світовий досвід, можна зробити висновки, що майже всі розвинуті країни мають програму стимулювання реєміграції: Франція, Нідерланди, Швейцарія, Фінляндія, Німеччина, Канада, США, Японія, Ірландія, Австрія та ін. В багатьох нерозвинених країнах такої програми не має, хоча проблема втечі трудових ресурсів в цих країнах набагато гостріша. На жаль, в Україні програма стимулювання реєміграції також відсутня.

Головний чинник міждержавної міграції – заробітна плата. Зрозуміло, що для повернення трудових мігрантів необхідно їм пропонувати вищий рівень заробітної плати. Але, працюючи за кордоном, наші співвітчизники отримують не тільки високу заробітну плату, вони користуються всією соціально-економічною інфраструктурою іноземної країни: транспорт, зв'язок, комунальні послуги тощо. Рівень розвитку цієї інфраструктури вищий, а її склад – досконаліший. Тому, для стимулювання реєміграції необхідно використовувати весь комплекс соціальних та матеріальних стимулів і мотивів. Для законодавчого закріплення на основі комплексу стимулів необхідна соціально-економічна програма стимулювання реєміграції.

На думку авторів, подібна програма має складатися з двох блоків: пасивного та активного. Блок пасивних заходів призначений для стимулюван-

ня повернення емігрантів, які поїхали навчатися, працювати за запрошенням, працівників з досить дефіцитними або перспективними для України професіями тощо. Блок активних заходів призначений для людей, що працюють за кордоном та вже мають певний капітал. Перед такими мігрантами стоїть вибір, або залишатися за кордоном та намагатися перевезти свою сім'ю, або повертатися на батьківщину та вкладати зароблені кошти в економіку своєї країни. Для їх повернення мають бути створені відповідні умови.

Авторами розроблена концепція (основні положення) державної програми стимулювання реєміграції (Програма), вони представлені на рис.3.

Емігранти, які мають право на отримання статусу реємігранта можна поділити на три групи: для першої групи реємігрантів реалізується блок пасивних заходів для повернення в Україну та адаптації до нових умов. Реємігранти другої групи – мігранти, що працювали за кордоном не за фахом, виконували некваліфіковану роботу тощо. Вони, в залежності від наявності капіталу, мають можливість створювати свої підприємства з підтримкою держави у вигляді пільгового оподаткування та забезпечення високоякісними кадрами з першої групи або працювати на робочих місцях, які пропонує держава при поверненні. Реємігранти третьої групи – інтелектуальна еліта, яка є не просто висококваліфікованими професіоналами, але і має підприємницькі здібності, досвід управлінської роботи в корпоративних об'єднаннях підприємств на макро- і мікрорівні або урядових організаціях.

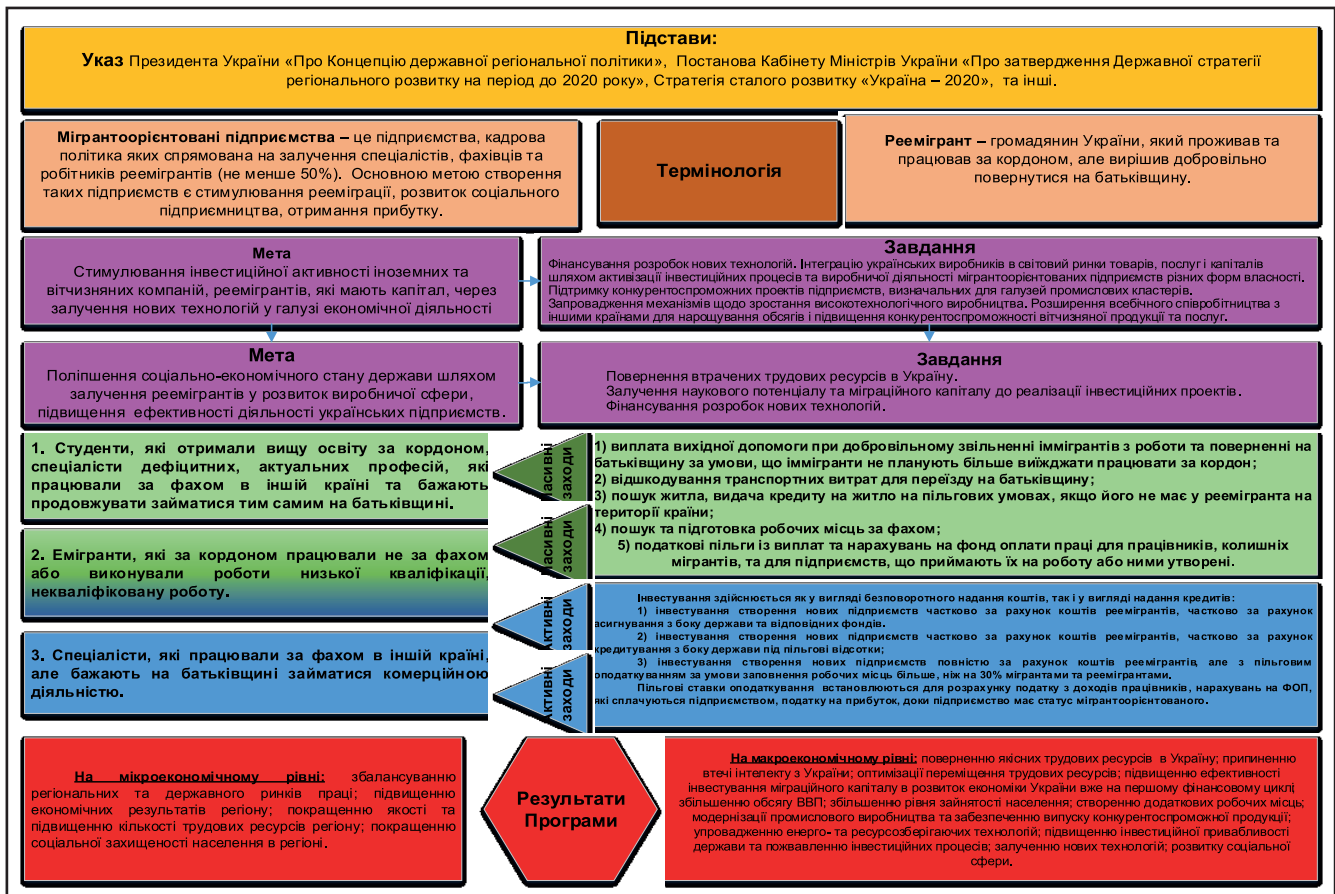

Рисунок 3. Основні положення концепції державної програми стимулювання рееміграції

Блок пасивних заходів є дотаційним, але фінансується за рахунок надходжень від реалізації активних заходів та інших джерел (грантове фінансування).

Активні заходи реалізуються для другої та третьої груп мігрантів, для осіб з підприємницькими здібностями і наявністю капіталу, та, частково, для першої групи в межах оплати навчання.

Соціальне підприємництво першочергово спрямоване на вирішення соціальних проблем певної групи, громади, регіону, держави, а вже потім – на отримання економічного ефекту від господарювання або здійснення діяльності на основі принципу беззбитковості, самоокупності. Можна вважати, що вказаний тип підприємств частково перебирає на себе роль держави і тому є необхідним елементом в державних механізмах розвитку [23]. Вважаємо, що соціальні підприємства (у формі юридичної особи) створюються соціально вразливими верствами населення для вирішення соціальних проблем за рахунок прибутку, який вони отримують від підприємницької діяльності [17].

Згідно класифікації Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) [10], до «соціального підприєм-

ства» можна віднести таке, де не менше 50% працевлаштованих осіб відносяться до соціально вразливих верств населення, постраждалих від збройних конфліктів, тощо; частина чистого прибутку спрямовується на вирішення соціальних проблем суспільства (потреби дитячих будинків, допомога постраждалим від збройних конфліктів, тощо.). Класифікація за цією методикою дозволяє отримати пільгове фінансування для соціального підприємства – юридичної особи від Ощадбанку [7] та Кредобанку [6]. В програмах кредитування Ощадбанку та Кредобанку вказано три умови, відповідно до яких підприємство може бути віднесено до соціального та отримати пільговий кредит на соціально підприємницьку діяльність: юридична особа, зареєстрована відповідно до чинного законодавства України та класифікована WNISEF як «соціальне підприємство»; чистий дохід підприємства за останній календарний рік становить не більше 80 млн. грн.; чітко прописана в офіційних документах клієнта соціальна мета його діяльності (механізм розподілу прибутку, де видно, скільки відсотків прибутку спрямовується на вирішення соціальних питань).

Підприємство має право на отримання статусу мігрантоорієнтованого, як соціального, якщо кадрова політика підприємства спрямована на залучення спеціалістів, фахівців та робітників із інших регіонів, а основною метою створення таких підприємств є стимулювання реєміграції та отримання прибутку, розподіл якого прописано відповідно до пріоритетності вирішення соціальних проблем. На підприємстві обов'язково мають працювати реємігранти. Мігрантоорієнтоване підприємство є відкритою системою, відповідно, керівництво таких підприємств має право залучати місцевих фахівців, але не більше 50% (згідно вимог WNISEF) від середньооблікової чисельності працівників. Мігрантоорієнтовані підприємства як складова механізму стимулювання реєміграції виконують такі функції: 1) стимулювання реєміграції в регіони України та трудової мобільності громадян нашої країни, перерозподілення трудових ресурсів; 2) упровадження новітніх технологій в свою виробничу діяльність для створення науко- та інтелектуальної продукції, що на світовому ринку мають

високу ціну та попит; 3) реалізація кадрової політики «дорогої робочої сили»; 4) сприяння реалізації кадрової політики регіону та досягнення цілей стратегічного розвитку регіону та держави.

Як вже зазначалось, трудових мігрантів до переїзду закордон спонукали суто комерційні інтереси. Відповідно, для інтенсифікації їх повернення необхідно довести, що це буде їм фінансово вигідно (табл.3).

Для другої та третьої групи реємігрантів, що бажають реалізувати власні інвестиційні проекти, інвестування здійснюється як у вигляді безповоротного надання коштів, так і у вигляді надання кредитів: 1) інвестування створення нових підприємств частково за рахунок коштів реємігрантів, частково за рахунок асигнування з боку держави та відповідних фондів. Державну частку з часом підприємець може викупити, ця умова допоможе стимулювати власників до підвищення ефективності управління та розвитку бізнесу. Крім того, державні інвестиції можуть здійснюватися в тому разі, якщо створені робочі місця більше ніж на половину будуть заповнені реємі-

Таблиця 3. Розрахунок вигоди від трудової міграції для працівників та роботодавців

Розрахунок результату від трудової міграції:			
для працівника (мігрант)		для роботодавця	
доходи	витрати	доходи	витрати
$R_w = \frac{\sum (W_t^1 - W_t^0) * h_t^0 + (h_t^1 - h_t^0) * W_t^1}{(1 + r)^t}$ <p>де W_t^1 – оплата праці за годину на новому робочому місці за t-період (під час випробувального терміну та після нього); W_t^0 – оплата праці за годину на старому робочому місці за t-період; h_t^0 – фонд робочого часу працівника на старому робочому місці за t-період; h_t^1 – фонд робочого часу працівника на новому робочому місці за t-період; r – коефіцієнт дисконтування (він застосовується за умови, якщо t-період більше року).</p>	$Cw = \frac{\sum ((W_t^{\max 1} - W_t^1) * h_t^1 - (h_t^1 - h_t^1) * W_t^{\max 1})}{(1 + r)^t} + \sum V^{wi},$ <p>де $W_t^{\max 1}$ – максимально можлива оплата праці за годину на подібному робочому місці за t-період; h_t^1 – фонд робочого часу працівника, якщо б він працював на подібному робочому місці за t-період; $\sum ((W_t^{\max 1} - W_t^1) * h_t^1 - (h_t^1 - h_t^1) * W_t^{\max 1}) / (1 + r)^t$ – втрачені можливості мігранта в іншому регіоні, на іншому місці роботи за t-період; V^{wi} – витрати працівника на переїзд та влаштування на новому місці, які не компенсуються підприємством, соціальними службами тощо.</p>	$Rl = \frac{\sum (D_t^1 - P_t^0) h_t^1 * K}{(1 + r)^t},$ <p>P_t^1 – годинна продуктивність праці працівника, який залучається з іншого регіону (як правило її розмір обумовлюється трудовим контрактом, або прогнозується); P_t^0 – годинна продуктивність праці працівника, який працював на вакантному місці, якщо робоче місце новостворене – то за основу береться мінімальний норматив; Kr – коефіцієнт рентабельності.</p>	$Cl = \sum V_i^l,$ <p>де V_i – витрати на переїзд та влаштування мігранта на новому місці, які компенсуються підприємством.</p>
Розрахунок економічного ефекту від трудової міграції:			
$Ew = Rw - Cw.$		$El = Rl - Cl.$	
Розрахунок економічної ефективності від трудової міграції:			
$KEw = Ew / Cw * 100\%$		$KEl = El / Cl * 100\%$	

грантами або мігрантами з інших регіонів (внутрішньо переміщені особи – ВПО) за Програмою, що пропонується; 2) інвестування створення нових підприємств частково за рахунок коштів реемігрантів, частково за рахунок кредитування з боку держави під пільгові відсотки;

3) інвестування створення нових підприємств повністю за рахунок коштів реемігрантів, але з пільговим оподаткуванням за умови заповнення робочих місць більше, ніж на 30% мігрантами та реемігрантами.

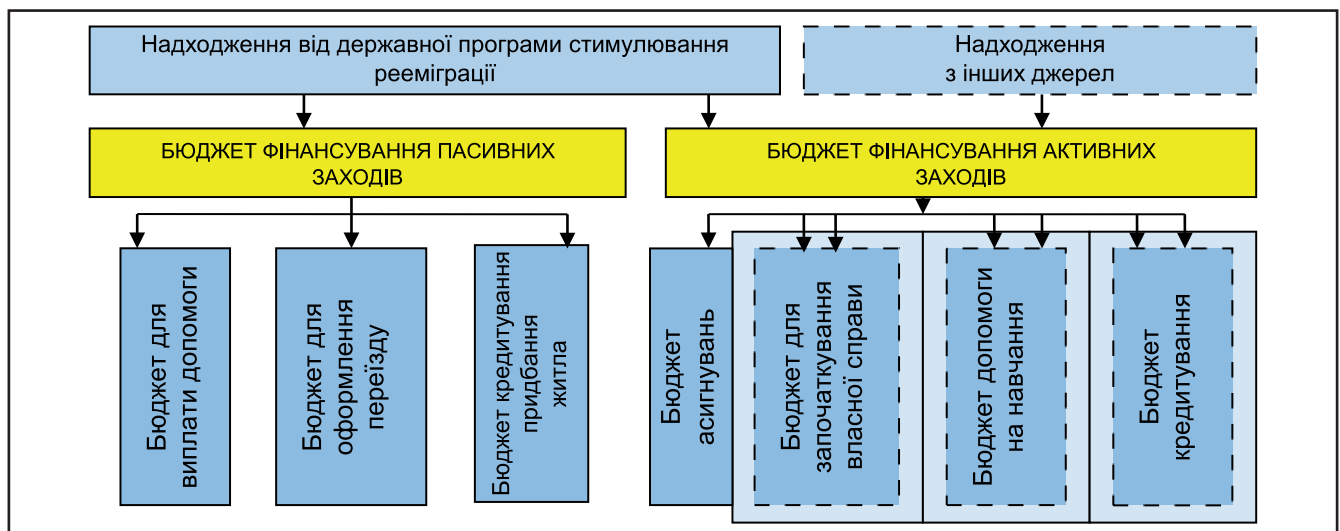
Пільгові ставки оподаткування встановлюються для розрахунку податку з доходів працівників, нарахувань на ФОП, які сплачуються підприємством, податку на прибуток, доки підприємство має статус мігрантоорієнтованого.

За рішенням органів, що здійснюють координацію дій Програми, реемігранти – власники мігрантоорієнтованих підприємств – мають право придбати державну частку та стати повноцінними власниками підприємства.

В цьому випадку держава отримує дохід у вигляді різниці між сплатою за державну частину статутного фонду та первинних інвестицій або у вигляді відсоткової ставки за повернений кредит, а також у вигляді сплати податків від діяльності мігрантоорієнтованих підприємств. За допомогою частини цих коштів формується бюджет фінансування блоку пасивних заходів (рис. 4).

Програма через певний час буде діяти на засадах повної самоокупності. Але розробка та впровадження можуть бути фінансовані частково за кошти держави/регіону, а частково – за рахунок

пільгового кредитування банками за підтримки WNISEF та інших грантових й донорських програм міжнародних і вітчизняних фондів. Розглянемо можливі джерела фінансування за групами реемігрантів. Гранти для першої групи реемігрантів пропонує вітчизняний Фонд В. Пінчука в межах програми «Всесвітні студії». Очікується, що по завершенні навчання за кордоном всі отримувачі гранту повернуться до України та відпрацюють за фахом щонайменше 5 років [1]. Завдяки програмі Chevening іноземці, в тому числі й представники України, мають змогу отримати стипендію на навчання в університетах Великої Британії з повним покриттям усіх витрат, за умови повернення до України після завершення навчання [9]. Аналогічна вимога присутня і в програмі США Fulbright Scholar Program [8]. Крім програми соціального інвестування, WNISEF пропонує стипендійну програму SEED Grant для молодих талановитих лідерів, які вступили на одну з 50 кращих програм MBA в США, за обов'язкового повернення в Україну для інвестування отриманих знань у розбудову держави [10]. Вказані програми спрямовані на зростання та розвиток кадрового потенціалу України. На погляд авторів даного дослідження, доцільно ввести й програму фінансування навчання фахівців в провідних навчальних закладах світу за кошти державного/регіонального бюджетів та їх обов'язкового повернення та роботу в органах державної/місцевої влади, тощо. Таким чином, за першою групою реемігрантів пропонуються такі джерела фінансування: бюджет державний/регіональний

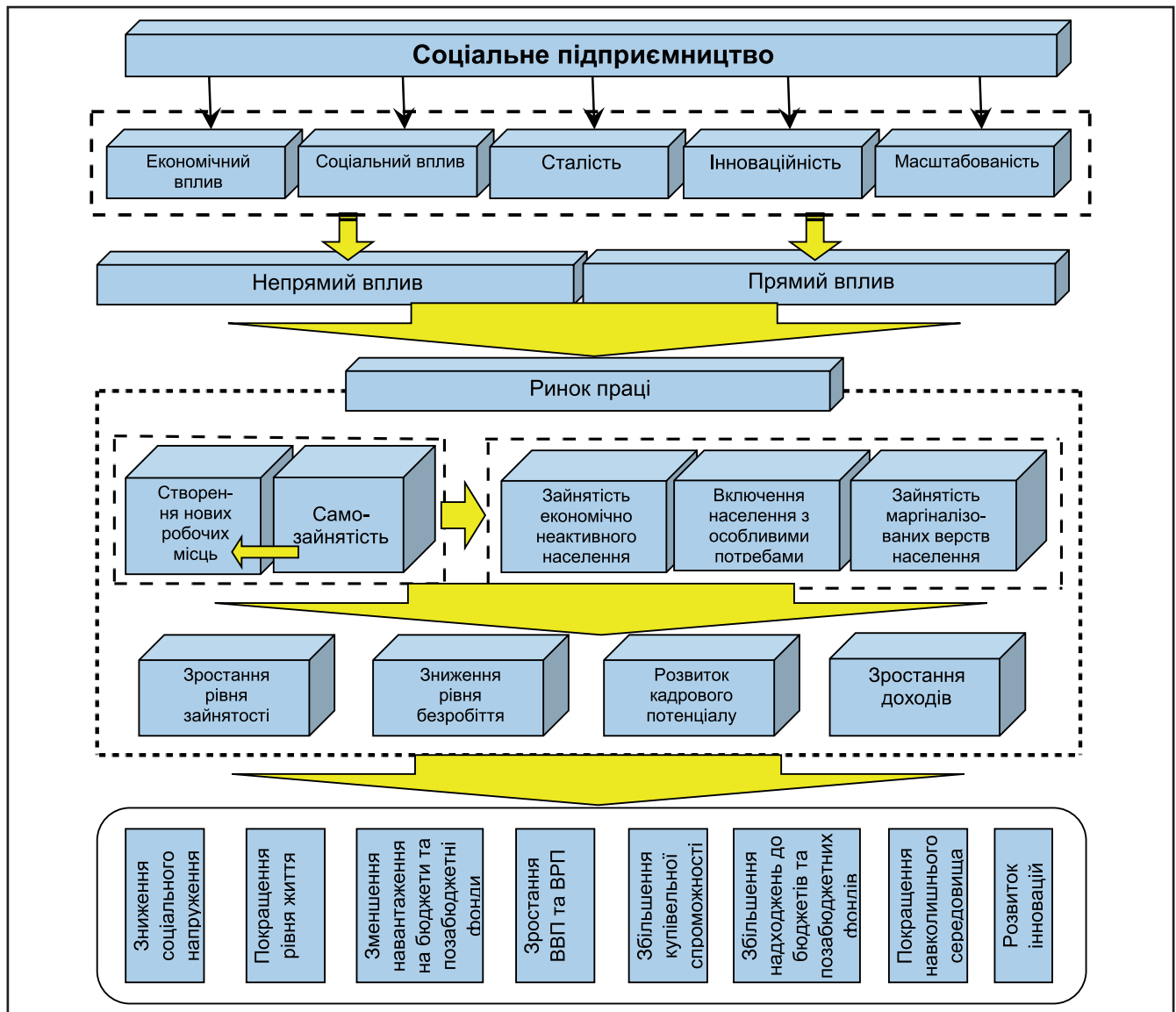
Рисунк 4. Формування бюджетів фінансування для впровадження програми стимулювання реєміграції

та гранти вітчизняних і міжнародних донорів. За другою та третьою групою реємігрантів передбачається як державне/регіональне бюджетне фінансування (асигнування та кредитування), а також пільгове кредитування за схемою «донор-банк-соціальне підприємство реємігрантів». На даний момент, виходячи з актуальності нівелювання соціальної напруженості стосовно ВПО, існує велика кількість програм, що фінансують відкриття власної справи для осіб, що постраждали від конфлікту на Сході України. Реалізація Програми посилить ефективність та практичну дію Програми економічного та соціального розвитку держави на макроекономічному та мікроекономічному рівнях (див. рис. 3). Як і розвиток малого та середнього бізнесу, соціальне підприємництво буде здійснювати вплив на соціально-економіч-

ну систему будь-якого рівня, в тому числі й на ринок праці (рис. 5 та рис. 6).

З рис. 5 бачимо, що розвиток соціального підприємництва позитивно впливає на зайнятість соціально вразливих верств населення шляхом як створення нових робочих місць, так і самозайнятості. Відповідно, зменшується навантаження на бюджети всіх рівнів та соціальні фонди, зростають надходження до них, зменшується соціальна напруга, підвищується рівень життя населення.

Координацію дій по виконанню Програми здійснює Головне управління зовнішньоекономічних зв'язків та європейської інтеграції обласної державної адміністрації. Контроль за виконанням Програми покладається на постійну комісію обласної ради з питань соціально-економічного розвитку регіону.

Рисунк 5. Вплив соціального підприємництва на ринок праці

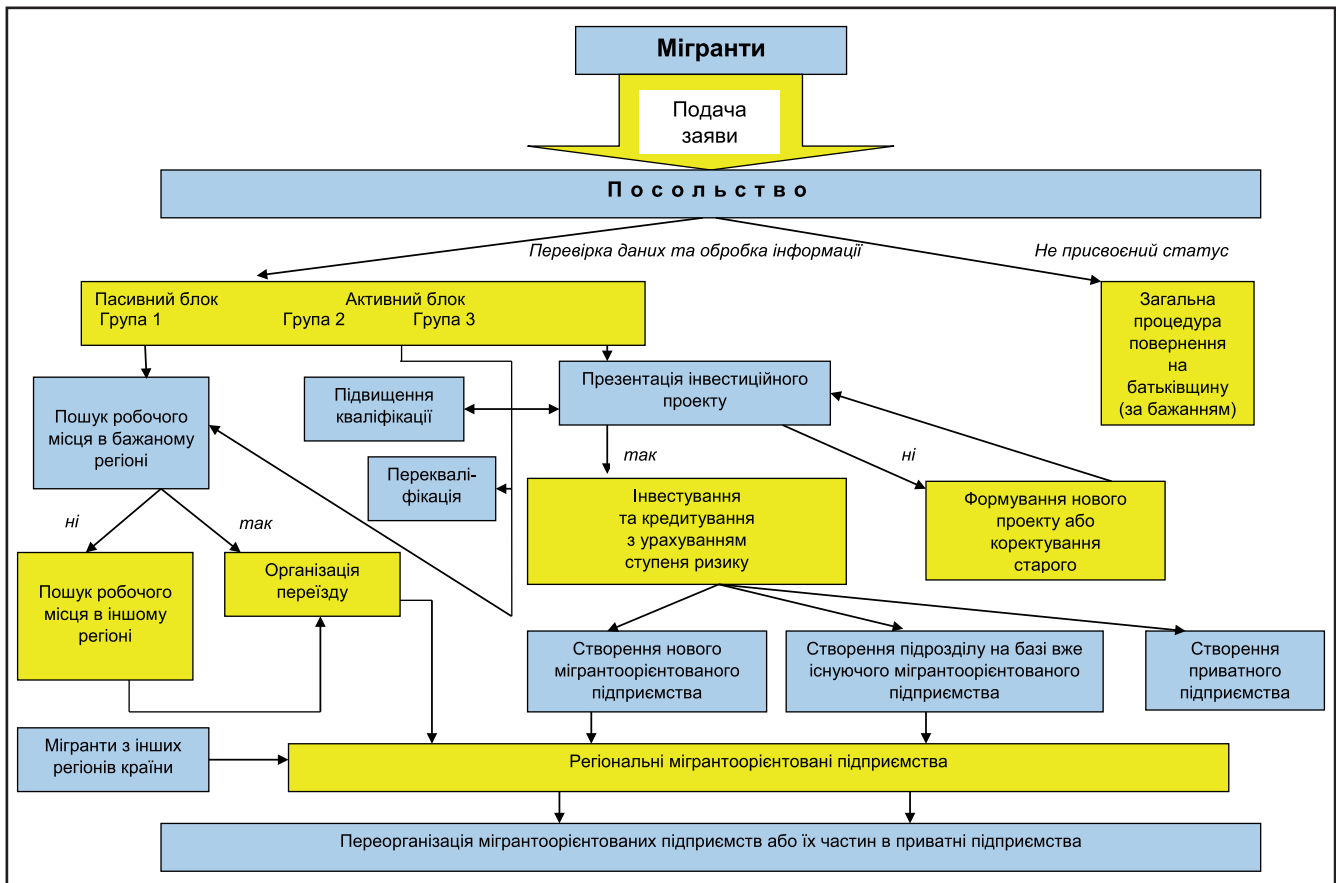

Рисунок 6. Схема реалізації програми стимулювання реєміграції в Україні

Висновки

На підставі досвіду стимулювання реєміграції розвинутих країн розроблено концепцію державної програми стимулювання реєміграції, де наявний комплексний підхід щодо напрямів і шляхів її реалізації, тобто одночасне здійснення заходів, спрямованих на стимулювання реєміграції, створення мігрантоорієнтованих підприємств, інвестування наукових проектів за пріоритетними видами економічної діяльності, розвиток виробництва конкурентоспроможної продукції, розроблення і налагодження виробництва нових видів товарів, здатних конкурувати на світових ринках, просування продукції мігрантоорієнтованих підприємств визначальних для області промислових кластерів на зовнішні та внутрішні ринки. Зрозуміло, що основні положення це ще не вся програма, тому в подальшому авторами планується сформувати розділи Програми, деталізувати статус реємігранта та процедуру його отримання, науково обґрунтувати оптимальне співвідношення реємігрантів в складі персоналу мігрантоорієнтованих підприємств тощо.

Список використаних джерел

1. Гранти на навчання за кордоном в магістратурі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.
2. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну // Грошові перекази [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>.
3. Зайняте населення. Середньомісячна заробітна плата. Національні рахунки. // Статистична інформація. – Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. За кордоном працює 5 млн українців – Держслужба зайнятості / Дзеркало тижня – 9 лютого 2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/UKRAINE/za-kordonom-pracyuye-5-mln-ukrayinciv-derzhsluzhba-zaynyatosti-232858.html>.
5. Малиновська О.А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування / О.А. Малиновська // Відділ соціальної безпеки. Національний інститут стратегічних досліджень. – серпень 2017 р. – 18 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-beaa1.pdf>.

6. Офіційний сайт Кредобанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kredobank.com.ua>.
7. Офіційний сайт Ощадбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oschadbank.ua>.
8. Офіційний сайт Програми академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fulbright.org.ua>.
9. Офіційний сайт Chevening [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chevening.org>.
10. Офіційний сайт WNISEF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wnisef.org/ua>.
11. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/1276>.
12. Перспективні українці дедалі частіше виїжджають закордон: статистика // СвітUA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitua.com.ua/news/201701/2236-perspektyvni-ukrayinci-dedali-chastishe-vyizhdzhayut>.
13. Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку / Постанова кабінет міністрів України від 11 лютого 2016 р. – № 258.
14. П'ятовська, О. Р. Трудова реєміграція: особливості, фактори та роль у розвитку малого бізнесу в Україні [Текст] / О. Р. П'ятовська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2012. – № 725. – С. 193–199.
15. Рісна Р.Р. Трудова реєміграція та її роль у соціально– економічному розвитку регіону [Текст] / Р.Р. Рісна // Збірник науково–технічних праць Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.7 С. 197–199.
16. Смачило В.В. Демографічні аспекти національної безпеки України [Текст] / Колмакова О.М., Смачило В.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. УДАЖДТ – 2013. – № 42. – С. 225–229.
17. Смачило В.В., Халіна В.Ю. Соціальне підприємництво як інтегративний інструмент сталого розвитку України: європейський досвід Інфраструктура ринку електронний фаховий науково–практичний журнал №6. – 2017р.
18. Україна в цифрах 2016 / За редакцією І. Є. Вернера // Державна служба статистики України. – Київ. – 240с.
19. Шевченко Л.С. Ринок праці: сучасний економіко–теоретичний аналіз: [монографія] / Шевченко Л.С. – Харків: Вид–ць ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 336 с.
20. Barrett A. Is There a Wage Premium for Returning Irish Migrants? / A. Barrett, Ph. O'Connell. // IZA. DP № 135. – 2000.

21. Dustmann Ch. Return Migration, Human Capital Accumulation and the Brain Drain. Ch. Dustmann, I. Fadlon, Y. Weiss. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iza.org/conference_files/worldb2010/dustmann_c93.pdf
22. Reinhold S. Temporary Migration, Skill Upgrading, and Legal Status: Evidence from Mexican Migrants. / S. Reinhold, K. Thom. // MEA DP. – 2009. – № 182.
23. Smachylo V., Khalina V., Klynyska Ye. Social enterprise as innovative way development society Transformations in Contemporary Society: Economic Aspects. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017, – p. 123–129.

References

1. Hranty na navchannia za kordonom v mahistraturi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua>.
2. Dynamika obsiahiv pryvatnykh hroshovykh perekaziv v Ukrainu // Hroshovi perekazy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>.
3. Zainiate naselennia. Serednomisiachna zarobitna plata. Natsionalni rakhunky. // Statystychna informatsiia. – Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Za kordonom pratsiue 5 mln ukrainsiv – Derzhsluzhba zainiatosti / Dzerkalo tyzhnia – 9 liutoho 2017r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://dt.ua/UKRAINE/za-kordonom-pracyuye-5-mln-ukrayinciv-derzhsluzhba-zaynyatosti-232858_.html.
5. Malynovska O.A. Zovnishnia mihratsiia hromadian Ukrainy v umovakh pohyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv: vyklyky ta shliakhy reahuvannia / O.A. Malynovska // Viddil sotsialnoi bezpeky. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen. – serpen 2017 r. – 18 c. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf>.
6. Ofitsiyni sait Kredobank [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kredobank.com.ua>.
7. Ofitsiyni sait Oshchadbank [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.oschadbank.ua>.
8. Ofitsiyni sait Prohramy akademichnykh obminiv imeni Fulbraita v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fulbright.org.ua>.
9. Ofitsiyni sait Chevening [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.chevening.org>.
10. Ofitsiyni sait WNISEF [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.wnisef.org/ua>.
11. Perekazy mihrantiv z-za kordonu ta mozhlyvi zakhody shchodo yikh zaokhochennia ta efektyvnoho

vykorystannia. Analitychna zapyska <http://www.niss.gov.ua/articles/1276>.

12. Perspektyvni ukraintsi dedali chastishe vyizhdzhaiut zakordon: statystyka // SvitUA. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://svitua.com.ua/news/201701/2236-perspektyvni-ukrayinci-dedali-chastishe-vyizhdzhayut>.

13. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro ahentsiiu rehionalnoho rozvytku / Postanova kabinet ministriv Ukrainy vid 11 liutoho 2016 r. – № 258.

14. Piatkovska, O. R. Trudova reemihratsiia: osoblyvosti, faktory ta rol u rozvytku maloho biznesu v Ukraini [Tekst] / O. R. Piatkovska // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Problemy ekonomiky ta upravlinnia. – 2012. – № 725. – S. 193–199.

15. Risna R.R. Trudova reemihratsiia ta yii rol u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku rehionu [Tekst] / R.R. Risna // Zbirnyk nauko-tekhnichnykh prats Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2009. – Vyp. 19.7 C. 197–199.

16. Smachylo V.V. Demografichni aspekty natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Tekst] / Kolmakova O.M., Smachylo V.V. // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. UDAZhdt – 2013. – № 42. – S. 225–229.

17. Smachylo V.V., Khalina V.Iu. Sotsialne pidpriemnytstvo yak intehtatyvnyi instrument staloho rozvytku Ukrainy: yevropeyskyi dosvid Infrastruktura rynku elektronnyi fakhovy nauko-praktychnyi zhurnal №6. – 2017r.

18. Ukraina v tsyfrakh 2016 / Za redaktsiieiu I. Ye. Vernera // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Kyiv. – 240c.

19. Shevchenko L.S. Rynok pratsi: suchasnyi ekonomiko-teoretychnyi analiz: [monohrafiia] / Shevchenko L.S. – Kharkiv: Vyd-ts FOP Vapniarchuk N.M., 2007. – 336 s.

20. Barrett A. Is There a Wage Premium for Returning Irish Migrants? / A. Barrett, Ph. OConnell. // IZA. DP № 135. – 2000.

21. Dustmann Ch. Return Migration, Human Capital Accumulation and the Brain Drain. Ch. Dustmann, I. Fadlon, Y. Weiss. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.iza.org/conference_files/worldb2010/dustmann_c93.pdf

22. Reinhold S. Temporary Migration, Skill Upgrading, and Legal Status: Evidence from Mexican Migrants. / S. Reinhold, K. Thom. // MEA DP. – 2009. – № 182.

23. Smachylo V., Khalina V., Kylnytska Ye. Social enterprise as innovative way development society Transformations in Contemporary Society: Economic Aspects. Monograph.

Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017, – p. 123–129.

Дані про авторів

Халіна Вероніка Юрївна,

к.е.н., доцент кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури

e-mail: v.khalina@ukr.net

Смачило Валентина Володимирівна,

к.е.н., професор кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури

e-mail: miroslava.valya@ukr.net

Колмакова Олена Миколаївна,

к.е.н., доцент кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури

e-mail: elenkolmakova78@gmail.com

Данные об авторах

Халина Вероника Юрьевна,

к.э.н., доцент кафедры экономики, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: v.khalina@ukr.net

Смачило Валентина Владимировна,

к.э.н., профессор кафедры экономики, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: miroslava.valya@ukr.net

Колмакова Елена Николаевна,

к.э.н., доцент кафедры экономики, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: elenkolmakova78@gmail.com

Data about the authors

Veronica Khalina,

PhD, associate professor, of the Department of Economics, Kharkiv National University of Engineering and Architecture

e-mail: v.khalina@ukr.net

Valentina Smachylo,

PhD, associate professor, of the Department of Economics, Kharkiv National University of Engineering and Architecture

e-mail: miroslava.valya@ukr.net

Elena Kolmakova,

PhD, associate professor, of the Department of Economics, Kharkiv National University of Engineering and Architecture

e-mail: elenkolmakova78@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Генеза теорій тінізації суспільних відносин як реакція на розбудову тіньової паралельної реальності	7
АНДРЮЩЕНКО К.А., КОВТУН В.П. Забутий дефолт США: досвід для застосування в Україні.....	16
МАРШАЛОК Т.Я. Аналіз фіскальної політики України в умовах економічних циклів: позитивні та негативні аспекти	22
РАДЗІЄВСЬКА С.О. Посилення ролі держави в управлінні економікою як шлях забезпечення економічного прориву	37
РЕШЕТНИК Н.І. Фінансові проблеми України в контексті концепції сталого розвитку.....	49
САРКІСЯН Л.Г., ГОРКУН К.В. Перспективи розвитку України на міжнародній арені	55
ЯВОРСЬКА Т.В., УЛИЧ О.М. Економічні дива успіху провідних країн світу – досвід для України	58
МОЛНАР О.С., МАЙБОРОДА М.П., ПІНЦАК С.М. Основні напрямки регулювання ринку капіталу в політиці формування фінансової системи України	62

Інноваційно-інвестиційна політика

СОРОЧЕНКО А.В. Державно–приватне партнерство як засіб залучення інвестицій до національної економіки України	68
КОЛТУНОВИЧ О.С. Інституційні аспекти зміни вектору регіональної економічної інтеграції України як механізму інноваційно–технологічної модернізації національної економіки та переходу до нового технологічного укладу	77

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ТРУШ Ю.Л., ОСАДЧУК О.П. Якість продукції: складові та стадії її життєвого циклу	87
ШТАНГРЕТ А.М., ШТАНГРЕТ І.А. Методичні аспекти формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств	92
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ Л.Ю., ЖУРАВЕЛЬ А.А. Дослідження попиту на електроенергію з боку побутових споживачів на ринку України.....	99
САРКІСЯН Л.Г., БАРТКОВА К.М. Національне планування: чому українська стратегія сталого розвитку не є дієвою?.....	106
КИРИЧЕНКО Є.М. Проблеми ефективності державного управління в сфері української ювелірної галузі	112
ТИМОШЕНКО І.П., ДРОНОВА О.Л. Циркулярна економіка для умов України	120
КРАУС Н.М., КРАУС К.М. Які зміни несе в собі «індустрія 4.0» для економіки та виробництва?	128

Розвиток регіональної економіки

ПОЗДНЯКОВА А.М. Розумні міста та села — запорука розвитку сильної України	136
---	-----

Соціально-трудова проблеми

ХАЛІНА В.Ю., СМАЧИЛО В.В., КОЛМАКОВА О.М. Концепція програми фінансування реєміграційного соціального підприємництва в Україні	147
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Генезис теорий тенизации общественных отношений как реакция на развитие теневой параллельной реальности.....	7
АНДРЮЩЕНКО К.А., КОВТУН В.П. Забытый дефолт США: опыт для применения в Украине.....	16
МАРШАЛОК Т.Я. Анализ фискальной политики Украины в условиях экономических циклов: позитивные и негативные аспекты.....	22
РАДЗИЕВСКАЯ С.А. Усиление роли государства в управлении экономикой как путь обеспечения экономического прорыва.....	37
РЕШЕТНИК Н.И. Финансовые проблемы Украины в контексте концепции устойчивого развития.....	49
САРКИСЯН Л.Г., ГОРКУН К.В. Перспективы развития Украины на международной арене.....	55
ЯВОРСКАЯ Т.В., УЛИЧ О.М. Экономические чудеса успеха ведущих стран мира — опыт для Украины	58
МОЛНАР А.С., МАЙБОРОДА М.П., ПИНЦАК С.М. Основные направления регулирования рынка капитала в политике формирования финансовой системы Украины.....	62

Инновационно-инвестиционная политика

СОРОЧЕНКО А.В. Государственно-частное партнерство как способ привлечения инвестиций в национальную экономику Украины.....	68
КОЛТУНОВИЧ А.С. Институциональные аспекты изменения вектора региональной экономической интеграции Украины как механизма инновационно-технологической модернизации национальной экономики и перехода к новому технологическому укладу	77

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ТРУШ Ю.Л., ОСАДЧУК О.П. Качество продукции: составляющие и стадии ее жизненного цикла	87
ШТАНГРЕТ А.М., ШТАНГРЕТ И.А. Методические аспекты формирования комплексной системы экономической безопасности автотранспортных предприятий.....	92
ГАЛЬЧИНСКИЙ Л.Ю., ЖУРАВЕЛЬ А.А. Исследование спроса на электроэнергию со стороны бытовых потребителей на рынке Украины.....	99
САРКИСЯН Л.Г., БАРТКОВА К.М. Національне планування: чому українська стратегія сталого розвитку не є дієвою?.....	106
КИРИЧЕНКО Е.М. Проблемы эффективности государственного управления в сфере украинской ювелирной отрасли.....	112
ТИМОШЕНКО И.П., ДРОНОВА Е.П. Циркулярная экономика для условий Украины	120
КРАУС Н.Н., КРАУС Е.Н. Какие изменения несет в себе «индустрия 4.0» для экономики и производства?.....	128

Развитие региональной экономики

ПОЗДНЯКОВА А.М. Умные города и села — залог развития сильной Украины.....	136
---	-----

Социально-трудовые проблемы

ХАЛИНА В.Ю., СМАЧИЛО В.В., КОЛМАКОВА Е.Н. Концепция программы финансирования реимиграционного социального предпринимательства в Украине.....	147
--	-----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. The genesis of the theories of tennismation of social relations as a reaction for the development of the nuclear parallel reality	7
ANDRIUSHCHENKO K.A., KOVTUN V.P. Forgotten default USA: experience for application in Ukraine	16
MARSHALOK T.Y. Analysis of the Ukrainian fiscal policy in the conditions of economic cycle: positive and negative aspects.....	22
RADZIJEVSKA S.O. Strengthening the role of the state in the economic governance as the way to ensure economic breakthrough.....	37
RESHETNYK N.I. Financial problems of Ukraine in the context of sustainable development concept.....	49
SARKISYAN L.G., GORKUN K.V. Prospects for the development of Ukraine on the international scene.....	55
YAVORSKA T.V., ULYCH O.M. Economic miracles of success of the leading countries of the world – experience for Ukraine	58
MOLNAR O.S., MAYBORODA M.P., PINTSAK S.M. The main directions of capital market regulation in the policy of forming the financial system of Ukraine	62

Innovation and investment policy

SOROCHENKO A.V. State–private partnership as a way of attracting investments into the national economy of Ukraine	68
KOLTUNOVYCH O.S. Institutional aspects of changing the vector of regional economic integration of Ukraine as a mechanism of innovation and technological modernization of the national economy and the transition to a new technological structure	77

Economic problems of development of branches and types of economic activity

TRUSH U.L., OSADCHUK O.P. Product quality: ingredients and stages of her life cycle.....	87
SHTANGRET A.M., SHTANGRET I.A. Methodical aspects of forming a complex system of economic security of motor transport enterprises	92
GALCHYNSKY L.Yu., ZHURAVEL A.A. Investigation of the demand for electric energy from the domestic consumers on the market of Ukraine	99
SARKISYAN L.G., BARTKOVA K.M. National planning: why Ukrainian sustainable development strategy is not working?	106
KYRYCHENKO Y.M. Problematic issues of public administration efficiency in Ukrainian jewelry industry	112
TYMOSHENKO I.P., DRONOVA O.L. Circular economy for the conditions of Ukraine	120
KRAUS N.M., KRAUS K.M. What changes bears «industry 4.0» for the economy and production?	128

Development of a regional economy

POZDNIAKOVA A.M. Smart cities and villages as a prerequisite for building a strong Ukraine	136
--	-----

Social-labor problems

KHALINA V.Yu., SMACHYLO V.V., KOLMAKOVA O.M. Concept of the financing program of re–emigration social enterprises in Ukraine	147
--	-----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- **назва статті та анотація** на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
 - **ключові слова** на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
 - **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
 - **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
 - **формування цілей статті** (постановка завдання);
 - **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - **висновки з даного дослідження** і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
 5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
 6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
 7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
 8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
 9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
 10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
 11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
 12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
 13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
 14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
 15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и пометок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№9 (208) 2018 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Захарін С.В
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 25.09.2018 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 19,41
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№9 (208) 2018 р.

Периодичность—ежемесячник

Главный редактор Захарин С.В.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 25.09.2018 р.
Формат 60х84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 19,41
Гарнитура Europe. Наклад 100 экз.

Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2018 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 9 (208) 2018

Frequency – monthly

Editor-in-Chief S.Zakharin

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 25.09.2018.

Format 60 * 84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 19,41

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2018

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net